

6-193

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

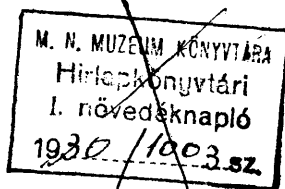
Dr. LUKINICH IMRE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

Dr. RÉDEY TIVADAR

1929. évi folyam * I—II. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

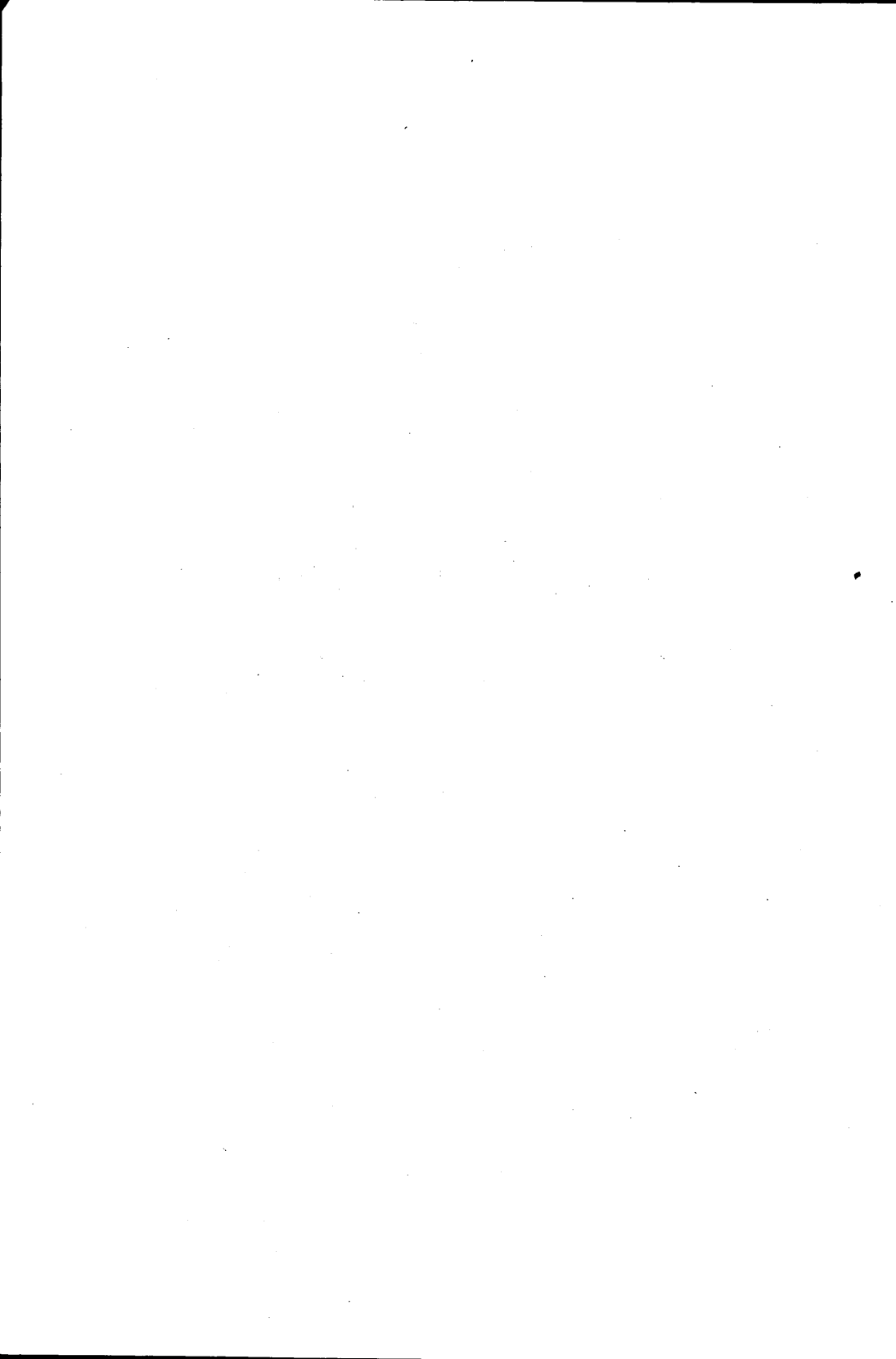
1929.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Gulyás Pál: Melius Péter Herbariumának címképeről. (Négy képpel.)	1
Dr. Huszti József: Angelus Callimachus Siculus költeménye Báthori Miklóshoz	9
Dr. Bisztray Gyula: A modern könyvtárosképzés és a párizsi École de Bibliothécaires	15
Dr. Gárdonyi Albert: Régi pesti könyvkereskedők. (Hatodik közlemény.)	25
Adattár. DR. IVÁNYI BÉLA: Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon	33
— DR. BAJZA JÓZSEF: Adalékok Montenegró magyar könyvészetéhez. (Második sorozat.)	49
— DR. HEVESI ANDRÁS: A magyar vonatkozású francia szindarabok bibliográfiája	64
— DR. ZOVÁNYI JENŐ: Régi könyvek romjai és nyomai	87
— DR. KRISTÓF GYÖRGY: Könyvvásárló magyar diák Heidelbergben 1617-ből Magyar Könyvesház. Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez. A Todoreszku-Horváth Könyvtár ismeretlen régi magyar nyomtatványai. Első közlemény. (DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN DR.-TÓL)	95
Tárca. DR. LUKINICH IMRE: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-könyvtárának 1928. évi állapotáról	99
Szakirodalom. A K. M. EGYETEMI NYOMDA TÖRTÉNETE 1577—1927. (ISM. DR. KOZOCSA SÁNDOR.) — AZ ERDÉLYI MAGY. IRODALOM BIBLIOGRAFIÁJA, 1926. év. (ISM. DR. H. G.) — ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH USTAWY. INSTYTUT NATIONAL OSSOLINSKI. (ISM. HAVRÁN DÁNIEL.) — BIBLJOGRAFJA HISTORJI POLSKIEJ za rok 1927. (ISM. HAVRÁN DÁNIEL.) — DIVÉKY ADORJÁN: A lengyelországi könyv- és levéltárak magy. vonatkozású kézirati anyaga. (ISM. DR. H. G.) — ANTONIO BONFINI MCDXXVII—MCMXXXVII. (ISM. DR. HALÁSZ GÁBOR.) — TOEFFER, LUDWIG: Über das Büchersammeln. (ISM. DR. KOZOCSA SÁNDOR.) — ZOLTAI LAJOS: Jelentés Debrecen sz. k. város Múzeumának... 1927. és 1928. évi működéséről. (ISM. DR. I. K.) — AKTUÁLIS KÉRDÉSEK IRODALMA. (ISM. DR. I. K.) — KORTÁRSAINK. (ISM. DR. KOZOCSA SÁNDOR.) — A szerkesztőséghez beküldött könyvek	118
Folyóiratok szemléje. (ISM. DR. I. K.)	134
Vegyes közlemények. A bp. Egyetemi Könyvtár «Americana» gyűjteménye. (DR. IFJ. DOMANOVSKY SÁNDOR.) — Andreas Pannoniusnak egy ismeretlen kézirat munkájáról. (DR. HUSZTI JÓZSEF.)	136
Változások a magyarországi nyomdánál 1928 nov. 1-től 1929 ápr. 30-ig	139

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

ÚJ FOLYAM. * XXXVI. KÖTET.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

Dr. LUKINICH IMRE

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

Dr. RÉDEY TIVADAR

ÚJ FOLYAM. * XXXVI. KÖTET.

1929. ÉVFOLYAM.

(A Bulletin de la Revue Bibliographique Hongroise c. mellékklappal.)

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

1929.

M.N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomt. Helyedeknapló
1930. évi 176. sz.

STEPHANEUM NYOMDA R. T. BUDAPEST.
Nyomdaigazgató : Kohl Ferenc.

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
DR. BAROS GYULA: Petőfi a szépirodalomban	170
DR. BISZTRAY GYULA: A modern könyvtárosképzés és a párizsi École de Bibliothécaires	15
DR. GÁRDONYI ALBERT: Régi pesti könyvkereskedők. (Hatodik és hetedik közlemény)	25, 147
DR. GULYÁS PÁL: Melius Péter Herbariumának címképeről. (Négy képpel)	1
DR. HUSZTI JÓZSEF: Angelus Callimachus Siculus költeménye Báthori Miklóshoz	9
DR. LUKCSICS PÁL: A vatikáni magyar krónika kódexéről és szövegéről. (Egy képpel)	141
DR. RUPPEL ALAJOS: A nyomdaművészet világmúzeuma	184
DR. VORSTIUS JORIS: A nemzetközi szellemi együttműködés új eredménye	165

2. ADATTÁR.

DR. BAJZA JÓZSEF: Adalékok Montenegró magyar könyvészetéhez. (Második sorozat)	49
DRESCHER PÁL: Ismeretlen magyar nyomtatványok... ..	209
DR. HEVESI ANDRÁS: A magyar vonatkozású francia színdarabok bibliográfiája	64
DR. IVÁNYI BÉLA: Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon. (Első és második közlemény)	33, 193
DR. KRISTÓF GYÖRGY: Könyvvásárló magyar diák Heidelbergben 1617-ből	90
DR. LUKCSICS PÁL: Kossuth Országgyűlési Tudósításainak történetéhez	190
DR. ZOVÁNYI JENŐ: Régi könyvek romjai és nyomai	87
MAGYAR KÖNYVESHÁZ: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez. A Todoreszku-Horváth Könyvtár ismeretlen régi magyar nyomtatványai. Első és második közlemény. (DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN DR.-TÓL)	95, 214

3. TÁRCA.

A KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA 1928-BAN	224
DR. ISOZ KÁLMÁN: Lukinich Imre	222

	Lap
DR. LUKINICH IMRE: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárának 1928. évi állapotáról	99
P: A magyar kormány könyvajándéka XI. Pius pápának. (Egy hasonmással)	232

4. SZAKIRODALOM.

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉRTESETŐJE. 1928. 8. k. 1—4. sz. Ism. DR. I. K.	244
A FŐVÁROSI PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE. Új f. 1. sz. Ism. DR. I. K.	245
A K. M. EGYETEMI NYOMDA TÖRTÉNETE 1577—1927. Ism. DR. KOZOCSA SÁNDOR	118
AKTUÁLIS KÉRDÉSEK IRODALMA. 46—47. sz. Ism. DR. I. K.	129
DR. ALAPY GYULA: Kultsár István és könyvtára. Ism. DR. SIKABONYI ANTAL	246
A MAGY. BIBLIOPHIL TÁRSASÁG ÉVKÖNYVE. I. 1921—1928. Ism. DR. H. G.	238
A MAGY. TUDOMÁNYOS IRODALOM BIBLIOGRAFIÁJA. I. FILOZÓFIA. 1901—1925. Ism. DR. HALÁSZ GÁBOR	236
ANTONIO BONFINI MCDXXVII—MCMXXVII. Ism. DR. HALÁSZ GÁBOR	125
AZ ERDÉLYI MAGY. IRODALOM BIBLIOGRAFIÁJA. 1926—1928. év. Ism. DR. H. G.	121, 249
AZ ORSZÁGGYŰLÉS KÖNYVTÁRÁNAK KATALÓGUSA. I. KÖZJOG ÉS KÖZIGAZG. JOG. 1866—1928. Ism. DR. H. G.	237
AZ ORSZÁGOS MAGYAR SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM ÉVKÖNYVEI. V. Ism. SZ—Ő.	241
BIBLIOGRAFIJA HISTORJI POLSKIEJ za rok 1927. Ism. HAVRÁN DÁNIEL	124
BUDA ÉS PEST A SZABADSÁGHARC IDEJÉN. 1848—1849. Ism. DR. I. K.	245
CONSENTIUS, ERNST: Die Typen der Inkunabelzeit. Ism. DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN DR.	242
CSEKEY ISTVÁN: Északi írások. Ism. D. V.	254
DIVÉKY ADORJÁN: A lengyelországi könyv- és levéltárak magy. vonatkozású kézirati anyaga. Ism. DR. H. G.	124
HOFFMANN EDITH: Régi magyar bibliofelek. Ism. DR. GULYÁS PÁL	239
INSTITUT NATIONAL OSSOLINSKI. Ism. HAVRÁN DÁNIEL	122
KORTÁRSAINK. 1—6. sz. Ism. DR. KOZOCSA SÁNDOR	129
DR. KRISTÓF GYÖRGY: Az első vidéki (székely) magyar hírlap s irod. melléklapja. Ism. DR. GÁSPÁR MARGIT	249
RÁKOSI JENŐ: Emlékezések I—III. Ism. DR. KOZOCSA SÁNDOR	252
RÓVÓ ALADÁR: A betű. Ism. L.	251
TOEFFER, LUDWIG: Über das Büchersammeln. Ism. DR. KOZOCSA SÁNDOR	126
ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH USTAWY. Ism. HAVRÁN DÁNIEL	122
ZOLTAY LAJOS: Jelentés Debrecen sz. k. város Múzeumának 1927. és 1928. évi működéséről. Ism. DR. I. K.	128
A szerkesztőséghez beküldött könyvek	132, 255

5. FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

BULLETIN DU BIBLIOPHILE ET DU BIBLIOTHÉCAIRE. 1929. jan.—okt. Ism. DR. I. K.	134, 260
GRAFIKAI SZEMLE. 1928—1929. XXV. évf. 4—7. sz. Ism. DR. I. K.	263

	Lap
LA BIBLIOPHILIA. 1929. XXXI. évf. 1—10. sz. Ism. DR. I. K.	134, 262
LE BIBLIOGRAPHE MODERNE. 1928—1929. 139—141. sz. Ism. DR. I. K.	261
MAGYAR GRAFIKA. 1929. X. évf. 1—10. sz. Ism. DR. I. K.	262
REVUE DES ÉTUDES HONGROISES ET FINNO-OUGRIENNES. 1928. 1—4. sz.	
Ism. DR. I. K.	135, 261
ZENTRALBLATT FÜR BIBLIOTHEKSWESEN. 1928. Ism. DR. KEMÉNY GYÖRGY	257

6. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A budapesti Egyetemi Könyvtár «Americana» gyűjteménye. (Dr. DOMA- NOVSZKY ÁKOS)	136
Andreas Pannoniusnak egy ismeretlen kéziratok munkájáról. (Dr. HUSZTI JÓZSEF)	137
Változások az Orsz. Széchényi Könyvtár adminisztrációjában... ..	264
A Magy. Nemzeti Múzeum Zene-történelmi osztálya	264
Cím-, illetőleg cím- és jellegadómanyozás... ..	264
Todoreszku Gyula halálának tizedik évfordulója	264
A Biblia Pauperum. (VÉGH GYULA)	264
Ajándék az Orsz. Széchényi Könyvtárnak	265
Helyreigazítás	266
Hibaigazítás	266

* * *

VÁLTOZÁSOK a magyarországi nyomdákban 1928 november 1-től 1929 október 31-ig	139, 267
--	----------

A Magyar Könyvszemle dolgozótársai 1929-ben.

DR. BAJZA JÓZSEF	ISTVÁNFI KÁROLY
DR. BAROS GYULA	DR. IVÁNYI BÉLA (Szeged)
DR. BISZTRAY GYULA	DR. KEMÉNY GYÖRGY
DR. DOMANOVSKY ÁKOS	DR. KOZOCSA SÁNDOR
DRESCHER PÁL	DR. KRISTÓF GYÖRGY (Kolozsvár)
DR. GÁRDONYI ALBERT	DR. LUKSICS PÁL
DR. GÁSPÁR MARGIT	DR. LUKINICH IMRE
DR. GULYÁS PÁL	DR. PASTEINER IVÁN
DR. HALÁSZ GÁBOR	DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN DR.
HAVRÁN DÁNIEL	DR. RÉDEY TIVADAR
DR. HEVESI ANDRÁS (Párizs)	DR. RUPPEL ALAJOS (Mainz)
DR. R. HOFFMANN MÁRIA	DR. SIKABONYI ANTAL
DR. HUSZTI JÓZSEF (Szeged)	VÉGH GYULA
DR. ISOZ KÁLMÁN	DR. VORSTIUS JORIS (Berlin)

DR. ZOVÁNYI JENŐ.

MELIUS PÉTER HERBARIUMÁNAK CÍMKÉPÉRŐL.

(Négy képpel.)

A XVI. század legélelmesebb magyar könyvkiadója özv. HELTAI Gáspárné volt. Nyolc évig (1575—1582) állt a férje halálával elárvult kolozsvári könyvnyomda élén s ez alatt a rövid idő alatt sajtójából 34 magyar és 6 latinnyelvű nyomtatvány került ki, nem számítva ide HELTAI Gáspár: *Chronica az magyaroknak dolgairól* című utolsó művét, melynek kinyomatását a kolofon tanúsága szerint az özvegy fejezte be. E nyomtatványok nagy része HELTAI-né saját kiadásában látott napvilágot. Valamennyi olyan, melynek gyors kelendőségére számíthatott: tankönyv, templomi énekeskönyv és népies irat. Utóbbiak túlnyomó része széphistória, de egy *prognosticonnal*, majd egy népszerű orvosi könyvvel, a MELIUS Péter *Herbarium*-ával is megpróbálkozott. Kiadványainak címlapját nem egyszer egy-egy fametszettel ékesítette, hogy ezzel is fokozza kelendőségüket. Így tett a *Herbariummal* is, mely egyik legnagyobb szabású vállalkozása volt. Míg kiadványainak zöme 12—40 leveles apróság, addig az 1578-ban kibocsátott *Herbarium* 207 levélre terjedő tekintélyes kötet.

«A boldog emlekezetű Heltai Gaspár meghagyot Felefége» nevében írt «Előljaro bebed» a következőkben körvonalozza a szerző és a kiadó érdemeit: «Eleitől fogva fok bölcz férfiac irtac mind az Czillagoknac forgaffanac természetiről mind az Éghi Madarakéről, és az földi oktalan állatokról, Halaknac tulaydonfagokról, kőueknek, fáknac és fűéknek ereyéről: Ezen dologban törte feyét az mi időnkbe az bölcz férfiú Melius Peter Döbrötzeni kerebtyén egyház Pábtora, kőzönféges beteglégekről valo orvosságoknac őbue Bedegtéffében, és Magyar nyelvre valo forditában munkálkodot. Azért az irafa is külömb külömb fele bölcz Oruofoknac könyueből egybe Bedéfe és fáradfága az Iámbore vólt. Az ki nyom-

tatáfnac munkája és kölczége enyim. Eßt én töllem ilyen Begény özüegy Aßbontól az Magyar nemzet iö neuen vegye.

«Kerem ezen az hatalmas Iftent hogy az Iambornac igyekezte, és az én kiczindet munkám is ez Kőnyec ki adafában legyen haßnos, és az Magyar nemzetségnec epületire és méltófágára.»

1. kép.

A *Herbarium* forrásaival FIALOWSKI Lajos (1846—1909) foglalkozott. Kutatásainak eredményeit 1884-ben terjesztette a M. Tud. Akadémia math. és természettudományi állandó bizottsága elé. Műve azonban nem jelent meg s kézirata elkallódott.¹ Szerencsére báró Eötvös Loránt, mint a bizottság előadója, FIALOWSKI munkálatát bemutatta az akadémia III. osztályának 1884 nov. 17. ülésén s refe-

¹ Dr. GOMBOCZ Endre úr szíves közlése.

rátuma megjelent a *Mathematikai és Természettudományi Értesítő* III. kötetében.¹ Eszerint FIALOWSKI «MELIUS saját vallomásai alapján indulva kimutatja, hogy a mű LONICERUS *Historiae naturalis opus novum* c. könyvének eleinte kivonata, később fordítása s végén

2. kép.

sorrendének megtartásával TRAGUS, MATTHIOLUS, FUCHSIUS, DIOSCORIDES, PLINIUS, GALENUS és mások irataiból szerkesztett kompiláció. Ezt a *Herbarium* szövegének cikkről-cikkre, bekezdésről-bekezdésre, mondatról-mondatra, sőt néhol szóról-szóra követett nyomozása bizonyítja. A nyomozás azt is mutatja, hogy MELIUS a *Herbariumot*

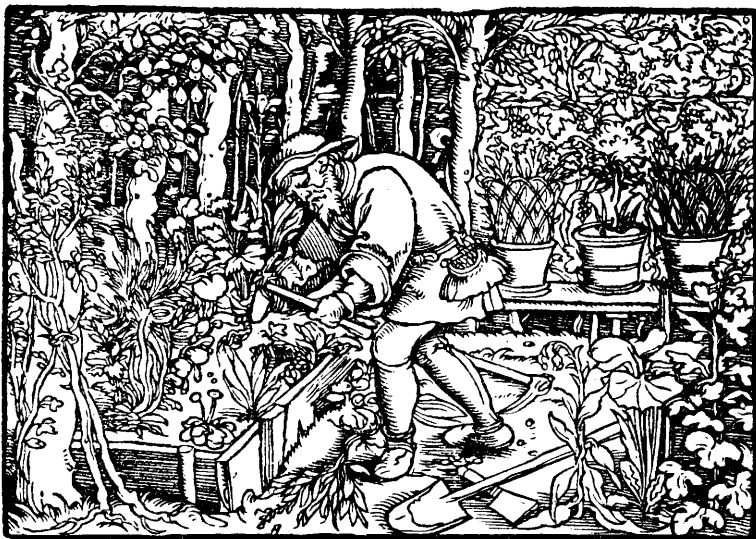
¹ Bp., 1885. 19—22. l.

nem egyfolytában írta, hanem a művet hosszabb szünetelések közt készítette el. A szöveg első 8 cikke t. i. feltűnően rövid, a következő 44 már bővebb; az ezután írott 70 cikk kiterjedés tekintetében LONICERUSÉVAL megegyezik; a III utolsó pedig ezénél is bővebb. De a kútfők meghatározása s fölhasználása is fejlődésről tanuskodik. Míg az első cikkekben GALENUS, PLINIUS és LONICERUS nevével találkozunk, addig a következőkből új segédforrásokkal való fokozatos megismerkedésről értesülünk, amely körülmény szintén azt bizonyítja, hogy MELIUS a *Herbarium* részeit egymástól távol eső négy időszakaszban írta». Nem célunk FIALOWSKI megállapításait ellenőrizni. Ez a botanikusok feladata. De úgy véljük, hogy az első cikkek rövidebb, s a későbbiek hosszabb volna nem annyira abban leli magyarázatát, hogy MELIUS módszere kimélyült, hanem abban, hogy melyik növénynek mekkora szerepet tulajdonított az akkori hivatásos és műkedvelő gyógyászat, magyarán kuruzslás. Mert a botanikai szempont MELIUSNÁL teljesen mellékes. A fődolog, hogy az egyes növényeknek mik a «belső» meg a «külső hasznai». A «körtüly fá»-nál, vagy a «Nyóspollya fá»-nál pl. eszébe sem jut a növényeket leírni. Teljesen elegendőnek tartja, ha kiteszi latin, magyar, meg német elnevezésüket. De már a füveknél más a helyzet. Itt a pusztá név nem sokat jelent. Tehát leírja külön megjelenésüket, lelőhelyüket is, hogy lehetővé tegye gyűjtésüket. Érdekes kuriózum, hogy bár a növények sorrendjében LONICERUST követi, az első cikket, mely az almafáról szól, kihagyja. Lehet, hogy prédikatori mivoltával nem tartotta összeegyeztethetőnek olyan növényvel kezdeni munkáját, mely az első emberpárt bűnre csábította s egész nyomoruságunk szülőokává lett.

Mi indította a theologus MELIUST arra, hogy ilyen távol eső területre kalandozzék: nem tudjuk, csak gyaníthatjuk. A hívek, amint az faluhelyen ma sem szokatlan, bizonyára nemcsak lelki, hanem testi bajaikkal is fölkeresték lelkipásztorukat, tőle, a nagy tudományú férfiútól kérve útmutatást. MELIUS szívesen szolgálatukra állott s könyveiből, elsősorban a nagy népszerűségnek örvendő LONICERUSBÓL tájékoztatta őket a teendőkről. Lehet, hogy könnyebbség okáért kivonatot is készített belőle, hozzá jegyezgetvén apránként

azt, amit másutt olvasott, vagy másoktól hallott s így született meg *Herbariuma*, amely azután 1572-ben bekövetkezett halála után idegen kézre s végül a vállalkozó szellemű kolozsvári özvegy birtokába jutott.

Az özvegynek, talán férje hagyatékából, szintén megvolt a maga *LONICERUSA* s ismerve az eredeti kelendőségét, kapva kapott a magyar kivonat kinyomtatásán. *LONICERUS* Ádám (1528—1586)

3. kép.

frankfurti tisztiorvos fűvészkönyve az *Allgemeine Deutsche Biographie*¹ állítása szerint latinul 1555-ben, németül 1578-ban jelent meg először. Utóbbi adat azonban téves. *LECLERC* Henrik párisi antikvárius 1910 ápr. 11-én *SCHMIDT* Pál hagyatékából elérverezte a *Kräuterbuch*nak 1560. évi kiadását² s a M. N. Múzeum Széchényi-könyvtárában lévő 1577. évi ugyancsak német kiadás, az előző tanúsága szerint már a hatodik volt. *LONICERUS* *Kräuterbuch*ja tulaj-

¹ XIX. köt. 157. l.

² Jahrbuch der Bücherpreise. VI—VII. évf. Leipzig, 1913: 129. l.

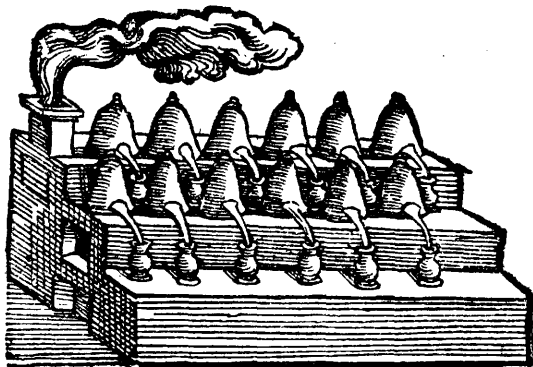
donképen többet ad, mint amit a címe ígér. Három részre oszlik. Az első a fákról és bokrokról, a második a füvekről, a harmadik rész pedig a fontosabb állatokról, ásványokról s orvosságul alkalmas nedvekről szól. Az egész munkát pedig két értekezés vezeti be, melyek egyike a növények desztillálására, a másika meg a növények természetésére ad útmutatást. Az egész munkát számos fametszet illusztrálja.

HELTAINÉ arra természetesen nem gondolhatott, hogy az összes képeket közölje. Ehhez sem kellő anyagi ereje nem volt, sem megfelelő számú és tudású rajzoló és fametsző nem állt rendelkezésére. Be kellett érnie azzal, hogy legalább a címlapot ékesítse fel egy szerény fametszettel, mely a mű tartalmáról nagy általánosságban tájékoztasson s azt a vásárló közönségnek vonzóbbá tegye. Az S. H. R. (vagy S. J. R?) jegyű fametsző tőle telhetőleg igyekezett eleget tenni a megbízatásnak. A 100×90 mm nagyságú képecskében négy szimultán jelenetben ábrázolta a növények természetését, árusítását, (vagy szárítását?), párolását és gyógyszerül alkalmazását. A jeleneteket kettesével egymás alá helyezve ebben a logikus sorrendben véste fába, de mint gyakorlatlan ember, arról megfélekedezett, hogy a lenyomatok fordított sorrendben fognak a szemlélő elé tárulni. (1. kép.)

Műve époly kevésbé eredeti, mint a munka, amelynek díszéül szánták. S főforrása neki is LONICERUS *Kräuterbuchja* volt, akárcsak a szöveg szerzőjének. A négy kis jelenet közül ugyanis az említett 1577. évi kiadásban háromnak az eredetijét sikerült kinyomoznom. Az egyik a kép jobb felső sarkában ábrázolt kertész leegyszerűsített, meglehetősen ügyetlen kivitelű kópiája a *Kräuterbuch Von bauwung der Gärten, und pflanzung der Bäume* c. fejezete élén (XV^a l.) álló címképnek. (3. kép.) A másik a kép bal alsó sarkában látható párló kemence, melynek előképét a *Von Distilliren* szóló bevezetés VIII^b lapján lenyomatott ábra (4. kép) szolgáltatta. A kettő között mindössze annyi a különbség, hogy a magyar metsző 6 sisak helyett csupán négyet alkalmazott. Végül a címkép bal felső sarkát betöltő patikai jelenet annak a pompás fametszetnek primitív utánezata, mely a *Kräuterbuch* II. részét

(LXXXVIII^a l.) vezeti be. (2. kép.) Érdekes, hogy fametszőnk a kerti jelenet, valamint saját monogramja rajzolásakor számított azzal, hogy a lenyomatok az eredeti tükörképét adják, de a másik két másolatnál erről megfeledkezett s pontosan — már amennyire szerény tehetsége engedte — az előtte lévő minták után dolgozott. Innen van, hogy a kemence távlata az eredetinek megfordítottja, a patikában lévő ifjú pedig jobbkézével mossa a fejét s baljával fogja be az orrát, holott az eredetin épen megfordítva végzi ezeket a műveleteket. Nem sikerült kinyomoznom a kép jobb alsó sarkában munkássága közben

ábrázolt füvesaszszony mintáját: lehet, hogy a *Kräuterbuch* címlapját ékesítő képecske szolgált modellül. A M. N. Múzeum példányából azonban a címlap hiányzik s más épebb példányt, sajnos, nem állt módomban felkutatni.

4. kép.

A kezdetleges technikával dolgozó magyar fametsző munkája ép oly távol áll az eredeti finomságától, mint MELIUS csetlő-botló nyelvű száraz kivonata LONICERUS bőven folyó előadásától. Nekünk azonban becses emlékünk a magyar könyvillusztrálás gyermekkorából.

Vajjon beütött-e HELTAINÉ számítása? Bár újabb kiadásra nem került a sor, a jelek mégis arra vallanak, hogy igen. HELTAINÉ 1582/3 körül elhalt. Fia és a nyomda vezetésében utóda Gáspár, nem sokat törődött a vállalattal. Nagyobbszabású kiadványokhoz nem volt mersze, vagy kellő tőkije. Hiszen amikor Lipsiai RHEDA Pállal közösen újra kiadja WERBŐCZI *Tripartitumának* bilinguis kiadását, az új kiadás nem az ő nyomdájában, hanem a Rhedéében készül! De hogy a *Herbarium* elfogyott, hogy arra szükség volt,

azt bizonyítja BEYTHE Andrásnak 1595-ben Németújvárt MANLIUSnál kinyomatott *Fives könnűve*, mely GOMBOCZ Endre megállapítása szerint kétharmadrészében nem egyéb, mint «MELIUSnak stilárisan átdolgozott kiadása.»¹ Talán a legszemérmertlenebb plágium, mellyel irodalmunkban találkozunk.

(Budapest.)

DR. GULYÁS PÁL.

¹ BEYTHE András «Füves könyvé»-nek kritikája. Botanikai közlemények. XVIII: 29—34 l. és u. a. Melius és Beythe András. Magyar Nyelv. 1919. évf. 1. sz.

ANGELUS CALLIMACHUS SICULUS KÖLTEMÉNYE BÁTHORI MIKLÓSHOZ.

A MÁTYÁS udvarában nagy szerepet játszott BÁTHORI Miklós váci püspök humanista törekvéseiről az utóbbi időben több eddig elhanyagolt, vagy ismeretlen adat került felszínre. Bár a közvetlen források legfontosabbjai, a sírfeliratában említett munkák elvesztek s ma már nincs arra reményünk, hogy valaha is előkerüljenek, a közvetett adatok száma életére, munkásságára és irodalmi összeköttetéseire vonatkozólag örvendetesen gyarapodik. *Platonista törekvések Mátyás király udvarában* c. dolgozatomban igyekeztem humanistánk helyét kijelölni a XV. századi magyarországi platonista mozgalom történetében s ugyanott említettem a Vat. Lat. 5140. sz. kódexben található, egyelőre kiadatlan, vele foglalkozó, vagy hozzá írt Sebastiano SALVINI-leveleket. Legújabban a véletlen újból gazdagította BÁTHORI Miklós irodalomszeretetére vonatkozó ismereteinket. F. A. TERMINI 1915-ben Palermóban megjelent műve, *Pietro Ransano, Umanista Palermitano del sec. XV.*, melyről csak nemrégiben szerezhettem tudomást, mikor a világháború kitörése óta megjelent magyar vonatkozású olasz humanista tudományos irodalmat módomban állt rendszeresen átnézni, RANSANO-nak kevesek által ismert palermói kéziratából egy olyan eddig nálunk figyelembe nem vett részletet közöl (179—180 lk.), mely fölötte becses adalékot szolgáltat BÁTHORI Miklós irodalom-pártoló egyéniségére vonatkozólag.

Mielőtt a BÁTHORI Miklósra vonatkozó RANSANO-részletet ismertetném, érdemesnek tartom felhívni általában kutatóink figyelmét TERMINI-nek RANSANO-val foglalkozó műveire.¹ E munkák számunkra igen sok új adatot tartalmaznak, egészen más világításba helyezik az általunk eddig nagyon fogyatékosan ismert szicíliai humanistát, ki

¹ Az említett monografián kívül egy másik munkája: *Ricostruzione cronologica della vita di P. Ran. Arch. Stor. Siciliano*. N. S. fasc. 1—2 v. XLI. (1916).

BONFINI mellett MÁTYÁS korának mégis csak egyik legkiválóbb magyar tárgyú humanista történetírója s — ami a tudomány haladása szempontjából a legfontosabb — talán még több új problémát vetnek fel e munkák, mint amennyit tisztáznak. Eddig sem volt ismeretlen tudományos irodalmunkban, hogy RANSANO-nak *Epitome rerum Hungaricarum per indices descripta* c. műve, melyet először SAMBUCUS adott ki¹ csak részlete egy nagyarányú világtörténeti munkának.² Felvetődött és elfogadásra talált azonban az a téves nézet is, hogy ebből a nagy műből csak az utolsó könyv maradt meg, éppen a magyar történelmet tárgyaló EPTOME. BÉKESI Emil *Magyar írók Hunyadi Mátyás korából* c. egyébként használható bibliografiai összeállításában (Kath. Szemle. 1902. 47. s. köv. lk.), pl. a következőket mondja: «Ezen állítólag 56 könyvre terjedő mű elveszett, csak utolsó könyve maradt meg, mely Magyarország történetét foglalja magában.» Ugyanezt ismétli PINTÉR Jenő *A magyar irodalom története*, Budapest, 1909 I. 332 l. TERMINI önálló kutatások alapján a lehetőségig pontosan ismerteti a helyzetet. Az *Annales omnium temporum* befejezetlen kézírata, szemmel láthatólag második átdolgozásban, megvan a palermói Bibl. Comunale könyvtárában, hová a Libreria del Convento di S. Domenico könyvtárából került. Eredetileg nyolc, ívrétű kötet lehetett, ezek közül azonban a negyedik kötet időközben eltűnt. Magyarország története, mely az egész műnek csak egy kis része, a második redakcióban ötven könyvre terjedő munkának

¹ RANZANUS (Petrus): *Epitome Rerum Ungaricarum velut per Indices Descripta. Autore P. R. Apud Mathiam Regem olim triennium Legato. Nunc primum edita, una cum appendice quadam, opera Joannis Sambuci Tirnaviensis. Viennae 1558.* További kiadásai: PÉCSI Lukács 1579; BONGARSUS 1600; a budai kiadás 1746; SCHWANDTNER, *Scr. R. H.* és a kis kiadása; MÁTYÁS Flórián, *Hist. Hung. Fontes Domestici* IV. k. TERMINI csak három kiadást ismer.

² Megmondja ezt maga RANSANO MÁTYÁS királyhoz írt előszavában, melyet PÉCSI Lukács kiadása és a Nemzeti Múz. Quart. lat. 348. sz. kézírata alapján szemelvényesen újra kiadott ÁBEL (-HEGEDŰS) *An. Nova* 428. s. köv. lk. «Quae vero his de rebus... decerpta a me collectaque sunt... adieci ego ingenti cuidam operi meo a triginta iam annis incoepo et ad haec usque tempora continuato, nondum tamen edito, quod inscribo omnium temporum Annales. Eius operis sexaginta iam volumina absoluta mihi sunt. Quo circa fit, ut is, qui est de rebus Hungaricis, sit ipsorum Annalium liber primus et sexagesimus.»

részben a negyvenharmadik és negyvennegyedik könyvét foglalja le a kézirat nyolcadik kötetében. E két könyvben azonban a 37 indexből csak 27 van. Minderre TERMINI tanít meg bennünket. Vannak viszont problémák, amiket TERMINI, aki a magyar anyagot csak nagyon fogyatékosan ismeri, minden jóakarata és szorgalma ellenére meglátni sem tud, annál kevésbbé helyesen megoldani. A Nemzeti Múzeum Quart. lat. 348. sz. kézirat¹ adatainak ismerete nélkül pl. lehetetlen helyes álláspontot elfoglalni az első és második redakció viszonyát illetőleg s még inkább lehetetlen a munka egészének és az *Epitome*-nek összefüggését megítélni. Amit TERMINI e kérdésekről mond, az mind figyelemre méltó ugyan, de kiegészítésre és javításra szorul. Elsőrendű tudományos feladat lenne tehát RANSANO magyar tárgyú történeti művének megismerése szempontjából, ha valaki a magyar kiadások, a múzeumi kézirat és az eddigi meglehetősen gyér feldolgozó kísérletek teljes ismeretével fogna hozzá a palermói kézirat anyagának magyar szempontból való értékesítéséhez.² Meggyőződésem szerint csak így juthatunk el odáig, hogy RANSANO magyar tárgyú történeti művének geneziséét kielégítő módon megmagyarázhassuk. Nem akarom mindezzel TERMINI munkájának értékét csökkenteni, csak utalok arra a természetes követelményre, hogy a XV. sz. humanista irodalmunk legtöbb problémáját a vállvetett olasz-magyar kutatásoknak együttesen kell megoldaniok. Így kell dolgoznunk, mert csak így lehet.

A palermói kézirat tüzetes átnézését javasolja az a TERMINI által a VIII. kötetből véletlenül közölt BÁTHORI Miklósról vonatkozó részlet is, melyből joggal következtethetünk arra, hogy a kéziratban még lappanghat egyéb, eddig ismeretlen, magyar szempontból fontos adat.³ A szóbanforgó szövegrész különben a következő:

«... A leva Danubii (est) Vacia episcopali sede illustris civitas.

¹ V. ö. Magyar Könyvsz. 1877, 286—287. lk.

² Ezt a cikket 1927 elején írtam. Azóta az elmúlt nyár folyamán egyik tanítványom, DR. JUHÁSZ László, az itt megjelölt munkát elvégezte. Kutatásainak eredményei után a felvetett problémát tisztázottnak tekinthetjük. (A szerző utólagos jegyzete.)

³ Ezt a feltevésemet DR. JUHÁSZ Lászlónak idevonatkozó, egyelőre kiadatlan kutatásai azóta teljes mértékben igazolták. (A szerző utólagos jegyzete.)

Eius ecclesiae antistes dignissimus est Nicolaus BATOR omni virtutum genere et studiis humanitatis insignis. Italorum amantissimus, utpote quos ad se accedentes alicuius vel virtutis vel officii gratia benignissime suscipit, hospitio et muneribus cumulat. Ex quibus unus Angelus CALLIMACHUS Siculus et Mazariensis vir eruditus et doctorum observantissimus ab eo honorifice receptus et aureo munere donatus est, quom illum elegia laudasset, cuius partem subiicere volui ob patriae charitatem.

- Ordiam unde prius, claudet ubi carmina finem?
 Quis mihi tam facili riserit ore deus?
 Distrahor in varias quaerens primordia partes,
 Nescit quos aditus nostra camoena petat.
5. An genus antiquum referam, nomenque tuorum
 Quo nullum maius Pannonis ora videt?
 Hoc Stephanus frater claro cognomine Bator
 Illustrat meritis et pietate fovet
 Armipotens validis Turcas dum viribus urget
10. Protegit et mira conditione fidem;
 Pro qua non dubitat caput obiectare periclis
 Et totiens pulchram laetus adire necem;
 Quod tua significant effusi signa cruoris
 Tres cunei in campo candidiore nive.
15. An potius genii dotes, quas Iupiter omnes
 Contulit; an mores et pia facta canam?
 Tu certe eloquii decus immortale latini
 Et dici ex grais attica musa potes.
 Idem iustitiae cultor, legisque severae,
20. Alter consiliis et gravitate Cato.
 Te duce partus honor doctis, et certa laborum
 Praemia, quae vigiles reddere saepe solent.
 Sordida flaventis non te iuvat unda metalli
 Hermus et occiduo quod vehit orbe Tagus;
25. Spernis heritreos rigida quoque mente lapillos
 Atque tuo residet semper in ore Sophos.
 In te cana fides pietasque immensa refulgent
 Mirificusque sacrae relligionis amor.
 Hac virtute tibi populos, his artibus omnes

30. Devincis reges conciliasque duces.
 Hinc te Mathias regum fortissimus ornat
 Admittens rebus consiliisque suis.
 Diligeris cunctis, meriti redduntur honores
 Curia nil non te tota probante probat.
35. Et merito: quid enim nisi iusta probandaque cunctis
 Inter praecipuos consulis ipse patres?
 Atque ita deficio et tanti gravitate fatigor
 Muneris incertus quo vehat unda ratem.
 Sed dabitur tempus, liceat quo currere aperto
40. Aequare et in tutos vela referre sinus.
 Tunc equidem grandi scribam tua gesta cothurno
 Digna Maronea vel meliore tuba.
 Interea contentus eris hoc carmine tantum
 Accipiens animos et sine labe fidem.

Amint RANSANO bevezető megjegyzéseiből látjuk, Angelus CALLIMACHUS Siculus, aki e költemény-részlet után ítélve nem tartozott a legügyletebb humanista verselők közé, járt Magyarországon s BÁTHORI Miklósnak GALEOTTO által olyan nagy kedvveléssel leírt¹ váci püspöki udvarában szíves fogadtatásra talált. Vele tehát ismét szaporodott eggyel azon olasz vándor-humanisták száma, kik a XV. században a MÁTYÁS példáját követő humanista-pártfogók jó híre által vonzatva hazánkba jöttek szerencsét próbálni.

Nem tartozik a legkönnyebb feladatok közé humanistánk ki-létének pontosabb meghatározása. A Vat. Urb. Lat. 1193. sz. híres kódexben² f. 199 sqq találtam néhány költeményt CALLIMACHUS Siculus tollából Federigo di MONTEFELTRO-nak ajánlva. Mivel a név is, az időpont is összeváltak, közelfekvő volt a feltevés, hogy FEDERIGO költője azonos a BÁTHORI Miklós érdemeit versbe foglaló humanistával. Ezt a feltevésemet a további kutatás során szétrom-bolta Adolfo CINQUINI néhány oldalas füzete: *Spigolature fra gli Umanisti del secolo XV. Callimaco Siculo. Miscellanea di Storia e Cultura Ecclesiastica*. Roma. 1905. CINQUINI értekezésében bebizo-

¹ De dictis ac factis M. R. c. XXXI.

² Leírta a kéziratot A. CINQUINI, *Il Codice Vat. Urb. 1193., Classici e Neolatini* I. 115—6. lk.

nyítja, hogy a XV. század ugyanazon évtizedeiben két Angelo CALLIMACO Siculo nevű humanista költő élt. Az egyik Messinából származott s tulajdonképeni neve Angelo BARBOGLITTA volt. Ez a Vat. Urb. Lat. 1193. sz. kódex költője. A másik, kivel ezt állandóan össze-
tévesszük: ¹ CALLIMACO da Monte Verde de Mazzara. Mivel RANSANO kifejezetten megmondja, hogy BÁTHORI Miklós humanistája *Angelus Callimachus Siculus et Mazariensis vir*, nem lehet kétség, hogy Magyarországon az utóbbi járt.

A további adatok CALLIMACHUS SICULUSra vonatkozólag nagyon gyérek. Legbővebben szól még róla Ant. MONGITORE, *Bibliotheca Sicula sive de Scriptoribus Siculis* I. k. 121. l.: «CALLIMACHUS Monsviridis Mazarensis Poeta Dominici CALDERINI Veronensis socius. Philosophicam duxit vitam et doctoris lauream contempsit. Huius meminere Jo: Jacobus ADRIA in *typogr. Mazar* et Ab. PIRRUS not. *Eccl. Mazar.* 543. Ex aetate CALDERINI, nostri CALLIMACHI aetatem deducimus, CALDERINUS enim anno 1477 indarnit teste Philippo BERGOM. in *supplem. Chronic. lib. 15. Scripsit ex ADRIA et PIRRO De laudibus Sicilie, Commentaria Poetica, Epistolas familiares*. Nagyjában ezek az adatok találhatók Hier. RENDA-RAGUSA, *Siciliae Bibliotheca Vetus* c. művében, továbbá FABRICIUS-MANSI, *Bibl. Mediae et infimae latinitatis* c. gyűjteményében. Az utóbbiban új adat a *Diarium eruditorum Italiae* Tom. XXVI. 377. l-ra való hivatkozás. Megpróbáltam; amennyiben lehetséges volt, a jelzett nyomokon való továbbkutatással elérni CALLIMACHUS SICULUS munkáihoz; főleg a levelek érdekelték volna, melyek okvetlenül tartalmaztak a mondottak után magyar anyagot is. E kutatások egyelőre sikertelenek maradtak: azt sem tudtam megállapítani, lappanghatnak-e még valahol e kéziratos munkák, vagy már régen végleg nyomuk veszett-e?

(Szeged.)

HUSZTI JÓZSEF.

¹ CINQUINI, *Spigolature* 4. l. «Si ebbe qualche incertezza sulla città che gli diede i natali, giacchè vi fu chi lo ritenne di Mazzara del Vallo, confondendolo col Callimaco de Monte Verde de Mazzara, poeta e amico del veronese Domizio Calderini e del nostro.

A MODERN KÖNYVTÁROSKÉPZÉS ÉS A PÁRIZSI ÉCOLE DE BIBLIOTHÉCAIRES.

A Champs Élysées egyik előkelő kis mellékutcájában, a Rue de l'Élyséen, szemben POMPADOUR marquise palotájával, — melyben ma a köztársasági elnök székel, — az *American Library in Paris* épületében működik Párizs amerikai alapítású könyvtárosképző iskolája, az *École de Bibliothécaires*.

Az *École de Bibliothécaires* alapításakor a modern értelemben vett könyvtárosképzés már negyven éves multra tekinthetett vissza.

Az első ilyenmű iskola létesítése ugyanannak a Melvil DEWEY-nak nevéhez fűződik, akinek tizes szakrendszere¹ ma már könyvtári fogalom. DEWEY — mint a *Columbia College* könyvtárosa — kezdeményezte és 1887-ben a *Columbia University* valósította meg először a gyakorlati jellegű könyvtárosképző iskola létesítésének gondolatát. Két évvel később, miután DEWEY a *New York State Library* igazgatójává neveztetett ki, a vezetése alatt álló ezen *School of Library Economy* is New York állam fővárosába, Albanyba helyeztetett át, megmaradván továbbra is az egyetem főnhatósága alatt.²

DEWEY kezdeménye termékeny talajra talált az amerikai könyvtárügy terén. A *Columbia University* példáját gyors egymásutánban követte az Északamerikai Egyesült Államok több egyeteme. Ma mintegy húsz egyetemi (Illinois, Wisconsin, Washington, California, Chicago, Michigan, Minnesota) vagy más tanintézeti könyvtárosiskola (Pratt, Drexel, Simmons, Atlanta, Los Angeles, St. Louis etc.) működik az Egyesült Államokban, legkevesebb egy-éves tanfolyamot szentelve a hivatásos könyvtárosok képzésére.

¹ Munkája («Decimal Classification and Relativ Index») 1876-ban jelent meg először; azóta 12 kiadást ért (1927) s több mint 30.000 példányban forog közkezen.

² 1926-ban e könyvtárosiskola a *Columbia University*nél létesített *School of Library Service*-be bekeleztetett be.

A könyvtárosügynek ama szinte csodával határos fejlődése, melyet Északamerika az utóbbi évtizedek óta felmutat, ma már a *speciális könyvtárak könyvtárosainak képzésére* külön iskolákat állít föl; ezek közül elsősorban a pittsburghi gyermekkönyvtáros-iskolát (*Carnegie Library training school for children's librarians*) kell említenünk; gyermekkönyvtári könyvtárosképző iskolát találunk továbbá Clevelandban is; a tavaly létesített minnesotai könyvtáros-iskolának szintén van ilyenmű ágazata.

E nagyszerű fejlődés eredményeképpen az Északamerikai Egyesült Államokban ma az a helyzet, hogy minden nagyobb iskolának (elemi iskoláknak is!) külön könyvtárosa van, míg másutt a világon az iskolai könyvtárak ügyeinek ellátása általában a tanári, illetőleg tanítói kart terheli.

Európában a könyvtárügy terén Németország vezet. Könyvtárosképző iskolái közül elég lesz kiemelnünk a *Deutsche Zentralstelle für volkstümliches Büchereiwesen* könyvtárosképző intézetét (Lipcse) és a berlini egyetemi *Bibliothekswissenschaftliches Institutot*.

Ugyancsak egyetemi könyvtáriskolát találunk Londonban: *School of Librarianship*, és ilyenmű könyvtárosi, levéltárosi tanfolyamot a bécsi egyetemen, mint az *Institut für österreichische Geschichtsforschung* tagozatát.

Koppenhágában (*Statens Biblioteksskole*), Prágában (*Státni Skola Knihovnická*) és Moszkvában (*Institut Bibliotekovedenija*) állami könyvtárosiskola működik.

Ezek mellett Brüsszel, Stockholm és Róma hasonló intézetei képviselik Európa többi felsőfokú könyvtárosiskoláját.

Ha felsoroljuk még Hollandia, Svájc, Spanyolország, Portugália és Bulgária rendszeres könyvtárosképző-tanfolyamait; ha megemlítjük továbbá Finnország 1920-iki három-, 1924-iki négyhónapos és 1922-iki még rövidebb tartamú tanfolyamait; ha feljegyezzük végül hazánk első irányú megmozdulását az 1927—28. évekből, mikor is a budapesti egyetemi könyvtár valamint az Orsz. Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ rendezett előbb a saját, majd, 1928 tavaszán, a vidéki egyetemi könyvtárak s egy budapesti szakkönyvtár kezdő könyvtárosai részére két három-háromhónapos tanfolyamot:

azt látjuk, alig van Európának egyetlen jelentősebb állama, hol az intézményes könyvtárosképzés érdekében nem történt volna kellő gondoskodás vagy biztató kezdemény.

Amerika és Európa könyvtárosiskoláinak fenti — nem egészen teljes — sorához illesszük még hozzá Kína és Japán könyvtárosiskoláit¹ s nagy vonásokban előttünk áll a modern könyvtárosképzés mozgalmának vázlata.

Ennek a mozgalomnak egyik legjelentősebb — ma már a nemzetközi könyvtárosi kapcsolatok minél átfogóbb erejű kiépítésén dolgozó — intézménye a párizsi *École de Bibliothécaires*.

Az *École de Bibliothécaires* épügy Amerika francia-barátságának és az amerikai könyvtárfejlesztő propagandának köszönheti létesítését, mint a párizsi *American Library*.

Alapítása egy teljesen helyi jelentőségű könyvtári szükséglet kielégítésére vezethető vissza. Felállításának iniciatívája a *Comité américain pour les Régions dévastées* nevéhez fűződik. A Comité által az Aisne départementban (Coucy-le-Château-, Anizy-, Vic-sur-Aisne-, Blérancourt-ban) és annak székhelyén, Soissons-ban, 1920 körül létesített 5 népkönyvtárnak, valamint a kevéssel ezek után — ugyancsak amerikai alapítvánnyal — Párizsban megnyitott *Bibliothèque Belleville*-nek létesítése kapcsán szükségesnek látszott, hogy e teljesen amerikai mintára szervezett és Franciaországban eleddig ismeretlen típusú könyvtárak ügyeinek vezetésére és ellátására modern könyvtári képzettségű könyvtárosok alkalmaztassanak.

1923-ban az *American Library Association* — magáévá téve a Comité abbeli kívánságát, hogy e könyvtár részére könyvtárosokat képző nyári tanfolyamot nyisson — másodtitkárát, Miss Sarah C. N. BOGLE-t Párizsba küldte a tanfolyam megszervezésére és igazgatására. Ilyen körülmények között kezdte meg működését a csupán ideiglenes tanfolyamnak tervezett *École de Bibliothécaires* 1923-ban, egy nyári hathetes előadássorozat keretében, a következő könyvtárosok közreműködésével: Firmin Roz (az Office national des

¹ Kuriózumképen említsük meg, hogy nemcsak a sárgáknak, de a feketeeknek is van már hasonló iskolájuk, és pedig Virginiában: *Negro library school* (*Hampton Institute*).

universités et écoles françaises à l'étranger h. igazgatója), Eugène MOREL (a Bibliothèque Nationale könyvtárosa), Ernest COYECQUE (a párizsi városi könyvtárak felügyelője).

E nyári tanfolyam könyvtárosi körökben oly élénk érdeklődést keltett, (négyszáznál több volt a felvételre jelentkezők száma!) hogy a Comité elhatározta az iskola állandósítását s két évre előre biztosítva annak jövőjét, igazgatására sikerült az *American Library Associationt* megnyernie.

Igy nyitotta meg 1924 október 6-án első rendes tanfolyamát a párizsi *École de Bibliothécaires*, az egyetlen könyvtárosképzőiskola, mely a hatalmas amerikai könyvtár-szövetség fennhatósága alatt működik. A két év leteltével újabb amerikai adományok (CARNEGIE, ROCKEFELLER stb.) tették lehetővé a tanfolyamnak — *már mint nemzetközi könyvtárosképzőiskolának* — továbbműködését.

Az 1923. és 1924. évi nyári tanfolyam (*cours abrégé*), valamint az 1924—25. évi első *cours normal* ugyanis még szinte teljesen francia jellegű volt. Az első rendes tanfolyamon a hallgatók között — kiknek száma húszban volt korlátozva — még 12 a francia; a második évben már 10 az idegen, kiknek számaránya azután évről-évre egyre jobban apasztja a francia hallgatók számát (1926—27-ben 9, 1927—28-ban csak 7), úgyannyira, hogy a jelen tanfolyam hallgatói között csupán 3 franciát találunk.

Egyébként nem lesz talán érdektelen egy kis statisztikai kimutatással világítani meg a párizsi *École de Bibliothécaires* internacionális jellegét. Az eddigi öt rendes évfolyam 101 hallgatója nemzetiség tekintetében a következőképen oszlik meg:

amerikai	2	lengyel	8	örmény	1
angol	1	litván	1	palesztinai	4
belga	4	magyar	1	svájci	2
cseh	2	német	3	szíami	1
dán	4	norvég	16	török	2
francia	41	orosz	4		
görög	1	osztrák	3		

Ha most még tekintetbe vesszük az 1923—1926. évek öt nyári

tanfolyamának (1924-ben két tanfolyam volt: délelőtti és esti) finn, holland, jugoszláviai, olasz, román és svéd hallgatóit, azt látjuk, hogy az *École de Bibliothécairesnek* — a világ legkülönbözőbb nemzetiségeivel tarkított — hallgatói sorában Európa majd minden nemzete képviselve volt.

Egészítsük ki végül statisztikai adatainkat a férfi- és nőhallgatók számarányával. A fenti 101 hallgató közül 18 férfi és 83 nő. A nők tehát számarányukkal kétségtelenül vezetnek; az eddigi hallgatóságnak több mint négyötödrészét teszik ki. Ám aki csak futólagosan is foglalkozott a modern könyvtárak személyzeti viszonyaival (vegyük például akár Amerikát, akár Németországot), aki az utóbbi évek férfi és nő egyetemi hallgatóinak számarányára gondol, vagy figyelembe veszi, hogy az *École des Chartes* hallgatói is felerészben nők, — nem fog talán az *École de Bibliothécaires* fenti számadatainak olvasásakor sem túlságosan meglepődni.

Az *École de Bibliothécaires* nemzetközi jellegéből következnek munkaprogramjának azon szakaszai, melyek oly előnyösen különböztetik meg a többi — általában nemzeti jellegű — könyvtárosképző iskolától. Emezek ugyanis elsősorban saját hazai viszonyaikhoz, vagy olykor még szorosabban: kizárólag egyes intézetek speciális könyvtári viszonyaihoz alkalmazzák munkatervüket, míg a párizsi *École de Bibliothécaires* az általános szempontok és a bibliothekonomia egyetemes követelményei szerint dolgozta ki s fejleszti tovább programját. Ebben leli legfőbb magyarázatát az a körülmény, hogy hallgatói sorában oly nagyszámban találjuk egyfelől a könyvtárosiskolával rendelkező országok fiait (illetőleg lányait), másfelől pedig a világ legkülönbözőbb könyvtárainak tényleges tisztviselőit. Ez utóbbiak közül mindenesetre a konstantinápolyi egyetemi könyvtár, az oslói szabadalmi hivatali könyvtár és az egyik prágai könyvtár igazgatóit kell elsősorban kiemelnünk, akik mint tényleges könyvtárigazgatók járták a tanfolyamot; említsük továbbá Párizs, Brüsszel, Róma és Varsó több speciális könyvtárának az *École* végzett növendékei sorából kikerült igazgatóit, exotikus szíami kollégánkat, aki hazája könyvtárában az európai osztály vezetője, egy koppenhágai és egy oslói könyvtárnak 9, ille-

tőleg 7 évi gyakorlattal birt tisztviselőjét, stb., nem szólva a többi végzett hallgatókról, akiket ma a Bibliothèque Nationale-től Amerika számos egyetemi könyvtáráig a világ legkülönbözőbb pontjain találunk.

Az École de Bibliothécaires munkaprogramja — melyet a *Board of Education for Librarianship* körvonalazott — lényegében az amerikai modern könyvtárosképző iskoláknak az európai könyvtári viszonyokhoz alkalmazott gyakorlati rendszerét követi.

Az iskola tanári kara részben amerikai, részben párizsi könyvtárok vezető tisztviselőiből áll, akiknek elméleti és gyakorlati oktatása, a tanrend hármasan tagozott keretében (I. Cours A: *Administration*. II. Cours C: *Classification, catalogue et autres sujets techniques*. III. Cours L: *Le livre*) a könyvtártan valamennyi kérdését felöleli.

Az A) kurzust az első években az *École de Bibliothécaires* igazgatónöje, Miss Sarah C. N. BOGLE tartotta; később — mikor az iskola megindította rendes, nyolchónapos tanfolyamát — helyettese, Miss Mary P. PARSONS vette át e tanfolyam vezetését. Az újonnan létesített iskola megszilárdítása, gyors fejlődése és kibontakozása, valamint munkateljesítményének eddig elért gazdag eredményei jórészt Miss Mary P. PARSONSNak, az *École de Bibliothécaires* igazgatóhelyettesének nevéhez fűződnek.

Miss PARSONS rendszeres előadásaihoz csatlakoznak Eugène MORELnek, a *Bibliothèque Nationale* könyvtárosának, Pol NEVEUXnek, a Ministère de l'instruction publique könyvtára igazgatójának, Henri LEMAITREnek, a «Revue des Bibliothèques» főszerkesztőjének és több más párizsi, valamint külföldi könyvtári tekintélynek, mint meghívott előadóknak szakelőadásai (conférences), melyek a könyvtárak történetéről, a modern nyilvános könyvtárak kialakulásáról, fejlődéséről és szervezetről, a könyvtárakra vonatkozó törvényhozásról (kötelempéldányok kérdése stb.), a könyvtári ügyvezetés, könyvbeszerzés, raktárkezelés, könyvkölcsönzés és a közönséget tájékoztató munkáról széles alapokon a lehető legteljesebb ismereteket nyújtják a hallgatóságnak. Ennek a kurzusnak alosztálya a Cours E): *Les bibliothèques enfantines*, a gyermekkönyvtárak kialakulását és

speciális munkakörét, továbbá a gyermek- és ifjúsági-irodalom történetét tárgyalja, — elsősorban a tanfolyam nőhallgatói részére.

A könyvfelvételt és szakozást tárgyaló C) tanfolyam tananyagát az amerikai könyvtárügy egyik legkiválóbb szaktekintélye Miss Margeret MANN, az *Engineering Societies Library* katalogizáló osztálynak vezetője dolgozta ki s e kurzust, az école megindulásakor, az első két évben maga is vezette. E tanfolyam előadásai végigkísérik a hallgatóságot a legkülönbözőbb könyvfelvételi eljárásokon (egyes és sorozatos műveknek, folyóiratoknak, hivatalos nyomtatványoknak, anonym és pseudonym munkáknak stb. katalogizálási szabályzatain), foglalkoznak a betűrendes és tárgyi katalogusok készítésével, behatóan ismertetik továbbá a ma már 500-nál nagyobb számú, amerikai és európai szakozási rendszerek legfőbbjeit; részletesen taglalják Dewey decimális rendszerét, a Library of Congress katalogizálási szabályzatát, MERRILL «Code for classifiers»-ét, CUTTER «Expansive classification»-ját, a francia, német és bruxellesi felvételi és szakozási eljárásokat, végül BRUNET, BRUSSELS és mások rendszereit.

Míg a Cours A) a könyv könyvtári kezelésének, a Cours C) pedig a könyv könyvtári feldolgozásának módját tárgyalta, addig a tanfolyam harmadik tagozata, a Cours L), a könyv anyagi ismertetésével, előállítási módjával és fejlődése történetével foglalkozik. Ez osztály vezetője Gabriel HENRIOT, a *Bibliothèque Forney* igazgatója és az *Association des bibliothécaires français* volt elnöke. Előadássorozata a könyv történeti képét rajzolja meg, kezdve a papír előállítási módjától és különböző fajaitól, a kéziratos könyvek, a nyomdászat, az illusztrálás, a könyvkötészet és a könyvkereskedés történetén keresztül a modern könyvkiadó-vállalatok és szövetségek szervezetéig. Ugyanezen a tanfolyamon a hallgatóság a szükséges paleográfiai és heraldikai ismereteket is elsajátítja, valamint a kéziratok és ősnymtatványok katalogizálási eljárásait is megtanulja. Az egyetemes, nemzeti és szakbibliográfiák tüzetes ismeretése egészíti ki végül e kurzus gazdag anyagát.

A délelőtti előadásokon és a meghívott szakemberek conférence-ain folyó ezen elméleti oktatással párhuzamosan halad a hallgatók gyakorlati kiképzése.

A tanfolyam három fő szakcsoportján belül *a gyakorlati oktatás eszközei*:

1. *Stage*: Az école hallgatói a tanfolyam tartama alatt 100 óras próbaszolgálatot teljesítenek, és pedig a francia növendékek a *Bibliothèque Nationale*-ban, a többiek pedig valamely más — az igazgatóság által kijelölt — könyvtárban. A *stage* tartama alatt a már tényleges könyvtárosokból álló hallgatóságnak speciális munkaköre beható tanulmányozására nyílik kiváló alkalom, míg a könyvtárosi pályára még csak készülő másik fél ugyanekkor szolgálati próbaévét végzi, gyakorlati úton is elsajátítva a könyvtárosi teendőket.

2. *Visites*: könyvtárlátogatások, melyek folyamán, a *Bibliothèque Nationale*, *Bibliothèque Sainte-Geneviève*, *Bibliothèque de l' Arsenal*, *Bibliothèque Mazarine*, *Bibliothèque du Conservatoire National des Arts et Métiers*, *Bibliothèque de l' Opéra*, *Bibliothèque Forney*, *American Library in Paris*, *Bibliothèque Belleville*, *L'Heure Joyeuse*, *Bibliothèque Braille* stb. stb. látogatása rendjén, az egyes könyvtárak igazgató- vagy vezető könyvtárosainak magyarázatai kapcsán a hallgatóság a legközvetlenebbül ismerkedik meg Párizs valamennyi jelentősebb könyvtára épületével, hivatali, olvasótermi és raktári berendezéseivel, szervezetével, katalogizáló és klasszifikáló rendszerével, egyszóval egész életével. E látogatások igazi jelentőségét akkor látjuk, ha meggondoljuk, hogy az érvényben lévő rendteges könyvfelvételi, szakozási, kölcsönzési, raktárkezelési stb. eljárások praktikus haszna vagy gyakorlati csődje csakis az ily közvetlen ismerkedés rendjén tűnik ki.

Hasonló magyarázó előadásokkal kísért, gyár-, műhely- és szakiskola-látogatások teszik teljessé a könyv modern technikai előállítási módjának alapos megismerését.

3. *Devoirs*: A könyvfelvételi és szakozási systemákat tárgyaló előadásokat rendszeres, katalogizálási és klasszifikálási feladatok követik a különböző eljárások begyakorlására.

Az *École de Bibliothécaires*nek a fentiekben körvonalozott — heti 40 óra munkaidőt igénylő — tananyaga alkotja a többi modern-típusú, felsőfokú könyvtárosképző iskola munkaprogramjának is a gerincét.

Ezt az új típust az amerikai könyvtárosképző mozgalom állította a régi helyébe.

A régi típus munkaprogramját a tudományosság legszigorúbb alapelveire fektette le. Az «erudition» szempontja szabta meg tehát oktatása irányát, nevelvén jeles filológusokat, archeológusokat és történettudósokat, — akik mellékesen könyvtárosok is voltak.

Az utóbbi évtizedek hatalmas lendületű szellemi áramlatai nyomán megindult roppantmérvű könyv- és sajtó-termelés a könyvtárakat a kultúra legélesebb centrumába állította; a könyvtárak ekként átformált élete pedig új feladatokat szabott a könyvtáros elé. A régi iskolák a változott helyzet parancsolta új követelményeket nem igen látszanak észrevenni. Legyen példánk a több mint százéves *École Nationale des Chartes*, mely kettős céljának megfelelően a történeti segédtudományok oktatása mellett egyúttal a levéltáros- és könyvtáros-képzést is végzi. Míg azonban a legkiválóbb professzorok által tartott paleografiai, diplomatikai, filológiai, archéológiai és jogtudományi előadások ez iskolában heti 3—3 órát töltenek ki, addig a tulajdonképeni könyvtártan (*Bibliographie et service des bibliothèques*) heti óraszama — az 1846 dec. 31 óta változatlanul fenntartott tantervezet értelmében — összesen 1.¹

Ezzel szemben az új típus a könyvtárosképzés *realis alapokra* való fektetését ismerte legfőbb feladatául. Célja: a tényleges könyvtári munkára nevelni rá a növendékeket, hogy az iskolából kikerült könyvtárosgárda, szolgálatba lépve, tanulmányi ideje alatt szerzett ismereteit — bármely típusú könyvtárban — tudja valóban is értékesíteni. Az új, gyakorlati jellegű könyvtárosiskola tehát végeredményben nem önmagának, — de a közönségnek dolgozó, a közönségért való hivatásos könyvtárosokat akar képezni.

E legfontosabb feladatokon túl a modern könyvtárosiskolák a rendezendő kérdések és megoldandó feladatok egész láncolatát látják maguk előtt.

Sürgős megoldásra vár elsősorban a felvételi kvalifikációs követelmények szabályozása. E tekintetben még a sokkal egysé-

¹ Ld. Université de Paris; *livret de l'étudiant*. 1928—29.

gesebb típusú amerikai könyvtáriskolákban is nagy eltérések mutatkoznak. Míg például a chicagói egyetem könyvtárosiskolája csupán egyetemi végzettséggel bíró jelentkezőket vesz föl, a minnesotai egyetemi könyvtárosképző intézet pedig három lehallgatott egyetemi évhez csatolja a maga egyéves tanfolyamát, addig a többiek általában beérik a baccalaureatussal.

Ugyanígy Európában is a felsőfokú könyvtáriskolák jórészt egyetemi oklevélhez kötik a felvételt, míg a többiek általában csak középiskolai végzettséget kívánnak.

Magának a párizsi *École de Bibliothécaires*nek sincs még e kérdésre nézve pontosan körülírt határozata, — szerencsés körülményei azonban ezt ezideig fölöslegessé is tették. Első két tanfolyamakor még beírta a középiskolai végzettséggel, de már a harmadik évben külön csoportot szervezett a tanfolyam egyetemet végzett tagjaiból; jelenleg a felvételtkor alkalmazott gyakorlat az, hogy a nagyszámú jelentkező közül — a 20—30 év közötti korhatáron belül, minél különbözőbb nemzetiségek bevonásával — a doktori diploma, egyetemi vagy más, magasabb iskolai képzettség, valamint a nyelvismeret és könyvtári gyakorlat figyelembevételével állítják össze a felveendő hallgatók jegyzékét, mely descendens irányú kiválasztó eljárás alkalmazásakor újabban alig kell a baccalauréat küszöbéig elmenni.

A hallgatóság felvételekor alkalmazott kvalifikációs követelmények egyenlőtlenségéből természetszerűleg következik maguknak a könyvtáros-iskoláknak fokozati és az általuk kiadott okleveleknek értékbeli különbsége.

Mindezeknek és több más kérdésnek megoldása elsősorban egy olyan nemzetközi könyvtárszövetség feladatát képezi, mely egyfelől megfelelő tekintéllyel bír majd az egyes iskolák fokozati rendjének meghatározására, másfelől pedig a könyvtáriskolák között ma még nagyon is hiányzó kooperáció kiépítésével — lehetővé teszi az egységes típusok kialakulását.

DR. BISZTRAY GYULA.

RÉGI PESTI KÖNYVKERESKEDŐK.

(Hatodik közlemény.)

VIII.

Müller József.

(1813—1856.)

Az 1811. évi március 26-án kelt 7247. számú helytartótanácsi rendelet kimondotta, hogy Pesten két kölcsönkönyvtár állítható fel azon feltétel alatt, hogy sem nyilvános olvasóteremmel, sem pedig tudományos egyesülettel nem kapcsolható össze (nec in conclave lectureae — Lese Cabinet — nec alios literariorum conventuum usus convertantur). E határozatra HARTLEBEN Konrád üzletvezetője, MÜLLER József, azonnal folyamodványt adott be a helytartótanácsához s kérte a kölcsönkönyvtárnyitási jog megadását. Minthogy folyamodványában kijelentette, hogy a szükséges tőke rendelkezésére áll s gróf BATTHYÁNY Vince és gróf SÁNDOR Vince is ajánlották, 1811 május 14-én megkapta az engedélyt, de biztosítéskül 400 forintot kellett letennie a pestvárosi tanácsnál s évenként 150 forintot kellett fizetnie a váci siketnémák intézetének. A válalat azonban nem járt szerencsével, 1815 végén már kénytelen volt a kölcsönkönyvtárat bezárni, mert nagyon ráfizetett.

A kölcsönkönyvtár szomorú üzleti eredményei már 1812 december 4-én arra indították, hogy könyvkereskedői jogot kérjen a helytartótanácsától. Mellékelte HARTLEBEN Konrád 1811 január 8-i bizonyítványát, melyben igazolta, hogy öt esztendőn át tanulta nála a könyvkereskedést s két év óta könyvkereskedői segédi minőségben volt nála alkalmazva. Kérvényében hivatkozott a lakosság számának és a kulturának nagy emelkedésére, minek következtében Pest lett az ország könyvkereskedelmének központja (tendentia quaestus librarii ex toto propemodum regno Pesthinum directa ibidemque quasi concentrata). Ilyen körülmények között a fennálló hat

könyvkereskedés már nem elegendő többé, mert az egész ország innen látja el magát könyvekkel (omnes fere regni partes tamquam ex penu litteraria productis litteraturae provideri). Hivatkozott végül kölcsönkönyvtárára is, melynek felállításával és fenntartásával jó szolgálatokat tett a nemzeti kultúrának.

A folyamodvány véleményadás céljából a pestvárosi tanács elé került, mely természetesen elsősorban az érdekelt hat könyvkereskedőt (KILIÁN, EGGENBERGER, HARTLEBEN, LEYRER, INSTITORIS és KISS István) hallgatta meg. A nevezett könyvkereskedők 1813 január 11-én kelt nyilatkozatukban a leghatározottabban ellenezték az engedély megadását s szokott érveiket hozták elő, t. i., hogy rosszul megy az üzlet s emiatt sokan tönkrementek közülök (STROHMAYER, LINDAUER, PAUER és MEISSNER), minek következtében a tanács 1812 december 31-én máris megtagadta WALLISHAUSEN linzi könyvkereskedő hasonló kérvényét. Hivatkoztak a műveltebb Németország példájára, ahol több az egyetem s fejlettebb a tudományos élet, mégis hanyatlás észlelhető a könyvkereskedelem terén, amint ez az ujsághirekből megállapítható. A Pesten fennálló hat könyvkereskedés, három műkereskedés és két kölcsönkönyvtár 100.000 lakossal bíró város számára is elég lenne, annál inkább elég a jóval kisebb Pest számára. Hozzá a jelenlegi viszonyok is kedvezőtlenek, mert kevés a pénz és csökkent az olvasókedv. Nehéz helyzetükön csupán azáltal lehetne könnyíteni, ha a tönkrement kereskedők áruraktárát elárvereznék ugyan, de könyvkereskedői jogukat minden egyes esetben megszüntetnék.

A pestvárosi tanács 1813 január 16-án kelt véleményes jelentésében nem helyezkedett az érdekelt könyvkereskedők álláspontjára, hanem az engedély megadását javasolta azon indokolással, hogy a folyamodó budai születésű, tanult könyvkereskedő s máris van kölcsönkönyvtári joga. Ez alapon a helytartótanács MÜLLER Józsefnek 1813 február 3-án megadta a könyvkereskedői jogot¹ s 1813 november 27-én a helybeli polgárok sorába is felvették.

MÜLLER József könyvkereskedése a Ferenciek-terén lévő JAN-

¹ Pestvárosi levéltár. Int. a. m. 9767.

KOVICH-féle házban nyílt meg s csaknem három évtizedes fennállása alatt érdemes munkásságot fejtett ki. Kiadói tevékenységéből kiemeljük az 1820-ban megjelent s 128 rézmetszetű képpel díszített *Jugendführert*, melyet a nádor engedélyével ISTVÁN főhercegnek és HERMINA főhercegnőnek ajánlott.

MÜLLER József halála után özvegye, HÖLBLING Teréz örökölte az üzletet, aki már 1842 december 2-án folyamodott a pestvárosi tanácshoz, hogy idősebb fiát, Adolfot társul vehesse maga mellé s az üzletet «Müllers Witwe und Sohn» cég alatt folytathassa. A tanácsnak 1842 december 19-én a helytartótanácshoz intézett jelentése szerint MÜLLER Adolf a könyvkereskedést atyjánál tanulta s Bécsben GEROLD Károlynál, Lipcsében pedig FROHBERGER Adolfnál volt gyakorlaton, minek következtében a helytartótanács 1843 április 14-én kelt leiratában hozzájárult a kért cégváltatáshoz. Időközben MÜLLER József Gyula nevű fia is felnőtt, megtanulta a könyvkereskedést s Bécsben BECK Frigyesnél, Münchenben FRANK Györgynél volt gyakorlaton. 1846 június 5-én aztán MÜLLER József özvegye azon kéréssel fordult a pestvárosi tanácshoz, hogy könyvkereskedői jogát két fiára, Adolfra és Gyulára ruházhassa át, s kérvényében rámutatott arra, hogy az atyai örökségüket képező s 27.432 frtra becsült belvárosi Korona-utcai házuk kellőképpen biztosítja a könyvkereskedés fennmaradását. A pestvárosi tanács nem emelt kifogást az átruházás ellen s a helytartótanács 1846 szeptember 22-én a maga részéről is megerősítette azt; kikötötte azonban, hogy önálló üzletet felsőbb hatósági engedély nélkül nem nyithatnak. Ennek megfelelően MÜLLER Adolf már 1847 szeptember 24-én azt kérte a helytartótanáctól, hogy önálló üzletet alapíthasson. Erre már megmozdultak a helybeli könyvkereskedők is (GEIBEL, EGGENBERGER, EMICH, HARTLEBEN és ALTENBURGER, HECKENAST, KILIÁN és ZUBER, KILIÁN és társa, LANTOSY József) s 1847 december 15-én kelt nyilatkozatukban rámutattak a helybeli könyvkereskedők nagy számára, ami annál nehezebbé teszi megélhetésüket, mert a megtelepedett zsidó régiségkereskedők is foglalkoznak könyvadásítással. IVANICS örökösivel együtt 10 könyvkereskedést számláltak Pesten s a nyilvános könyvtárak is csökkentették a könyvfogyasztást.

Ennek ellenére a pestvárosi tanács nem ellenezte a könyvkereskedői jog megadását s MÜLLER Adolf 1848 február 24-én megkapta a kért engedélyt.¹

MÜLLER Adolf aztán tovább ment a megkezdett úton. 1848 július 14-én könyvnyomtatói jogért folyamodott, amit 1848 augusztus 30-án meg is kapott. Terveit azonban nem válthatta valóra, mert röviddel rá meghalt s ámbár anyja megkísérelte a könyvnyomtatói jog megtartását, a pestvárosi tanács 1849 december 31-i felterjesztésében ellene foglalt állást s a könyvnyomtatói jog megszűnt.² Hasonló sorsra jutott a könyvkereskedői jog is, mert az 1850 február 17-iki kerületi főispáni leirat hathónapi határidőn belüli bezáratását rendelte el s ámbár időközben MÜLLER Józsefné a felszerelést LAMPEL Róbertnek eladta, LAMPEL Róbert pedig ez alapon a könyvkereskedői jog megszerzését is megkísérelte, az 1850 augusztus 8-i kerületi főispáni leirat sürgette az előbbi rendelet végrehajtását s LAMPEL Róbert kérvényét 1850 szeptember 4-én végérvényesen elutasította.³

MÜLLER Gyula könyvkereskedése hosszabb életű volt s 1854-ben még a Korona-utca és Szervita-tér sarkán volt szülői házban állott fenn.⁴ MÜLLER Gyula magyar könyvek kiadásával is foglalkozott s 1852-től 1856-ig kiadott nagy naptárába ARANY János, JÓKAI Mór, TOMPA Mihály, VACHOT Imre s más jeleseink is írtak.

¹ Pestvárosi levéltár. Int. a. n. 8877.

² 1848/49. évi iratok. Eng. 532.

³ 1850/52. évi iratok. 2379. szám.

⁴ HAEUFLE: Buda-Pest, historisch-topographische Skizzen 133. l.

IX.

Ivanics Zsigmond.

(1815—1844.)

Az 1848 előtti pesti könyvkereskedők legérdekesebb alakja IVANICS Zsigmond volt, aki először Bécsben, később Budán folytatott könyvkereskedést s csak azután telepedett meg Pesten. Nagyon képzett ember volt, aki nem csupán bölcseletet és jogot hallgatott, hanem törvényszéki gyakorlaton is volt. Úgy látszik, hogy a könyvek iránti szeretete vitte a könyvkereskedői pályára, mert szak-képzettségét soha nem hangoztatta, annál inkább hangoztatta azonban a régi irodalom iránti érdeklődését. Budán, 1801 március 23-án kért könyvkereskedői szabadságot, amit minden akadály nélkül meg is kapott; az ugyanakkor kért polgárjog megadását azonban akkorra halasztották, ha már hosszabb időt töltött a városban. Kérésére 1801 május 5-én a helytartótanács is megerősítette a budavárosi tanács határozatát,¹ nyilván azonban nem vette igénybe a kapott engedélyt, mert budai üzletét a saját vallomása szerint csak 1807-ben nyitotta meg. Budai könyvkereskedése a Várban volt a BRUNSWICK-féle házban s a hirlapi könyvhirdetésekből csupán 1810-ben fordul elő először a neve.² Ugyancsak 1810-ben jelent meg első könyvkereskedői katalógusa (XX + 452 l.) amelyben azonban túlnyomóan idegen nyelvű könyveket hirdetett.³

Néhány évi budai gyakorlat után 1815 április 5-én a pestvárosi tanácshoz fordult, hogy könyvkereskedését Pestre helyezhesse át. Kérvényében előadta, hogy különösen a régi könyvekkel való kereskedésre érez hajlandóságot s e téren nem csupán sokévi tapasztalattal, hanem jelentős könyvkészlettel is rendelkezik. Rámutatott arra, hogy kizárólag régi könyvek árusításával foglalkozó

¹ Budai levéltár. Intimata consilii regii 1801/803. évi 80. sz.

² Pest-Ofner Zeitung 1810 július 5-i szám.

³ Corvina XX. (1897.) évf. 13. l.

könyvkereskedés Pesten még nincs, holott ez a város különösen alkalmas e kereskedelmi ág meghonosítására, mert a könyvedvelők nagy számban szokták felkeresni. Minthogy kizárólag régi könyvekkel óhajt kereskedni, nem okoz versenyt a könyvkereskedőknek s nem remél részükről ellenállást. A vizsgálattal megbízott tanácsnok 1815 április 15-én kelt jelentése nagyon kedvező volt IVANICSRA, mert teljes mértékben elismerte tehetségeit s eddig szerzett érdemeit, minek következtében a pesti könyvkereskedők sem ellenezték megtelepedését, ha kijelölt működési körét nem lépi túl s nem fog új könyvekkel kereskedni. E kedvező vélemény kialakulására mindenesetre jó hatást gyakorolhattak azok az ajánlólevelek, melyeket kérése támogatására gr. SZÉCHÉNYI Ferencről, br. ACZÉL Istvántól, gr. TELEKI Sámuelről, gr. CZIRÁKY Antaltól, SÁNTHA József és KETTNER János pozsonyi tanácsnokoktól kapott.

Ennek a kedvező jelentésnek az az eredménye lett, hogy IVANICS Zsigmond 1815 április 17-én a pestvárosi tanácstól minden nehézség nélkül megkapta a könyvtárusi jogot, amely azonban régi munkákra korlátoztatott.

Minthogy Budán kölcsönkönyvtára is volt¹, azt is át akarta hozni Pestre, ezzel azonban nem járt szerencsésen. 1818 október 15-én folyamodott e célból a helytartótanácsához s indokolásul előadta, hogy Pest város két kölcsönkönyvtár fenntartására kapott jogot s ezidőszert csupán a LEYRER József működött. Minthogy továbbá könyvkereskedését Budáról Pestre helyezte át, budai kölcsönkönyvtárát nem tudja kellően gondozni.

A pesti könyvkereskedők (KILIÁN, EGGENBERGER, HARTLEBEN, LEYRER és MÜLLER) 1818 november 27-én kelt nyilatkozataikban nem ellenezték a kérés teljesítését, nyomatékosan rámutattak azonban arra, hogy a kölcsönkönyvtárak nem tudnak fennmaradni. Rámutatnak INSTITORIS esetére, aki tönkre ment; MÜLLER Józsefre, aki 1816 júniusában önként bezárta kölcsönkönyvtárát; s végül LEYRER Józsefre, aki a 400 frt biztosítékot csupán nagy nehézségek árán tudta letenni s a váci siketnémák intézetének fizetendő évi 150

¹ 1817 január 15-én nyitotta meg. Pesther Zeitung 1816 december 24-i szám.

frttal két év óta tartozik. A helytartótanács mindamellettt IVANICSnak is megadta a kért engedélyt, a valóságban azonban ez a kölcsönkönyvtár soha nem nyílt meg.

Az IVANICS kölcsönkönyvtárának megnyitása már éveken át késett, mikor ERB Frigyes volt hannoveri tiszttelő 1823 szeptember 9-én hasonló jogért folyamodott. A kérést a pestvárosi tanács elutasította, mire ERB 1823 november 7-én a helytartótanács elé terjesztette ügyét s rámutatott arra, hogy LEYRER kölcsönkönyvtára egészen jelentéktelen, IVANICS pedig nem is nyitotta meg addig. Erre a helytartótanács jelentést kért a pestvárosi tanácstól, amely 1824 január 31-i jelentésében azzal mentette IVANICSOT, hogy eddig könyveket gyűjtött a nevezett célra, de most már annyira előrejutott, hogy a 400 frt biztosítékot is letette. A helytartótanács nem elégedett meg ezzel, hanem 1824 február 24-i leiratával megvizsgáltatta a LEYRER kölcsönkönyvtárát s érdeklődött az IVANICS könyvtárának állása felől. A pestvárosi tanács 1824 július 13-i jelentéséből azután kiderül, hogy LEYRER könyvállománya alig több 500 kötetnél s azt nem csupán kölcsönkönyvtárnak használja, hanem árusít is belőle, mert nyomorúsága miatt nagyobb könyvkészletet szerezni nem tud. IVANICS Zsigmondnak ellenben több mint 5000 értékes könyve volt, de állandó utazásai miatt eddig képtelen volt könyvanyagát a közhasználatnak átadni. A helytartótanács erre 1824 augusztus 10-én elrendelte, hogy IVANICS két hónapon belül nyilatkozni tartozik a kölcsönkönyvtár megnyitása tárgyában, ellenkező esetben másnak adják át¹ a kölcsönkönyvtárnyitási jogot.

Ez erélyes leiratnak nem lett eredménye, mert IVANICS 1842 július 30-i beadványából megtudjuk, hogy «szerencsétlen csapások és azoknak következtetések miatt» a kölcsönkönyvtárt még nem nyitotta meg. 1844 július 7-én azután IVANICS kérésére a helytartótanács kiadta a 400 frt biztosítékot s elvette tőle a kölcsönkönyvtárnyitási jogot.

1844 december 9-én IVANICS Zsigmond meghalt s négy leánygyermeket hagyott hátra, kik közül három asszony és egy hajadon

¹ Pestvárosi levéltár. Rel. a. n. 2030.

volt. Végrendeletének végrehajtója, MÁTRAY Gábor szerint készpénz egyáltalán nem maradt utána, temetésére is kölcsön kellett venni a pénzt; maradt azonban 11636 váltóforint adóssága és több mint 100.000 kötet könyve, melyek részben Pesten, részben két bécsi raktárában voltak elhelyezve. A könyvkereskedést IVANICS halála után MAGYAR Mihály könyvkereskedősegéd vezette, ki IVANICS harmadik leányát 1845 július 28-án vette el feleségül.

Mindhogy a könyvkészlet eladása nem sikerült, 1845 július 8-án az örökösök azon kéréssel fordultak a helytartótanácsához, hogy engedje meg nekik a könyvkereskedés folytatását. Kérvényükben hivatkoztak atyjuk országszerte ismert becsületességére, 40 esztendőös könyvkereskedői pályafutására s a régi magyar irodalom felkutatása körüli érdemeire. A pesti könyvkereskedők (EGGENBERGER és fia, HARTLEBEN és ALTENBURGER, MÜLLER özvegye és fia, id. KILIÁN György és ZUBER, KILIÁN és társa, GEIBEL, HECKENAST, ifj. LEYRER József, EMICH) ellenezték az engedély megadását, mert az örökösök egyike sem értett a könyvkereskedéshez; ha azonban mégis megadatnék az engedély, úgy annak régi könyvekre való korlátozását kérték. A pestvárosi tanács 1846 január 2-i jelentéséből kiderül, hogy az örökösök is belátták kérésük teljesíthetlenségét s megelégedtek azzal, ha bizonyos határidőn belül, amíg t. i. megfelelő vevőt találnak, engedtetik meg nekik a könyvadásítás folytatása.¹

Ezt az engedélyt aztán meg is kapták s MAGYAR Mihály kezdetben az örökösök nevében vezette az üzletet, 1844-ben azonban már saját neve alatt szerepelt a könyvkereskedők sorában.² MAGYAR Mihály irodalmi téren is működött, mert a Pesti Divatlap 1848. évfolyamában nagyon értékes cikksorozatot írt a magyar könyvkereskedésről. 1855-ben «Magyar Könyvészet» cím alatt bibliografiai folyóiratot indított meg, amely folytatása volt HECKENAST és EGGENBERGER azonos vállalatának. 1857 végén megszűnt a folyóirat s miután MAGYAR Mihály halála után üzletét és kiadványait DEMJÉN József vette meg, tudományszakonkinti betűrendes mutatót készített hozzá s 1862-ben összesítve kiadta a megjelent évfolyamokat.

GÁRDONYI ALBERT.

¹ Pestvárosi levéltár. Rel. a. n. 347.

² HAEUFLER: Buda-Pest, historisch-topographische Skizzen. 133. l.

ADATTÁR.

Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon.

«Középkori művelődéstörténetünk buvárai mindmáig legkevesebb gondot könyvtár ügyünk multjának földerítésére fordítottak», mondá nemrégén a magyar bibliographia egyik kiváló szaktekintélye a Szent István Akadémiában tartott székfoglalója alkalmával.¹ Mi pedig, támaszkodva ama negyedszázad tapasztalataira, amelyet nagyrészt kutatómunkában töltöttünk el, bátorságot veszünk e szemrehányáshoz hozzáfűzni, hogy nemcsak a középkori, hanem az újabbkori (XVI—XVIII. század) magyar könyvtárügy multja sincs teljesen felderítve, dacára annak, hogy a Magyar Könyvszemlé-ben, a Történelmi Tár-ban, a Századokban, az Archaeologiai Értesítő-ben és egyebütt elszórtan számos idevágó közlemény látott napvilágot.² Arról is lehet vitatkozni, hogy középkori könyvészeti és könyvtárviszonyainkat talán jobban ismerjük, mint a későbbi korit. Hiszen a középkori könyvészeti adatok feltárásában buváraink mindig módfelett szorgalmasak valának és erre különös súlyt is helyeztek s némely középkori könyvtárunkról többet tudunk, mint pl. XVIII. századi nevezetes bibliothekáinkról, különösen pedig ezeknek belső életéről.

Bizvást merjük azt állítani, hogy, noha eddig nálunk sok könyv-, könyvtár- és nyomdatörténeti monografia jelent meg, azért még e téren is sok a tennivaló és a magyar kultúra fényes multjának felderítése, egykori kultúránk dimensióinak, hatásának, fejlődésének vagy hanyatlásának pontos és részletes megállapítása és leírása rendkívül nehéz lesz mindaddig, míg könyv- és levéltáraink anyaga előttünk ismeretlen marad.

¹ Dr. GULYÁS Pál: Apáca-könyvtár a Nyulakszigetén. Katholikus Szemle 1917. évf. 437. l.

² Az eddig közzétett s mindenfelé elszórt adathalmaz áttekintését hatalmasan megkönnyíténé ennek összegyűjtése és kronologikus vagy más rendben való kataszterszerű inventálása. Magyar Könyvszemlének használhatóságát is *rendkívül megnehezíti egy jó index biánya*. Amíg ilyen nem készül, meg kell elégednünk azzal a kitünő, áttekintő összefoglalással melyet GULYÁS: A könyv sorsa Magyarországon címen a Magyar Könyvszemle 1923. évfolyamában, annak 27—94. és 176—199. lapjain tett közzé.

Az a kifogás, hogy az egykori magyar könyvtárak belső életének megrajzolása HUNYADI MÁTYÁS király könyvtárán kívül eddig nem történt meg, szintén nemcsak a középkorra, hanem a későbbi időkre is vonatkozik. Vagy hogy egy-két példát említsek, ki ismeri pl. a debreceni vagy a sárospataki kollégiumi könyvtárak, vagy a nagyszombati egyetem könyvtárának egykori belső életét? Pedig e könyvtárakban egykoron mozgalmas élet hullámszórt, de ennek az életnek a kereteit senki sem rögzítette meg. Egykori könyvtáraink belső életének megelevenítése nem is könnyű feladat, mégpedig az adatok hiánya miatt nem könnyű. Ugyanis, amilyen pontosan feljegyezték, hogy egy-egy csatában hány ember, hány lovas, hány ágyú stb. vett részt, amennyire érdekelte egykor az embereket pl. egy kométának a feltünése, egy-egy politikai esemény vagy egy nagyobb szerencsétlenség legapróbb részlete, annyira nem tartották éremesnek törődni azzal, hogy x- vagy y-könyvtárban milyen és mennyi könyv van felhalmozva s azokat milyen feltételek, szabályok stb. mellett lehet olvasni és használni. Az emberek tudomásul vették, hogy itt vagy ott könyvtár van, használták is azt, de természetesen az már senkinek sem jutott eszébe, hogy feljegyzéseket tegyen a könyvtár belső életéről a jövő kultúrtörténészei számára.

Dacára ennek, könyv- és levéltárainkban rengeteg könyvtörténeti adat lappang, amelynek eddig csak kisebb része lett — valljuk be — teljesen ötletszerűen és szanaszéjjel közzétéve. Nálunk eddig senki sem gondolt arra, hogy a magyar könyv, könyvtár, könyvnyomda, papírmalom stb. történelmi anyagát össze kellene gyűjteni s eddig még csak távoli kísérlet sem történt arra nézve (sem nálunk, sem külföldön), hogy valaki összeszedje, megszerkessze és közzétegye egy *Monumenta ad historiam librorum, bibliothecarum et typographiarum Regni Hungariae spectantia* hatalmas anyagát. Ilyen anyag pedig van, csak fel kell kutatni és össze kell gyűjteni. Igaz, hogy ez a munka igen sok fáradozással, sőt költséggel is jár, de még sem hálátlan. Hiszen aki ezzel foglalkozik, az az egykor oly fényes magyar kultúrát támasztja fel. Az innen-onnan, lassanként összegyülemlő adatok szinte összefüggő képet rajzolnak a magyar kultúra történetének egy-egy fejezetéről, így pl. többek közt arról, hogy nálunk a könyv ismerete és megbecsülése legalább is egyidős a királyság intézményével. Látjuk emez összetalozott írásokból, hogy volt nálunk könyv mindig bőven, volt elegendő könyvtár s később nyomda is; volt nálunk nemcsak a XV. de a későbbi és előbbi századokban is mélyenszántó, intenzív kultúrélet és a magyar, még nemzete

legviharosabb napjaiban is, ha kezét kardjától bár csak pihenve is mentesíthette, igyekezett ezzel a pihenő kézzel, ha mást nem, hát legalább a bibliát forgatni.

Büszkén állapíthatjuk meg pl. többek közt azt is, hogy voltak főpapjaink, főuraink, akiknek külön könyvtárak volt, mint a velük egykorú valamelyik igen gazdag HABSBURG főhercegnek. Így pl. a XVI. században élt MOSSÓCZY ZAKARIÁS nyitrai püspöknek fényes könyvtára kortársa, FERDINÁND főherceg könyvtárának úgy tartalomban, mint mennyiségben magasan fölötte állott. Említésreméltó körülmény az is, hogy pl. Budán, az itt elhelyezett magyar királyi udvari kamarának már a középkorban tekintélyes szakkönyvtára lehetett, mert hiszen 1528-ban, amikor a kamara még Budán működött, e könyvtárnak külön öre, *custosa* is volt, KISSERJÉNI FERENC szemében.

A fény, a büszke öröm mellett itt-ott árnyra, szomorú jelenségekre akadunk, amelyek között nem utolsó, hogy a törvényes magyar király és udvara 1547-ben még csak nem is sejtí WERBŐCZI Hármas könyvének létezését,¹ noha ekkor már épen harminc esztendeje forgott nyomtatásban közkézen. Ezzel szemben viszont kénytelenek vagyunk azt is megállapítani, hogy később (a XVI. század végén) úgy a magyar *Corpus Juris*, mint pedig WERBŐCZI Hármas könyve iránt épen a császári kamara érdeklődött a legmelegebben és állandóan. A császári kamara elég gyakran kér a maga részére e munkákból példányokat, s a XVII. század legelején épen e díksztérum sürgeti legjobban e két, politikai szempontból olyannyira fontos mű újra való kinyomatását.

Sok ilyenféle és ehhez hasonló részint főlemelő, részint elsomorító epizódot lehetne még a magyar könyv történetéből felemlítenünk, azonban nekünk nem az a feladatunk ez alkalommal, hogy a magyar könyv történetét megírjuk, hanem, hogy az erre vonatkozó adatokat közkinccsé tegyük, hogy az említett Monumenták alapját megvevessük.

* * *

Egy negyedszázaddal ezelőtt, fiatal országos levéltári tisztviselő koromban rendkívül érdekelt a *Corpus Juris Hungarici* keletkezésének és további sorsának története. Igen érdekelt továbbá az is, hogy vajjon hajdanában Magyarországon az igazságot keresők és osztogatók miféle forrásokból, miféle könyvekből sajátították el a jogot? Sokat kutattam

¹ Ha FERDINÁND-nak nővérével, MÁRIA királynéval, II. LAJOS királyunk özvegyével pére nem támad, talán sohasem vett volna tudomást a *Hármas könyvről*.

és kerestem, hogy országos főbiráink, politikai vezéralakjaink könyvtáraiban, melyek voltak a jogi tartalmú, hogy úgy mondjam, standard munkák?

Sokat búvárokodtam, kutattam ebben az irányban és kutatásaim közben feljegyeztem, leírtam azokat az adatokat is, amelyek általában a «könyv»-re, könyvtárakra, nyomdára, papírmalomra stb. vonatkoztak.

Hosszas és fáradtságos kutatásaim egyes részleteredményeit a Magyar Könyvszemlében és egybeűttem tettem közzé.¹ Eme búvárokodások egyik terméke volt pl. a Magyar Tudományos Akadémián *Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése* címen tartott székfoglalóm,² továbbá a budapesti kir. egyetemi nyomda fennállásának 350 éves jubileuma alkalmából e nyomda 1577—1777-ig terjedő korszakáról 1927-ben megjelent tanulmányom.³ Néhány esztendővel ezelőtt LUKINICH Imre kedves barátom és kartársam tudomást szerzett a birtokomban levő hatalmas könyvtörténeti anyaggyűjteményről és szíves volt felszólítani, hogy azt közzététel végett rendelkezésére bocsássam. Amidőn a megtisztelő felhívásnak kész örömmel s baráti szeretettel teszek eleget, előre kell bocsátanom, hogy a kinyomatásra kerülő anyag természetesen távolról sem teljes. Ugyanis eddig csak a következő levéltárakat, gyűjteményeket s könyvtárakat néztem át:⁴

1. A gróf Csáky-család levéltára, letéve a M. Nemzeti Múzeumban.
2. A báró Bánffy-család levéltára, letéve az Erdélyi Múzeumban, Kolozsvárott.
3. A tapolylucskai és kükemezei Bánó-család levéltára, Budapest.
4. Bártfa város levéltára.
5. Bécs levéltárai közül:

¹ Egy eperjesi polgár könyvtára a XVII. században. Magyar Könyvszemle, 1907. évf. 380. l. — Egy magyar főúr könyvtára a XVI. században. U. o., 1909. évf. 94. l. — Az írás és könyvek Eperjesen a XV. és XVI. században. U. o., 1911. évf. 132—146., 215—226., 301—318. ll. — Könyvek és képek a Szepességen a XVI—XVII. században. Közlemények Szepes vármegye multjából, 1912. évf. 69—78. ll. — Feja Dávid könyvtára. Történelmi Közlemények Abauj-Torna vármegye és Kassa multjából, 1912. évf. 104. l. — Az eperjesi egyház könyvtára 1606-ban. Magyar Könyvszemle, 1918. évf.

² Megjelent e címen, Budapest, 1926.

³ IVÁNYI Béla és GÁRDONYI Albert: A királyi magyar egyetemi nyomda története 1577—1927. — Budapest, 1927. — Vaskos és tendenciózus tévedés az, ami e munka *Ajánlás*-ába belecsúsztott, hogy t. i. én a nyomda nagyszombati történetét «Czakó közreműködésével» (!) írtam volna meg.

⁴ E felsorolásban persze csak azokat a levéltárakat említem, amelyekben könyvtörténeti adatot találtam.

- a) Közös pénzügyi levéltár.
- b) Staatsarchiv és a
- c) National (ezelőtt Hof-) bibliothek.
6. Beszterce város levéltára.
7. A gróf Bethlen-család levéltár, Keresd. (Erdély.)
8. Brassó város levéltára.
9. A budapesti egyetemi könyvtár kéziratára.
10. Debrecen város levéltára.
11. A debreceni kollégiumi könyvtár kéziratára.
12. Az egri főkáptalan magánlevéltára.
13. Az egri püspökség levéltára.
14. Eperjes város levéltára.
15. Az Erdélyi Múzeum levéltárai.
16. A gróf Erdődy-család galgóci levéltára.
17. Esztergom levéltárai :
 - a) Az esztergomi főkáptalan magán levéltára.
 - b) « « « országos levéltára.
 - c) A primási levéltár.
 - d) A főegyházmegyei könyvtár.
18. A garamszentbenedeki konvent levéltára Esztergomban.
19. Gönc szabadalmas mezőváros levéltára.
20. A győri káptalan levéltára.
21. A gyulafehérvári püspöki levéltár.
22. Heves vármegye levéltára, Eger.
23. A báró szentgyörgyi Horváth-család levéltára, letéve Vas vármegye levéltárában.
24. A grádeci Horváth-Stansith-család levéltára, Nagyőr. (Szepes m.)
25. Az Ibrányi-család levéltára, letéve a Magyar Nemzeti Múzeumban.
26. A Jerney-féle gyűjtemény a kecskeméti kollégium könyvtárában.
27. Kassa város levéltára.
28. Késmárk város levéltára.
29. A komonkai Korponay-család levéltára, Feketefalun. (Szatmár m.)
30. Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltár és kamarai iratok.
31. A márkusfalvi Máriássy-család levéltára, Márkusfalván. (Szepes m.)
32. Nagyszében város és a szász egyetem levéltára és az itteni báró Brukenthal-könyvtár.
33. A m. kir. Országos Levéltár gyűjteményei :
 - a) Acta Particularia.

- b)* Acta Paulinorum.
 - c)* Benignae Resolutiones Regiae.
 - d)* Conceptus Expeditionum.
 - e)* Conceptus Referadarum.
 - f)* A Dobó-család levéltára.
 - g)* Ecclesiastica cameralia.
 - h)* Erdélyi kancellária levéltára.
 - i)* Expeditiones camerales camerae Posoniensis.
 - k)* Jesuitica. (A XVII. századi anyag zömét ez adja.)
 - l)* Lymbus.
 - m)* Litterae Consilii.
 - n)* M. O. D. L.
 - o)* Nádasdy-számadások és missilisek.
 - p)* Neo-Registrata Acta.
 - q)* Originales Referadae.
 - r)* Particulare.
 - s)* Szepesi kamara iratai.
 - t)* Urbaria et Conscriptiones.
- 34. A pozsonyi káptalan levéltára.
 - 35. Szeged város levéltára.
 - 36. Tarcal mezőváros levéltára.
 - 37. A gróf Teleki-család levéltára, Gyömrő. (Pest m.)
 - 38. A váradi káptalan levéltára.
 - 39. A vasvár-szombathelyi káptalan levéltára.
 - 40. A vatikáni levéltár, Róma.
 - 41. A veszprémi káptalan levéltára.

Természetesen sokkal hosszabb lenne ez a sorozat, ha az eddig még át nem kutatott levéltárak lajstromát állítottuk volna össze, azonban így is hatalmas az az anyag, amely idővel összegyűlt s talán a már felkutatott anyag napvilágra hozásával mások is kedvet kapnak hasonló munkához és így talán egykoron mégis csak megjelenhetnek a hajdani magyar kultúra Monumentái.

Meg kell végül még jegyezni, hogy nincs kizárva, hogy a közzétételre kerülő hatalmas anyagból akad olyan, amely valahol, esetleg nemcsak általam, hanem mások által is nehezen hozzáférhető helyen talán nyomtatásban már megjelent. Lehet az is, hogy valamely forrás-munka, folyóirat vagy dolgozat elkerülte a figyelmet vagy pedig nem

juthattam hozzá s így valamelyik adat kétszer jelenik meg nyomtatásban. Ezért már előre is szíves elnézést kérek, de elvem az volt, hogy inkább jelenjen meg valamely irat vagy oklevél kétszer, mint egyszer sem.

Ha az összehordott hatalmas anyagon végig tekintek, ez egyrészt azt a hitet kelti bennem, hogy a magyar kultúra történetének egyes fejezeteihez néhány, talán nem egészen értéktelen részlettel mégis csak hozzájárultam s merem hinni, hogy még sem fáradtam hiába, másrészt büszkeséggel tölt el, látva, hogy nekünk, magyaroknak nem volt okunk a multban sem kultúránk miatt szégyenkezni, mert hiszen még könyvészet dolgában is *«egy nemzetnél sem voltunk alábbvalóbbak.»*

1. 1331.

Az egri káptalan előtt Márton klerikus káptalani jegyző fia Domonkos klerikus, Vörös János klerikust az egri szent László-bazilika építése körül szerzett érdemeiért bizonyos jövedelmekben részesíti, «hoc tamen interiecto, quamdiu ipsa ecclesia tam lapideis structuris, quam etiam *libris*, *calicibus*... usque et totalem sui operis perfectionem consumpmentur, ipsi in una societate et in uno hospitio ac una expensa cohabitarent et permanerent».

Erősen vízfoltos hártván, felül A, B, C cyrographummal, alul selymen függő viaszpecsét töredékével, az egri főkáptalan magán levéltárában: Numerus 1. divisio. 4. fasc. 1. No 1. jelzet alatt.

2. 1348 október 2.

János veszprémi püspök és királynői kancellár végrendeletet alkot, amelyben többek között a misekönyvről is végrendelegzik.

«Item *missale* meum cum uno indumento altaris [*lego ecclesiae*...].»
Eredetie a veszprémi káptalan magán levéltárában: 1348. Veszpr. eccl. et capit. 21 jelzet alatt.

3. 1359 júnuár 31. Avignon.

VI. Ince pápa mindazokat, akik poenitentiárusát Magyarországi Domonkost és kíséretét kifosztották, többek között könyveiket is elszedték, mindaddig kiközösítéssel sújtja, míg mindent vissza nem adnak s elégtételt nem szolgáltatnak.

«*Venerabilibus fratribus*... *Ratisponensi* et... *Pataviensi* ac *Nitriensi* *episcopis* salutem etc. *Graves Deo et nobis ac sedi apostolice irrogantur iniurie, cum venientes ad eam ac recedentes ab ipsa molestationibus opprimuntur indebite a personarum et rerum dispendiis pergravantur, ad quas propulsandas iniurias cuncti fideles eo se debent promptiores impendere quo eis expedire noscitur ut ad sedem*

ipsam securus habeatur accessus. Sane ad apostolatus nostri dilecto filio Dominico de Vngaria ordinis fratrum heremitarum sancti Augustini professore penitentiario nostro referente pervenit auditum, quod ipse nuper de paritibus Vngarie ad quas pro quibusdam negotiis accesserat cum nonnullis literis, que nobis et quibusdam ex venerabilibus fratribus nostris sancte Romane ecclesie cardinalibus per carissimos in Christo filios nostros Ludovicum regem et Elizabet reginam Vngarie illustris dirigebantur, ad Romanam curiam redeunte quidam iniquitatis filii, quorum nomina prorsus ignovit, in loco seu territorio dicto Laudaw in Bavaria Patauensis diocesis ipsum Dominicum et dilectos filios Jacobum lectorem ecclesie Aradiensis, Michaelem Henerini molendinatoris de Oduord presbiterum et Petrum Jacobi de Potock clericum Agriensis et Strigoniensis diocesis et Henricum de Ruda dicti ordinis professorem et quosdam alios socios et familiares dicti penitenciarum et cum eo ad dictam sedem accedentes cum armis more predonico invadentes ipsos penitenciarum socios et familiares ceperunt et carceri manciparunt et per dies aliquos detinuerunt etiam carceri mancipatos turbando et impediendo eundem ac socios et familiares suos in itinere veniendi et redeundi ad sedem predictam et nichilominus eundem penitenciarum septem equis et quingentis quinquaginta florenis auri et quatuor ciphis argenteis ponderis octo marcharum argento, necnon quibusdam *breviario et aliis libris*, vestibus ornamentis iocalibus ipsius penitenciarum et tam eum, quam dictos socios et familiares nonnullis rebus aliis, quas secum habebant nequiter spoliarunt.» Mindezen tettek elkövetői mindaddig excommunicatio alatt maradnak, míg az «equos, florenorum summam, libros» stb. vissza nem adják és a penitenciáriusnak elégtételt nem szolgáltatnak.

Vatikáni levéltár. Reg. Aven. 140. kötet, 631/b. lap.

4. 1365 december 5. Győr.

I. Lajos király Rechei Balázs fia Mihály királyi vicefőlovászmester atyjának fivére, Rechei Lőrincz fia János leányát fiúsitja.

«Relatio magistri Benedicti filii Heem facta Symon *scriptori* in campo Jauriensi.»

(«Datum Jaurini, feria sexta proxima ante festum beati Nicolai confessoris, anno Domini M^o CCC^{mo} LX^{mo} quinto.»)

Hártyán, alul a rányomott pecsét helyén a fenti relatio. Magyar Nemz. Muzem. Bethlen-levéltár.

5. 1401 június 24. («octavo kalendas mensis julii»).

A veszprémi káptalan előtt János örsi prépost a Veszprémben Keresztelő szent János és szent Pál apostol tiszteletére emelt oltároknak «unum librum missale, unum breviarium» adományoz.

Eredetie a veszprémi káptalan magán levéltárában Sarberen 17. jelzet alatt.

6. 1401 szeptember 30.

Az egri káptalan az egri egyházban a tizenkét apostol és a tizenegyezer szent Szűz tiszteletére emelt oltár rektorságát minden tartozékaival, többek közt: «uno libro breviarii et uno libro missalis novis et illuminaturis auri decoratis, uno calice argenteo deaurato...» stb. Lipóczi Miklós fia Lukácsnak adományozza.

Hártyán, alul fonalon függött pecsétje elveszett, az egri főkáptalan magán levéltárában Numerus 1. div. 4. fasc. 1. No 26. jelzet alatt.

7. 1406 július 20.

A váci káptalan elismeri, hogy mindazon okleveleket, könyveket és egyéb javakat, melyeket a törökök támadása elől a biztosabb Esztergomba vitettek és ott őriztettek, János esztergomi érsek és káptalana hiánytalanul visszaadta.

A váci káptalan előadja, «quod quamquam alias temporibus iam retrolapsis, dum scilicet Turcorum choors viciata cum certis barbararum nationum gentibus has amplas regiones inmaniter invadere anhelabat, nonnulla bona huius alme ecclesie Dei, Strigonium, tamquam ad locum tutiorem, defensionis causa deservi feceramus. Tamen nunc utili necessitate dicte ecclesie nostre admonente, predicta bona ipsius ecclesie nostre, tam scilicet privilegia, quam libri, seu alia quecunque ornamenta in duobus scriniis ibidem habita, per reverendissimum in Christo patrem dominum Johannem dicte sancte Strigoniensis ecclesie archiepiscopum et capitulum loci eiusdem in integrum nobis fuerunt redonata et restituta», ennélfogva az érseket és a káptalanát erről nyugtatják.

«Datum feria tertia proxima ante festum beate Marie Magdalene, anno Domini millesimo quadringentesimo sexto.»

Hártyán, alul hártaszalagon függő pecséttel, az esztergomi főkáptalan magán levéltárában. Ladula 66. fasc. 1. No 16. jelzet alatt.

8. 1421 december 13. Róma.

V. Márton pápa bullája. «Cum dilectus filius Martinus Talayero canonicus Barchinonensis, magister in theologia et carissimi in Christo filii nostri Alfonsi regis Aragonum illustris consiliarius ad nonnulla

regna et partes Boemiae, Ungariae et Poloniae pro quibusdam nostris et Romanae ecclesiae negotiis arduis per nos destinatus existat, nos cupientes eundem Martinum cum decem equis, sociis, familiaribus, salmis, valisiisque arvesiis, *libris*, rebus et bonis suis in eundo, stando et redeundo plena securitate gaudere», mindenkinek meghagyja, hogy Mártont, kíséretét, málhát, könyveit stb. ne bántsák, «sed eum potius cum sociis, familiaribus equis, salmis, valisiis, arvesiis *libris* rebus et bonis» mindenütt szabadon engedjék közlekedni.

Vatikáni levéltár. Reg. Vat. 353. kötet, 287. lap.

9. 1423 *április 25.*

A kapornaki konvent előtt Salamonvári Miklós fia János egy mise-könyvét, mely 10 márkáért a vasvári káptalannál van zálogban, ugyanezen káptalannak adományozza.

Nos conventus monasterii sancti Saluatoris de Kapornuk, memorie commendamus, quod magister Johannes filius Nicolai de Salamonwara, coram nobis personaliter constitutus, professus extitit in hunc modum, quod quia ipse praeceptis salutaribus munitis presens seculum spernere, vitamque eternam commutare et sic vitam perpetuam sibi possidere desiderasset, ob hoc ipse quendam librum suum missalis a condam honorabili viro domino Lorando, Jauriensis ecclesie preposito, fratrem suum generationalem derelictum, nuncque ad presens erga manus dominorum canonicorum de capitulo Castri-ferrei per suam inpignorationem pro decem marcis denariorum, marcam quamlibet decem pensis computando in pignore habitum, tum pro sue, tum etiam omnium predecessorum et successorum suorum animarum salute ecclesie beati Mychaelis archangeli de dicto Castro-ferreo ac dominis nunc in eadem et pro tempore existentibus ac Deo iugiter famulantibus dedisset, donasset et contulisset iure perpetuo possidendum utendum, tenendum et habendum, ymo dedit, donavit et contulit coram nobis vigore presentium mediante. Datum secundo die festi beati Georgii martiris, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo tercio.

Papiron, kívül rányomott pecsét helyével, a vasvár-szombathelyi káptalan magán levéltárában. Ladula 46. fasc. V. No 1. jelzet alatt.

10. 1441 *november 22.*

«In nomine Domini, amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo quadragésimo primo feria quarta proxima post festum

beatae Elizabeth reginae, ego Demetrius literatus filius Jacobi de Pethenyehaza, licet eger corpore.» stb., végrendeletet alkot. Ebben: «Item duos libros, unum super expositione Evangelii dominicalis, alium vocabular nominatum eidem ecclesiae de Pethenyehaza» hagyja. Átirja 1451 november 3-án Váradon Sarlói János decretorum doctor, váradai kanonok, János váradai püspök vikáriusa. Papíron, alul fekete viaszba nyomott pecsét töredékével. Magyar Nemzeti Múzeum, Ibrányi-levéltár.

11. 1442 március 13.

Gargói László fia Ferenc szepesi örkanonok végrendeletet alkot. «Item *breviarium* pro ecclesia in Gargo» (t. i. lego).

1442 december 7-én kelt átiratban, hártván, alul Jacobus Nicolai de Quintoforo clericus Strigoniensis közjegyzői záradékával és jegyével. Bécs, Staatsarchiv, Ungarische Urkunden.

12. 1446 június 15. Pest.

Pálóczy László országbíró parancsa a váci káptalanhoz, melyben Pál sági prépost és konventje panaszára elrendeli, hogy indítson vizsgálatot azon hatalmaskodási ügyben, amelyet Lévai Péter vajda fia László követett el akkor, amidőn embereivel a sági monostort megtámadta és kirabolta, elvivén onnan az egyházi kegyzsereket, továbbá «missalia quoque et alios libros, nonnulla etiam privilegia et literalia instrumenta factum possessionarium tangentia».

(«— — Datum in Pesth, in vigilia festi sacratissimi Corporis Christi, anno Domini millesimo quadringentesimo quardragesimo sexto.»)

Átirja a váci káptalan 1446 július 17-én kelt jelentésében. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 13.924. — Ugyanekkor ugyanilyen tartalmú parancs ment a budai és esztergomi káptalanokhoz, amelyek 1446 július 18-án tesznek jelentést. U. ott. M. O. D. L. 13.925, 13.926; ld. még M. O. D. L. 22.489, 22.490.

13. 1450 május 18.

János kolozsvári dominikánusperjel az ugyanitteni szent Egyed-kolombeli apácák beleegyezésével két missalét és egy graduálét 24 aranyforintért elad Herepei Márk erdélyi alvajdának.

Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 36.407., pagina 101. No 2.

14. 1470 május 18. (Szentjobb.)

A szentjobbi convent bizonyosságlevele, mely szerint a Losonczy Bánfi István fiai, János, András, László, György és Mihály, emberei által Báthori Miklós középszolnokvármegyei körösteleki, csehi-i, gyula-

kutai jobbágyai ellen elkövetett hatalmaskodási ügyben a károsult jobbágyok kárukra nézve «sacramenta hoc ordine deposuissent. Quod primo Elyas wolahus in sacerdotio constitutus, in praedicta possessione Kerestheleke commorans in *ablacione et deportacione duorum librorum suorum* ac pecudum et ovium suarum ----- centum florenorum auri dampna se percepisse..... comprobasset...»

Papiron, hátlapján pecsét nyomaival. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 30.044.

15. 1473.

«Cambium altarium et proventuum universorum inter discretos etc. dominum Johannem de Epperies altaristam arae beatae Annae ab uno et magistrum Paulum de Zneyma similiter altaristam arae beatae Virginis etc. partibus ab altera irrevocabiliter ac testamentaliter confectum etc.»

Kassa város tanácsa előtt a fenti János oltárának ingatlan javait átengedvén Pálnak, «nichilominus dictus dominus Johannes iterum legavit et resignavit ad dictum altare tres casulas et unum breviarium maiorem et meliorem et unam almariam in sacristia sub turri stantem», amint mindez végrendeletében bővebben meg van írva.

Kassa város 1460—1463. évi jegyzőkönyvének 77. lapján.

16. 1476 november 17.

A garamszentbenedeki konvent scriptora és jegyzője Fülöpösi Balázs részére az esztergomi egyháztól egy breviariumot egy esztendőre kölcsön vesz.

Nos conventus monasterii sancti Benedicti de Juxta Gron, memoriae commendamus, quod nos pro parte circumspecti Blasii de Fylpes scriptoris et notarii nostri conventualis quendam librum breviarii de ecclesia cathedrali Strigoniensis, consentientibus eiusdem ecclesie capituli dominis canonicis pro exemplari accepimus et ad nostri medium detulimus, tali sub modo, ut a die acceptionis et delationis huiusmodi libri intra unius integri anni ambitum idem memoratus Blasius eo ipso libro, velut exemplari libere uti possit, decurso autem unius anni circulo, dilatione et contradictione absque omni, ipsum et eundem librum integre sine corruptione vel defectu aliquali remittere, ymo si opus fuerit, subtili ligamine reformatum, pellibusque novis artificiose obductum eidem ecclesie vel eiusdem capituli dominis restituere obligamur et obligati sumus, testimonio praesen-

tium mediante. Datum die dominico proximo ante festum beate Elizabeth, anno millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto.

Eredetie papiron, az esztergomi főkáptalan országos levéltárában. Conventus Sancti Benedicti, fasc. I. No 13. jelzet alatt.

17. 1478.

Az eperjesi kolostori templom számadásainak töredéke.

Ebben: «Item an eyn buch und den pit lewtin dy do habin oem gekawffin LXXXIII. den.»

Eperjes város levéltára. 436/a. szám.

18. 1479 december 10. Pozsony.

Gábor bíbornok, szentszéki legatus, óhajtván, hogy «nova capella beatae Mariae virginis in castro Owar sita Jauriensis diocesis... libris, calicibus et aliis ornamentis ecclesiasticis decoretur», ezen kápolnát bizonyos ünnepeken látogatóknak búcsút engedélyez.

Hártyán, melyről a függő pecsét elveszett. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 18.295.

19. 1479 december 12. Pozsony.

Benedek nikápolyi püspök («episcopus Nicopolitanensis, suffraganeus-que ecclesiae Agriensis in pontificalibus...» stb.) az óvári kápolnának ugyanazon kiváltságot adja, mint előbb Gábor bíbornok.

Hártyán, selymen függő pecsét némi töredékével. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 18.296.

20. 1483 február 11. — 1484.

Az eperjesi kolostori templom számadásának töredéke.

Ebben: «Item an den bwchern III. ort. den.»

Eperjes város levéltára. 465/b szám.

21. 1483 április 9. Esztergom.

«Nos Ambrosius Gewrgy iudex, necnon Sebastianus Golya, Petrus Andrása, Thomas Institor, Johannes Czwdar, Bartholomeus Zekel, Nicolaus Henczy, Paulus Thergeny, Ladislaus Balassa, Gregorius Baychy, Bartholomeus Weres, Conradus Mensator et Blasius Posony iurati cives civitatis Strigoniensis» előtt «Petrus Corrigator» és «Nicolaus Barbitonsor» esztergomi lakosok megjelenvén, Péter «domum suam in dicta civitate nostra in parochia ecclesie sancti Laurentii martiris sitam, cui scilicet ab occidentali porta, a septentrionali vero murus prefate civitatis nostre, ab orientali siquidem et a meridionali plagis domus mei Bartholomei Zekel iurati civis contigue vicinarentur», elcseréli Miklós házával, mely ugyanezen város-

ban ugyanazon parochia szomszédságában, «ab occidentali Valentini pellificis nostri concivis ab una partem, autem ex altera relicte condam Damianii *Kenyekete* habita» fekszik.

Eredeti hártján, alul a város kettős függő pecsétjével, az esztergomi főkáptalan országos levéltárában Ladula 23. capsza 18. fasc. 3. No 7. jelzet alatt.

22. 1484 március 16.

Kornis Mihály segesdi főesperes és veszprémi kanonok végrendelete.

Ebben: «Item predicto rectoratui Corporis Christi et omnium sanctorum lego unum missale bonum cum breviario meo in pargameno, empto a fratribus sancte Katherine, scriptos.

Tres libros impressos, videlicet bibliam et Leonardum de Utino ac confessionale ed[itum] per fratrem Antonium archiepiscopum de Florentia», nem tűnik ki világosan, hogy kire hagyja.

A veszprémi káptalan országos levéltárában Testamenta ecclesiastica 2. jelzet alatt.

23. 1484 május 18. (illetve ápr. 12.) — 1489 október 7.

Kivonat Késmárk város harmincad számadáskönyvéből. (1484 máj. 18.)

1484.

Ambrosius.

Item induxit libros varios pro florenis XX. feria tertia post Zophie.

Item induxit libros pro florenis XX. feria II. ante Tiburcii. (Ápr. 12.)

Item induxit libros pro florenis XX. in die Marie Magdalene. (Július 22.)

Item induxit libros pro florenis XXV. feria III. ante Galli. (Október 12.)

1485.

Ambrosius.

Item induxit libros appressos pro florenis XX. dominica ante festum sancti Georgii. (Április 22.)

Item induxit libros et res pro florenis XX. in vigilia sancti Jacobi apostoli. (Július 24.)

1489.

Ambrosius.

Item induxit libros et arma pro florenis XL, ad festum sancti Jacobi.
(Július 25.)

Item induxit libros pro florenis X et duas schwbas pro florenis VIII,
feria III^a post Francisci. (Október 7.)

Késmárk város 1480—1494-ig terjedő harmincad számadáskönyvéből.

24. 1485.

Az eperjesi kolostori templom számadáskönyvének töredéke.

Ebben: «Item czu mesbuch das man hot gegebin irbir lewte 1 1/2 fl.

Item ain mesbuch VI. den.»

Eperjes város levéltára. 484/a szám.

25. 1488 március 9. *Streza.*

«In nomine domini Jesu Christi, amen. Anno nativitatis eiusdem anno millesimo quadringentesimo octuagesimo octavo, in dominica oculi in domo habitationis mee in Streza, ego Matheus Dezem plebanus parochialis ecclesie beate Marie virginis in dicta Ztreza» végrendeletet alkot.

Ebben: «Item librum breviarii in pargameno valentem duodecim florenos lego ecclesie mee.»

«Item legendam meam in pargameno lego ad predictum monasterium heremitarum.¹ Alter autem liber in monasterio existens, nomine manipulus curatorum est mihi in pignore pro uno floreno, qui si redimetur per dominum Georgium Halews, idem florenus detur ad predictum monasterium. Item quendam parvum libellum in pargameno, nomine Jacobinus, lego ad dictum monasterium.»

Papiron, alul hét rányomott gyűrűs pecsét helye. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 34-931.

26. 1490.

Egervára felszerelésének leltára.

1490.

«Registrum super rebus magnifici domini mei in prima domo thaver-nica in Egerwara.»

¹ T. i. a strezai pálosoknak.

— — — — —
 «In quarta domo inter duas stubas in almario.»
 — — — — —

«Scrinium in quo sunt iura aut privilegia.»
 — — — — —

«In quinto domo» — — — «Libri qui sunt involuti XVI, in una
 ligatura.»

Három félív papíron, hosszúkás könyvalakban. Orsz. Levéltár. M. O. D. L.
 26.048.

27. 1491 január 3. Buda.

Ádám Gergely budai bíró és a tanács előtt Fogelbaider Sebestyén, Vogelbaider Lénárd végrendeletének végrehajtója bizonyos házat «non longe a pretorio civitatis nostre», mely Forster György és «relicte condam Bernardi aurifabri» házai közt feküdt, kénytelen eladni. E házat még Vogelbaider Lénárd «reverendissimo domino Thome de Erdewd episcopo Jauriensi pro mille florenis auri, quibus eidem domino episcopo *pro libris missalium* obligatus extitisset. pignoris titulo obligasset.» — Lénárd halála után Tamás püspök Fogelbaider Sebestyént perrel szorította az 1000 forint kifizetésére, mivel azonban Lénárd hagyatékában ennyi pénz nem volt, kénytelen volt a kérdéses házat 1000 forintért «judeis impignorari... Cum itaque labentibus temporibus per raptosam usure accumulationem, pefatam domum in manus judeorum devenire, ipsam quoque domum per nullum eventum a faucibus ipsorum judeorum eliterare posse, eo quod iam trecenti floreni in computationem usure ad dictos mille florenos aggregati fuissent», a házat kénytelen volt 1300 forintért Fogelbaider Andrásnak és feleségének, Borbálának eladni, akik az 1300 forintot «judeo Abraham Weres dicto» fizették ki.

Alul: Ad relationem dominorum Roberti Haller
 Johannis Arnolth juratorum.

Hártyán, kívül papírral fedett vörös viaszba nyomott pecséttel. Kívül alul:
 Fogelbayder. Esztergomi főképtalan országos levéltárában. Lad. 23. capsza 18.
 fasc. 7. No 2.

DR. IVÁNYI BÉLA.

Adalékok Montenegró magyar könyvészetéhez.

Második sorozat.

A Magyar Könyvszemle 1926. évi folyama 330—363. lapjain tettem közzé montenegrói bibliográfiám első sorozatát. A jelen munka ennek folytatása és kiegészítése. Bibliográfiám első sorozatának kiadása óta elég szép számmal jelentek meg újabb magyar munkák Montenegróról és sok oly adalékra bukkantam, amely első sorozatom összeállításakor elkerülte figyelmemet. Ezenfelül az első sorozatban szerepel néhány olyan munka is, melyet akkor nem tudtam könyvészetileg pontosan leírni, most ellenben meg tudom ezt tenni. Ilyen adalék összesen hat van. Ezek csillaggal vannak megjelölve.

Az új sorozat egészen a régi elvei szerint van összeállítva. Változás mindössze annyi történt, hogy miután ŠUFFLAY Milán a budapesti egyetem tanárává neveztetett ki, most felvettem valamennyi, az első sorozatban mellőzött művét is és hogy felvettem azokat az idegen munkákat is, melyek egy magyar szerző montenegrói tárgyú dolgozatai val foglalkoznak. Sajnos, ez utóbbiaknak csak kis részét sikerült eddig megszerezniem.

A jelen jegyzék 121 adalékot tartalmaz. Ebből hat az első sorozatban hiányosan leírt munkákra vonatkozik. Új adalék van tehát összesen 115. A két sorozat együtt 423 adalékot hoz. Nyelvek szerint a két sorozat együtt így oszlik meg:

magyarnyelvű... ..	163	horvátnyelvű német kivonattal	1
« « német kivonattal	2	latin «	4
« « francia «	1	német «	26
magyar- és németnyelvű ...	4	olasz «	3
« és francia « ...	1	angol «	1
« német-, angol- és latinnyelvű	1	francia «	13
szerbnyelvű	183	spanyol «	1
horvát «	18	tót «	2

A felsorolt munkák közül a két sorozatban együtt önállóan jelent meg 134, a többi hírlapi vagy folyóirati cikk. Verses munka van 53, a többi prózai; még pedig szépprózai 8, tudományosnak mondható 135, tudományos bírálat 73, a többi általános, vagy útleírás, népszerűsítő, vagy politikai cikk.

A második sorozat adalékai is nagyon különböző értékűek, de van közöttük nem egy, amely határozottan értékes. Legyen szabad itt kiemelnünk SUFFLAY Milán történeti dolgozatait, melyek ma Albániára és Montenegróra nézve versenytárs nélkül állnak a tudományban, báró NOPCSA Ferenc, LÖRENTHEY Imre és RÓTH Károly geológiai, FÜHRER Lajos ornithológiai műveit, továbbá az *Eredményei* címszó alatt szereplő a Magy. Tud. Akadémia balkáni kutatásai eredményeit feltáró állat- és növénytani közleményeket, BREIT József és NAGY Vilmos hadtörténeti, BALDACCI Antal és POPOVIĆ Pál politikai tanulmányait, valamint DJISALOVIĆ Veselin Nyegos-fordítását. Mindezek és más munkák is újra igazolják első sorozatunk összeállításakor hangsúlyozott tételünket, hogy a magyar szellemnek Montenegróról is volt mondanivalója és e téren is álljuk a versenyt a nagy nyugati nemzetekkel.

ALBA Limi: Kostadin Balšić. Zagreb 1920, 200 l. 8°.

Alba Limi = Sufflay Milan. Történeti regény a Balša montenegrói dinasztia egy tagjáról.

ANDRIJEVIĆ Jovan: O Maksimu Crnojeviću Laze Kostića (Kostić Lázár Crnojević Maksimjáról) Letopis 100 k. 206—209. l.

Bírálat a drámáról sok elismeréssel.

BAJZA Giuseppe de: La questione montenegrina. Budapest 1928, 50 l. 8°.

A Budapesti Szemlében megjelent magyar tanulmány fordítása. A fordító dr. Zambra Alajos.

BAJZA Giuseppe: La questione montenegrina. Pester Lloyd 1928 szept. 22.

A röpirat német nyelvű ismertetése.

BAJZA Josef von: Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro.

Budapest, 1927. 37 l. 8°.

Különnyomat a Magyar Könyvszemle 1926-i évfolyamából német címlappal.

(BAJZA József): A montenegrói kérdés: Magyar Külpolitika 1922 júl. 16.

A Pro Montenegro egyesület mozgalmái: Marković Vukašin és Andrija; Dimitrije ipeki patriarcha eltéli a belgrádi politikát. — Die Situation in Montenegro im Jahre 1922.

BAJZA József: Adalékok Montenegró magyar könyvészetéhez. Magyar Könyvszemle 1926, 330—363. és Bulletin 1926, 20—21. l.

Montenegró magyar bibliográfiája. A jelen adalékok ennek kiegészítése. — Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro, siehe Bajza Josef von.

B(AJZA) J(ózsef): A cetinjei Múzeum. Das Museum von Cetinje. Magyar Könyvszemle. 1927. 206—207. l. Bulletin de la Revue Bibliographique Hongroise 1927. 21. l.

- Vuksan Dušannak egy a zágrábi Nova Evropában megjelent cikke után készült ismertetés. A magyar cikk ismerteti ugyanazon folyóirat ugyanazon számában kiadott Šoć Péter-féle tervezetet a centinjei Szláv Intézetről. — Besprechung des Museums von Cetinje nach einem Artikel Vuksans.
- BAJZA József: A montenegrói kérdés. Budapesti Szemle 207. k. (1927), 321—372. l.
- A kérdés állásának tudományos összefoglalása. — Ausführliche wissenschaftliche Zusammenfassung der montenegrinischen Frage, siehe Bajza Giuseppe de.
- BAJZA József: Újabb szeparatista horvát és montenegrói irodalom. Budapesti Szemle 212. k. (1929), 417—426. l.
- Ciubranovitch Jean, Criscuolo Luigi, Petanovich-Naiad Nicholas és Vuksan Dušan könyveinek, illetőleg cikkeinek ismertetése. — Besprechung mehreren Werke über Montenegro.
- BAJZA József (Giuseppe, Josef) l. Battorych Kornél, Čubranović Jovan, Gagyí Jenő, Huszár Vilmos, Jezik, Kárpáti Győző, Medenica Radosav, Nagy Josip, Notes bibliographiques, Petanovich-Naiad Nicholas, Radisics Elemér, Šufflay Milan, Vuksan Dušan.
- BALDACCI Antoine: Pour l'équilibre Adriatique-Balcanique. Revue de Hongrie, année XIX. (1926), tome XXXV. 54—59. l.
- Követeli Montenegró helyreállítását is.
- BALDACCI Antoine: Un héros monténégrin: Vladimir Popovitch. Revue de Hongrie, année XXI. (1928), tome XXXIX. 29—33. l.
- Az 1928 jan. 23-án emigrációban elhunyt államférfiú életrajza.
- BALŠA-HÁZ l. Alba Limi, Šufflay Milan.
- (BARABÁS Albert): Egy diplomata visszaemlékezései. Cikksorozat, benne: Nikita király liliputi udvara. Magyar Külpolitika 1927 dec. 16 és 1928 jan. 1.
- Kevés hitelt érdemlő pietykák. — Gerede über König Nikolaus und seinem Hof.
- BARIĆ H. l. Šufflay Milan.
- BATTORYCH Kornél: Kevél Montenegróba. Magyarság 1927 máj. 12.
- Battorych Kornél = Bajza József. Vezércikk levélförmában, mely kitarásra biztat. — Leitartikel: Montenegriner aushalten!
- BATUT l. Jovanović-Batut.
- BODIN király l. Dimitrijević Miša.
- BOJ Turaka i Crnogoraca na Rijeci Crnojevića g. 1692. (A törökök és a montenegróiak harca Crnojevićeva Rijekánál 1692-ben.) Letopis 68. k. 147—150. l.
- Népvers.

BORNEMISSZA Félix: 1916 jan. 17. emlékezetére. Magyar Külpolitika 1929 febr. 1.

1916 jan. 17-én jelentette be gróf Tisza István miniszterelnök a magyar képviselőházban, hogy Montenegró békét kért. A szerző szerint Montenegró a só- és a liszt-hiány miatt volt kénytelen letenni a fegyvert. Ez tévedés. — Die Kapitulation Montenegros wurde durch Mangel an Mehl und Salz verursacht (?).

BREIT József: Az 1914. évi osztrák-magyar-serb-montenegrói hadjárat. Budapest 1926, 226 l. + 5 térkép. 8°.

A hadjárat katonai leírása az osztrák-magyar hivatalos jelentések alapján. — Geschichte des österreichisch-ungarischen und serbisch-montenegrinischen Feldzuges nach österreichischen-ungarischen Berichten.

BREIT József l. Szombathy Kálmán.

BUŠATLIJA Mađmut l. Pištelić Luka.

ČARNOJEVIĆ Gjurgje i prinče Latiminče (Crnojević György és a latin herceg) Letopis 80. k. 88. l.

Népvrs.

ČENGIĆ Smail-aga l. Smrt.

ČUBRANOVITCH Jean: Le plus grand crime de l'histoire. Revue de Hongrie année XX. (1927), tome XXXVIII. 199—210. l.

Čubranovitch Jean = Čubranović Jovan.

CRISCUOLO Luigi l. Bajza József.

CRNOJEVIĆ-ház l. Andrijević Jovan, Čarnojević Gjurgjc, Gjorgjević Jovan, Hvala, Subotić Jovan, Ženidba.

CSIKI Ernő l. Eredményei.

(ČUBRANOVIĆ Jovan): Un libro sobre Montenegro. El Sol (Madrid) 1928 máj. 3.

Bajza József olasz röpiratának rövid ismertetése.

ČUBRANOVIĆ Jovan l. Bajza József, Rastignac.

DANILO montenegrói herceg kártérítést követel. Pesti Hírlap 1928 no. 24.

Csufolódó cikk Daniló királynak Stroheim Erich ellen Lehár Ferenc Vig özvegyének megfilmesítése miatt indított pöréről. — Der bekannte Prozess König Danilos gegen E. Stroheim.

(DEBRE)CZENI (JÓZSEF): Múzeumot rendeznek be Nikita palotájában.

Bácsmegyei Napló. 1929 máj. 15.

Útleírás. — Reisebeschreibung: Lovćen, Njegoši, Cetinje.

DIMITRIJE patriarcha l. Bajza József.

DIMITRIJEVIĆ Miša-Savić Milan: O tragedijama Bodin i Slobodarka (Bodin és Slobodarka című tragédiákról) Letopis 134. k. 149—151. l.

Mindkettő montenegrói tárgyú dráma. Az első, mely Bodin (XI. sz.) diocleai királyról szól és névtelen szerző munkája, a bírálók rossznak tartják. A másikat, mely Gjorgjević-Prizrenac Manojlo műve és a poturicák kiirtását dolgozza fel, jutulomra ajánlják.

DJISALOVIĆ Vezelin I. Gorski venac, Petrović-Njegoš II. Péter.

DRAGOVIĆ Živko I. Jovanović-Batut M.

DUKLJANSKA Kronika I. *Subotić Jovan, Šufflay Milan.

EREDMÉNYEI A Magy. Tud. Akadémia Balkán-kutatásainak. Szerkesztik:

Gr. Teleki Pál és Csiki Ernő. I. kötet: Csiki Ernő állattani kutatásai Albániában. Budapest 1923, 176 l 8°. (Feldolgozók: Hankó Béla, br. Fejérváry Géza, Szüts A., Szilády Zoltán, Csiki Ernő, Stach J., Pongrácz Sándor, Hojnos Rezső.) III. k.: Adatok Albánia Flórájához. Budapest 1926, 348 l. 8°. (Csiki Ernő, Jávorka Sándor és Kümmerle Jenő Béla gyűjtése; feldolgozták: Filarszky Nándor, Jávorka S., Krenner József Andor, Kümmerle J. B., Moesz Gusztáv, Szatala Ödön, v. Szepesfalvy János és Timkó Géza.)

Magyar, német, angol és latin nyelvű munka tele montenegrói vonatkozásokkal. — Fauna und Flora Albanien.

ERŐDI BÉLA: A Balkán-félszigeti népek költészetéből. Olcsó Könyvtár 844—845. sz. Budapest, 1892. 142. l. 8°.

Montenegrói dalok vagy vonatkozások 1—18, 38—56, 80—81 l. — Ungarische Übersetzung balkanischer Volkslieder.

FEJÉRVÁRY Géza báró I. Eredményei.

FILÁRSZKY Nándor I. Eredményei.

FIRER Ljudevit: Jedna godina ornitološkog izučavanja u Crnoj Gori (Egy év ornithológiai tanulmányai Montenegróban.) Glasnik Zem. Muzeja u Bosni 1894. évf. 543—608. l.

Führer Lajosnak Petrović-Njegoš II. Daniló király, akkor trónörökös, segítségével folytatott tanulmányai.

FIRER Ljudevit pl.: Produžena posmatranja na ornitološkom polju u Crnoj Gori g. 1895. (További ornithológiai vizsgálatok Montenegróban 1895-ben.) Glasnik Zem. Muzeja 1895. évf. 241—258. l.

FÜHRER Lajos I. Firer Ljudevit.

(GAGYI Jenő): A montenegrói kérdés. Magyar Külpolitika 1928 dec. 16.

Bajza József olasz röpiratának ismertetése. — Besprechung der italienischen Broschüre Bajzas über die montenegrinische Frage.

GJORGJEVIĆ Jovan: O Maksimu Crnojeviću Laze Kostića (Kostić Lázár Crnojević Maksimjáról) Letopis 109. k. 205—206. l.

Bírálat a drámáról. Kiadásra ajánlja.

GJORGJEVIĆ-PRIZRENAG Manojlo I. Dimitrijević Miša, Prizrenac-Gjorgjević Manojlo.

GORSKI venac — A hegyek koszorúja. Délbácska, 1929 febr. 10.

Djissalović Veselin fordításának ismertetése. — Besprechung der ungarischen Übersetzung von Djissalović.

GYZSÁLOVICS Veszelin I. Djissalović Veselin.

*HADŽIĆ A(ntun): Crnogorski knez Danilo, nekrolog (I. Daniló montenegrói fejedelem nekrológja.) Letopis 102. k. 211—214. l.

Petrović-Njegoš II. Daniló fejedelem 1851—1860 között uralkodott. Ő volt az újkor első világi uralkodója Montenegróban.

HADŽIĆ A(ntun): Iz dnevnika Sime Milutinovića Sarajlije (A sarajevói M. S. naplójából). Letopis 108. k. 39—50. l., 109. k. 93—105. l.

Petrović-Njegoš II. Péter nevelőjének és neves szerb költőnek feljegyzései montenegrói vonatkozásokkal.

*HADŽIĆ A(ntun): Kako stoji Crnagora? (Hogyan áll Montenegro?) Letopis 109. k. 305—307. l.

HANGAY Sándor: Az égő Balkánon keresztül. Budapest 1918, 63 l. 8°.

Hadi tudósítások. Montenegróról 27—58. l. — Kriegsberichte.

HANKÓ Béla I. Eredményei.

HOJNOS Rezső I. Eredményei.

HORVÁTH Jenő I. Pilch Jenő.

HUSZÁR Guillaume de: Bajza Joseph de: La question du Monténégro.

Revue de Hongrie, année XXII. (1929), tome XL. 138. l.

Bajza olasz munkájának ismertetése.

HUSZÁR Vilmos I. Rastignac.

HVALA Crnojević Ive (Crnojević Ivo hálája) Letopis 81. k. 46. l.

Népvers.

IHRIG Károly I. Pilch Jenő.

IMRE Sándor: A világháború. Budapest 1918, VIII. 248 l. 8°.

A könyv 74—80. lapjain Pilch Jenő ír a montenegrói hadjáratról, 129—133. l. Litke Aurél Montenegró földrajzáról. — Der Weltkrieg. Allgemeine Beschreibung.

IMRE Sándor I. Pilch Jenő.

IVANIŠEVIĆ Jovan: Podlovcensko Cetinje (A Lovćen-alatti Cetinje).

Javor, 1892.

JÁVORKA Sándor I. Eredményei.

JEZIK inarod (Nyelv és nemzet.) Hrvat (Zagreb), 1928 júl. 9. sz.

Bajza József olasz tanulmánya egy részének horvát fordítása.

JOCIĆ Luka: Spomenica o dvadesetpet-godišnjice izdavačkog rada. —

(Emlékkönyv Jocić Luka kiadói munkássága huszonötéves évfordulója alkalmából.) Novi Sad (Újvidék) 1903, 24. l. + L. pag. 8°.

A könyv annyiban montenegrói vonatkozású, hogy Miklós királynak van ajánlva.

JOVANOVIĆ M. A.: O delu Mitropolit crnogorski Petar II. (II. Péter montenegrói metropolita c. munkáról.) Letopis 157. k. 172. l.

Nem ajánlja kiadásra.

JOVANOVIĆ-BATUT M.: O delu Gjeografski pregled Crne Gore od Živka Dragovića (Dragović Živko Montenegró földrajzi áttekintése c. művéről.) Letopis 148. k. 136—138. l.

Némi változtatások feltételével kiadásra ajánlja. Megjelent Letopis 153—156. k., amint ez részletezve van montenegrói bibliografiám első sorozatában.

JÓZSEF kir. herceg I. Pilch Jenő.

KAČANSKI Vladislav: Skupljene pjesme (Összegyűjtött versek.) Novi Sad (Újvidék) 1879.

Benne a Grahov laz c. költemény, mely a Grahovónál 1858-ban a törökök felett aratott montenegrói győzelmet énekl meg.

KAČIĆ-MIOŠIĆ Andrija I. Popović J. S.

KARACZAY Fedor gróf I. Karte.

K(ÁRPÁTI Gyöző): Magyar folyóiratok szemléje. Kath. Szemle 1928, 99—100. l.

Bajza József A montenegrói kérdés c. tanulmányának ismertetése. — Besprechung der Abhandlung über die montenegrinische Frage von J. v. Bajza.

KARTE. Über die neue — von Montenegro, zusammengestellt durch den K. K. Obrist Grafen Karaczay. Jahrbücher der Literatur. Wien 1842, tom. c. Anzeige-Blatt 32. l.

Gróf Karacsay Fedor 1838-ban kiadott térképétől.

KASTRIOTA Gjorgje I. Popović J. S.

KOHL J. G. I. *Subotić Jovan.

KOSTIĆ Laza: Na Graovu (Grahovón.) Letopis 97. k. 103—108. l.

Vers e nevezetes montenegrói győzelemről.

KOSTIĆ Lázár I. Andrijević Jovan, Gjorgjević Jovan, Subotić Jovan.

KOTZIG Károly: A szerb vezérkari főnök elmondja Montenegró tervszerű tönkretételét. Magyarság 1927 szept. 15.

Sok jó indulattal és sok tévedéssel megírt cikk Pešić Péter árulásáról. — Peter Pešić's Verrat.

KRENNER József Andor I. Eredményei.

KÜMMERLE Jenő Béla I. Eredményei.

- LEHÁR Ferenc l. Daniló montenegrói herceg.
- LITTKÉ Aurél l. Imre Sándor.
- LÖRENTHEY Imre: Adatok északi Albánia eocén képződményének kifejlődéséhez és faunájához. A m. kir. Föld.-int. évkönyve XXV. k. (1917). 1—21 l.
Beiträge zur Fauna und zur Entwicklung der Eozen-Formation Nord-Albaniens.
- LUTTER János l. Pilch Jenő.
- MARKOVIĆ Andrija és Vukašin l. Bajza József.
- M(EDENICA) R(adosav): Bajza Josef von: Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro 1927. Zapisi (Cetinje) knj I. str. 191.
Elismerő bírálat, de helyteleníti a szerb nyelvű munkák felvételét egy magyar bibliográfiába.
- MIKOVIĆ Dionisije: Ilarion Roganović crnogorsko-brdski mitropolit (Roganović Ilarion montenegrói metropolita.) Novi Sad (Újvidék) 1891, 46 l. 8°.
Különnyomat a Srpski Sionból.
- MILUTINOVIĆ Sima Sarajlija u Crnoj Gori (A sarajevói Milutinović Sima Montenegróban.) Letopis 15 k. 131—134. l.
M. egy levele Montenegróból, melyhez csatolva van egy mutatóvány Obilić c. tragédiájából.
- MILUTINOVIĆ Sima Sarajlija. Životopis (Életrajz) Letopis 30. k. 143—147. l.
Német lapok közleményeiből összeállított életrajz. Milutinović Petrović-Njegoš II. Péter nevelője volt.
- MILUTINOVIĆ Sima l. Hadžić Antun.
- MOESZ Gusztáv l. Eredményei.
- *MÜLLER J. l. Ninković P.
- NACHBARLÄNDER. Die türkischen: — Serbien, Bosnien, Türkisch-Kroatien, Herzegovina und Montenegro. Pesth 1854, 64 l. 8°.
Montenegróról 55—62. l.
- NAGY J(osip): Die montenegrinische Frage. Morgenblatt (Zagreb) 1928 okt. 14.
Bajza József olasz tanulmányának beható és elismeréssel teli tárgyalása.
- NAGY Vilmos: Szerbia meghódítása. Események a Balkánon 1915—18. Budapest 1929, XII. 268 l. 8°. Külön kötetben: Mellékletek (26 térkép).
Montenegróról 121—214. l. — Militärische Beschreibung der Offensive 1915—16. gegen Serbien und Montenegro.
- NEŠKOVIĆ Mita l. Varadjanin Ark.

NIKITA. I. Petrović-Njegoš I. Miklós király.

NIKOLIĆ Onusim I. Ženidba.

*NINKOVIĆ P.: Sjevoroistočna Albanija. (Északkeleti Albánia.) Letopis 95. k. 1—29. l.

Müller J.: Albanien, Roumelien etc. Prag 1844 c. munkája egy részének fordítása.

NOPČA Franjo, barun: Prinosi starijoj povijesti sjeverne Albanije. (Adalékok Észak-Albánia régebbi történetéhez.) Glasnik, Zem. Muzeja 1910. évf. 307—378. l.

NOPCSA Ferenc báró: A katolikus Észak-Albánia. Földrajzi Közl. 1907. évf., 191—213. és 243—266. l.

Tele érdekes vonatkozásokkal Montenegróra és népére nézve. — Das katholische Nord-Albanien.

NOPCSA Ferenc báró: Adatok az északalbán parti hegyláncok geológiájához. M. kir. Földt. int. évkönyve XXIV. k. (1916). 365—394. l.

Beiträge zur Geologie der Küsten-Gebirgsketten Nord-Albaniens.

NOPCSA Ferenc báró I. Šufflay Milan, Szilády Zoltán.

NOPCSA Franz, Baron: Sind die heutigen Albaneser die Nachkommen der alten Illyrer? Zeitschrift für Ethnologie 1911, 915—921 l.

NOPCSA Franz, Baron: Beiträge zur Vorgeschichte und Ethnologie Nordalbaniens. Wissensch. Mitteilungen aus Bosnien XII. Bd 168—253. l.

NOPCSA Franz, Baron: Albanien. Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens. Berlin-Leipzig 1925, VIII, 257. l. 8°.

NOTES bibliographiques. Revue historique, 52. année, tome CLV (1927). 437. l.

Bajza József montenegrói bibliográfiájának ismertetése.

PAVIĆEVIĆ Mićun: Crnogorci u pričama i anegdotama. (A montenegróiak elbeszélésekben és adomákban.) Letopis. 1926. évf., 398—400. l.

Mutatvány egy azóta megjelent (Zágráb 1928) könyvből.

PEŠIĆ Péter I. Kotzig Károly.

PETANOVICH-NAIAD Nicholas: What caused my plight? h. n. (Kanada), é. n. (1928). 2 l. 8°.

Helyreigazítások Vujović Milo amerikai szerepét illetőleg Bajza József olasz nyelvű röpiratához.

PETANOVICH-NAIAD Nicholas I. Bajza József.

PETROVIĆ-NJEGOŠ Danilo püspök I. Pištelić Luka.

PETROVIĆ-NJEGOŠ I. Danilo I. Hadžić Antun.

- PETROVIĆ-NJEGOŠ II. Daniló király I. Danilo montenegrói herceg, Firer Ljudevit.
- PETROVIĆ-NJEGOŠ Miklós király I. Barabás Albert, Jocić Luka, Šobajić Maksim, Szenteleky Kornél.
- PETROVIĆ-NJEGOŠ I. Péter püspökfejedelem I. Vest.
- PETROVIĆ-NJEGOŠ II. Petar : Pustinjak cetinjski. (A cetinjei remete.) Letopis 39. k. 140. l.
A nagy költő egy verse.
- PETROVIĆ-NJEGOŠ (II.) Petar : Večernja molitva. (Esti ima). Letopis 44. k. 65—68. l.
A püspökfejedelem egy költeménye.
- PETROVIĆ-NJEGOŠ II. Péter : Hegyek koszorúja. Szerb eredetiből fordította Djisalović Veselin. II. kiadás. Novi Sad (Újvidék) 1929, 127 l. 8°.
Az 1902-ben megjelent fordítása átdolgozott új kiadása. — Zweite Auflage der ungarischen Übersetzung des Gorski vijenac.
- PETROVIC-S-NJEGOS II. Péter : Hegyek koszorúja. Bács megyei Napló 1929 febr. 10.
Mutatvány Djisalović Veselin új fordításából. — Probestück aus der zweiten Auflage der ungarischen Übersetzung des Gorski vijenac.
- PETROVIĆ-NJEGOŠ II. Péter I. Djisalović Veselin, Gorski venac, Hadžić Antun, Jovanović M. A., Milutinović Sima, Sandić Aleksandar.
- PILCH Jenő : A nagy háború krónikája. Budapest 1917, 105 l. 8°.
Különnyomat Imre Sándor A világháború 1918 c. művéből. A 74—81. l.
A montenegrói hadjárat története. — Chronik des Weltkrieges.
- PILCH Jenő : A világháború története. József kir. herceg előszavával Horváth Jenő, Ihrig Károly, Lutter János, Pilch Jenő, Trunkwalter Ödön, Turcsányi Gyula és Udvary Jenő közreműködésével szerkesztette. — Budapest, é. n. (1927). 418 l. 8°.
Tele montenegrói vonatkozásokkal I. különösen 25—28., 101—108., 120., 122., 134., 139., 160—161., 238—239. stb. — Geschichte des Weltkrieges.
- PILCH Jenő I. Imre Sándor.
- PIŠTELIĆ Luka : Skadarski vezir Mahmut paša Bušatlija. (Bušatlija Mahmut pasa scutari-i vezér.)
Javor 1887. évf. 2—7. sz.
- PIŠTELIĆ Luka : Vladika Danilo Petrović-Njegoš.
Javor 1887. évf. 32—36. sz.
- PIJESMA od Novoga Grada. (Novigrádról szóló ének.) Letopis 63. k. 132—134. l.

- Egy 1681-i eseményt megéneklő montenegrói vers. A beküldő, úgy látszik, Stojacković Aleksandar.
- PONGRÁCZ Sándor l. Eredményei.
- POPOVIĆ J. S.: Život Kneza Epirskog Gjorgja Kastriota Skenderbega. (Kastrióta György-Szkenderbég epirusi fejedelem élete.) Budim (Buda), 1828, VI., 127., 17. l. 8°.
- Prózaí életrajz, azután a Skender bégre vonatkozó versek Kačić-Miošićból. Tömerdek montenegrói vonatkozás.
- POPOVIĆ Sime l. Savić Milan.
- POPOVIĆ Stevan: Ženidbe u junačkim pesmama. (Házasságok a hősi dalokban.) Novi Sad (Újvidék) 1883, XXX., 398., 2. l. 8°.
- 25 szerb elbeszélő népv. Közülük montenegrói tárgyú a 2. és 11. számú.
- POPOVIĆ St. V. l. Savić Milan.
- *POPOVITCH Paul: Le rôle du capital français dans la tentative de suppression de l'Etat Monténégrin. Revue de Hongrie. XV. Année, (1922) XXVI, tome 101—111. l.
- POPOVITCH Paul: Les peuples de l'Europe centrale et des Balkans sous la paix de l'entente. Revue de Hongrie. XV. année, tome XXVII, 159—173., 202—219. és 256—263. l.
- Montenegróról 205—213. l.
- POPOVITCH Paul: La situation internationale du Monténégro. Revue de Hongrie, année XVI (1923), tome XXVIII, 77—80. l.
- POPOVITCH Vladimir l. Baldacci Antoine.
- PRIZRENAC-GJORGJEVIĆ Manojlo: Slobodarka Tragedija. Novi Sad (Újvidék) 1881.
- PRO MONTENEGRO l. Bajza József.
- PUPITS Ottó: A Fekete Hegyek országa. Bácsmegyei Napló 1926 dec., 25. sz.
- Ügyes riport, történeti részeiben erős elírásokkal. — Riport aus Montenegro.
- RADISICS Elemér: Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro.
- Magyar Külpolitika 1927 febr. 1.
- Bajza József munkájának ismertetése. — Besprechung.
- RASTIGNAC: Ce que le Monténégro reçoit de la Jougoslavie à titre de réparations. Revue de Hongrie. Année XXI (1928), tome XXXVIII, 188—9. l.
- Rastignac = Huszár Vilmos. A cikk adatai Čubranović Jovantól valóak.

RA7. Balkansko-turski — (A balkán-török háború.) Vel. Bečkerek (Nagybecskerek) 1912, 32 l. 8°.

Szerb-bolgár-montenegrói-görög tárgyú elbeszélő versek.

ROGANOVIĆ Ilarion l. Miković Dionisije.

ROTH, K(arl) von: Beiträge zur Geologie von Albanien. A m. kir. Földt. int. évkönyve. XXVII. k. (1927), 1—70. l.

SANDIĆ Aleksandar: Na vis na Lovćen. (Fel Lovćen csúcsára.) Novi Sad (Újvidék) 1901, 16 l. 8°.

Petrović-Njegoš II. Péter püspökfejedelem halálának félszázados évfordulója alkalmából prózában írt «montenegrói legenda», amint szerző nevezi.

*SAVIĆ Milan: Proslava 400-godišnjice prve srpske štamparije u Crnoj Gori. (Az első szerb nyomda négyszázéves évfordulójának ünnepe Montenegróban.) Letopis 178. k., 153—156. l.

A legrégebb szerb nyomtatott könyv 1491-ben készült az obodi kolostorban Montenegróban.

SAVIĆ Milan — Popović St. V.: O spevu Osvojenje Nikšića od Sima Popovića. (Popović Sime Nikšić elfoglalása c. énekéről.) Letopis 133. k., 163—164. l.

Jutalomra ajánlják.

SAVIĆ Milan l. Dimitrijević Miša.

ŠĆEPANOV A.: Ustanak kolašinskih Srba. (A kolašini szerbek felkelése.) Novisad (Újvidék) 1889, 40 l. 8°.

Az 1875-i török-montenegrói harcok ez epizódjáról elbeszélő vers.

ŠIŠIĆ Ferdo l. Šufflay Milan.

SKENDER beg l. Popović J. S.

SMRT Smail-age Čengića. (Čengić Smail aga halála.) Novi Sad (Újvidék 1899?), 40 l. 8°.

Új lenyomata az 1883-i kiadásnak, melyet első bibliográfiámban említék.

ŠOBAJIĆ Maksim: Osveta kosovska. (Rigómező megboszulása.) Novi Sad (Újvidék) 1890, 272 l. 8°.

41 elbeszélő vers az 1875—1878-i török-montenegrói harcokról Miklós királynak ajánlva.

ŠOBAJIĆ Maksim: Slavenska sloga. (Szláv egyetértés.) Vel. Bečkerek (Nagybecskerek). (1913), III l., 8°.

Az 1877—78-i orosz-török háborút megéneklő elbeszélő vers. A szerző montenegrói.

ŠOĆ Péter l. Bajza József.

STACH J. J. Eredményei.

- STANKOVIĆ Kornél I. Szenteleky Kornél.
STANOJEVIĆ Stanoje I. Šufflay Milan.
STOJAČKOVIĆ Aleksandar I. Pjesma, Ženidba.
STROHEIM Erich, von I. Daniló montenegrói herceg.
*SUBOTIĆ Jovan : Opisanje Crne Gore (Montenegró leírása). Letopis 74. k., 71—87. l. és 75. k., 61—78. l.
Subotić fordította németből.
*SUBOTIĆ Jovan : Omirovi grci i crnogorci. (Homerus görögjei és a montenegróiak.) Letopis 85. k., 59—67. l.
Kohl, J. G. Reise Nach Istrien, Dalmatien und Montenegro. 1851. c. munkájából fordítva.
*SUBOTIĆ Jovan : Dukljanskog presvitera Kraljevstvo Slavena. (A diocleai presbyter a szlávok királyságáról.) Letopis 88. k. 1—86. l.
A fordítás és a jegyzetek Subotićtól valók.
SUBOTIĆ Jovan : O Maksimu Crnojeviću Laze Kostića. (Kostić Lázár Crnojević Maksimjáról.) Letopis 109. k., 203—205. l.
Kedvezőn ítélet a drámáról.
ŠUFFLAY Milan, von : Die Kirchengestaltung im vortürkischen Albanien. Vjesnik hrvatskog zem. arhiva XVII. k. (1915), 1—70. l.
ŠUFFLAY Milan : Politische Schicksale des Themas Dyrrhachion. Vjesnik hrv. zem. arhiva XVII. k. (1915), 273—309. l.
ŠUFFLAY Milan, von : Städte und Burgen Albaniens. Denkschriften 63. B. I Abh. Wien 1924, 82 l. 2°.
ŠUFFLAY Milan : Sredovječna plemena Albanije i Crne Gore. (Középkori albán és montenegrói törzsek.) Obzor 1924 febr. 20—23.
ŠUFFLAY Milan : Sredovječni dinaste Albanije i Crne Gore. (Albánia és Montenegró középkori dinasztaí.) Obzor 1924 ápr. 16—19. sz.
ŠUFFLAY Milan pl. : Povijest sjevernih Arbanasa. (Az északi albánok története.) Arhiv za Arbanasku starinu etc. knj. II. (1924). Beograd 1925, 50 l. 8°.
Horvát nyelven német kivonattal.
ŠUFFLAY Milan : Srbi i Arbanasi. (Szerbek és albánok.) Sa predgovorom St. Stanojevića. (Stanojević St. előszavával.) Biblioteka Arhiva za Arbanasku starinu etc. (Az Arhiv za Arb. star. könyvtára.) Urednik (szerkesztő) H Barić. Knj. I. Beograd 1925, IV., 139 l., 8°.
A montenegrói történelemre vonatkozó alapvető megállapításokkal.
ŠUFFLAY Milan : Crvena i Bijela Hrvatska. (Vörös- és Fehér-Horvátország.) Obzor 1925 máj. 28.

- ŠUFFLAY Milan: Sveti Jovan Vladimir. (Szent János Vladimir.) Obzor 1925 máj. 16. és Balkan 1925 máj. 26.
- ŠUFFLAY Milan: Arbanaski sjever i jug. (Az albán észak és dél.) Novosti 1926 febr. 7.
- ŠUFFLAY Milan: Vjerske prilike u Albaniji kroz vijekove. (Vallási állapotok Albániában századokon át.) Obzor 1926 jún. 11.
- ŠUFFLAY Milan: Trgovina u Albaniji nekoć i sada. (A kereskedelem Albániában hajdan és ma.) Vreme 1926 jún. 8. és Obzor 1926 júl. 4.
- Š(UFFLAY) M(ilan): Bibliografije Crne Gore i Albanije. (Montenegró és Albánia bibliográfiái.) Obzor 1927 febr. 13.
- B. Nopcsa Ferenc. Az Albániáról szóló legújabb irodalom 1918 és Bajza József: Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro 1927 c. művek ismertetése.
- (ŠUFFLAY Milan): Pred potezanjem crnogorskog pitanja. (A montenegrói kérdés felvetése előtt.) Hrvatsko Pravo 1927 máj. 28. sz.
- Battorych Kornél Levél Montenegróba c. cikkének ismertetése.
- ŠUFFLAY Milan: Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike. (Horvátország a világtörténet és világpolitika szemszögéből.) Zagreb 1928, 62 l., 8°.
- Sok montenegrói vonatkozás.
- ŠUFFLAY Milan: U prodornoj zoni pravoslavlja na Jadranu. (A pravoszlávia áttörési zónájában az Adria felé.) Obzor 1928 ápr. 7.
- A diocleai pap krónikájának Šišić Ferdo-féle belgrádi kiadásáról.
- ŠUFFLAY Milan: Crvna Hrvatska. (Vörös-Horvátország.) Pantheon 1929, 2—4. l.
- Vörös-Horvátország létének igazolása a Dukljanska krónika és más források alapján.
- ŠUFFLAY Milan l. Alba Limi.
- SUNDEČIĆ Jovan l. *Hadžić Antun.
- SZATALA Ödön l. Eredményei.
- SZENTELEKY Kornél: Látogatás az elfelejtett Nikitánál a sanremoi orosz templom kápolnájában. Bácsmegyei Napló 1928 ápr. 20.
- Szenteleky Kornél = Stanković Kornél. A riport eléggé tendenciózus. — Ríport über die russische Kirche in San Remo, wo König Nikolaus begraben ist.
- SZEPESFALVY János l. Eredményei.
- SZILÁDY Zoltán: Nopcsa, Franz: Albanien, Bauten, Trachten und Geräthe Nordalbaniens. Berlin 1925 c. művének ismertetése. Népelet 1925. évf., 74—76. l.
- Besprechung.

SZILÁDY Zoltán: Nopcsa, Franz Baron, Nordalbanien 1925. Földrajzi Közlemények 1926, 69. l.

Ismertetés — Besprechung.

SZILÁDY Zoltán l. Eredményei.

SZOMBATHY Kálmán: Az 1914. évi balkáni hadjárat katonai története. Nemzeti Újság 1926. évf. 69. szám.

Breit József könyvének ismertetése. — Besprechung des Werkes von Josef Breit.

SZOMBATHY Kálmán): Breit József Az 1914-i osztrák-magyar-szerb montenegrói hadjárat 1926. Hadtört. Közlemények 1926 254—255. l.

Könyvismertetés. — Besprechung.

SZÜTS A. l. Eredményei.

TELEKI Pál gr. l. Eredményei.

TIMKÓ György l. Eredményei.

TISZA István gróf l. Bornemissza Félix.

TRUNKWALTER Ödön l. Pilch Jenő.

TURCSÁNYI Gyula l. Pilch Jenő.

UDVARY Jenő l. Pilch Jenő.

VARADJANIN Ark.: O članku Učiteljske škole u Crnoj Gori od M. Neškovića. (Nešković M. Montenegrói tanítóképzők c. cikkéről.) Letopis 148. k., 135. l.

A munkát kiadásra ajánlja. Megjelent Letopis 145. k., 31—71. l.

VEST o smrti vladike Petra I. Petrovića-Njegoša. (Hír Petrović-Njegoš I. Péter püspök haláláról.) Letopis 24. k., 136. l.

Rövid hír.

VUJOVIĆ Milo l. Petanovich-Naiad Nicholas.

V(UKSAN) D(ušan): Bajza József: A montenegrói kérdés. Zapisi (Cetinje) kng. III. str. 123.

Birálat. — Besprechung.

VUKSAN Dušan l. Bajza József.

ZAMBRA Alajos l. Bajza József.

ŽENIDBA Crnojević Ive. (Crnojević Ivo házassága.) Letopis 51. k., 90—92. l.
Népvers, melyet Mutnicából küldött be Nikolić Onusim.

ŽENIDBA Gjorgja Crnojevića. (Crnojević György házassága.) Letopis 63. k., 129—131. l.

Népvers; a beküldő, úgy látszik, Stojačković Alaksandar.

BAJZA JÓZSEF.

A magyar vonatkozású francia színdarabok bibliográfiája.

1. GARNIER, Robert: *Les Tragedies de —*. Paris, par Patiffon, MDXXXV. In 12. 332 l. 1618-ig tizenegy újabb kiadásban. *Bradamante*, trage-comédie, 296—333. l.

Tárgyát Ariostoból vette. Az ötödik felvonásban magyar követek jelennek meg Nagy Károly udvarában.

V. ö. Karl Lajos: *Magyarország a spanyol nemzeti és francia klasszikus drámában*. Budapest, 1916. Szent István-Társulat bizománya.

2. ROTROU, Jean: *L'Heureuse constance*, tragi-comédie de —. Paris, Antoine de Sommaville, 1636. In 4°. 4, 103 l. és *Oeuvres de Jean Rotrou* [publiées par Viollet le Duc]. Paris, Th. Desoer, 1824. In 8°. I. köt. 419—512. l.

A főszereplők a magyar király, magyar főurak, magyar nemes kisasszonyok, konvencionális latin-görög nevekkal. Budát többször emlegetik a darabban. A magyar király egyúttal erdélyi fejedelem.

Le roi même ayant joint à sa grâce infinie
Le sceptre glorieux de la Transilvanie.

(IV. 3.)

A darab, úgy látszik, Lope de Vega két darabjának az egybeolvasztása, elemei *El poder vencido y el amor premiado* és *Mirad a quien alabais*-ből vannak átvéve, de az említett darabok közül egyik sem magyar vonatkozású.

V. ö. Georg Steffens: *Rotrou Studien I., Jean de Rotrou als Nachahmer Lope de Vegas*, Oppeln, 1891 és Karl Lajos i. m.

3. ROTROU, Jean: *Laure persécutée*, Tragi-comédie de M^r de —. A Paris Toussaint Quinet, 1639. In 4°. 3, 135 l. és *Oeuvres de Rotrou*, Paris, 1824. III. 555 l.

Magyarország a tenger partján fekszik és templomok vannak a városokban. ahol az isteneknek áldoznak. Budát egyszer említik az ötödik felvonás második jelenetében. A darab szolgai utánzata Lope de Vega *Laura perseguida* című darabjának, azzal a különbséggel, hogy a cselekmény helye Rotrounál Magyarország, míg Lopenél nincs meghatározva és a darab végén megjelenő infánsnő Lopenál magyar, Rotrounál lengyel. A szereplők nevei úgyszólván kivétel nélkül Lopeból vannak átvéve.

V. ö. Georg Steffens i. m. Karl Lajos i. m.

4. [LA CAZE]: *L'Inceste suposé*, Tragi-comédie A Paris Chez Toussaint Quinet MDCXL. In 4°. (2)+124 l.

A darab szerzője La Caze, akinek ez az egyetlen nyomtatásban megjelent munkája. Szín: Székesfehérvár. (Albe Royale.) Carismond magyar király nagy győzelmet aratott a törökön. Az első felvonás negyedik jelenetében említik, hogy a csatában húszezer török esett el. Clarimène, a király

testvére, bátyja távollétében szerelmével ostromolja a királynét, Alcinée-t és miután nem sikerült meghódítania, a hazatérő király előtt hűtlenséggel vádolja meg. Magyar helyi vonatkozás nincs a darabban. A szerző elképzelése szerint Magyarország óriási birodalom.

V. ö. Karl Lajos i. m. és Neuphilologische Mitteilungen, 1914. Zolnai Béla: Magyar Könyvszemle 1914.

5. DESMARETS DE SAINT-SORLIN, J.: *Europe*, comédie héroïque [par —.] Paris, H. Le Gras, 1643. In 12° 4, 93 l. — 1643. — U. o. In 12° 4, 82 l. — 1643. — U. o. In 4°. 4, 104 l.

A darab: a spanyolok ellen írt allegorikus vígjáték, állítólag teljes egészében Richelieu kardinális műve. Néhány célzás történik Magyarországra. A darabhoz csatolt «Clef des personnages»-ban a következők olvashatók: «Les biens des Prestres, mitrez, Les Eueschez que le Roy d'Hongrie a donnez aux Luthériens». Továbbá: Trois Puissances Royales. Les Roys d'Espagne, d'Hongrie et d'Angleterre.

V. ö. Zolnai Béla: Magyar Könyvszemle, 1914.

6. MAGNON, [Jean]: *Jeanne de Naples*. Tragédie par M^r —. A Paris chez Louis Chambordry, MDCLVI. In 4°. (6) 96 l.

Jean Magnon, Molière barátja, színész, költő és tragédiatíró darabja Molière-nél került színre. A Nápolyi Johanna-irodalomra nézve lásd 13. sz. alatt. Magnon tragédiájában a királynő ártatlan a gyilkosságban, mellyel gyanúsítják. Szépsége és Endre király féltékenysége okozták a szerencsétlenséget. A darab kétharmadrésze abban telik el, hogy Johanna királynő második férjével és környezetével Nagy Lajost várja, aki csak a negyedik felvonás harmadik jelenetében lép a színpadra. A magyar király a dühtől magánkívül követel bosszút. Semmi bizonyíték nincs a kezében; gyanúja a királynő, Tarantói herceg és Durazzo Károly között ingadozik. Egy indulatrohamban megparancsolja Johanna kivégzését. A kivégzés után kiderül a királynő ártatlansága, mire Lajos sirva kér bocsánatot a nápolyiaktól. Johanna, aki végig igen méltóságteljesen viselkedik, kioktatja Lajost (IV. 3.) az abszolút monarchia és az alkotmányos királyság közötti különbségről:

Naples dans sa grandeur se regle, sur la France,
L'un & l'autre Royaume est dans l'indépendance,
Pour le vôtre son droict est assez bien borné,
Et c'est vn peuple enfin qui vous a couronné.
Vous lui prestez la foy, le mien me rend hommage,
Je suis Reyne par moy, vous un Roy par suffrage,
Si la Nature & l'Art faisant chacun leur trait
Vous estes le crayon dont ie suis le portrait.
Ainsi craignez en moi ce qu'a fait la Nature
Et de l'art qui vous fit j'aimeray la figure.

Valószínű, hogy e sorokban a szerző hódolatát akarta kifejezésre juttatni a fiatal XIV. Lajos iránt, aki Istentől nyert királyi hatalmának korán tudat-
Magyar Könyvszemle. 1929. I—II. füzet.

tára ébredt. A magyart a szerző barbár népnek tartja. Ezt igazolja az alábbi két sor is. (V. 3.)

Un barbare venu du fonds de la Hongrie
Verroit dans vostre cour triompher sa furie

mondja Durazzoi Károly (le comte de Duras) Johannának, mikor azt tanácsolja, hogy tegyék el láb alól a magyar királyt.

7. BOISROBERT: *Théodore reyne de Hongrie*. Par Monfieur de —, Abbé de Chastillon. Tragi-comédie. A Paris chez Pierre l'Amy MDCLVIII. In 12: (5)†82 l.

Ajánlás: A madame la procvreuse generale. La Caze darabjának az utánzata. Egy egykorú röpirat: *Remarques sur la Théodore «Tragi-Comédie de l'Auteur de Cassandre, dédiée à M. de Bois-Robert Métel, abbé de Chastillon par A. B. sieur de Soumaise»* szerint Boisrobert abbé, Richelieu kardinális kegyence, a francia akadémia egyik megalapítója nemcsak a színhelyet, a tárgyat, a cselekmény menetét vette át az Incesté suposé-ból, hanem több száz verssort is. Boisrobert-nél a királynőt Théodore-nak, a királyt Ladislas-nak és a király öccsét Tindare-nak hívják. Az egyetlen új szereplő Irene, a királynő húga, aki szerelmes Tindare-ba.

Egy évvel a darab megjelenése előtt, 1657-ben Boisrobert-nek a következő című kötete jelent meg: *Les nouvelles heroiques et amoureuses de Monsieur l'Abbé de Boisrobert*. Paris, Pierre Lamy 1657. In 8°. 4, 550, 3 l.

A kötet egyik novellájának (*L'inceste supposé*, Nouvelle II. 183—308 l.) tárgya teljesen azonos a tragédiáéval.

V. ö. Benedek Marcel: Irodalomtörténet 1913. Karl Lajos i. m. és André Leval: *Supplément à la Bibliographie Française de la Hongrie de I. Kont*, Revue de Hongrie, janvier-février-mars 1914.

8. DE LA VILLE, Nicolas: *La cynozure de l'ame ou poésie morale* par le P. F. —. André Bouvet 1658. In 8°. (7) 263, (4) l. [*Sainte Elisabeth* tragi-comédie en trois actes.]

A Soleinne-féle színházi könyvtár katalógusa szerint. *Bibliothèque dramatique de M. de Soleinne*. Catalogue rédigé par P. L. Jacob, bibliophile. [Paul Lacroix] Paris, 1843.)

9. LE SAGE ET D'ORNEVAL: *Sophie et Sigismond* comédie. *Le Théâtre de la Foire par MM.* — Tome IX. 1737. 155—217. l.

Az első jelenetben említik az egyetlen hitelesen magyar családnevet, Pálfi grófot. A darab Rotrou tragikomédiája, *Laure persécutee* (v. ö. 3. sz.) paródiájának látszik. Mindkét darabban egy magyar királyfi rangján alul lesz szerelmes, a király meg akarja akadályozni a házasságot s egy idegen királyleányt szán a fiának; lengyelt Rotrounál, csehet Lesagenál. Rotrounál Laura komornája úrnője ruhájában jelenik meg; Lesagenál Sophie mint cseh királyleány jelenik meg a magyar király előtt, ami esetleg parodisztikus szándékra vall.

V. ö. Karl Lajos: i. m.

10. ROUSSEAU, Jean Jacques: *Les prisonniers de guerre*, comédie. *Oeuvres complètes de* —. Paris, 1846. Tome III, p. 211—219.

Rousseau 1743-ban írta ezt a darabot, amelyet a *Vallomások* egyik jegyzete szerint (I. 177 l.) «M. Ancelet, officier des mousquetaires»-nek ajánlott. Ugyanott megvallja, hogy sohasem merete nyilvánosságra hozni, mert a darab tele van a francia királyt és a francia nemzetet dicsőítő mondatokkal, amelyek ellentétben állottak az ő közismert köztársasági érzelmeivel és lázadó természetével. Mivel a Rousseau-bibliográfiák nem adnak felvilágosítást arra nézve, hogy a darab Rousseau melyik gyűjteményes kiadásában jelent meg először, a sorrendnél a megírás dátumát tekintettük irányadónak.

V. ö. Rác Lajos: *Rousseau magyartárgyú vigjátékáról*. E. Ph. K. 1911. és Hankiss János: E. Ph. K. 1917.

11. DORAT, Claude Joseph: *Les deux reines*, drame héroïque en cinq actes et en prose suivi de Sylvie et Moleskoff, imitation libre de l'anglois. A Paris chez Sebastian Jorry 1770 gr. In 8°. XLIV, 158 (1) l. 1 kép.

Németül: *Zwo Königinnen, oder Wettstreit weiblicher Freundschaft*, ein heroisches Drama in fünf Aufzügen nach dem Französischen des Hrn Dorat. (H. és é.n.) In 8°. 106 l.

Hollandul: *Adelaïde of de twee koninginnen*, treurspel in vijf bedrijven naer het fransche van den heer Dorat. Rotterdam, C. van den Dries, 1789. In 8°. VIII, 104 l.

A darab szerzője, Claude Joseph Dorat, a 18. század kedvelt gáláns költője színpadi próbálkozásaiban nem volt szerencsés; a *Két királyné* sohasem került színpadra. 1770-ben még szokatlan volt a «drame héroïque» műfajmeghatározás és főrangú személyek prózában való beszéltetése. A címlap megjegyzése: imitation libre de l'anglais, amit Grimm a drámára értett, kétségtelenül a darabhoz csatolt rövid novellára vonatkozik. Grimm (*Correspondance littéraire*, décembre 1769) úgy számol be a *Két királyné*-ről, mint valami különös szörnyetegről, amelyről nem lehet tudni, hogyan fogamzott meg a szerző agyában. «Ce drame héroïque peut être regardé comme un chef d'oeuvre de déraisonnement et d'absurdité» — írja. Nyilvánvaló, hogy nem ismerte a darab forrását, amit Dorat negyvennégy oldalas bevezetésében elmulasztott megjelölni, bár ez akkoriban, sőt még jóval később is szinte kötelező volt. Mindamellet nem nehéz fölismerni, hogy a darab főszereplője, Adelaïde magyar királyleány valójában nem más, mint Nagy Károly anyja, aki a középkori krónikákban, regényekben és Villon híres balladájában *Berthe au grand pied* néven szerepel, mert az egyik lába állítólag nagyobb volt, mint a másik. Berthe, bár a történetírók Caribert, Laon grófja lányának tartják, a legenda szerint Flore magyar király és Blanche-fleur királyné leánya. Berthe szépségének és erényének a híre Franciaországba is eljutott, Pépin király megkéri a kezét, a királyleányt útnak indítják Franciaországba, de útközben kicserélik és helyette egy magyar udvarhölgy leánya lép a francia trónra. A család később kiderül. Erről a tárgyról nem maradt fenn az eredeti chanson de geste,

csak egy 1275 körüli átdolgozás, melynek Adanet le Roi, ismert troubadour a szerzője. A 15. század elején mirákulum is készült e tárgyról, amely külföldön még nagyobb népszerűsége tett szert. A forradalom előtti két évtizedben Franciaországban divatban voltak a középkori chanson de geste-ek regényes feldolgozásai, de ilyen tárgyú regényt 1770 előtt nem találtunk s így nem tudjuk, mi volt Dorat közvetlen forrása.

Dorat nagyjában ragaszkodik a legenda menetéhez. Egyetlen lényeges változtatása, amelyre drámatechnikai ok: a helyegység megőrzése kényszerítette, hogy nála az igazi királyleány kezdettől fogva álnéven, lefátyolozva a királyi palotában tartózkodik, míg a legenda szerint Pépin király csak a család fölfedezése után találja meg vadászat közben, az erdőben. Az udvarhölgy leányát, Alise-t, aki Adélaïde helyett lépett a trónra, a legenda szerint egész Franciaország gyűlöli gonosz és fősvény természete miatt és leleplezése után megégetik, mint boszorkányt. Dorat szentimentális, Rousseau-i világnézete ezt természetesen nem tűrte meg; nála Alise bevallja és jóváteszi bűnét, amelyre csak a gyermek szeretettel kényszerítette és a darab végén belehal lelkiismeretfurdalásaiba. A magyar királyt Dorat-nál Ladislásnak hívják. Magyarországról a szerző mindössze annyit árul el, hogy a Duna partján fekszik.

12. DORAT, Claude Joseph: *Adélaïde de Hongrie* tragédie en cinq actes et en vers par M. —. Paris, Monory 1774. In 8°. XXXII, 86 l.

U. a. Nouvelle édition. Paris, Delalain, 1775. In 8°. 44 l.

U. a. [elméleti bevezetéssel] Paris, bureau du Journal des Dames. 1778. In 8°, II—156 l.

Az előbbi darab verse szedve. Színrekerült a francia színészek (Comédiens français) előadásában 1774 júliusban és felújították 1776 áprilisban. A szereplők nevei (Adélaïde, Ladislás) innen valók: *Dernières oeuvres de mademoiselle La Roche Guilhen. Contenant plusieurs histoires galantes*. Amsterdam, Paul Marret, 1708.

Az egyik novella címe: *Adélaïde, reine de Hongrie*, de tárgya a La Caze, Boisrobert-féle történettel azonos.

V. ö. André Leval i. m.

13. LA HARPE: *Jeanne de Naples*, tragédie en cinq actes et en vers, Par M. de —. Paris, J. F. Baudouin, 1783. In 8° VIII—87 l.

U. a. — 1814, Brest, Michel. In 8°. 64 l.

La Harpe tragédiája először 1781 december 12-én került színre a Palais des Tuileries-ben, úgylátszik, némi sikerrel, mert néhány nappal később Versailles-ban, az udvarnál is bemutatták. 1783-ban néhányszor újból előadták, azóta nem került színre. La Harpe Marmontel mellett a legnagyobb tekintélyű XVIII. századi francia kritikus, akinek *Lycée ou cours de littérature ancienne et moderne* című munkája több generáció irodalmi neveléséről gondoskodott. A forradalom előtt közös elveket vallott az encyklopedistákkal, bár irodalmi nézetei mindig konzervatívabbak voltak, a forradalom alatt megtért a katolicizmushoz és a hagyományokhoz.

Nápolyi Johanna bűnügye többszáz éven át foglalkoztatta Olaszországban és Franciaországban a chronique scandaleuse-t és a komoly történetírókat egyaránt. A kérdés bibliográfiájának összeállítása nem a mi feladatunk s csak annyit jegyzünk meg, hogy Olaszországban Boccaccio, Petrarca és Collenuccio, Franciaországban Froissard, Brantôme, Mezeray és Voltaire foglaltak állást a nápolyi királynő mellett vagy ellen. Nápolyi Johanna bűnössége férje meggyilkolásában korántsem látszott nyilvánvalónak s az alak nyugaton nem tűnt fel olyan gyűlöletes színben, mint Magyarországon. Pierre Bayle *Dictionnaire historique*-jében igen tartózkodóan ismerteti a különböző véleményeket, bár úgylátszik, a bűnösséget tartja valószínűnek. Voltaire az *Essai sur les moeurs*-ben eldöntöttnek tekinti, hogy Johanna tudott férje meggyilkolásáról, de bűnét fiatal korának és gyengeségének inkább, mint gonoszságának tulajdonítja.

La Harpe, miután forrásaiban és egy korábbi feldolgozásban (v. ö. 7. sz. alatt) némi alapot talált Johanna rehabilitálására, megpróbálja tisztára mosni a nápolyi királynő emlékét és e szándékában a legdurvább történethamisítástól sem riad vissza. Tarantoi Lajost, a királynő későbbi férjét, Johanna halálos ellenségének tünteti fel és Endre meggyilkolásában minden felelősséget őreá hárít; a királyné, aki tudvalevőleg hatvan éves koráig élt és három férjet temetett el, La Harpe darabjában nyílt színen megöli magát, tizennyolc éves korában, Lajos magyar király szemeláltára.

Nagy Lajos, aki büntetni és bosszút állni megy Nápolyba, a darab legrokonszenvesebb férfiszerelője, aki XVIII. századi tragédiában magától érthetőddő anakronizmussal tökéletes modern világfi, csupa ízlés, mérséklet, tapintat és humanitás. A szerző szerelmi intrikát sző közte és egy kitalált alak, Amália hercegnő között. A halott Endre alakja az elejtett megjegyzésekből kevésbé rokonszenvesen bontakozik ki; ezúttal La Harpe ragaszkodott a forrásaihoz, amelyek Endrét illetően tele vannak visszataszító, sőt komikus részletekkel. La Harpe barbár zsarnoknak mutatja be, aki minden fontosabb állást magyarokkal töltött be és aki parlagi szokásaival megmételtyezte Nápoly előkelő, régi civilizációját. A királynő az első felvonás negyedik jelenetében így nyilatkozik halott férjéről:

Tu sais quand les Hongrois parurent en ces lieux
Combien ces étrangers nous étaient odieux.
Abandonnant des Huns la première patrie
Ils semblaient sur ces bords porter la barbarie.
De leurs sauvages moeurs l'agreste dureté
Blessait nos goûts, nos arts et notre urbanité.
Mon époux plus féroce en ces sombres caprices
Méconnaissait nos lois et plongé dans les vices
Révolta tout l'empire, irrita tous les moeurs.

Ugyanez a kérdés a második felvonás negyedik jelenetében is szóba kerül Tarantoi herceg és Nagy Lajos között. A herceg «szak gyermekeinek», «barbároknak» nevezi a magyarokat, amire Nagy Lajos indulatosan válaszol és «elpuhultaknak», «orgyilkosoknak» bélyegzi a nápolyiakat. La Harpe sze-

rint Pozsony (Pressbourg) Magyarország fővárosa. A darabnak nincs több magyar szereplője, de a szerzői utasítások szerint magyar katonák és testőrök majdnem minden felvonásban megjelennek a színpadon mint némaszereplők.

La Harpe egyik forrása a következő, kevéssel a darab színrekerülése előtt megjelent könyv volt: *Abbé Mignot* (Voltaire unokaöccse). *Histoire de Jeanne Première, reine de Naples*. 1764, in 12.

V. ö. Baranyai Zoltán, Magyar Könyvszemle, 1918.

14. [RADET, Jean Baptiste]: *Dame Jeanne, parodie de Jeanne de Naples*, en un acte et en vaudevilles; a Paris chez Brunet, MDCCLXXXIII. In 8°. 42 l.

La Harpe tragédiájának a paródiája. A paródia szerzője Jean Baptiste Radet, a francia vaudeville egyik megalapítója. Dame Jeanne a Comédie Italienneben került színre 1783 június 6-án. A paródia megőrzi a tragédia menetét; mindössze Johanna polgárasszonnyá válik, Nagy Lajos magyar huszárrá. A szereplők tréfásan évődnek Nápolyi Johanna korai halálán.

15. NOGARET, Félix: *Odeon le 29 floréal an V* (1797 május 18). Ünnepi hazafias előadás dalokkal és alkalmi jelenetekkel. Többek közt a következő dalt énekelték el:

Que dites-vous Alvinzy
 Du vainqueur d'Arcole
 Chassant l'aigle devant lui
 Jusqu'en Carniole?
 Puis traversant le Muher
 Le contraindre avec le fer
 A rentrer dans Vienne ô gué!
 A rentrer dans Vienne.

A dal szerzője Félix Nogaret. V. ö. Henri Lecomte: *Napoléon et l'Empire raconté par le théâtre*. Paris, 1900.

16. DUVAL, Alexandre: *Béniowski, ou les Exilés de Kamchatka*, opéra en 3 actes... paroles du C. —. Musique du C. Boyel-Dieu. Paris, Barba an X (18c2). In 8°. 51 l. és Alexandre Duval összes műveiben: *Oeuvres complètes* Paris, J. N. Barba. 1822—23.

Kotzebue: *Graf Benjowsky oder die Verschwörung auf Kamtschalka* című darabjának igen szabad átdolgozása. *Béniowski ou les Exilés de Kamchatka* a Théâtre de l'Opéra Comique-ban került színre 19 prairial, an IX-ben (1801 június 18-án), de egy valamivel régebbi Hamburgi nyomtatvány szerint, mely a párizsi Arsenal-könyvtárban található: *Béniowski, ou Les Exilés du Kamchatka* opéra en trois actes Paroles du C. Alexandre Duval. Musique du C. Boyel-Dieu A Hamburg et Brunswick se vend à l'entrée du spectacle 1800. In 12. 15 l. — a darab német színpadokon, vázlatos formában már előbb színrekerült. Alexandre Duval akadémikus, történelmi dráma — opera- és vígjátékíró közel negyven éven át — 1796-tól 1830-ig egyik legnépszerűbb francia színpadi szerző volt, amíg a romantika háttérbe nem

szorította. Duval összes műveiben e darabhoz írt előszavában elmondja, hogy Kotzebue forrását, gróf Benyovszki Móric emlékiratait is olvasta: *Voyages et mémoires de Maurice Auguste comte de Beniowski* (redigés par J. H. de Magellan et publiés par F. J. Noël, Paris, F. Buisson, 1791. 2 köt. In 8°.) A darab nagyjában az emlékiratokra támaszkodva Benyowski Szibériából való szökését dolgozza fel. Magyarországra nem történik utalás.

V. ö. M. Bellier-Dumain: *Alexandre Duval et son oeuvre dramatique*. Paris, Hachette, 1905.

17. MARSOLLIER, B. J.: *Léhéman ou la tour de Newstadt*, opéra en trois actes... paroles de —. Musique de Dalayrac. — Paris, Mme Masson an X (1801—02). In 8°.

Hollandul: *Léhéman of het Kasteel van Newstadt*; historisch zangspel. Vry gevolgt naar het fransk, van B. J. Marsollier, door C. Alex. Van Ray, Amsterdam, H. van Kesteren, 1813. In 8°.

Léhéman a Théâtre de l'Opéra Comique-ban került színre, 21 brumaire au X-kor. (1801 november 12-én), mérsékelt sikerrel, mert a párizsi publikum érdeklődése akkortájt fordult el a forradalom alatt igen divatos, izgalmas drámai cselekményű látványos vigoperáktól, amelyeket a melodráma szorított ki. A darab forrása egy Rákóczi korabeli mű: *Histoire du Prince Ragotzi, ou la guerre des mécontents sous son commandement*, A Cracovie chez François Lancelot, 1707. Ebben el van mondva, hogy Rákóczi bécsi fogságában megvesztegette Lehman (Le Héman) dragonyoskapitányt ötszáz sequinnel és Lehman ruhájában megszökött.

Marsollier a cselekményt Newstadt-ba (Nagybánya) teszi, ahol Lehmant a történelem szerint később kivégezték. Lehman nála önzetlen magyar hazafi, Rákóczi seregeinek főparancsnoka, idős ember, akinek a lányába, Amélinába szerelmes a fejedelem. (Rákóczi felesége tudvalevőleg Hesseni Amália volt.) Rákóczi keresztnéve a darabban Fédéric, ami az idézett forrásmunkában, mint a család egy másik tagjának a keresztnéve szerepel. A darabban Bercesényi (Bereseni) mint lengyel generális szerepel. Helynévvel mindössze kettővel találkozunk: az egyik Newstadt, a másik Assenburg, amely talán Altenburg helyett áll.

A darab maga gyors tempójú, eleven színpadi munka, csupa átöltözés és színlelés. A forradalmi érzület és ideológia egyik elkésett terméke, amely Rákócziiban a forradalmárt és a hazafit ünnepli — a kettő akkor egyet jelentett — és ez is egyik magyarázata a hűvös fogadtatásnak, melyre a konzulátus erősen ellenforradalmi atmoszférájában talált. Mutatóban közlünk egy couplet-t a darab utolsó jelenetéből:

Rangez-vous
Près de nous
Qui détestez la tyrannie,
Les Hongrois aujourd'hui
En sauvant Ragotzi
Ont sauvé la patrie.

18. POINTE: *Elina et Natalie ou les Hongrois*. Drame en trois actes et en prose. Traduit de Kotzebue. Par le C. —. Arrangé pour la scène française. Par les Cens Dé*** et A. J. Dumaniant a Paris, 1802, chez Barba. In 8°. 63 l.

A darab Kotzebue egyik érzelmes polgári vigjátékának a felismerhetlenségig való átdolgozása. A magyar vonatkozás mindenesetre a franciáktól származik. A darab átdolgozóí Décour és A. J. Bourlin, írói nevén Dumaniant. Csak az utóbbi ismert, mint termékeny vaudeville-szerző és néhány éven át a Porte Saint-Martin igazgatója. A darab tárgya számtalan polgári drámáéval közös: az embergyűlölő főúr elérzékenyülése és beleegyezése leánya házasságába. A főúr és leánya magyarok, de nevük német és a cselekmény Ausztriában játszódik.

19. GUILBERT-PIXÉRÉCOURT, R. C.: *Tékéli ou le Siège de Mongatz*, mélodrame historique en trois actes, en prose et à grand spectacle, par —. Paris, Barba au XII (1804). In 8°. 58 l.

U. a. 1811. U. o. In 8°. 56 l.

U. a. 1815. U. o. In 8°. 56 l.

A darab ezenkívül megjelent két gyűjteményes kiadásban: a *Chefs d'oeuvre du répertoire des mélodrames*. Paris, Barba, 1825 első kötetében és Pixérécourt válogatott műveinek első kötetében: *Oeuvres choisies*. Nancy, 1841.

Tékéli 7 nivőse an XII (1803 december 29-én) került színre a Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban és amint az újabb kiadások mutatják, többször felújították. Guilbert de Pixérécourt, akinek a nevéhez fűződik a melodrámá virágzása a francia színpadon, igen büszke volt erre a művére, amelyhez válogatott műveiben Jomini tábornokkal, a kiváló katonai íróval, az orosz cár hadsegédével iratott a magyar függetlenségi mozgalmakat ismertető bevezetést. Tékéli az eddig tárgyalt magyar vonatkozású darabok között az egyetlen nagy színpadi siker. Az első lapon a szereplők névsora alatt az következő szokatlanul pontos meghatározás olvasható: A cselekmény Felső-Magyarországon történik 1687-ben. Pixérécourt forrása: *Histoire d'Eméric comte de Tekeli ou mémoires pour servir à sa vie*. Par*** Cologne chez Jacques de la Vérité, 1693. Pixérécourt innen merítette a darabban szereplő földrajzi neveket: Monkatz, la Torza-folyó és személyneveket: Alexina, Tekeli felesége és Caraffa osztrák generális; ugyancsak innen származik a darab alapötlete és a cselekmény magja: Tököly kísérlete, hogy bejusson az ostrom alatt levő Munkács várába. De nem kevésbé fontos a darab másik, irodalmi forrása: Marsollier *Léhéman* című már említett vígoperája. (V. ö. 17. sz.) Mint Rákócziak Léhéman, Tökölynek egy Wolf nevű tiszt a védőangyala, aki egy pillanatra sem hagyja magára és minden veszélyből kiségti. Rákóczi is, Tököly is az osztrák táboron keresztül lopóznak át a magyar felkelőkhöz; mindkettő színlel, mindkettőt felismerik, mindketten találkoznak nagylelkű osztrák katonákkal, akik szabadon eresztik őket. Tökölynek sok kaland után sikerül átúszni a Latorcát és bejutni Munkács várába, ahol fele-

sége hősiesen ellenáll az osztrák túlerőnek. Az utolsó jelenetben fegyverszünetet köt Caraffával, akinek durvaságával és kegyetlenségével szemben a lovagiasságot és humanitást képviseli. *Tékéli* nagy sikere nem volt osztatlan. Akadtak, akik kifogásolták, hogy a szerző a lázadónak ad igazat a törvényes uralkodóval szemben; így nyilatkozott Geoffroy is, a konzulátus és a császárság legnagyobb tekintélyű színházi kritikusa a bemutató másnapján a *Journal des Débats*-ban megjelent tárcájában.

V. ö. I. Kont: *Bibliographie française de la Hongrie*. Paris, 1913, André Leval i. m. és Kuncz Aladár: *Thököly a francia irodalomban*. A VI. ker. főgimn. értesítője. 1914.

20. CAIGNIEZ, [L. Ch.]: *La Forêt d'Hermanstadt, ou la Fausse épouse*, mélodrame en 3 actes par M. — Musique de M. Quaisin et Darondeau... Paris, Barba au XIV—1806. In 8°. 64 l.

U. a. 1810. U. o. 56 l. A darab ezenkívül megjelent a *Chefs d'oeuvre du répertoire des mélodrames* ötödik kötetében.

HOLLANDUL: *Het Woud van Hermanstadt of de gewaande echtgenoot, tooneelspel, naar het Fransch van M. Caigniez*. Amsterdam wed. J. Doll, 1806. In 8°. 88 l.

(Zedelyk schouwtooneel. XIV. 3.)

Louis Charles Caigniez egyik legnépszerűbb melodrámáiról darabja 1805 december 4-én került színre a Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban és egészen 1830-ig minden évben a színház műsorán szerepelt. Egyike e kezdetleges műfaj legsikeresebb és legnépszerűbb termékeinek. A darab a kicserélt királyi menyasszony motívumán épül fel, amelyet, mint a szerző bevezető nyilatkozatában írja «egy homályos tradíció Nagy Károly anyjának tulajdonít». Dorat (V. ö. 11. sz.) ugyanezt a tárgyat dolgozta fel a hagyományhoz ragaszkodva; Caigniez, nyilván a nagyobb meseszerűség kedvéért Erdélybe helyezte át a cselekmény színterét. Caigniezt, a melodrámáiról nem kötötték a klasszikus dramaturgia szabályai: a hely és időegység; darabjában díszletváltások vannak és idő telik el a felvonások között, s így jobban tud szimulni a középkori történet hangulatához és szelleméhez, mint Dorat, aki viszont a tárgyhöz ragaszkodik jobban. A magyar királyleány nála bolgár királyleány és a francia király: erdélyi fejedelem. A darab három díszlete: gothikus kastély, egy fogadó udvara és az erdélyi fejedelem kertje. Caigniez szerint Nagyszében Erdély fővárosa. A darabban szereplő személynevek germán hangzásúak. Erdély és Bulgária civilizált országok; a két ország között őserdő terül el, amelyben az oláhok (valaque) félvad népe tanyáz. A szerző be is mutat két ijesztő külsejű, torzonborz szakállú oláhot.

V. ö. Zolnai Béla: *Magyar Könyvszemle*, 1914. Z. utal rá, hogy a darab német átdolgozásából névtelen szerző regényt írt, amelyet Verseghy Ferenc fordított «*Almarék*» címen magyarra. L. utóbbiról Császár Elemér cikkét E Ph K. 1912.

21. [HAPDÉ], AUGUSTIN: *La Tête de bronze ou le Déserteur hongrois*. Mélo-

drame en trois actes, à grand spectacle; paroles de M. Augustin. Musique de M. Launusse, Ballets de M. Hullin. A Paris, chez Barba. 1808. In 8°. 56 l.

A darab szerzője Augustin Hapdé termékeny melodráma és alkalmi darabíró, aki az akkori divat szerint a keresztnévén szerepelt. *La Tête de bronze* a Théâtre de la Gaitében került színre 1808 október elsején. Azóta nem újtották föl. A darab a XVIII. századi polgári dráma szellemében és modorában van írva. A cselekmény idejének pontos megjelölése — 1784 augusztus 29. — arra vall, hogy forrása valami egykorú anekdota lehet, amelyet a szerző a fölismerhetetlenségig eltorzított. Hapdé Magyarországot hercegségnek képzei, melynek Pozsony a székhelye. A hercegi méltóság, úgylátszik nem örökölhető, mert a darabban szereplő herceg: Adolphe szerény családból származik és fiatal korában csak bárói rangot viselt. Hatalma nagyon csekély: egy lengyel grófnővel való házasságát rangján felülinek érzi és azért erőszakolja, hogy emelje a tekintélyét. Életmódja patriarchális, hadserege minden tisztjét személyesen ismeri. Nyilvánvaló, hogy a szerző Magyarországot «északi» országnak képzelte, aminők a XVIII. század vége felé voltak divatban a francia színpadon és amelyeknek kiemelkedő sajátosságai a patriarchális erkölcsök és a szigorú katonai fegyelem. Adolphe herceg fiatal korában Werther álnéven elcsábított egy Lujza nevű parasztleányt, akitől fia született. Frédéric, a fiú, kapitány a magyar hadseregben és titkos férje Floreska grófnőnek, akit Adolphe akar feleségül venni. Frédéric megszökik az ezredétől, hogy láthassa feleségét. Adolphe ezért főbe akarja lövetni; de mikor megtudja, hogy a fia, megbocsát neki és keblére öleli.

A darabban szereplő helynevek: Essek (a török határon) és Heils-Brunnvölgy Pozsony mellett, nem messze a hercegi palotától. A Dunának nagy szerepe van a darabban. A magyar parasztok jólelkűek és esetlenek, mint a melodramák parasztjai általában. A magyar gránátosok «sohasem hátrálnak meg». A szereplők nevei németek. A darab címét egy bronzszobortól kapta, amely rejtekhelyül szolgál.

V. ö. Zolnai Béla: Magyar Könyvszemle, 1914, továbbá «*Szigligeti «Szökött katonájának» külföldi elemei»* c. cikkét. E Ph K 1914.

22. DUPERCHE: *Joseph-Léopold, ou la journée militaire*, mélodrame historique en trois actes, en prose, à grand spectacle. Par M. —. Paris, Barba, 1811. In 8°. 62 l.

Színrekerült a Théâtre de la Gaitében 1811 augusztus 27-én. A szereplők névsorában Andrews magyar király és Léopold, a fia szerepel; a szövegben Léopold Ausztria és Magyarország királya és Joseph a fia, akit azonban több jeleneten át Léopoldnak neveznek. Szín: Elméric ezredes kastélya Magyarország határán a XVII. század közepe táján. A darab főszereplői Joseph trónörökös (a későbbi I. József?) és apja Léopold osztrák és magyar király (I. Lipót?). Elméric ezredes annak az ezrednek a parancsnoka, amelyben a trónörökös kapitányi rangot visel. A trónörökös a darab kezdetén kitünteti magát a lázadó magyarok elleni csatában. Egy fiatal leány, Rosenstein Klementin,

egyik legtekintélyesebb magyar főúr leánya szintén Elméric kastélyában tartózkodik. Apját, Léopold király miniszterelnökét, azzal vádolták meg, hogy titkos összeköttetést tart fenn a lázadó magyarokkal. Emiatt el kellett távoznia Pozsonyból, de leánya egyszerű iparoslánynak öltözve ott maradt, megismerkedett az ugyancsak iparoslegénynek öltözött Joseph trónörökösrel és ebben az áruhában szívesen fogadta udvarlását. Mikor a trónörökös Elméric kastélyában megpillantja az állítólagos iparosleányt, azt hiszi, az ezredes időközben kiűtötte őt a nyeregből. A félreértésből különböző bonyodalmak származnak; Joseph fejelemsértést követ el; Elméric szobafogságra ítéli; a trónörökös felháborodva követel elégtételt apjától, a királytól. De végül minden megoldódik. Léopold király meggyőződik róla, hogy Rosenstein grófot ártatlanul rágalmazták meg. A darab forrása az egykorú lapok állítása szerint egy közelmúltban történt esemény, amelyet a szerzők a történelembe helyeztek át.

23. CLAPARÈDE: *Eméric ou les Hongrois* opéra héroïque par —.

Nouvelle bibliothèque théâtrale, ou choix de bonnes pièces jouées avec succès sur les théâtres de Paris. Saint Pétersbourg, Alexandre Pluchard et comp., 1811. In 8°.

Soleinne-katalógus 3130. sz.

V. ö. André Leval i. m.

24. DIDELOT: *La Chaumière hongroise, ou les illustres fugitifs*, Gr. ballet héroï-comique en 3 actes par le chevalier D*** [Didelot], Londres, 1813.

Soleinne-katalógus 2966. sz.

25. DUPATY, Emmanuel: *Le Camp de Sobieski ou le triomphe des femmes*, comédie en deux actes et en vers mêlée de chant. Par M. —. Musique de M. R. Kreutzer. Paris, chez Mme Masson, 1813. In 8°. 54 l.

A szerző megjegyzése: Ez a darab eredetileg nem Sobieskiről szólt; körülmények, amelyekről főlegesen beszámolnia, arra kényszerítették a szerzőt, hogy megváltoztassa a szereplők nevét és az események egy részét.

A darab magyar szereplői: Theodora, magyar hercegnő, aki Auguste Cantacouzéne moldvai hoszpodár menyasszonya és Eudoxia, Theodora komornéja. Theodora az ellenséges lengyel táboron átcsémpészi pénzzé tett óriási vagyonát, hogy vőlegényét győzelemhez segítse. Sobieski Jánost annyira meghatja a fiatal leány hősiessége, áldozatkészsége és hűsége hűtlen vőlegénye iránt, hogy békét köt.

26. Mme BARTHÉLÉMY-[HADOT] ET M. [DUCANGE] VICTOR: *Les Deux Valladmir*, mélodrame en trois actes à spectacle, par — et M. —. Musique de M. Quaisain et **. Ballet de M. Millot. Paris, Fages. Septembre 1816. In 8°. 68 l.

Színrekerült a Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban 1816 szeptember 25-én. Szerzői Mme Barthélémy-Hadot, a konzulátus és az első császárság népszerű

regényíróndője, Honoré de Balzac ifjúkori olvasmánya, akit tréfásan szóvá is tesz a *La Muse du département* című regényében és Victor Ducange a maga idejében szintén igen kedvelt regény- és drámaíró, a Pixérécourt-Caigniez-Ducange melodrámaíró triász legfiatalabb tagja. *Les deux Valladomir* Ducange legelső művei közé tartozik. Mivel Mme Barthélémy-Hadot elsősorban regényeket írt, közel áll a feltevés, hogy Ducange az íróndő egyik regényét alkalmazta színre, de ilyen vagy hasonló tárgyú regénye nem ismeretes.

A darab Kázmér (Casimir) magyar király palotájában történik, a tizenegyedik század körül Székesfehérvárott. Minthogy már a restauráció alatt került színre, Magyarország alkotmányos királyság államtanáccsal és szenátussal. Kázmér elődje a magyar trónon bátyja, Theodosius volt. Theodosius özvegyét Klotildnak hívják. A magyarok Rudolf tábornok vezérlete alatt Dublin falaiig kergetik a lengyeleket és moldvaiakat. Magyarországon évszázados szokás, amely már a törvény erejére emelkedett, hogy házassága napján a királynak teljesítenie kell a királyné első kérését. A magyarok büszkék a kiváltságaikra. A két *Valladomir* a trónbitórlás és a kettős trónkövetelés motívumain épül fel, Valladomirt, Theodosius törvényes fiát csecsemőkorában eltűntették. Húsz évvel később Rudolf néven csodálatos hőstetteket visz véghez és megmenti Magyarországot. Egy kegyvesztett főúr, aki annak idején tudott a trónörökös eltűntetéséről, ráfogja egy együgyű pásztorra, hogy ő a magyar trón igazi várományosa. A melodráma erősen legitimista szellemében természetesen a törvényes trónörökös lép a trónra. A szereplők Poleska lengyel királyleány kivételével valamennyien magyarok, de nevük részben angolos hangzású: Valpol, Norbert, részben szlávok: Robasky, Valladomir, részben németes: Strombach, Petersmann.

27. FRANCONI J^e, [SALGUE és CARMUCHE:] *L'Hospitalité ou la chaumière hongroise anecdote militaire en un acte à grand spectacle*. Par MM. — et ***. Représentée pour la première fois sur le Théâtre du Cirque Olympique le 20 novembre 1820. Paris, Barba, 1820. In 12°. 32 l.

A darab szövege csak ürügy a végén kínálkozó lovas felvonulásra, melyek igen népszerűek voltak a Restauráció alatt, úgy hogy Franconi neve valószínű fogalomná vált. Egy magyar közkatoná megmenti egy francia tábornok életét, aki az ellenséges oldalon rejtőzött el. Mikor a franciák kiszabadítják, a tábornok meghálálja a nemes ellenség nagylelkűségét.

A magyar szereplők nevei: Pierre, Eudoxia a felesége, Paul a fiuk, Alexis az unokaöccsük, Avarinsky: polgármester.

28. DE MUSSET, ALFRED: *Un spectacle dans un fauteuil*. Par —. 2e livraison, Librairie de la Revue des deux Mondes 1834, 2 köt. In 8°.

[Az első kötetben: *Lorenzaccio*, drame en cinq actes.]

Lorenzaccio egészen a legújabb időkig nem került színre. Először 1927-ben adták elő a Comédie Française-ben a romantika százéves évfordulója alkalmából. A darab tárgya Lorenzo di Medici összeesküvése nagybátyja Alessandro ellen. Forrása Varchi florenci krónikája. A darab magyar szereplője: *Giomo le Hongrois*, markáns epizódfigura, akit Dorival, a Comédie Fran-

çaise egyik legkiválóbb színésze játszott az 1927-i előadásán, egy sajtóhibának köszönheti életét. Abban a kiadásban, melyet Musset és Georges Sand (v. ö. 55. sz.) használtak, hiányzott egy vessző Giomo és Ungaro között; s így Musset nem vette észre, hogy két különböző személlyel van dolga. Alexandre Dumasnál, aki ugyanezt a tárgyat dolgozta fel (v. ö. 33. sz.), Giomo is, a magyar is különböző személy.

(V. ö. Léon Lafoscade: *De Georges Sand à Musset*. En marge de Varchi avec *Giomo le Hongrois*. Revue d'Histoire Littéraire de la France, janvier—mars 1928.)

29. DE MUSSET, Alfred: *La Quenouille de Barberine*, comédie en un acte et en prose. *Revue des deux Mondes* 1835 augusztus 15-i számában és a *Comédies et proverbes* című gyűjteményben (Paris, Renduel, 1840. In 12°. 2 kötet).

1851-ben Musset háromfelvonásos vígjátékká dolgozta át és benyújtotta a Comédie Française-hoz, amelynek drámabírók bizottsága javításra adta vissza. A darab, amely Musset életében nem került színre, azóta *Barberine* címen ebben a formájában ismeretes és megjelent Musset valamennyi gyűjteményes kiadásában.

Színhely: Magyarország. Első felvonás díszlete: Országút egy fogadó előtt. A háttérben gothikus kastély hegyek között. Az országút Székesfehérvárra vezet (Albe Royale), «királyaink fennkölt lakhelyére, ahol beláthatatlan idők óta koronáztatnak és temetkeznek». A fogadó első emeletén négy morva báró szállt meg, a másodikon egy erdélyi hölgy, a harmadikon egy cseh gróf a feleségével. Az egyik vendég «kitűnő balatoni halat» (un excellent poisson du lac Balaton) ebédel. Egy cseh főúr «jó királyunkat, Corvin Mátyást» emlegeti. Egy kalandor azzal dicsekszik, hogy az erdélyi vajda oldalán a törökök ellen harcolt a Kaspi-tenger partján. Mindössze ennyi helyi vonatkozás van a darabban, melynek forrása Bandello egyik magyar-tárgyú novellája. Egy fiatal magyar főúr, Astolphe de Rosenberg pórul jár, amiért kételkedni mer a hitvesi hűségben. Aragoniai Beatrix magyar királyné és Barberine, egy cseh főúr magyar felesége, a darab két női főszereplője, amint több francia kritikus megjegyzi, a női báj és bölcseség mintaképei. Astolphe de Rosenberg a világirodalom egyik legelragadóbb kamasza. Musset elég szorosan simulat forrásához, Bandellohoz; egyedül a németes Rosenberg név származik tőle.

V. ö. Maurice Donnay: *Alfred de Musset* (é. n.). L. Lafoscade: *Le Théâtre d'Alfred de Musset*. Paris, 1901 és König Gyula: *Alfred de Musset*. Budapest, 1910.

30. FOUCHER, Paul ET DE LAVERGNE, O.: *Le Transfuge*, drame en trois actes. Par MM. —. Représenté pour la première fois à Paris sur le Théâtre de la Porte Saint Martin le 28 février 1835. In 4°. 26 p. (*Magasin Théâtral*, 111e année, tome I.)

Magyar szereplők: Luisdall gróf, Kremnitz (Körmöcbánya) parancsnoka.

Rodolphe Alvinzy, magyar tiszt, Mathilde, a parancsnok leánya. A cselekmény a hét éves háborúban játszódik, amikor a szerzők elképzelése szerint Nagy Frigyes Kőrmöcbányát ostromolta. A kőrmöcbányai helyőrség, amelyet éhség és betegség tizedel, inkább az utolsó szál emberig elpusztul, de nem adja meg magát. Mikor a poroszok betörnek a városba, az egyik porosz tiszt a feleségének vallja és magával viszi a porosz táborba a kormányzó leányát, hogy megmentsse a katonák durvasága elől. A leányt meghatja a porosz tiszt nagylelkűsége és már-már hajlandó is házasesetletet élni vele, annál is inkább, mert vőlegényét, Alvinzyt, holtak hiszi. De Alvinzy nem halt meg; a porosz hadseregben vállalt szolgálatot — innen a darab címe — hogy menyasszonya közelében maradjon. A darab mindkét férfi, a férj és a vőlegény halálával végződik. A házasság mint mentő ötlet egy fiatal leány erényének a megvédésére, nem új motívum a francia melodramákban, (Caigniez darabja: *Le Faux Alexis ou le Mariage par vengeance*. Paris, 1807) ugyanerről szól, de a *le Transfuge* tragikus befejezése már a romantikus dráma hatására vall.

A magyarok a darabban vitéz katonák és hű alattvalók. A «magyar mágnás» a nemesember középkorian merev és hajthatatlan képmása. Az első felvonás hetedik jelenetében a magyar tisztek megismétlik az 1741-iki pozsonyi diéta híres hűséget fogadó jelenetét:

Le gouverneur.

Meurent tous les Hongrois jusqu'au dernier, s'il le faut, mais vive Marie Thérèse!

(Il se lève en prononçant ces derniers mots et se découvre; tous les officiers hongrois en font autant et crient: *Vive Marie Thérèse!*)

A szerzők földrajzi képzelei kissé ingadozók; Kőrmöcbányát a Duna partjára képzelik tíz mérföldnyire Pozsonytól; Szent Endre-sziget (l'île Saint André) néhány száz lépésnyire van Kőrmöcbányától.

V. ö. Zolnai Béla: Magyar Könyvszemle 1914 és E. Ph. K. 1914.

31. DUPORT, Paul és FORGES: *Schubri*, comédie vaudeville en 1 acte, par MM — et. — [Paris, Gymnase dramatique, 9 mai 1837.] — Paris, Marchant, 1837. Gr. in 8°. 15 l.

Le Magasin théâtral, XVII. köt.

A címlapon carbonaro-köpenyes alak látható, magyar dolmányban, térdig érő csizmában, övében fokossal és pisztollyal, a fején cilinderrel, amely zsebkendővel van átkötve. A cilinderhez árvalányhaj van erősítve. Sobri — *franciául* Karl Schubri 1837 január és május között erősen foglalkoztatta a párizsi lapokat, amelyek a bécsi forrásból származó híreket megtoldották és kiszínezték, úgy hogy valóságos legenda képződött a magyar betyár körül. Alakja összeszövődött a Schiller-i romantikus haramia-típussal (innen a «Karl» keresztnév); úgy emlegetik Sobrit, mint a gothai egyetem legjobb diákját, aki elbűvölő verseket ír, tökéletes világi és talpig gavallér. Több száz-tagú bandájával, hol Csehországban, hol Sziléziában, hol Magyarországon tűnik fel és minden alkalommal csúfá teszi a hatóságokat. Théophile

Gautier még 1838-ban is emlegeti. (*Hist. de l'art dramatique en France depuis vingt-cinq ans.* Paris, 1858, I. 142.)

A darab Gratz-ban játszódik, ahol egy fiatal francia diplomata Sobri maszkjában rémiti az átutazó hölgyeket.

V. ö. Baranyai Zoltán: *Pótlások a «Bibliographie française de la Hongrie»-hoz.* Magyar Könyvszemle, 1922.

32. VIAL ET MURET, Théodore: *L'Élève de Presbourg*, opéra-comique en un acte de feu Vial et M. Théodore Muret, musique de M. Luce. In 4°. É. n. 12 l. (Répertoire dramatique des auteurs contemporains.)

Színrekerült a Théâtre de l'Opéra-Comique-ban 1840 április 24-én. Ez az egyfelvonásos vígopera a húszéves Haydn-t mutatja be, amint szegényen és ismeretlenül szerencsét próbál Bécsben. Haydn a darab szerint Magyarországon született egyszerű parasztsorban és egy magyar földesúr taníttatta Pozsonyban Spielmann mesternél. Pozsony nagyon messze van Bécsdtől.

33. DUMAS, Alexandre: *Lorenzino*, drame en cinq actes et en prose, par —. Paris, Marchant (1842). Gr. in 8° 35 l. (*Magasin Théâtral*). A darab megjelent két sorozatban: *Théâtre d'Alexandre Dumas. Oeuvres nouvelles*... Paris, Passard 1846. 4 köt. in 8°, 4-ik kötetében és *Théâtre complet d'Alexandre Dumas*, Paris, Michel Lévy. 1863—1874, 15 köt. in 8°, 5-ik kötetében.

Színrekerült a Théâtre Français-ban 1842 február 24-én. A darab forrása ugyanaz, mint Musset *Lorenzacciójának* (v. ö. 21. sz.) és Georges Sand *Conspiration en 1537-jének* (v. ö. 55. sz.) a forrása, Varchi florenci krónikája. A Dumasnál Giomo és a magyar két különböző személy. A «magyar» (le Hongrois) kutyahúséggel ragaszkodik Medici Sándorhoz. A darab egyetlen élesen látó szereplője, akit nem téveszt meg Medici Lorenzo színlelése.

34. BÉRAUD, Antony ET HOSTEIN, Hippolyte: *Le Miracle des roses*, drame en seize tableaux par MM. —. Paris 1844. *Librairie théâtrale de l'Ambigu-Comique*. Gr. in 8°. 40 l.

Színrekerült a Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban 1844 július 22-én. Szővevényes rémdráma, melyben Magyarországi Szent Erzsébet szerepe meglehetősen epizódikus. Magyar vonatkozása mindössze annyi, hogy a darabban többször említik Endre magyar királyt, Szent Erzsébet atyját. Szerzői közül Antony Béraud ismeretes, aki a huszas évek óta látta el a párisi színházakat melodramákkal és vaudeville-ekkel.

35. CHATEAU-RENAUD: *Arva ou les Hongrois*. Symphonie dramatique en quatre parties paroles de M. —. Musique de Louis Lacombe. Paris, Vinchon-nyomda, 1850. In 8°. 22 l.

Bemutatták a Conservatoire-ban, 1850 március 26-án. A szimfonia sze-

replői Arva, magyar parasztlány, magyar katonák, akik a vitézi életet dicsérik és cigányok. Arva katonavőlegényét Ludwignak hívják.

V. ö. André Leval i. m.

36. OSTROWSKI, Christien: *Edvige ou la Pologne au moyen-âge*. Tragédie en cinq actes, en vers par —. Représentée le 16 juin 1850 au Théâtre de la Gaîté. Paris, *Librairie Théâtrale* 1850 in 12°.

A darabban Hedvig apját többször Nagy Lajosnak (Louis le Grand) nevezik. Hedvig meghatottan gondol vissza magyar hazájára. (II. felv. 4. jel.)

37. GAUTIER Théophile és SANT-LÉON: *Paquerette*. Ballet-pantomime en actes et 5 tableaux de MM — et — Musique de M. Benoist... Théâtre de l'Opéra 15 janvier 1851. Paris Ve Jonas 1851 in 8°. 24 l.

A darab ezenkívül megjelent Théophile Gautier színpadi műveinek három összkiadásban: *Théâtre Mystère. Comédies et ballets Paris*, 1872, 1877, 1882. In 18.

Az utolsó kép színhelye Újház, Magyarországon, a harmincéves háborúban. Magyar urak titokban elhatározzák, hogy legyilkolják a megszálló francia tiszteket. Az összeesküvést leleplezik.

V. ö. Baranyai Zoltán: Magyar Könyvszemle. 1918.

38. MAQUET, Auguste. *Le Hussard de Berchény*, drame en cinq actes. Par M. —. Librairie Internationale 1860 in fol. 47 l. (La France Dramatique.)

Színrekerült a Théâtre de la Gaîtében 1865 december 30-án. Auguste Maquet színpadi pályafutását a 40-es években kezdte és elsősorban id. Dumas Sándor regényeinek színtre alkalmazásáról nevezetes. E rendkívül szövevényes, romantikus melodráma tartalmi ismertetése oldalakat venne igénybe. Magyar vonatkozása egészen más természetű, mint amit a címe sejtet. A «Berchény-husár» kifejezés, bár a Littré-féle nagy szótárban nem szerepel, úgylátszik, még a múlt század második felében is annyira közkeletű volt, hogy egy drámaíró darabcímmül választhatta. A század első harmadában Berchény-husárok sűrűn szerepeltek a huszárokról szóló vaudeville-ekben és a huszárcsínyek és huszárbravúrok megtestesítői voltak. Presztizsükhöz sajátos egyenruhájuk is hozzájárult. A Berchény-huszárezredet 1719-ben alapította Berchény László Ignác gróf, Berchény Miklós Franciaországba szakadt fia, a későbbi maréchal de France. Az ezred ma is fennáll: az első francia huszárezred.

Magyar nemes kisasszonyok egész Németországot végigjárják, hogy eleendő pénzt gyűjtsenek össze Mária Terézia unokáinak a Temple-ból való kiszabadítására. (A darab 1792-ben történik.) Egy millió frank áll rendelkezésükre. A darabnak két magyar beszélő szereplője van: Susanne de Manstein, egy óriási magyar uradalom örökösönje és Ulrich gróf, Mária Terézia katonája, a fiatal leány pártfogója. A kiszabadítási kísérletnek, amely végül teljes homályban marad, ők állanak az élén és legértékesebb segítő-társuk egy francia «Berchény-husár».

39. [OSTROWSKI, Christien]. *Jean III. Sobieski* (deuxième partie). Le siège de Vienne. Drame en cinq actes, en vers Paris 1862 J. H. Truchy. In 8°. 135 l.

U. a. par —. U. o. A. Lemerre 1876. In 8°. 137 l.

Angolul: *The siege of Vienna*. A drama in five acts by Christien Ostrowski. Translated by Dawson. Paris imp. Symonds 1879. In 8°. 128 l. U. a. Translated by Mrs Lucia Duncan Pychowska. Paris, imp. Morris, 1879. 126 l.

Az első rész nem található sem a Journal de la Librairie-ben, sem a párisi könyvtárakban. A második rész színrekerült a Théâtre de la Porte Saint Martinban 1875 december 25-én és a szerző előszava szerint Turinban, Milánóban és Nápolyban. Gróf Christien Joseph Ostrowski az 1830-i lengyel szabadságharcban Bem ezredes, később tábornok oldalán küzdött s a szabadságharc leveretése után Belgiumba, később Franciaországba költözött, ahol irodalmi munkásságot folytatott. Miczkievicz Ádám barátja és francia fordítója.

A darab főszereplője Sélím-Ghéray, a krimi tatárok kánja, magyar renegát, igazi nevén Jean Zrini, Jean (sic) Zrininek, Magyarország megmentőjének és a kereszténység védelmezőjének a fia. Amint több ízben szóváteszi, Árpád egyenes leszármazottja, de a mellett szláv királyfi. Szenvedélyes magyar hazafi; végső elkeseredésében tért át a török hitre, miután az osztrákok atyját a vérpadra vitték és nővérét az őrületbe kergették. Páratlanul vitéz katoná; a silány Kara-Musztafa helyett ő a török hadsereg igazi mozgatója. Vele szemben a lengyelek a kereszténységet és Európát képviselik, de a szerző szószólója elkeseredettségével, kiábrándultságával és Ausztria elleni gyűlöletével Sélím, a renegát. A darabban sűrűn emlegetik Hunyadi János, Corvin Mátyás, Thököly és Jean Zrini neveit. Ostrowskinék elég bő, de zavaros ismeretei vannak Magyarországról. A magyart szláv népnek tartja és azt hiszi, hogy Magyarországon katolikusok és görög orthodoxok között voltak felekezeti ellentétek. A darab egyébként szokványos romantikus dráma Viktor Hugo modorában. Az előszó szerint többen kifogásolták Sélím vad és szertelen karakterét. Sélím szerepét Turinban E. Ristori, a híres tragika bátyja játszotta, állítólag igen nagy sikerrel.

40. BLOEME, Adolphe, abbé: *Sainte Elisabeth de Hongrie ou intérieur d'une famille princière au XIIIe siècle*, drame historique par l'abbé — Cassel, d'Hubert. É. n. [1869] XVI, 3, 51 l.

Fiatál zárdanővendékek számára írt vallásos darab. Magyar vonatkozása úgyszólván semmi. A gögös thüringiaiak megvetően nyilatkoznak Erzsébet magyar származásáról. A darabhoz Magyarországi Szent Erzsébet életének rövid történeti ismertetése van csatolva.

V. ö. André Leval i. m.

41. SAB, Jean: *La Reine Jeanne*. Drame historique inédit en trois journées précédé d'un prologue en deux tableaux. Par M —. Paris, E. Dentu, 1875. In 8°. 108 l.

Magyar vonatkozás csak a prologusban van, amely Endre király meg-
Magyar Könyvszemle. 1929. I—II. füzet. 6

gyilkolásáról szól. Endre tehetetlen, gyáva árnyékkirály. A darab sohasem került színre.

V. ö. Baranyai Zoltán: Magyar Könyvszemle. 1918.

42. SARDOU, Victorien: *L'Espionne*, comédie en 4 actes par —. In 4°. (Kiadó és év nélkül.) 771—815. (A *Je sais tout* 1906-i évfolyamában.)

A darab annak idején *Dora* címen került színre. Más kiadásáról nem tudunk.

Dora Victorien Sardou egyik legnépszerűbb darabja 1877 január 22-én került színre a Théâtre du Vaudeville-ben és azóta többször felújították, nevezetesen 1888-ban a Gymnase-ban és 1905-ben a Renaissanceban. Összesen mintegy négyszázszor került színre a párisi színpadokon. Londonban *Diplomacy* címen adták, a budapesti Nemzeti Színházban Huszár Imre fordításában 1877. május 18-án mutatták be, 1894-ig összesen 31-szer adták.

A darab magyar szereplője Michel Tekli fiatal politikus, akit Kossuth-párti meggyőződése miatt kitiltottak Ausztria területéről. Egyébként osztrák tábornok unokája; nagyapja Kossuth oldalán harcolt a szabadságharcban. Szerepe drámatechnikai okokból rendkívül fontos: Teklit Triestben az osztrák rendőrség elfogta és két hónapot az olmtüzi börtönben töltött. Minden jel arra vall, hogy egyik francia barátjának a menyasszonya jelentette föl az osztrák rendőrségnél és Tekli jóhiszeműen ad kifejezést ennek a gyanújának, annál is inkább, mert nem tudja, hogy a fiatal leányt milyen kapcsok fűzik a barátjához. Végül kiderül, hogy Dora ártatlan; a bűnös egy Zicka nevű állítólagos magyar grófnő, valójában angol kalandornő. A kritikák egybehangzó állítása szerint a nagy jelenet a két férfi között a darab csúcspontja.

V. ö. az egykorú magyar hírlapkritikákat. A magyar vonatkozást alig érintik.

43. DELACOUR, A. ET WILDER, Victor: *La Tzigane*, opéra-comique en trois actes et quatre tableaux. Paroles de MM. —. Musique de Johann Strauss. Paris, Q. Allouard, 1877, 3, 108 l.

Első felvonás díszlete. Síkság. Jobbra T charda (magyar fogadó). Balra erdő, buja növényzet. A cselédek nevei: János, Marianka, Sándor. A darabnak, amely bécsi operett átdolgozása, mindössze ennyi magyar vonatkozása van.

V. ö. A. Leval i. m.

44. VITTEMENT: *Avez-vous vu le Hongrois?* Actualité monterelaise en 1 acte par M. —. Couplets de M. Lucien Meillet. Paris Moguet 1880. In 12°. 24 l.

Montereau városban színrekerült alkalmi darab. Egy Strobel nevű német szélhámos magyarnak adja ki magát és azt állítja, hogy óriási vagyont örökölt Magyarországon. A kereskedők elhalmozzák portékáikkal. Mielőtt kiderül a csalás, Strobel megszökik.

45. CLARETIE, Jules: *La Prince Zilah*, pièce en cinq actes par — représentée sur la scène du Théâtre du Gymnase Dramatique le 28 février 1885, Paris E. Dentu, 1885. In 8, 3, 142 l.

Ajánlás: A Madame Jane Hading. Prológus díszlete: Magyarországon. Ütközet estéje. 1849 január. Hóval borított fenyőfák alatt huszárok, honvédek (magyar nemzetőrök). A távolban a lemenő naptól vörös ég alatt kastély és folyó. Az első és második felvonás kozmopolita-díszletben játszódik. Harmadik felvonás: kis szalón, cigány izlés szerint bútorozva. Negyedik felvonás: Magyarországon. Festői terem, gazdagon bútorozva. Régi tölgyfabútorok. A falakon fegyverek.

Magyar szereplők: Zilah herceg, Várhely gróf, Menkó Mihály gróf, Tisza cigányleány (a prológusban), Marsa, az előbbi leánya (a darabban), Etelka, komorna, Nicklas, inas; két kutyanév: Ortog és Bundás.

Magyar szokás: «a házasulandó fiatal lányok a népünnepre magukkal viszik a fehéreneműs ládájukat, szüleik odahajtják a nyáját, melyet hozományul kapnak. A lányok leülnek a ládájukra... A legények föl és alá sétálnak... Szemügyre veszik egymást. «Jónapot, Jana kisasszony!... Jónapot, Nicklas úr!» «Ha megtetszenek egymásnak, hop! Megtörtént!... Gyerünk! A legény magával tereli a juhokat.» (III. 5.) Magyar nóta refrainje: «*La tzigane est la plus charmante, la tzigane est la plus aimée.*» (III. 14.)

A főszereplők magyar emigráns főurak Párisban, nemzetközi társaságban, később Magyarországon. Csupa nemes, fenkölt jellem, Menko Mihály gróf kivételével, akit a szerelem vakká tett. Menko orosz nihilisták közé keveredik és jellemtelenül viseli magát volt kedvese iránt. A darab végén párban megölik. A női főszereplő, Marsa, egy cigánylány és egy orosz herceg törvénytelen gyermeke, később Zilah hercegnő. Az utolsó felvonásban gróf Ladany néven célzás történik gróf Andrássy Gyulára, a 48-as katonára, akiből konzervatív bécsi külügyminiszter lett. Erre valaki megjegyzi: «Talán csak a balekok mondhatják el magukról, hogy éltek. A többiek, akik mint Ladany, a miniszter, magukba temették illuzióik holttestét, valójában élő halottak.» (IV. 1.)

Marsa szerepét a Gymnase-ban Jane Hading játszotta, akiről Léon Daudet most megjelent emlékezéseiben (*Paris vécu*, Paris, Gallimard 1929) úgy nyilatkozik, mint Páris legszebb és legbájosabb színésznőjéről. A darab egyébként Jules Claretie hasonló című regényéből készült, *Le Prince Zilah*, roman parisien, Paris, Dentu, 1884. In 12 438 l. A regény óriási sikere (57 kiadás 1885-ig és egy újabb kiadás 1898-ban) érthetővé teszi a színpadi átdolgozást.

V. ö. André Leval: i. m.

46. LIORAT, Armand et FONTENY, Albert: *Les Noces improvisées*, opéra-comique en trois actes de MM. —. Musique de M. Francis Chassaigne. Bouffes Parisiens, 1886 február 13.

A darab főszereplője Rákóczi, egyszer házaló, másszor cigányzenész áruhában jelenik meg. Kedvesét, a szép Nadgy-t, a darab végén magyar királynővé koronázzák. A darab tendenciája erősen magyarbarát és osztrák-ellenes. «Dans le nouvel opéra-comique des Bouffes — írja egy színházi évkönyv — MM. Liorat et Fonteny nous conduisent en Hongrie. L'idée

n'est pas mauvaise. La Hongrie est assez à la mode en ce moment. Ceux d'entre nous qui ont fait partie de la députation de l'été précédent, ont encore dans les oreilles le son des *Eljen* enthousiastes... Et puis, la Hongrie, c'est Rakoczy et pour les Parisiens ce nom est magique; il évoque immédiatement le souvenir d'une marche qui leur ferait faire — à pied — le voyage de Paris à Buda-Pesth».

A darab harmincötször került színre; nyomtatásban nem jelent meg. V. ö. Noël et Stoullig: *Les Annales du théâtre et de la musique*. 12. köt. 377—380 l.

47. MANNHEIMER, Emile: *Szarolta*, drame lyrique hongrois en trois actes quatre tableaux et un ballet. Représenté pour la première fois à Milan, sur la scène du Théâtre Dal Verme le 20 septembre 1887. Nice impr. Malvano-Mignon, 1888. In 8°. 47 l.

Történik a magyar parasztlázadás idején 1514-ben. Szereplők: Thal, gonosz főúr; Szarolta, szép és erényes parasztleány; Giörgy, lázadó parasztleány; Szarolta kedvese.

48. BUSNACH, William et MAURENS, Georges: *Mathias Sandorf*, pièce à grand spectacle, en cinq actes et seize tableaux, tirée du roman de Jules Verne par —. Théâtre de l'Ambigu-Comique, 1887 november 26.

Magyar szereplők: Mathias Sandorf, Étienne Bathory, Ladislas Zathmar, Mme Bathory, la petite Réna Sandorf, le petit Pierre Bathory.

«Les aventures du noble Hongrois Mathias Sandorf prétaient au développement d'un caractère héroïque.» A darab negyvenszer került színre; nyomtatásban nem jelent meg.

V. ö. *Les Annales du théâtre et de la musique*. 13. köt. 319—322. l.

49. BURANI, Paul: *Orient-Express*, pièce à grand spectacle, mêlée de chant en quatre actes et douze tableaux, de M. —. Musique de M. Goudeson. Théâtre du Châtelet, 1890 július 12.

Az egyik kép «a kék Dunát» ábrázolja; egy másik a budapesti pályaudvart. A darab nem jelent meg nyomtatásban.

V. ö. *Les Annales du théâtre et de la musique*. 16. köt. 277. l.

50. MAGDELAINE (de la) J.: *Sainte Elisabeth de Hongrie ou le miracle des roses*. Pièce en cinq actes et six tableaux par —. Paris, J. Bricou 1892. In 12°. 70 l.

Műkedvelő fiatal leányok számára írt darab, amelyben Szent Erzsébeten kívül igen rokonszenves szerepet játszanak a magyar udvarhölgyek a gőgös németekkel ellentétben. Az udvarhölgyek nevei: Guta, Isenrude.

51. SCHNITZER, J.: *Le Baron Tzigane*, opéra-comique, en trois actes et quatre tableaux de —. Paroles françaises de Armand Lafrique. Musique de Joh. Strauss. O. Cranz, Bruxelles é. n. In 12°. 144 l.

Színrekerült a Théâtre des Folies Dramatique-ben 1895 december 20-án. Jókai regényéből készült bécsi operett átdolgozása. Száznál többször került színre. «Aimez-vous la valse? Tout est là... Ceux qui l'aiment, entendront avec plaisir cet opéra viennois — très viennois, ma foi!...

V. ö. *Les Annales du théâtre et de la musique*. 21. köt. 279. l.

52. SILVESTRE, Armand et MORAND, Eugène: *Kosaks!* pièce en cinq actes, de MM. — Théâtre de la République, 1898 december 3.

Magyar szereplő: az erdélyi fejedelem követe. A darab 129-szer került színre; nyomtatásban nem jelent meg.

V. ö. *Les Annales du théâtre et de la musique*. 24. köt. 538. l.

53. HERMANT Abel: *Le Faubourg*. Comédie en quatre actes de M —. Vaudeville, 23 novembre 1899. In 4°. 32 l. [L'illustration, Supplément au N° 2951.]

Magyar szereplők: Comtesse Nandor-Eperjes, Margit, a leánya. Magyar személynevek: comte Nagi-Ardé, baron Pécs, comte Béla Féhervary. Magyarország operettország, ahol a férfiak naponta hatszor párbajoznak, de nem tudnak vívni és mértéktelenül gyávák. Margit a kilencvenes évek végén divatos, modern, emancipált leánytípus; nincs hazája, nincsenek előítéletei és a házasságban nem tudja megtalálni a boldogságot.

A darab férfi-főszerepét Lucien Guitry játszotta, az utóbbi évtizedek legnagyobb francia színésze.

V. ö. Baranyai Zoltán, Magyar Könyvszemle, 1922.

54. ROSTAND, Edmond: *L'Aiglon*, drame en six actes, en vers. Représenté pour la première fois au Théâtre Sarah-Bernhardt, le 15 mars 1900. Paris, Librairie Charpentier et Fasquelle, 1900. In 8°. 3, 262, 1 l.

Magyar szereplők az első előadás színlapján: Josika, Princesse Grazalkowitz. A nyomtatott szövegből Josika kimaradt.

55. SAND, Georges: *Une Conspiration en 1537*. Kézirata az Institut de France Chantilly-i gyűjteményében. Nyomtatásban a Revue de Paris 1921 december 15-i számában Paul Dimoff bevezetésével.

A darab tárgya és forrása ugyanaz, mint Musset Lorenzaccio-jáé. (V. ö. 28. sz.) Giomo — le Hongrois Georges Sandnál is egy személy. A magyar alak szerepe egészen epizodikus.

* * *

Jegyzet. Itt említünk meg két magyar vonatkozású mirákulumot, melyeknek szindarabjellege vitatható:

1. *Miracle de nostre dame de Berthe femme du roy Pepin q̄ ly fu changee et puis la retrouvua*. Paris, Crapelet, 1839. In 16°. [Publié par Francisque Michel.]

2. *Un Miracle de Nostre Dame, comment la fille du roy de Hongrie*

se copa la main pour ce que son pere la vouloit espouser, et un esturgon la garde VIj ans en sa mulete. [L. J. N. Monmergué et Francisque Michel: Théâtre français au moyen âge. Paris, H. Belage, 1839.

Bizonyára van magyar vonatkozása a következő bruxelles-i nyomtatvány-nak, amelyhez nem tudunk hozzáférni:

VERMEREN, M. F.: *Tragédie historique et triumpante de l'auguste Impératrice, Reine d'Hongrie (sic) et de Bobème.* Bruxelles, Nicolas Jacobs, 1753.

V. ö. Soleinne-katalogus, 2898. sz.

Nagy Frigyes tisztjéről, porosz alattvalóról szól és nem említi Magyarországot a következő, Baranyai Zoltán cikkében (Magyar Könyvszemle, 1922) szereplő színdarab.

GABIOT, Jean, Louis: *Le Baron de Trenck ou le prisonnier prussien, fait historique en un acte et en vers...* Paris, Cailleau, 1788.

A Larousse-féle nagyszótár 1867-i kiadása szerint Dorat *Adélaïde de Hongrie*-jával azonos tárgyú, tehát magyar vonatkozású a *Berthe et Pèpin* című háromfelvonásos vígopéra, amely 1807-ben került színre az Opéra-Comique-ban és melynek zenéjét Deshayes írta. Szövegéhez nem tudunk hozzáférni.

Tévesen magyar vonatkozásúként szerepel André Leval idézett cikkében az alábbi két színdarab:

FAVART: *Solimán Second*, comédie en trois actes, en vers. Paris, Duchesne, MDCCLXII. In 8°. 102, 1, 10. l. és

COUSTELIN: *Marie-Thérèse*, tragédie en cinq actes et en vers. Par —. Paris, Dentu, 1817. In 8°. 72 l.

Utóbbinak Marie-Thérèse, XVI. Lajos francia király leánya a főszereplője. V. ö. Baranyai Zoltán: Magyar Könyvszemle 1922.

Baranyai Zoltán (Magyar Könyvszemle 1922) feltételesen magyar vonatkozásúnak tünteti fel

GALLET, Louis és BLOU, Edouard: *Le Chevalier Jean*, drame lyrique en 4 actes, poème de MM — et —, musique de Victorin Joncières...

Paris, C. Lévy, 1885, in 12°. 53 l.

című darabját, melynek Jean de Lorraine a főszereplője.

Mivel bibliográfiánkban a francia színházi közönség Magyarországról való ismereteit óhajtottuk összegyűjteni, mellőztük a Magyarországon előadott illetve megjelent francia nyelvű színdarabokat és nem vettük figyelembe Molnár Ferencnek négy és Lengyel Menyhértnek, Vajda Ernőnek, Orbók Attilának öt, Herczeg Ferencnek és Fodor Lászlónak egy-egy darabját, melyek minden magyar vonatkozás nélkül kerültek színre a párizsi színpadokon.

HEVESI ANDRÁS.

Régi könyvek romjai és nyomai.

1. A sárospataki ref. kollegium könyvtárában egy protestáns egyetemi értekezéseket tartalmazó kolligatumnak (SS. 35. könyvtári jelzés alatt) egyik darabja *De autoritate versionum S. Scripturae* azaz a bibliafordítások tekintélyéről szól. Miután azonban hiányzik a címlapja, a szerző neve nem tudható. Ám, hogy a respondens magyar volt és egyszerűs mind szerzője is az értekezésnek, kétségtelen onnan, hogy az A. 3. levelen «versionem nostram Hungaricam» említi. Minthogy pedig az 1660. és 1690. évek közötti időszakból valókkal van egybekötve, a legnagyobb valószínűséggel ugyane tájban jelenhetett meg ez is.

2. Ugyancsak a sárospataki ref. kollegium könyvtárában van (SS. 283. könyvtári jelzés alatt) egy gyűjteményben egy prédikációs könyv töredéke szintén minden valószínűség szerint a 17. századból. Hogy egy nagyobb könyvnek a része, onnan tudható, hogy «a talentumos szolgáról» szóló és egészben fennmaradt prédikáció első prédikációnak van mondva. A Csel. XX. 28. alapján írt eme prédikáció az A. 1—C. 4. jelzésű negyedret leveleket foglalja el, tehát huszonnégy lapra terjed. Minthogy a címlap hiányzik, az elmondottakon kívül semmi sem tudható róla. Amennyire ismerem prédikációs könyveinket, egyikbe sem tartozik ez a töredék. De természetesen mégsem merem tökéletesen kizártnak tartani, hogy véletlenül mindamellett is valami ismert könyvből való.

3. Köztudomású, hogy a helytartótanács a 18. század közepe tájától fogva ismételten belékött a heidelbergi kátéba és míg egyfelől elrendelte az eredeti szöveggel kinyomott példányok elkobzását, addig másfelől csak módosításokkal volt hajlandó annak sajtó alá bocsátását megengedni. Az ide vonatkozó hivatalos iratok egyikében az 1757. jan. 17-iki helytartótanácsi leiratban hivatkozás történik e kátének egy, könyvészeti irodalmunkban eddig ismeretlen kiadására, mely *Keresztyén catechismus...* címmel 1703-ban Debrecenben VINCZE Györgynél jelent volt meg (BOD Péter: *Historia Hungarorum Ecclesiastica* III. k. 284. l.).

4. SZATHMÁRNÉMETI Mihály előbb gönci, majd kolozsvári ref. lelkész két alkalommal is felsorolta addig kinyomtatott műveit. Egyik alkalommal a *Négy evangélisták szerint való dominica* (1675.) c. munkájának előszavában, másik alkalommal *Dominicalis prédikációk toldaléka* (1686.) címűnek az előszavában. Amabba az utóbbiból megállapíthatólag egy pár nyilvánvaló tévedés csúszott be, azonban az utóbbi már hitelesebbnek látszik.

Ebben két olyan könyvet említ, amelyek SZABÓ Károly *Régi Magyar Könyvtárában* nem fordulnak elő. Az egyiket, az *Evangeliumnak világos lüköre* címűt már a *Theologiai Ismeretek Tárának* róla szóló cikke s ennek nyomán a *Magyar Irók Élete és Munkái* is megemlítette volt. A másiknak címe: *Prédikátori erősség*.

5. MILOTAI NYILAS István műveinek előszavaiban tett nyilatkozatai szerint két munkát írt PÁZMÁNY ellen. Egyik 1618 vége felé került ki a sajtó alól 1³/₄ íven név nélkül s azt indokolta benne, hogy miért nem felelnek a református papok a *Kalauzra*. PÁZMÁNY ezt nem hagyta szó nélkül s 1620-ban, valószínűleg az évnek már a legelején megjelent *Rövid felelet két kálvinista könyvecskére* c. művében az ALVINCI Péter *Itinerarium Catholicum*-a mellett ezzel a könyvecskével foglalkozott. Vagy erre a cáfolatra, vagy pedig a *Vindiciae ecclesiasticae*... c. ugyanez évben megjelent latin művére adott választ aztán MILOTAI egy *Catalogus convitiolorum Petri Pázmány* c. munkában, melynek nyomtatásban megjelenéséről nincs ugyan bizonyos tudomásunk, de nincs is okunk kételkedni benne.

6. NÓGRÁDI Mátyás *Epistolae ad Romanos scriptae brevis explicatio* c. 1651-ben megjelent könyvének előszavában hivatkozik egy már előbb közrebocsátott munkájára, melyben egy *Florilegiumot* is ígért volt. Ez a megnevezetlen című könyv semmi esetre sem lehetett az ugyancsak 1651-ben napvilágot látott *Lelki próbakö*, minthogy ennek előszava aug. 9-én, az előbb említett címűé pedig még jan. 15-én vagyis jóval korábban kelt s így a később megjelentre nem utalhatott úgy, mint már megjelentre. Lehetséges, hogy a ma már ismeretlen könyv azonos a TÓTH Ferenc által írt *Túl a tiszai*... ref. püspökök életében említett és hasonlóképen ismeretlen *Allegoricae similitudines biblicae congestae et illustratae*... c. munkával, jöllehet címéből ítélve ez talán jobban beválna az ismeretlen műben ígért *Florilegiumnak*, annál is inkább, mivel TÓTH Ferenc szerint ez szintén 1651-ben került ki sajtó alól, amannak pedig valószínűleg legkésőbb 1650 lehetett a kiadási éve. Ha aztán a TÓTH Ferenc által közölt című könyv ez a *Florilegium* volna, akkor természetesen külön munka volt a NÓGRÁDI által már kiadottként említett, amely esetben csak annyit tudunk róla, hogy az is létezett valaha.

7. A TÓTH Sámuel neve alatt megjelent *Adalékok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület történetéhez* I. füzetének 86. lapja szerint az 1705. évi tarpai közzsinat kimondotta, hogy «a debreceni partialis keményen büntesse meg BONYHAI Márton vámospércsi rektort, hogy a superintendens

betiltását figyelembe nem véve, egy haszontalan silány könyvet mert nyomtatni». És ugyanakkor, rögtön ezután, tehát nyilvánvalóan ezzel az ügygel összefüggésben excommunicatióval fenyegette meg a közzsínat a debreceni nyomdászt, ha akár kicsiny, akár nagy művet a superintendens vagy valamely esperes helybenhagyása nélkül kinyomat. Bizonyosan azzal mentegetőzött a nyomdász, hogy olyan kicsiny könyvnél fölöslegesnek találta az approbatiót. A könyvnek magának a legnagyobb valószínűséggel egyházi érdekűnek kellett lennie.

8. Tolnai PAP István a *Régi Magyar Könyvtár* I. kötetében 617. szám alatt leírt fordításában, *Az witebergai akadémiának az evangelika religióért számkivetést szenvedő csehekhez és morvaiakhoz küldött vigasztalása...* címűben (Gyulafehérvár, 1632.) nemcsak említést tesz egy *Az szentséges és dicsőséges Máriának, mennyeknek királyné asszonyának adójáról és szolgálatjáról való könyvecske...* c. könyvről, melyet «minap név nélkül nyomtatának... az pápisták» s amelyet «egy tudós ember.. németből magyarul fordíta és kinyomtaták», hanem az ellen (és egyebek ellen) könyve ajánlólevelében polémizál is. KOPCSÁNYI Mártonnak *A boldog szűz Mária élete...* című, Bécsben 1631-ben megjelent műve, mely tizenhárom prédikációt foglal magában összesen 446 lapon (*R. M. K.* I. k. 596. sz.), nyilvánvalóan nem azonos ezzel, minélfogva itt egy előttünk ismeretlen nyomtatványról van szó.

9. LETHENYEI István evangélikus esperes *Az kálvinisták magyar harmóniájának meghamisítása* című, Csepregen 1633-ban megjelent vitázó munkájának 13. lapján említi, hogy PATHAI István református püspök a *Helvetiai confessión való prédikátoroknak az egyházi szolgálatban való rendtartásokról* «könyvecskét» írt. Ez minden valószínűség szerint az 1612. évi köveskúti kánonok nyomtatott kiadása volt, mely mindjárt akkortájtban jelenhetett meg, de amelynek nem maradt reánk egy példánya sem.

10. Midőn BOD Péter az 1766-ban kiadott *Smírnai szent Polikárpusnak* a «kegyes olvasóhoz» intézett előszavában, ennek utolsó levele első lapján írói irányelvűül jelenté ki, hogy az erdélyi református püspökök ez életrajzában «azoknak megeshetett fogyatkozásaiuknak szemétdombján az olvasót megállítani nem célozta», zárjelben egyszersmind ezt jegyzé meg: «amint nem régen cselekedett valaki egy írásában, melyben az istenfélő jó embereknek erőtelenségből esett fogyatkozásait szedte egy rakásba, jó cselekedeteikről semmit nem emlékeztén». Nagy a gyanum, hogy BOD itt HERMÁNYI DIENES Józsefnek 1751-ben írt

Erdélyi ref. püspököknek élete című, kéziratban maradt művére céloz, mely bizony nem hallgat el némely egyéni sajátságokat és magánviszonyokat sem. Mindazáltal lehetséges, hogy valami nyomtatott könyvet illetett ez a megrovás s ebben az esetben előttem még ismeretlen a szóban forgó mű, mely talán végképen el is kallódott már.

... És ha már sikerült ezúttal is ennyivel szaporítani a magyar elmék termékeinek sorozatát, kénytelen vagyok a tudomány érdekében egyszerűen fogyasztani is eggyel, illetőleg egy kiadásával egynek. HELLEBRANT Árpád ugyanis a *Régi Magyar Könyvtár* III. kötetében épen olyan helytelenül, mint ahogy az idegen MARESIUSNAK KNOLLAROTHSI ÁLNÉV ALATT ÍRT MUNKÁJÁT KOVÁCSNAI PÉTERNEK tulajdonítja, egy «Guilielmus FEUGUERIEUS» nevű írónak *Thesaurus S. Scripturae* című munkáját FEGYVERNEKI Izsáknak *Enchiridion locorum communium theologorum* című művével azonosítván, amannak egyik kiadását, melynél többet ő nem ismert, ez utóbbi könyvnek egyik kiadása gyanánt szintén fölvevé a magyaroktól származó könyvek sorába (1056. sz.). Holott, ha magának FEGYVERNEKI-nek a saját művéhez írt előszavát elolvassa, meggyőződhetett volna róla, hogy ama másik szerző, ha hasonlított is a vezetéknéve valamennyire a FEGYVERNEKI-éhez mégis egészen más személy volt. Az olvasóhoz intézett soraiban t. i. elmondván FEGYVERNEKI, hogy kiknek a műveit használta fel könyve összeállítása közben, a többi között MARLORATUST is megnevezé. Egyúttal megemlítté aztán azt is hogy emennek a nyomán FEUGUERIEUS Vilmos is kezdett efféléit, de a katolikusok dühe miatt vértanuhalált szenvedvén, csonkán hagyta hátra dolgozatát. Miként látszik, mégis akadt aztán valaki, aki befejezte és közrebocsátotta, de azért önként érthető, hogy semmi jogunk a magunkénak tekinteni, sem ezt, sem a többi kiadását. DR. ZOVÁNYI JENŐ.

Könyvvásárló magyar diák Heidelbergben 1617-ből.

A szászvárosi ref. Kún-kollegium (most már megszűnt) főgimnáziumának R. M. K. I. 48. könyvtári száma alatt egy kötetbe kötve nem kevesebb, mint harminc heidelbergi disputatio és thesis van egybekötve. E disputatiók szerzői részint erdélyi és magyarországi magyar diákok, részint külföldiek (lengyelek, németek stb.). Magát a kötetet külön ismertetem. Itt csupán a 27-dik — KÁROLYI András: *De sacramento* (Szabó K. R. M. K. 1199. sz.) thesise után bekötött könyvjegyzéket közlöm. A KÁROLYI thesise után négy számozatlan bekötött lapon kézirattal örökítette meg valamelyik diák heidelbergi könyvvásárlását.

Akárki volt ez a könyvvásárló diák, a könyvjegyzék becsületére válik. Azt mutatja, hogy érdeklődése sokoldalú, a legismertebb és legtekintélyesebb műveket helyes érzéssel válogatta és vásárolta össze. De mutatja azt is, hogy könyvszeretetéért áldozni tudott, talán az élmezésre szükséges pénz jó részét is erre fordította, mert amit összevásárolt, számban is tekintélyes, értékben épen jelentékeny. Vagy nagyon vagyonos volt, vagy, ami valószínűbb, nagyobb volt benne a tudmányszeretet.

Maga a könyvjegyzék, a kor szokása szerint, külsőségen, a könyvek nagyságán alapul. Ez akkor általános gyakorlat volt. Számlaszerű feljegyzésnél épen helyénvaló. A könyv története szempontjából azért érdekes, mert az egyes könyvek vételárát pontosan feljegyzi. Így megbízható adat a könyv akkori forgalmi árának megismeréséhez. Sajnos, hogy a könyvkötői árakat feltüntető adatokat levágta épen az itthoni könyvkötő kése. De a páratlan lapokon ez is megmaradt.

D. O. M. S.

Catalogus.

Librorum meorum, tam Theologicorum, quam Philosophicorum, Heidelbergae coemplorum.

In quo, primum librorum materia, deinde compactionis precia connotavi.¹

1617

21 Sept. Agt. Jul:

I.² Libri, in Folio.

Calepinus undecim linguarum	Materia bac. 80	—	Comp.
Roberti Bellarmini Controversia de Art. Fidei	Mat. duc. 3	—	Comp.
Opera Theologica Hieronymi Sancti in 2 vol.	Mat. duc. 4	—	Comp. tal.
Opera Theologica Francisci Junii	Mat. duc. 2 cum dim.	Comp. tal.	
Opera Theologica Guilelmi Vitthalevi ...	Mat. duc. 2	—	Comp. tal.
Operum Theologic. Guilelmi Perkinsi. Tom. I	Mat. duc. 1 cum dim.	Comp. ba.	
Opera Theologica Antonii Sadeelis	Mat. duc. 1	—	Comp. ba.
Syntagma Theologia Christiana Amadi Polani	Mat. duc. 1	—	Comp. bac.
Lexicon graeco-latinum Johannis Scapulae	Mat. duc. 1 cum dim.	Comp. bac.	
Novissima Polyanthea Josephi Langis ...	Mat. duc. 1 et tall.	Comp. bac.	
Ecclesiastica Historia Eusebii etc.	Mat. duc. 1	—	Comp. bac.

¹ Oldalt balfelől jegyzet: Nb. Egy német patz öt magyar aprópénzt teszen. Egy fejr garas három patz-t. Egy arany, 38 patz, Németországban.

² E római számok a közlőtől valók.

III. Libri in 8. Fol.

Biblia Ungarica	Mat. duc. 1	Comp. b.
Testamentum Besae	Mat. bac. 21	Comp. b.
Institutio chrianae religionis Joh. Calv.	Mat. bac. 21	Comp. ba.
Justificatione...	Mat. bac. 25	Comp. ba.
Dauidis	Mat. bac. 20	} Comp. al.
Amissione gratiae et schi pecc	Mat. bac. 3	
Parei de	Mat. bac. 20	Comp. al.
Gratia et libero arbitrio...	Mat. bac. 5	Comp. cum.
Gratia primi hominis	Mat. bac. 10	Comp. al.
Eiusdem Collegiorum Theologicorum decuria una	Mat. bac. 14	Comp. alb.
Piscator in psalmos Dauidis	Mat. bac. 18	Comp. bac.
Theatrum historicum	Mat. bac. 13	Comp. bac.
Catechesis Zachariae Ursini	Mat. bac. 15	Comp. bac.
Anti-Socinus	Mat. bac. 46	Comp. bac.
Monita Sacra Mangotii in 2 Vol.	Mat. bac. 8	Comp. bac.
Paradisus Concionum	Mat. bac. 15	Comp. bac.
Sphynx Theologico-philosophica	Mat. bac. 20	Comp. bac.
Dictionarium Latino-Graeco-Hungaricum A. M.	Mat. bac. 6	} Comp. bac.
Hemmingius in 21. Psalmos	Mat. bac. 5	
Piscator in quinque postras Eptlas Pauli	Mat. alb. 3	} Comp. bac.
Archetypus Homiliarum in Catholicas Ep. Paul.	Mat. alb. 4	
Lavaterus in librum Ruth	Mat. alb. 4	} Comp. bac.
Anima tuba : s : antiqua Semita	Mat. bac. 6	
Roberti Rolloqū in aliquot Psalmos	Mat. bac. 10	} Comp. bac.
Idem in Eptlas Paul. ad Ephes. et Coloss.	Mat. duc. 1	
Conradus Dietericus in Ev.	Mat. bac. 3	Comp. bac.
Orationes funebres Pantaleonis	Mat. bac. 10	} Comp. b. alb. 8
Brandmilleri Conc. fun. et connub.	Mat. bac. 24	
Bidembachii Conc. funebres et poenitentiales...	Mat. bac. 6	} Comp. bac. 9.
Contemplationes in Pstinū 25 Andr. Encerii	Mat. bac. 15	
Loci communes Theologici	} Bucani	Comp. bac. 4.
Conciones in orat. Dominica		
Systema Theologicum	} Barth. Keckermanni	Comp. bac. 4.
Rhetorica Ecclesiastica		
Raynoldus de Rom. Ecclesiae idolatria	Mat. bac. 9	} Comp. bac. 4.
Petrus Molineus de Monarchia temp. Papae	Mat. bac. 5	
Physica Timpleri	Mat. bac. 16	Comp. bac. 4.
Physica Keckermanni	} Mat. bac. 10	} Comp. bac. 4.
Physica Magiri		
Systema Logicum Keckermanni cum praecogn. Log.	Mat. bac. 11	Comp. bac. 4.
Jacobi Martini Institutiones Logicae	Mat. bac. 15	Comp. bac. 4.
Francisci Piccolominei	} Logica cum Instit. Rhetor. constat. bac. 17 al. 1.	
Johannis Philippi Parei		
Conradi Dieterici		

Metaphysica Timpleri	Mat. bac. 11	} Comp. bac. 4.
Metaphysica Keckermanni	Mat. bac. 3	
Summa Philosophiae quadripartita	Mat. bac. 12	} Comp. bac. 5.
Exercitationes Metaphysicae Jacobi Mart. ...	Mat. bac. 12	
Disp. practicae Ethic. Pol. Oecon. Item spec. disp. Pol. Keckerm.	Mat. bac. 18	Comp. bac. 4.
Vindiciae Keckermannianae	Mat. bac. 2	} Comp. bac. 5.
Jacobi Martini praelectiones Logicae Kecker. ...	Mat. bac. 11	
Metaphysica Patris-Fratri Didaci	Mat. bac. 7	} Comp. bac. 4.
Systema Rhetoricae cum disp. Orationis Keckerm.	Mat. bac. 14	
Systematis Logici plenioris pars altera Keckerm.	Mat. bac. 8	Comp. bac. 3.
Buxerii Hebraicae Grammaticae Epitome	Mat. bac. 3	Comp. bac. 1 cum dim.
Annalium Sculteti decuria una	Mat. bac. 6	Comp. alb. 25.
Conradi Milii Homiliae in catechesin Heydelb.	Mat. bac. 15	Comp. bac. 4.

IV. In Fol. 12 et 16.

Flavius Josephus de rebus Judaicis	Mat. bac. 15	Comp. bac. 6.
Otho Melander	Mat. bac. 13	Comp. bac. 6.
Herodotus	Mat. bac. 5	Comp. bac. 3.
Psalterium Georgii Buchanani	Mat. bac. 3	Comp. bac. 4.
Palingoricus Poeta	Mat. bac. 4	} Comp. bac. 3.
Mores omnium gentium	Mat. bac. 4	

V. In foro scrutario.

Victorinum Strigelium in omnes Psalmos Davidi	Bac. 10.
Annotationes in Grammaticam Philippi Mel. in 2 vol.	Bac. 10.
Orationes Argentinae recitator. pars prima	Bac. 4.
Parva Rhetorica Matthei Dresseri	Alb. 4.

KRISTÓF GYÖRGY.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁNAK
I—III. KÖTETÉHEZ.

A Todoreszku-Horváth Könyvtár ismeretlen régi magyar nyomatványai. (Első közlemény.)

A magángyűjtésből származó könyvtárak között régi magyar nyomtatványokban leggazdagabb gyűjtemény a TODORESZKU-HORVÁTH könyvtár, amely 1919 óta a Nemzeti Múzeum tulajdona s ott az 1928. év folyamán kapott végleges, kiállításszerű elhelyezést. De nemcsak az eddig ismert 1711 előtti magyar nyomtatványok gazdag lelőhelye ez a gyűjtemény, hanem nagyszámú, eddig még nem közölt kiegészítést szolgáltat Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához. A könyvtár 1922-ben megjelent katalógusa¹ közli ugyan e munkák rövid címét, de pontos könyvészeti leírásukat nem adja. A sorozat az adományozó bőkezűségéből 1922 óta is több eddig még nem ismertetett darabbal gyarapodott. Újabban több csonka példány kiegészítése és ezzel pontosabb meghatározása is lehetővé vált. Viszont elmaradt néhány a katalógusban *unicum* jelzéssel ellátott nyomtatvány leírása, részben azért, mert egyeseket időközben már más forrásból ismertettek, részben pedig olyan csonka nyomtatványok, amelyeknek pontos meghatározása nem lehetséges. Az itt leírandó darabok között akadnak ugyan könyvtáblából kiáztatott töredékek is, de a legtöbbször ép példány. Legnagyobb számmal a kalendáriumok szerepelnek, de van köztük olyan is, amely nemcsak könyvészeti adalék, hanem a régi magyar irodalomnak is gyarapodást jelent.

¹ Dr. TODORESZKU Gyula és neje HORVÁTH Aranka Régi Magyar Könyvtára. Az alapító óhajta szerint az 1919. évi december hó 4-én kelt okirat által a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának adományozta özv. dr. TODORESZKU Gyuláné. Összeállította AKANTISZ Viktor. Budapest, 1922. A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának Címjegyzéke VII.

I. kötet.

1.

[536] Nagyszombat, 1607.

CALENDARIOM. | *ES EZ MO|STANI MDCVII.* | esztendőben
 valo dolgokrol, an|nac fölötte az időnc naponkent | következendő alla-
 pottyarol | iratot itilet. | *AZ CRACCAI | IOANNICIVS GABRIEL* |
 doctor irasabol magyari|ra fordita | TELEGDY IANOS, | Esztergami
 Lector. | *Harom fogvatkozás leszen ez esztendőben | egye az Napban, kettei
 az Holdban mellyec | az Kalendariombol rend szerint ki teczenec, | erbioketis
 kettei ki mutattjac az egyke az | mas esztendőre nez, ackoron emleke|zetis
 leszen ha Isten ezen egese|sgeben eltet.* | *Nyomtattatot Nagyszombatba,* |
 Azon TELEGDY IANOS | hazaban. 8 r.

Könyvtáblából kiáztatott töredékek. Megvan január, február, március,
 április egy része. A naptári rész lapfejeit a gazdasági foglalkozások köréből
 vett kis fametszetek díszítik.

A *-gal jelzett részek vörösbetűsek.

2.

Debrecen, 1613. [Pótlás Szabó R. M. K. I. 439. sz-hoz.]

Kalendarium, | *AZ 1613. EZTEN*|dőre Christus Urunk szüle|tese
 után. | *Az Krakai Kalendariumbol* | Magyarra fordítatot | *DEBRE-
 CENBEN.* |

Hozzájárul külön címlappal:

Prognosticon Astrologicum, | Az eghi csillagok|nak forgasabol valo
 Itilet, ez | mostani 1613. Eztendőben, | nemű nemű törteneendő dol|gok-
 rol, es az űdőknek | változasirol. | Az Krakai Kalendariumbol Magyar|ra
 fordítatot | Debrecenben, Lipsiai Pal által. | 16 r A—D iv (8 levelen-
 ként) 32 sztl. levél.

Szabó csak a D iv töredékét ismeri, amely az Erdélyi Múzeumban van
 meg s így teljes címléírást nem adhat.

A *-gal jelölt helyek vörösbetűsek.

3.

[537] Prága, 1623.

DIALOGVS | az az: | Eggy kárhozatra szállott kazdagh TEST
 és | LELEKNEK siralommal tellyes eggy|mással valo keserues pana-
 szolkodo | beszélgetések. | Ki minden ártatlan élet szereteo embernek

iduősséges példáual, | rettenteo őzteon lehet ez isteni félelemre, és az eorők boldoghsá|gnak keresésére. Mellyet régenten Szent Bernárd Doc-tor, éyeli ielenésnek chuda látása szerént irt úolt deakul, most az nemes Magyar | Nemzetnek is, mennyei buzgo indulatnak őruendentes ki|uán-ságy feolserkentese keduéért, maga nyelue | szollására hozattatot. (fa-metszet) NYOMTATOTT PRÁGÁBAN | SESSIVS Pál által MDCXXIII. esztendőben. | 4 r A—H iv 30 sztl. levél.

Fametszetekkel.

4.

[538] Debrecen, 1624.

Kalendarium, | *CHRISTUS URUNK* | születese utan az | *MDCXXIII. | Esztendőre. | Irattatot *Helvigius Marton* | által | *DEBRECZENBEN.* | Nyomtatta Rheda Peter. |

Hozzájárul külön címlappal:

Iudicium Astrologicum, | Az az: | Practica, avagy I|TILET AZ 1624 ESZ|tendőbeli Revolutiora Christus | Urunk születese utan, mely | Napszökő Esztendőnek | nevezetik. | *AZ BRASZLAI HELVI|GIUS MARTONNAK rövideden, de | szorgalmatossan irattatot iudicium|jabol Magyar nyelvre for|ditattot.* | MARS ez Esztendőnek Ura, | Jupiter es Saturnus segítői. | 16 r A—D iv 32 sztl. és 7 közbekötött üres levél egykorú bejegyzésekkel.

A *-gal jelzett helyek vörösbetűsek.

5.

[539] Pápa, 1624.

Péczeli Király Imre CATECHISMVS | AZ Az, | A KERESZTYE|NI TVDOMANNAC | FVNDAMENTOMI|ROL ES AGAIROL | valo rövid Ta-|nitás. | Irattatot PÉCZELI KIRÁLY IMRE | Uyvári Prae-dicátor | által | PAPAN | *Nyomtattatot Szűpes-Várallyai | Bernhárd Máthé által,* MDCXXIII. | 8 r A—D6 iv 30 sztl. levél.

Szabó RMK. I. 653. sz. alatt leírja egy későbbi, 1633-i lőcsei kiadását.

6.

[540] (Gyulafejevárv, 1626.)

GABRIEL | DEI GRATIA | SACRI ROMANI | Imperii & Tran-silvanica Princeps, par|TIVM REGNI HVNGARIE DOMI|nus, Sicu-lorum Comes, ac Oppuliae Ratiboriaeque Dux, &c Fidelibus nostris

universis & singul. Spectabilibus... (A 2. lapon kezdődik a rendelet szövege magyar nyelven.) Anno 1626. die 12. Sunij. Feiervarat löt Limitatio az Országnek Generalis Gyűléseben. 2 r 11 sztl. levél.

7.

[541] (Nagyszombat) 1626.

SÉLLYE VÁROSÁBAN, | TEKINTETES NEMES NITRA VARME|GYÉBEN LÉVŐ MESTER EMBEREK MEG|UJJITTATOTT KÖTELESSÉGE. | *Ezer hat száz huszon hatodik esztendőben Karácson | Havának harmincadik napján.* | 2 r 1 levél.

Aláírva Georgius Raicsani Coll. S. J. Tyrnav. Rector. L. S.

8.

[542] Lőcse, (1627).

KALENDARIVM | CHRISTVS WRVNK zű|letése utan 1627. Eszten*|dőre | Figyelmetessen irattatot | *M. ALBINVS MOLLERVS* | által. | *Lőcsen,* Brewer Lórintz által. |

Hozzájárul külön címlappal, de folytatólagos ívjelzéssel:

Rövid | *Practica Astrologica* | Az az | Az időknék állapottyárol és | egyeb történeendő dolgokrol valo iőven|dőles, melly CHRISTVS Vrunck | születése utan 1627. eszten|dőre | Minden hü és okos kereszt|yeknek hasznára az Csillagoknak és Pla|netáknak forgásából szorgalmatosan | és híven irattatot | M. ALBINVS MOLLERVS | régeni theologus és Astro|nomus által. | Lőcsen, | *Nyomtattatot Brewer Lórintz által* | 8 r A—E iv 40 sztl. levél (ha teljes).

A *Practica Astrologica*t ajánlja a nyomdász márkusfalvi Máriási Pálnak.

A *-gal jelzett részek vörösbetűsek.

DR. PUKÁNSZKINÉ KÁDÁR JOLÁN.

TÁRCA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁRÁNAK 1928. ÉVI ÁLLAPOTÁRÓL.

Azok a nagyszabású átszervezési munkálatok, melyek még az 1926-ik évben kezdődtek s az 1927-ik év folyamán folytatódtak, átnyúltak az 1928-ik évre is, mikor részben befejezést is nyertek. Így például véglegesen összeállított és beszámoztatott az új olvasótermi kézikönyvtár, kb. 20.000 kötettel. Miután e kézikönyvtár betűrendes és szakszerű új címtárának megírása, revideálása és összeállítása, valamint új leltári katalógusának megírása elkészült, az olvasóterem első hetében megnyílt a nagyközönség részére.

Az olvasótermi kézikönyvtár anyagának kiemelése és az új raktárterem beállványozása természetszerűen szükségessé tette a nyomtatványi osztály anyagának teljes átrakását és átrendezését a nyolc raktárteremben, valamint a katalógus-teremben. Ezzel az átrendezési munkával kapcsolatosan kiemeltetett a folió-anyag egy része is és alak és kor szerint állítottatott fel az I—III. raktártermekben. A II—III. terem teljesen elkészült, az első teremben is rövidesen befejeződik az átrendezett anyag felállítása, új beszámozása, az új számok átvezetése a régi katalóguslapokra, továbbá ugyanezen számok átvezetése a szakkatalóguson és a cédulák helyreosztása a nagy katalógusba. Elkészült a betűrendes cédulakatalógus 1500 tokjának kiegészítése 2000 darabra, a tokok átcímzésével és a bennük elhelyezett katalóguslapok arányos szétosztásával és részben átrendezésével.

Befejezést nyert a *Balkanica*-szak átszámozása, folyamatban van a díszművek, editio princepsok külön felállítása és a *Res militares*-szak átszámozása.

A kurrens folyóiratanyag fontosabb része felállítottatott a katalógus-teremben, valamint felállítottatott a hírlaptár kézikönyvtára is ugyanitt.

Könyvtárunk ez év folyamán több kiállításon vett részt. Hírlap-

és Régi Magyar Könyvtár-anyagával a kölni nemzetközi sajtókiállításon. Megfelelő gazdag anyaggal vettünk részt a Múzeum által rendezett Újszerzeményi Kiállításon, és pedig hirlap-, könyv-, kézirat- és levéltári anyaggal, valamint az elszakított országrészekből származó plakát- és könyvanyaggal. Résztvettünk ezenkívül a Népegészségügyi Múzeum által rendezett «kuruzslás elleni» kiállításon, valamint az Idegenforgalmi Hivatal által a Múzeum előcsarnokában rendezett kiállításon, igen tekintélyes könyvanyaggal. A kiállítások rendezésében közreműködtek, illetőleg a kiállított anyag összegyűjtését végezték: a kölni nemzetközi sajtókiállítás részére dr. ISOZ Kálmán, dr. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, dr. BORZÁK István és dr. GORIUPP Alice. Az Újszerzeményi Kiállítás rendezésében a könyvtár részéről közreműködtek: dr. JAKUBOVICH Emil, dr. ISOZ Kálmán, dr. RÉDEY Tivadar, dr. SIKABONYI Antal, dr. BARTONIEK Emma, dr. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, dr. CZOBOR Alfréd és dr. HALÁSZ Gábor.

A «kuruzslás elleni» kiállítás könyvanyagát dr. Isoz Kálmán és dr. SIKABONYI Antal állította össze.

Ebben az évben indult meg intenzívebben a könyvtár bélyeg- és exlibris-gyűjtési akciója.

Részvett könyvtárunk a Rádió r.-t. közművelődési előadásorozatában a Magyar Nemzeti Múzeumot népszerűsítő előadásokkal. Könyvtárunkat, illetőleg annak egyes osztályait ismertették: 1. Dr. GULYÁS Pál: *A Széchényi-Könyvtár története*. 2. Dr. RÉDEY Tivadar: *A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteménye*. 3. Dr. NYIREŐ István: *Érdekességek és ritkaságok a Magyar Nemzeti Múzeum nyomtatványai között* és 4. dr. ZSINKA Ferenc: *Az Országos Széchényi-Könyvtár levéltára* címmel.

Könyvtárunk anyagának örvendetes gyarapodásáról a következőkben adhatok számot:

IZABELLA főhercegasszony és FRIGYES főherceg tábornagy házasságuk ötvenéves évfordulóján könyvtárunknak 11 darab régi értékes nyomtatványt, ALBRECHT főherceg pedig külön öt darab régi nyomtatványt és egy pergamentre írt héber thora-tekereszt adományoztak könyvtárunknak.

Gyűjtésünkben hathatós támogatást nyertünk KÓBOR Tamás 10 millió koronás adományával, mely az elszakított területeken megjelenő, reánk nézve fontos könyv- és hirlapanyag beszerzésére volt fordítandó.

A Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete anyagi segítsége lehetővé tette, hogy a prágai ZINK-aukción 11 darab könyvet vásárolhatunk 59'05 P értékben, a LANTOS-aukción pedig 23 darab régi magyar könyvet 891'25 P értékben.

A DARÁNYI-örökösök könyvtárunknak adományozták néhai DARÁNYI Ignác földművelésügyi miniszter könyv- és kézirat-hagyatékát. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a telk-i apátsági könyvtár 15 ládát kitevő anyagát, a kecskeméti gör. kel. egyház több XIX. századból származó könyvét adományozta. Külön ki kell emelnem néhai özv. BENCSUR Gyuláné számottevő, speciális gyűjtésű könyvtárát, melyet «Magyar Asszonyok Könyvtára» címen hagyományozott intézetünknek.

Amikor egyfelől könyvtárunk anyagának ajándékozás útján való jelentékeny gyarapodásáról számolhattam be, nem hagyhatom említés nélkül azt a sajnálatos tényt sem, hogy könyvtárunknak anyagi fedezet hiányában több fontos gyűjtemény megszerzéséről le kellett mondania, holott ezek megszerzése elsőrendű kötelességünk lett volna, mint pl. a megvételre felkínált, azután aukcióra bocsájtott SZENDREY Júlia-féle kézirati hagyatéké. Ezzel le kellett mondanunk ARANY Jánosnak PETŐFIHEZ irt három leveléről is, pedig ezek közül az egyiknek eleje a mi Petőfi-ereklyetárunkban található s a most kínált csonka darab ennek fontos kiegészítője lett volna. Le kellett mondanunk továbbá ugyanezen gyűjteménybe tartozó 10 darab PETŐFI-, illetőleg SZENDREY Júlia-féle kéziratról, valamint SZENDREY Júlia naplójáról, bizalmas feljegyzéseiről és leveleiről. Hogy ez a szegénységünkben eredő kényszerű lemondás milyen fontos anyagtól fosztotta meg intézetünket, azt bővebben részletezni felesleges.

Meg kell még említenem néhány, a tisztviselői státusban történt változást is, amelyek részben szintén szegénységünknek beszédes bizonyítékai. Az 1927. évben alkalmazott önkéntes gyakornokok közül hármat — miután részükre belátható időn belül végleges alkalmaztatást biztosítani nem lehetett — elbocsájtottak; ezek: dr. *Hevesi* András, dr. *Fejős* Imre és dr. *Salamon* István. Viszont örömmel jelenthetem, hogy dr. *Kozocsa* Sándor önk. gyakornok a tudományos tisztviselői státusban szakdíjnokká, *Rakssányi* Anna kezelő és *Sohár* Lajos irodasegéd-tiszt a tud. segédszemélyzet státusában a XI. fiz. osztályba könyvtári segéd-tisztté nevezettek ki. *Kerner* Lujza napidíjasi minőségben szolgálattételre rendeltetett be.

Áthelyeztettek a szolgálat érdekében: dr. *Borzsák* István könyvtárnok a Néprajzi tárba, *Rakssányi* Anna könyvtári s. tiszt a Történelmi tárba, *Sohár* Lajos könyvtári segéd-tiszt a Gazdasági hivatalba és *Eperjesy* János I. o. múz. s. tiszt a Néprajzi tárba.

Helyettük könyvtárunkhoz osztattak be: dr. *Kemény* György I. oszt.

múzeumi őr, LÁSZLÓ Gyula múzeumi főtiszt és PATAKY Alice áll. polg. isk. tanítónő; az első kettő a Néprajzi osztályból, az utóbbi a Gazdasági hivatalból.

Kutatási segélyben részesültek ez évben dr. HALÁSZ Gábor és dr. HEVESI András.

A könyvtár ezévi gyarapodásából ki kell emelnünk :

I. *Nyomtatványi osztály*: SZENCI P. *Részegesek jajos pohara*, Debrecen, 1682. DIÓSZEGI: *A generális gyűlésben némely deliberátumok*. Debrecen, 1682 (colligátum). LEHNER Tóbiás: *Tabulae directivae divini officii*. Tyrnaviae, 1692. SZENTIVÁNYI, Martin: *Kath. Zweifls Auflösungen*. Tyrnaviae, 1701. OSVALDUS DE LASKO: *Sermones donimicales*. Hagenau, 1502. PELBARTUS DE TEMESVAR: *Pomerium sermonum quadragesimalium*. Hagenau, 1515. PELBARTUS DE TEMESVAR: *Pomerium sermonum de tempore*. Hagenau, 1516. HEINRICH, Georg: *Hesiodus Graeco-latinus*, Basileae, 1580. ZIEGLER, Andreas: *De signis prognosticis*. Wittemberg, 1607. GODECHALCUS, J. G.: *De conditio afesino Ephesino*. Wittemberg, 1678. NÁDASI, Joh.: *Aeternitas magna...*, Viennae, 1679. *Missae in festis... Patronorum regni Hungariae*, Herbioli, 1701. BACZONI, M. *Dissertatio de unitate dei*. Franequena, 1707. BÉL, M.: *Forma sanorum verborum*. Halae, 1711. SPILENBERGER, Martinus: *Geistlicher Psalmenschaft*. Danzig, 1641. APPONYIANA: *Statuta novi coetus Mariae Matris Morientium*. Viennae, 1647. *Extract schreiben aus Neutra*. 1669. *Wahrhaftige Abbildung von Tekely*. 1682. *Armistitiae Patent*. Viennae, 1704. *Articles de paix... du Royaume de Hongrie*. La Haye, 1706.

II. A *Hírlaptár*-nak sikerült makulatura papírban több mázsát kitevő folyóiratanyagot megszerezni ALTER Miksa nyirbaktai kereskedő útján a br. PODMANICZKY-DEGENFELD-könyvtár anyagából. A legnagyobb-részt magyar nyelvű hírlapok a múlt század 50-es éveitől a 90-es évekig terjedő időből valók s így ez az anyag meglevő hírlapanyagunknak fontos kiegészítését képezi. Német nyelvű hírlap mindössze a Pester Lloyd és az Augsburger Allgemeine Zeitung 84 kötete.

III. A *Kézirattár* gyarapodásából kiemelendők a következő jelentősebb darabok: PULSZKY Teréz és körének emigrációkorabeli leveleiről készült hiteles másolatok 71 darabot kitevő gyűjteménye özv. SZIRMAJ Tamásné PULSZKY Henriette ajándékából. Vétel útján szereztük meg TOMPA Mihály 3 levelét és JÓKAI Mór egy dedikált fényképét, KOSSUTH Lajos 1 levelét, GEORCH Illés jogi műveinek 6 kéziratos kötetét. A FEKETE Józsefné lapszerkesztő özvegyetől megvásárolt anyaggal JÓKAI Mór,

HERCZEG Ferenc, MIKSZÁTH Kálmán, KISS József, REVICZKY Gyula, FADRUSZ János, GÁRDONYI Géza, JÁSZAI Mari, MUNKÁCSI Mihály, PROHÁSZKA Ottokár, LISZT Ferenc kéziratái kerültek gyűjteményünkbe, a ROZSNYAY Kálmántól vásárolt anyaggal pedig JÓKAI, PRIELLE Kornélia, SZIGLIGETI, ALMA TADEMA, BAYROS márkí, Walter CRANE, HALBE Max, IRVING, KAINZ, NORDAU, SALVINI, Ellen TERRY kéziratái, továbbá TOLDY Ferenc útinaplóinak és feljegyzéseinek 25 darabnyi gyűjteménye. Kézirattári fényképgyűjteményünket jelentékeny mértékben gyarapította egy 279 darabból álló, a velencei Marcianából készült sorozat, mely vásárlás és egy HOFFMANN Edith ajándékából származó 163 darabból álló kódexfényképsorozat.

IV. A *Levéltár* gyarapodásából kiemelendő DARÁNYI Ignác hagyatéka, melyben nagyértékű politikai és titkos levelezésén kívül számtalan elaboratum, tervezet, memorandum, irat és jegyzet található a háború előtti Magyarország nemzetgazdasági, mezőgazdasági, pénzügyi és kereskedelemügyi politikájára vonatkozólag. Nagyértékű középkori darabokkal gazdagodott osztályunk ERNYEY József közvetítése útján. Ezen darabok nagyrésze a SIMONYI-levéltár letéteményezésével került hozzánk, köztük a komárommegyei majki premontrei konvent egyetlen ismert, 1289. évi kiadványa és még több mint 300 becses ANJOU-kori és XV. századi oklevél. Vétel útján jutott birtokunkba a KOLCS-nemzettségéből származó kolcs-hosszúmezei HOSSZÚMEZEY család levéltárának három XIV. sz.-i darabja és a Múzeum-Barátok Egyesületének áldozatkészségéből a Méhkerti MILKOVICH-családnak a kommunizmus alatt Bonyón, Győr megyében elpusztított gazdag levéltárából megmenett 4 darab oklevél, melyek közül az egyik ÁRPÁD-kori, 1290. évi, győri káptalani kiadvány, egy másik, 1380. évi nagy országbírói ítéletlevélben pedig 3 ÁRPÁD-kori oklevél van kivonatosan átírva, köztük IV. BÉLA királynak a komáromi vár tartozékait összeíró nagy aranybullás oklevele is. Említhető még: Prága, 1602 szept. 29. RUDOLF király eredeti címereslevele a ZVONARICH-családnak irodalomtörténetünkben ismert tagjai részére. Bécs, 1751, dec. 22. MÁRIA TERÉZIA s. k. aláírású hártyaoklevele, mellyel a Bethleni Gr. BETHLEN Imre kővárvidéki főkapitányt Doboka vármegye főispánjává nevezi ki. KOSSUTH Lajos atyjának, Lászlónak ügyvédi diplomája (1791) és nemesi igazolványa Turóc megyétől (1803); KOSSUTH Lajos nemesi bizonyítványa Zemplén megyétől (1837); KOSSUTH levele MESZLÉNYI Adolffhoz; ISTVÁN nádor levele, (1847); DEÁK Ferenc levele a Pesti Napló szerkesztőségéhez br. KEMÉNY Zsigmond s. k. pótlásaival stb.

Címeres levélgyűjteményünk a következő darabokkal gyarapodott: I. LIPÓT királynak 1682 ápr. 30-án Laxenburgban MOÓSI LANZER Jakab Vilmos és testvérei részére kiadott armálisa, továbbá egy 1573 dec. 19-én Bécsben kelt festett címerképpel ellátott eredeti címereslevél, melyben MIKSA király néhai BEDEGHI NYÁRY Lőrinc fiai: Péter, István, Pál és Lőrinc, úgyszintén néhai NYÁRY Lajos fiai: Bernát, János és Imre számára átírja I. FERDINÁNDnak 1535 aug. 16-án Bécsben BEDEGHI NYÁRY Ferenc várkapitány részére adományozott bárói diplomáját és a fentnevezettek címerét is megbővíti. Megemlítenők még: 1645 dec. 11. Linz. III. FERDINÁND címereslevele Sárospataki PATAKY Mátyás és György részére. (1818. évi hiteles másolat.)—Ugyanezek címerkerő folyamodványa, eredeti festett címerképpel. — 1687 okt. 5-ről CSIRBÉSZ Mátyás fiai: Péter és János, REVICZKY János és PÉCHY Tamás címerkerő folyamodványa, eredeti festett címerképpel. — 1714 aug. 30. III. KÁROLY címereslevele Gabellai GABELLICH Péter és Mihály részére. Eredeti festett címerképpel. — 1722 márc. 12. Bécs, III. KÁROLY címereslevele MAGYARY Mihály részére. Eredeti, festett címerképpel. — 1755 ápr. 28-án, MÁRIA TERÉZIA címereslevele CHINORÁNY Lipót és gyermekei részére. Eredeti festett címerképpel. — 1632 júl. 11. Bécs, II. FERDINÁND király címereslevele a VRAZDA- és BRHLOVICZ-család részére. Eredeti festett címerképpel. — 1695 máj. 5. Laxenburg, I. LIPÓT király címereslevele a KOBÁNYI-, STEPHANIDES- és JANKÓ-család részére. Egy címereslevélen, három külön címerrel, egyszerű legújabbkori másolat. Festett címerképpel.

Emigrációs irataink gyűjteménye nevezetes kiegészítést nyert a KOSSUTH Lajossal Törökországba, Sumlába emigrált WEPLER Ágoston honvédhuszárezredesnek KOSSUTHtól, DEMBINSZKYtól, BEMTől és PERCZEL tábornoktól származó magyar- és németnyelvű, továbbá a török hatóságoktól kiadott töröknyelvű igazoló irataival. STRAUZS Viktor bielskoi (Lengyelország) tanártól magas ára miatt eredetiben nem tudtuk megvenni, de fényképmásolatban megszereztük KOSSUTHnak 1849 márc. 23-án éjjel a hadműveletekre vonatkozólag GÖRGEIhez intézett nagyérdekű parancsát.

Pecsét- és pecsétmásolat-gyűjteményünk néhai nagynevű diplomatikusunk, WENZEL Gusztáv fiának, dr. WENZEL Gusztáv h. államtitkárnak ajándékából 82 darabbal gazdagodott. Köztük több unikumszámba menő, eddig ismeretlen, kiadatlan, vagy rosszul kiadott középkori példány van. Ilyen: DÉNES nádor 1233. évi kettős lovaspecsétjének töredéke. GUD-KELED István szlapon bán, CSÁK István fia László (pajzs-

alakú, BUZÁD Miklós ökörfejes és MAJS nádor 1270 körüli címertörései pecsétje. TVARTKÓ bosnyák király nagy lovaspecsétje és sok más XIII—XV. századi nádori, országbírói stb. pecsét és néhány középkori királyi, egyházi és városi pecsétünk gipszmásolata.

Fényképgyűjteményünk több középkori oklevél fényképével gyarapodott, úgymint: DÁVID herceg tihanyi apátságot megajándékozó 1090 körüli oklevelének Kálmán király SZENT ISTVÁN veszprémvölgyi görög oklevelét renováló 1109. évi oklevelének; IV. BÉLA egy 1238. évi, a szegszárdi múzeumhan őrzött oklevelének, a csanádi káptalan 1300. évi V. ISTVÁN ifjabb királytól 1266-ban PARABUCH comes részére kiadott oklevelet átíró oklevelének; LUPOLD körmöci kamaragróf 1331. évi, Körmöcbánya város 1401. évi okleveleinek és DÜRER rokonságára az ajthosi AJTHOSSY családra vonatkozó 1404—1517. évek közti okleveleknek fényképével.

Örökletétül elhelyezték: HÓMAN Bálint főigazgató DARÁNYI Ignác hagyatékát, ROFFI BORBÉLY György cs. kir. kamarás (Tiszaders) a Róffi BORBÉLY-család és GÁSPÁRDY Géza ny. főkonzul (Rum, Vas megye) a GÁSPÁRDY-család levéltárát, továbbá Vitéz Szandai SRÉTER Ferenc földbirtokos (Szanda) a Szandai SRÉTER-család levéltárát. Kiegészítést nyertek a következő levéltárak: a PODHRADSKZY-, ROSTY-FORGÁCH-, ABAFFY-, GÁSPÁRDY-, KÖLCSEY-, SIMONYI- és VARSÁNYI-SIMONYI-család, a gróf SZÉCHÉNYI-nemzetség, a gróf Bethleni BETHLEN-, az Udvardi KOSSUTH-, REVICZKY-, SZILASSY- és Vizeki TALLIÁN-család levéltára.

V. A *Zenei Osztály* gyarapodását ez évben is az ajándékoknak köszönhetjük. Az ajándékok sorából három nagyértékű adományt kell kiemelnünk, ú. m.: gróf SZÉCHÉNYI Viktorét, melyben nyomtatott hangjegyeken kívül kéziratok is foglaltatnak. Ránk nézve ezen adomány annyival becsebb, mert a grófi család zenekedvelő tagjának, gróf SZÉCHÉNYI Lajosnak tulajdonából való hangjegyek is vannak e gyűjteményben. HAMPEL Gábor adománya a PULSZKY-HAMPEL-KERN hagyatékából származó kóta- és zenei könyvgyűjtemény, mely kb. 2—3 ezer darabot számlál. Harmadik nagy ajándékozónk HAJÓS Gergely (Dömsöd), ki a kizárólag magyar népdalokból álló 70 kötetes HAJÓS-féle gyűjteményt adományozta osztályunknak. Zenei kézirataink csoportja több nevezetes darabbal gyarapodott, melyek közül nagy becsénél fogva külön ki kell emelnünk BARTÓK Béla *Zongora-szonátájának* és *A magyar népdal* című nagyértékű könyvének eredeti kéziratát, melyekkel az illusztris szerző ajándékozta meg a Múzeumot. KODÁLY Zoltán is egy ifjúkori művének

és egy zongoradarabjának eredeti kéziratával ajándékozott meg bennünket. HUBAY Jenő *Nostalgie* és *Eredj, ha tudsz* című műveinek, TARNAY Alajos 14 dalának és két hegedűdarabjának eredeti kéziratával, RADNAY Miklós *Orkán vitézének* eredeti vezérkönyvével és EISVOGEL Ferenc *Te Deum*-ának eredeti partitúrájával ajándékozta meg a Zenei Osztályt.

Még a frankfurti Zenei Kiállításon való részvételünkben eredő összeköttetésünkben kifolyólag a Chickering et Sons newyorki zongoragyártó a Zenei Osztálynak 100 dollárt küldött ajándékként.

Az 1928. évben a következők gyarapították ajándékaikkal zenei gyűjteményeinket: BARTÓK Béla, CSATKAI Endre (Sopron), EISVOGEL Ferenc, GREXA Gyula, HAJÓS Gergely (Dömsöd), HUBAY Jenő, JÁROSY Dezső (Temesvár), JEMNITZ Sándor, KODÁLY Zoltán, KREPUSKA Gyula, LAVOTTA Rezső, PATÓ Péter, RADNAI Miklós, SZABADOS Béla, SZÉCHENYI Viktor gróf, TARNAY Alajos, VAVRINEC Gábor.

A gyűjtemény anyagával az 1928. év folyamán részt vett az Otthon-kör március 15-iki ünnepélyén rendezett kiállításon, a Nemzeti Múzeum «Tíz év szerzeményei» kiállításán, azonkívül a kölni Pressa kiállítására való zenei anyagot állított egybe.

Javadalom híján a Zenei Osztály tervszerű fejlesztését évről-évre halogatni kell, minek folytán a gyarapodását úgyszólván kizárólag ajándékoknak köszönheti. A vételeket legnagyobb részben szintén ajándékpénzből fedeztük.

Az idei gyarapodás az előző évekéit tetemesen fölülmulja. A jelentés végén közölt kimutatásban feltüntetett növekedésben nem foglaltatik a gróf SZÉCHENYI-, a HAMPEL- és a HAJÓS-féle adomány, mert ezek feldolgozás alatt állván, darabszámuk csak a munka befejeztével állapítható meg.

Az 1928. évben revideáltatott zenei kéziratok anyaga a rendes munkán kívül (amikor ezzel kapcsolatban helynyerés szempontjából nagyság szerint, és pedig nagy ívrét, kettedrét, harántkettéd és nyolcadrét szerint) állíttatott fel. Ugyanekkor kiemeltetett az elméleti zenei kéziratok anyaga is és külön állíttatott fel.

A Zenei Osztálynak a vezető tisztviselőn kívül más munkareje nincs, így ezidőszereint mindent magának kellett elvégeznie, ezenkívül részt vett a könyvtár egyéb munkáiban és a «Tíz év szerzeményei» kiállításának ellenőrzésében.

A Zenei Osztály gyarapodásának kimutatása, amelynek számadataihoz a többször említett három nagy ajándék adatai hozzászámítandók lesznek, a következők:

	Hangjegy- kézirat	Elméleti kézirat	Zenei levél	Hang- jegy	Könyv	Kép	Össze- sen
Kötelezpéldá- nyok... ---	—	—	—	281	54	—	335
Vétel ... ---	1	1	—	27	18	1	48
Ajándék ... ---	27	1	—	9	8	6	51
Csere ... ---	1	—	—	—	—	—	1
Áttétel ... ---	4	3	1	2	18	1	29
Összesen ... ---	33	5	1	319	98	8	464

A rendes könyvtári munka menetében fennakadás nem volt.

Nyomatványi osztály. HAVRAN Dániel osztályigazgató vezetése mellett, aki az osztály ügyeit intézte, a vásárlásokat, ajándékokat, vételek naplózását és feldolgozását végezte és több könyvtárbecslést intézett, a következő tisztviselők vannak beosztva a nyomtatványi osztályba.

Dr. SIKABONYI Antal könyvtárnok végezte az elszakított területek nyomtatványainak gyűjtését, rendezését és feldolgozását, hiányzó művek összeírását, katalogusok átnézését.

Dr. PÁNYI Vukoszava könyvtárnok nagyság szerint rendezte, felállította, számozta és leltározta a *Res Militares* szakot. Kezeli a háborús nyomtatványokat.

Dr. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán dr. könyvtárnok kezelte a Régi Magyar Könyvtár I—III. részét, az ősnymtatványokat és a TODORESZKU-HORVÁTH-gyűjteményt.

Dr. GORIUPP Alisz alkönyvtárnok 1928 április 23-ig a Hirlaptárban, utóbb a nyomtatványi osztályban teljesített szolgálatot. A Hirlaptárban folyószámozott 14783 kötet hirlapot. A nyomtatványi osztályban átszámozott 4643 kötet foliót, elvégezte az ehhez szükséges cédulakeresést, a szakkatalogusban átvezetett 2659 tételt.

LAVOTTA Rezső zeneművészeti előadó vezette a könyvtárban a könyvkötést, résztvett az anyag katalogizálásában.

RÓMAN Borbála könyvtártsízt végezte a beérkezett könyvanyag cédulázását.

Dr. NYIREŐ István egyetemi könyvtárőr folytatta az Orsz. Széchényi Könyvtár nyomtatványi osztályának átrendezését. Az új gyarapodásból kiegészítette az olvasótermi kézikönyvtár leltározását, befejezte és felállította a betű- és szakrendes indexeket. A Könyvtár betűrendes cédulakatalogusát 500 tokkal kiegészítette 2000 tokra, azokat átcímeztette és részben átrendeztette. Intézte a bélyeggyűjtemény rendezésének ügyét és az év közben felmerült kisebb hivatalos ügyeket.

A könyvkölcsönzést a Gazdasági hivatalba való áthelyezéséig (október 1.) SOHÁR Lajos könyvtári segédtsízt intézte, akitől LÁSZLÓ Gyula múzeumi főtiszt vette át e munkakört. E munkában segédkezett dr. FEJŐS Imre önk. gyakornok, aki ezenkívül résztvett a könyvtár revíziós munkálataiban is.

Dr. KUMLIK Emil ny. könyvtárigazgató az olvasótermi felügyeletet látta el.

EPERJESY János múzeumi segédtsízt az olvasótermi átszervezési munkálatokban vett részt. Október 1-től áthelyeztetett a Néprajzi tárba.

A hirlaptárban dr. BORZSÁK István könyvtárnok végezte a folyóiratanyag kiegészítését, a számonként érkező anyag átvételét, külföldi folyóiratok kezelését. Vezette a II. sz. növedéki naplót és intézte a hirlapkölcsönzést. Október 1-től áthelyeztetett a Néprajzi tárba.

Dr. KEMÉNY György I. oszt. múz. ör október 1-ig a Néprajzi tárban teljesített szolgálatot; ekkor átvette a hirlaptár vezetését s mint ilyen intézte az általános revíziós és adminisztrációs munkákat.

Dr. GÁSPÁR Margit könyvtári segédtsízt felállította az olvasótermi hirlapanyagot, 2293 drb hirlapot ujonnan cédulázott, 530 drb utólapot írt, 9600 drb hirlapot számozott, az új kartoték-katalogust rendezte és egyeztette az ujonnan felállított és beszámozott teljes hirlaptári anyagot az új kartoték-katalogussal, a régi cédula-katalogussal és a felvett helyrajzi katalogussal. 1400 tételt másolt a helyrajzi katalogusból.

Dr. SALAMON István önk. gyakornok résztvett a hirlaptári kötelespéldányok felvételében, azok ideiglenes cédulázásában. 1928 decemberében eltávozott könyvtárunk kötelékéből.

A *Kézirattárban* dr. RÉDEY Tivadar könyvtárnok osztályvezetői minőségben végezte a kézirattár levelezését, vétel- és meghatározási ügyeit, vezette az osztályban folyó munkálatokat. Szerkesztette a könyvtár hivatalos közlönyét, a *Magyar Könyvszemlét* és ennek *Bulletin* c. mellék-

lapját. Segédkezett *Az Országos Széchényi Könyvtár Tudományos kiadványai* c. sorozat szerkesztői munkáiban. A budapesti rádió stúdiójában rendezett *Múzeumi Séták* c. sorozatban felolvasott *A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteménye* címmel.

RÉDEYNÉ dr. HOFFMANN Mária könyvtárnok vezeti az ideiglenes és végleges növendéknaplót, az idevágó anyagot megcédulázta és beosztotta. Folytatta az Irodalmi Levelestár anyagának a Címjegyzék részére való regesztázását.

Dr. ZSINKA Ferenc könyvtárnok végezte a **Fol. Hung.** anyagának katalógizálását 1—899 számig, DARÁNYI Ignác hagyatékának rendezését, a BETHLEN-levéltár rendezését, a keleti kéziratok rendezését.

Dr. BARTONIEK Emma alkönyvtárnok készítette a középkori kéziratok részletes leiró katalógusát. Elvégezte a theologiai kéziratok leírásából ideiglenes cédulákon a következő csoportokat: szertartáskönyvek, bibliák, szentek életiratai, egyházi beszédek, összesen 101 drb. Az ujonnan beérkezett facsimiléket (55 drb) feldolgozta. Átvételezte a BENCZUR-könyvtárat. Résztvett a kéziratári feldolgozatlan anyag rendezésében. Megírta a könyvtár 1924—27 évi jelentését. Bevégezte a KOSSUTH-iratok rendezését. A kéziratár elsőemeleti helyiségében állandó inspekción tartott, a kutatókat kiszolgálta.

Dr. HALÁSZ Gábor önk. gyakornok befejezte herceg ODESCALCHI Artur és a KORONGHII-LIPPICH Elek hagyatékának feldolgozását, rendezte THALLÓCZY Lajos iratait, résztvett a Nemzeti Múzeum újszerzeményi kiállításának előkészítésében. Megbízásból kisebb adminisztrációs munkákat is végzett.

A *Levéltári osztályban* dr. JAKUBOVICH Emil főkönyvtárnok osztályvezetői minőségben végezte az osztály adminisztrációs munkálatait. Vezette a szerzeményi és letéti naplót. Átnézte és felbecsülte a vételre felajánlott, áttett és ajándékozott anyagot. Résztvett a kutatók és érdeklődők fogadásában. Készíti a levéltár ismertető leírását. A *Turul* hivatalos értesítőjében a levéltár 1927. évi szerzeményeinek leírását és a levéltári osztály mutatóját és ismertető leírását készítette.

Dr. CZOBOR Alfréd vármegyei főlevéltárnok feldolgozta az újabban érkezett családi levéltárakat és regesztázta az újabb szerzeményeket. Átrendezte a nyár folyamán a levéltári osztályt s elkészítette annak tájékoztatóját. Résztvett az újszerzeményi kiállítás levéltári anyagának rendezésében.

Dr. KOZOCSA Sándor szakdíjnok feldolgozta SZEBETIC Raymund

gárdakapitány iratait és levelezését, a GÁSPÁRDY-, ABAFY-, Vizeki TALLIÁN-, KORONGHI-LIPPICH-, a Roffi BORBÉLY-családok levéltárait, illetve azok kiegészítéseit.

TÁBORSKY Ottó állami reálgimnáziumi r. tanár végezte a családi levéltárak rendezését, intézte a kölcsönzést, gépelést, a kutatók kiszolgálását, a báró NOPCSA családi levéltárának a felregesztését.

A *Kötelesspéldány-osztályban* dr. GULYÁS Pál főkönyvtárnok, mint az osztály vezetője törzkönyvezte a beérkező kötelesspéldányokat. A *Corvina Nagykönyvkereskedők Közlönyében* összeállította az 1918. évi bibliografiát.

ISTVÁNFI Károly könyvtári főtiszt készítette a bibliografiai cédulákat, résztvett a kötelesspéldányok átvételében és törzkönyvelésében, végezte a nyomdák ellenőrzését.

Zenei osztály. Dr. ISOZ Kálmán főkönyvtárnok, az osztály vezetője, végezte az osztállyal kapcsolatos összes teendőket, gondozta az Erzsébet királyné emlékmúzeumot. Résztvett a kölni Pressa-kiállítással kapcsolatos zenei anyag összeállításában és az új szerzemények kiállításában. Rendezte az Otthon-kör március 13-iki ünnepélyének kiállítását.

Az adminisztrációhoz voltak beosztva PARÁDY Lászlóné könyvtár-tiszt, a történelmi osztályhoz való áthelyezéséig (augusztus 1.) RAKSSÁNY Anna kezelőnő, augusztus 1-től KERNER Lujza napidíjas.

A) A Könyvtár használata: a) A könyvtár helyiségében: 1. A nyomtatványi osztályban 10.683 esetben 28.793 kötetet használtak; 2. a Hirlaptárban 3360 kutató használt 9567 kötet hirlapot; 3. a Kézirattárban 189 kutató használt 10 középkori, 415 újkori iratot, 2705 drb és 2 tok irodalmi levelet, 1 analektát és 8 fényképet; 4. a Levéltárban 442 kutató használt 245.623 iratot.

b) A könyvtáron kívül: 1. a Nyomtatványi osztály 3416 térítvényen 5194 kötetet; 2. a Hirlaptárból 169 térítvényen 386 kötetet és 45 füzetet; 3. a Kézirattárból 35 térítvényen 18 középkori kódexet és 2 Corvinát, 70 újkori kéziratot, 30 irodalmi levelet, 5 Petőfi relikviát és 7 fényképet; 4. a Levéltárból 105 térítvényen 11.805 drb iratot kölcsönöztek ki.

B) Kötésre a nyomtatványi osztály mindössze 298 kötetet adott. Hirlaptári anyagot nem kötöttek, csupán borítékoltak.

C) Gyarapodás: 1. A nyomtatványi osztály a) kötelesspéldány útján 11.012 drb könyvvel és 13.312 apró nyomtatvánnyal; b) ajándék útján 1543 drb, hozzáértve 14 drb színlapot és 150 drb térképet; c) vétel útján 767 drbbal; d) hivatalos kiadvány útján 2 drbbal; e) csere útján 77 kötettel, összesen 26.873 drbbal gyarapodott.

2. A hirlaptár: *a)* kötelespéldány útján 37.847 számmal; *b)* ajándék útján 106 kötetten és 169 számmal; *c)* vétel útján 5 számmal, 526 kötetten és 101 drb ujságkivágattal; *d)* áttétel útján 5 kötetten, összesen 38.127 számmal, 831 kötetten és 101 ujságkivágattal gyarapodott.

3. A kéziratár: *a)* ajándék útján 338 drbbal; *b)* vétel útján 717 drbbal és 2 köteggel; *c)* áttétel útján 165 drbbal, összesen 1071 drbbal és 2 köteggel gyarapodott.

4. A levéltár: *a)* ajándékozás útján 941 drbbal; *b)* vétel útján 219 drbbal; *c)* letét útján 4749 drbbal, 17 köteggel és 3 ládával; *d)* másolás útján 18 drbbal; *e)* áttétel útján 2527 drbbal, összesen 8454 drbbal, 17 köteggel és 3 láda anyaggal gyarapodott.

5. A zenei osztály: *a)* kötelespéldány útján 335 drbbal; *b)* vétel útján 48 drbbal; *c)* ajándék útján 51 drbbal; *d)* csere útján 1 drbbal; *e)* áttétel útján 29 drbbal, összesen 464 drbbal gyarapodott.

A Könyvtár tisztviselői a következő irodalmi munkásságot fejtették ki:

DR. LUKINICH IMRE

könyvtárigazgató, egy. ny. r. tanár, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.

1. Die polnische Krone und die Fürsten von Siebenbürgen. (Conférence des Historiens des Etats de l'Europe orientale. (Warsowie, 1928.)

2. La littérature historique hongroise. 1921—26. (Bulletin d'information des sciences historiques en Europe orientale. (Warsowie, 1928.)

3. Gróf Teleki László életéből. (Budapesti Szemle, 1928.)

4. Dürer Albert származása. (Századok, 1928.)

5. Jelentés az 1928 július 21—22-ikén Rigában tartott szerkesztő bizottsági ülésről. (Akadémiai Értesítő, 1928.)

6. Csengery Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései. (Budapest, 1928.)

DR. ISOZ KÁLMÁN

főkönyvtárnok.

1. A Nemzeti Múzeum zenei gyűjteményeinek kialakulása. (Magyar Könyvszemle, 1928. 11—27 lap. Különlenyomat is.)

2. A Filharmoniai Társulat 75 éve. (A m. kir. Operaház zenekarából alakult Filharmoniai Társaság jubiláris emlékkönyve. 1853—1928. Budapest, 1928.)

3. A cenzura és az első pest-budai könyvnyomdászok. (Historia, Pest-Budai Emléklapok, 1928. 22—28 l.)

4. A pesti hangszerkészítők küzdelme a külföldi behozatal ellen. (Historia, Pest-Budai Emléklapok, 1928. 79—81 l.)
5. Laborde forrása a magyar zenéről. (Zenei Szemle, 1928. 69—78 l.)
6. Bihari és a katonafogdosás. (Zenei Szemle, 1928. 122—23 l.)
7. Schubert Galope-ja mint kiadói jogsérelem tárgya Pesten 1826-ban. (Könyvbarátok Lapja, 1928. 324—25 l.)
8. A hetvenöt éves Filharmoniai Társaság. (Protestáns Szemle, 1928. 710—12 l.)
9. Zenei Szemle. (Protestáns Szemle, 1928. 62—3, 144—145, 223—225, 305—306, 373—374, 540—542, 747—50. l.)
10. A Székesfőváros Népszínházi Bizottmányának megbízásából: Pest és Buda zenei művelődése. 2. kötetét írja.

DR. JAKUBOVICH EMIL

főkönyvtárnok, a Magyar Tud. Akadémia levelező tagja, a Magyar Nyelvtudományi Társaság titkára.

1. Ó-magyar olvasókönyv. (Sajtó alatt. Irta dr. Pais Dezsővel.)
2. Zalán Menyhért. (Nekrolog.) Magyar Könyvszemle, 1928.
3. Titkári jelentés a Magyar Nyelvtudományi Társaság működéséről. Magyar Nyelv. 1928.

DR. GULYÁS PÁL

főkönyvtárnok, egyetemi c. ny. rk. tanár, a Szent István Akadémia rendes tagja.

1. Chanádi Demeter historiás énekének 1571. debreceni kiadásáról. Irodalomtörténet, 1928.
2. Kultsár György Postillájának állítólagos 3. bártfai kiadása. U. o., 1928.
3. Mikor jelent meg az Életnek kútfeje c. könyv brassói kiadása? U. o., 1928.
4. Nekrologok. (4. közlemény.) U. o., 1928.
5. Nagyszében vagy Kisszében? Könyvbarátok Lapja, 1928.
6. Az Orthographia Hungarica 1549 előtti kiadásairól. Magyar Nyelv. 1928.
7. Bornemisza Péter prédikációi Istennek irgalmasságáról. Prot. Szemle, 1928.
8. Némethy Ferenc zsoltárfordító halálához. U. o., 1928.
9. A galgóci nyomda problémája. Felolvasás a Magyar Nyelvtud. Társ.-ban.

10. A kolozsvári nyomda első korszaka. Felolvasás a Szent István Akadémiában.

11. A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. (Kézirat.)

12. Egyetemi előadások a magyar könyv történetéről. 1526—1772.

DR. RÉDEY TIVADAR

könyvtárnok, a Magyar Irodalmi Társaság tagja.

1. Az Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum évkönyvei. Magyar Könyvszemle, 1928. 1—4. sz.

2. Argentínai magyarok könyvtárának címjegyzéke. Brazíliai magyarok könyvtárának címjegyzéke. U. o.

3. Vegyes közlemények. U. o.

4. Színházi Szemle. Budapesti Szemle, 606. sz.

5. Színházi Szemle. U. o., 610. sz.

6. Új regény Balassa Bálintról. U. o., 611. sz.

7. Színházi szemle. U. o., 613. sz.

8. Kosztolányi Dezső új versei. Napkelet, 2. sz.

9. Schöpfung Aladár: Balatoni tragédia. U. o.

10. Hódolat. (Kisléghy Kálmán verses könyve.) U. o., 3. sz.

11. Beethoven és a magyarok. U. o., 4. sz.

12. Harsányi Kálmán. U. o., 7. sz.

13. Az új magyar líra. U. o., 10. sz.

14. Neonacionalizmus: A színházi közönség kultúrája. U. o., 12. sz.

15. Kortársaink. U. o.

16. Színházi szemle. U. o.

17. Színházi szemle. U. o., 14. sz.

18. Berde Mária új novelláskönyve. U. o., 20. sz.

19. Ady a modern individualizmus sodrában. U. o., 21. sz.

20. Tóth Árpád. U. o., 22. sz.

21. Színházi szemle. U. o.

22. Színházi szemle. U. o., 24. sz.

23. Tizenhét apró cikk. U. o., 1—24. sz.

24. Reggeltől estig. (Kisbán Miklós regénye.) Könyvbarátok Lapja, 2. szám.

25. Öt világrész a Szajna partján. U. o., 3. sz.

26. Tragikus táj és Lélekharang c. költeményei a Magyar Költők, Szemelvények hétszáz esztendő dalterméséből c. anthologia II. kötetében.

27. Szerkesztette a Magyar Könyvszemlét és Bulletin c. melléklapját.
 28. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteménye. Felolvasás a bp. rádió stúdiójában, a Múzeumi Séták sorozatában.
 30. A Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása. Magyar Művészet, IV. évf. 6. sz.

DR. KEMÉNY GYÖRGY

I. o. múzeumi őr.

1. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi táranak Értesítőjéhez 1928-ig bezárólag betűsoros név- és tartalommutatót készített.
 2. A Budapest-Kőbányai Kápolna Egyesület kultúrestéjén előadást tartott a magyarországi népviseletekről. (Vetített képekkel.)
 3. Az Erzsébet Népakadémia tanfolyamain 1928 febr. 14., 21., 28. és márc. 6-án előadásokat tartott a következő tárgykörből: I. Néprajzi előismeretek. II. Primitív kultúrák, különös tekintettel Új-Guineára. III. Océánia néprajza. IV. A majáli szigetvilág néprajza. (Vetített képekkel.)
 4. Ismertette dr. Kovács Alajosnak a kairói nemzetközi statisztikai kongresszusról írt beszámolóját az Ethnographia 1928. évfolyamában.

DR. RÉDEY TIVADARNÉ HOFFMANN MÁRIA

könyvtárnok.

Folyóiratokban közlemények.

DR. SIKABONYI ANTAL

könyvtárnok.

1. Szerkesztette a Könyvbarátok Lapját.
 2. Cikkek, könyvismertetések. U. o.
 3. A belügyminiszter megbízásából összeállította és kiadta az argentinai és brazil magyarak könyvtárának címjegyzékét. Bp., 1928. Pátria nyomda.
 4. A Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása egy csoportjának leírása a katalógusban.

DR. ZSINKA FERENC.

könyvtárnok.

Szerkesztette a Protestáns Szemlét, ugyanitt főként kritikai munkásságot fejtett ki.

DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN

könyvtárnok.

1. Az Orsz. Széchényi Könyvtár színészettörténeti forrásanyaga. I. Magyar Könyvszemle, 1928. 1—4. sz.
2. Adalék Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I. kötetéhez. U. o.
3. A színészettörténet újabb fejlődése Németországban és a magyar színészettörténet. Budapesti Szemle, 1928.

DR. BARTONIEK EMMA

alkönyvtárnok.

1. Megírta egy olasz enciklopédia számára az Árpád I. II. III., András I., II., III., Béla, Bél Mátyás és Kálmán király címszók szövegét.
2. Magyar történeti forráskiadványok. Magyar Történettudomány Kézikönyve I. 3/b. (Sajtó alatt.)

DR. GORIUPP ALISZ

alkönyvtárnok.

Egy ismeretlen német ujság a XVIII. században. Könyvbarátok Lapja, 4. sz.

DR. KOZOCSA SÁNDOR

szakdíjnok, az Aurora-Kör M. Irod. Társaság tagja.

1. Bársony Isván. A Falu, 1928. 4. sz.
2. A Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása. U. o., 6. sz.
3. Neonacionalizmus. U. o., 7—8. sz.
4. Bartóky József. U. o.
5. Bakó László. U. o., 9. sz.
6. Doktori értekezések kivonatai. Magyar Könyvszemle, 34. k. 1—2. füz.
7. Szeibert János: Sárvár monografiája. U. o.
8. Biró Lajos: A Föld. A Falu, 1928. 4. sz.
9. F. Szabó Géza: Muskátlis ablakok. U. o., 5. sz.
10. Somfay Margit. Vénus jegyében. Magyar Helikon, 1928. május-június.
11. Palásti László és Erney Frigyes: Aeropolis. A Falu, 1928. 6. sz.
12. Megyery Ella: Világvándora hercegnő. U. o.
13. Flórián Kata: A kassai német színészet története 1816-ig. Zenei Szemle, 1928. 5—7. sz.

14. Karl Benyovszky: Das alte Theater. U. o.
15. Benyovszky Károly: A pozsonyi magyar színház története 1867-ig. U. o.
16. Rexa Dezső: A Nemzeti Színház megnyitásának története. U. o.
17. Móricz Zsigmond: Úri muri. A Falu, 1928. 7—8. sz.
18. Szász Károly: Képek és történetek. U. o.
19. Bartóky Gyula: Egyedül. U. o., 9. sz.
20. Pekár Gyula: Az ezüsthomlokú vándor. U. o. 10. sz.
21. Zilahy Lajos: Valamit visz a víz. U. o., 11. sz.
22. Magyary Zoltán: A magyar tudománypolitika alapvetése. Magyar Könyvszemle, 1928. 1—4. füz.
23. Lechner Jenő: A Magyar Nemzeti Múzeum épülete. U. o.
24. Lázár Béla: Zichy Mihály élete és művészete. U. o.
25. Klimits Lajos: Rohan az élet. A Falu, 1928. 12. sz.
26. K. Csapó Róza: Szívemből. U. o.
27. Zilahy Lajos művei. Bibliográfia. Kortársaink, 6. sz. 43—44 l.
28. Irodalomtörténeti repertorium. 1928. Irodalomtörténeti Közlemények, 1928. 3—4. sz.
29. Vajda János érzelmi élete. (Felolvasás.)
30. Drámaírásunk válságának problémái. (Felolvasás.)
31. A XX. sz. magyar irodalma. Összefogl. irod. történet. Teljes bibliográfia. (Kéziratban.)

DR. GÁSPÁR MARGIT

könyvtári segédtsízt.

Az 1900—1925. évben megjelent magyar nyelvű kémia, állattan, növénytan, ásványtan és földtan bibliográfiája, mely a cikkeket is magába zárja. (Kéziratban.)

DR. HALÁSZ GÁBOR

önk. gyakornok, a Magyar Irodalmi Társaság tagja.

1. Paul Bourget: A parkettáncos. Napkelet, VI. évf. 2. sz.
2. Révész Béla munkái. U. o.
3. Ady-Hatvany levelezés. U. o., 6. sz.
4. Kassák Lajos: Egy ember élete. U. o., 9. sz.
5. Romok és alkotások. A Nemzeti Múzeum újszerzeményi kiállítása. U. o., 12. sz.
6. Neonacionalizmus. Válasz a Napkelet körkérdésére. U. o., 14. sz.
7. Rafael Sabatini: Borgia Caesar élete. U. o., 20. sz.

8. Arany János egyetemi tanársága. U. o., 21. sz.
9. José Ortega Y Gasset. U. o.
10. Áruló írástudók. U. o., 22. sz.
11. Magyar és külföldi folyóiratszémlek a Napkelet egyes számaiban.
12. Rozsnyai Dávid: Horologium turcicum, Magyar Könyvszemle, XXXV. 1—4. sz.
13. Boldog Margit legendája. U. o.

DR. CZOBOR ALFRÉD

vm. főlevéltárnok, a M. Herald. és Geneal. Társ. jegyzője.

1. Ismertetések a Turul-ban.
2. Deák Ferenc levelezése irattárszerű anyagának ismertetése.
(Kézirat.)
3. A Vékey- és Helmeczy-családok középkori története. (Kézirat.)

DR. TABORSKY OTTÓ

állami reálgimnáziumi rendes tanár.

A Partium visszacsatolásának története. (Feldolgozás alatt.)

LUKINICH IMRE.

SZAKIRODALOM.

A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története. 1577—1927. Eredeti levéltári kutatások alapján összegyűjtötte és írta: *Iványi Béla és Gárdonyi Albert*. A tárgyi emlékek ismertetésével kiegészítve szerkesztette: *Czakó Elemér*. Alapításának 350-ik évfordulójára kiadta a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest. 8° 202, (2) l.

A Magyar Könyvszemle 1898-iki évfolyamában ESZTEGÁR László, a SZÉCHÉNYI-Könyvtár akkori jeles «segéd»-je *A bibliografiai szakismerek megszerzése* címmel értékes megfigyelésekben gazdag tanulmányt tett közzé, melyben főleg a brüsszeli konferenciák tanulságait értékesítette, LAMEERE és SURY felszólalása alapján. ESZTEGÁR egy bibliografiai szakiskola felállítását javasolja, amely a mi viszonyainkhoz alkalmazva, a magyar könyvnyomdászat és könyvművészet fejlődésének területét is felölelné. A pusztában hangzó óhajnak még csak visszhangja sem támadt s ezért 30 év múlva, *exen a téren*, ugyanott vagyunk, ahol a mult század végén, pedig szórványosan foglalkoznak a magyar könyvészet, könyvkiadás és könyvnyomdák fejlődésével. Azonban a magyar könyv előállításának, kialakulásának története, a magyar nyomdászat fejlődése, GULYÁS Pál és GÁRDONYI Albert alapvető tanulmányain kívül, kevés kutatóra talált. Valahogy másodrangú jelenségként kezelték művelődésünk ez elsőrangú jelentőségű megnyilatkozásait s ez is egyik oka annak, hogy nem volt meg a közérdeklődésnek az a spontaneitása és egyetemessége a Királyi Magyar Egyetemi nyomda kollektív kiállítása és történetének megjelenése iránt. Pedig az Egyetemi Nyomda nemcsak legelső katolikus nyomdánk, hanem egyúttal a ma működő nyomdák között a legrégebb is.

Alig két évtizeddel a GUTENBERG «világhódító» felfedezése (1450) után, a XV. sz. 70-es éveiben KARAI László budai prépost, a humanista MATYÁS király alkancellárja, megbízta HESS András olasz származású nyomdászt egy budai nyomda felállításával. Ezzel a kora-reneszánsz nyomdaalapítással előztük meg többek közt Angliát, Spanyolországot és

Hollandiát. Azonban ez a nyomda a kedvezőtlen politikai viszonyok következtében, mint minden magyar kezdeményezés, hamarosan elpusztult. Ezután több mint félszázaddal később kezdik meg a protestánsok működésüket s hatalmas erőfeszítéssel megvetik az alapját a «nemzeti és vallási gondolat harcok eszközeinek», a könyvnyomtatásnak. A reformáció kulturális érdeme már csak ebből a szempontból is kétségtelen. Azonban a felébredő katolikus szellem is hamarosan felismeri a nyomtatott betűnek valóban a szószéknél és iskolánál maradandóbb hatását és igazságának kivívására siet. A reformáció nyomása alatt, a katolikus gondolat öntudatra ébredésével kezdődik Magyarországon az első nagyszabású könyvnyomtatási akció. TELEGDI Mihály nagy egyéniségén keresztül. A bécsi jezsuita nyomda 1577. évi megvételével s annak Nagyszombatba való szállításával kezdődik katolikus nyomdászatunk. Ez egyúttal az Egyetemi Nyomda megalapításának éve is. Egyetemi nyomdánk történetét három részre lehet osztani; a nagyszombati, a budai és végül a pesti korszakra. A nyomda első korszaka alatt, mely kisebb-nagyobb megszakításokkal kb. 200 esztendőre terjed, 180 magyar nyelvű könyv jelent meg. A nyomda első terméke magának az alapító TELEGDINEK volt a főműve. (*Az Evangéliomoknak... Magyarazatlyanac Második része*). Az alapító halála után, habár a nyomda vezetése jó kezekbe (PÉCSI Lukács) került, mégis bizonyos hanyatlást vehetünk észre. Azonban, míg ilyen külső, mondhatnám fizikai nehézségekkel kellett megküzdeni, azalatt serényen folyt a munka, s voltak esztendők, melyekben elég szép eredményeket értek el. 1579-ben indították meg az oly híressé vált, közkedvelt nagyszombati kalendáriumot. 1603-ban adják ki, a sárvári nyomdával kelve versenyre. PÁZMÁNY Péter kitűnő dialektikájú *Feleletét* MAGYARI István *Romlásaira*. A hanyatlás pozsonyi korszaka körülbelül húsz évig tarthatott (1621—1640), mely úgyszólván meddő volt s melynek nyomai alig találhatók. 1635-ben alapítja PÁZMÁNY nagyszombati egyetemét s ennek további eredményeként kerül vissza a nyomda is alapításának eredeti helyére. Itt jelennek meg KÁLDI György, Otrókócsi FÓRIS Ferenc, PRAY György és SÁMBÁR Mátyás, (az 55. lapon tévesen Jánosnak írva!) az *Egy vén bial orrára való karika szerzőjének* művei és 1696-ban a *Corpus Juris Hungarici*. A nagyszombati korszakban itt készült hazánkban a legtöbb teológiai mű: imák, káték, kánonok, mánuálék, missálék, officiumok, regulárek, rituálék és teológiai hitviták. Érdemes megfigyelni a nyomda kiadványainak, különösen XVII. századvégi kalendáriumkötéseit, melyeken e korral

párhuzamos barokk jellemvonásokat vizsgálhatunk meg: a cizelláltságot és stil-cikornyát. Míg ezeken a kötésekben különösen a kor művészkedő hajlama, a barokk mindenre kiterjedő hatása mutatkozott, addig a rézmetszeteken, ezekkel egyidejűleg, a század holland művészetének szintén a barokkból eredő nyomai lelhetők fel. Jóval, mondhatnám egy századdal később, FALUDI műveinek nagyszombati kiadásában is még mindig ez a késő-barokk szellem nyilatkozott meg (*A bölcs... udvari ember 1772.*). A nagyszombati egyetem Budára való költözésével (1777. szept.) együtt történt meg a nyomda kettéválása is, mégpedig a nagyobbik rész az egyetemmel együtt Budán talált elhelyezést, míg Nagyszombatban ennek fiókja (filialis) maradt, mely ott még csak 10 évig «tengődött», úgy, hogy fölszerelését 1797-ben Budára hozatták s az anyanyomdával egyesítették.

Ezzel az átköltözéssel kezdődik meg az Egyetemi Nyomda második, de virágzásának az előbbinél jóval tartalmasabb és gazdagabb értékű kora: a budai korszak, mely több mint száz évig tartott s 1877-ig 803 darab magyarnyelvű könyvvel gazdagította irodalmunkat. A nyomda, mint egyetemi intézmény először 1778-ban szerepel: Tipographia Regiae Universitatis Budensis. A budai korszak legelső s egyben legkimagaslóbb eseménye MÁRIA TERÉZIÁ-nak 1779 november 5-iki rendelete volt, melyben a nyomdát a tankönyvelőállítás és terjesztés kizárólagos szabadalmában részesítette. Ezenkívül az 1777—1877-ig terjedő kornak, a nyomda szempontjából is a legfontosabb eredménye, az irodalom központosításának előmozdítása volt. Iróink és költőink, tudósainkkal együtt itt adták ki műveiket s ezzel is nagyrészt előmozdították a magyar irodalom fejlődésének útját. Itt dolgoztat RÉVAL, a nagy nyelvész, ÁNYOS Pál és VIRÁG Benedek, VERSEGHY, majd BATSÁNYI és KAZINCZY s a két KISFALUDY is. Később, a múlt század elején SÁGHY Ferenc geniális vezetése alatt a nyomdának ez a kontaktusa az élő irodalommal még elszakíthatatlanabbá erősödött. 1807-tel, KISFALUDY Sándor *Himfy*-kiadásával kezdődik az Egyetemi Nyomda életének is reformkorszaka, mely az *Aurora*-zsebkönyv és PETŐFI verseinek kiadásával érte el tetőfokát. A tudományos munkák kiadásával is a nyomda nagy szolgálatot tett a hazai művelődés előmozdítására; így különösen Múzeumunk és a Tudományos Akadémia foglalkoztatták eredményesen. Innen kerültek még ki PETRICHEVICH HORVÁTH hirhedi *Honderü*-je. VAHOT *Divallap*-ja, melynek PETŐFI volt a segédszerkesztője, ki mindennap följárt a várba korrekturekat javítani.

Könyvek kiadásával ebben a korban felkeresték a nyomdát SZÉCHENYI István és JÓSIKA, FÁY András és VÖRÖSMARTY. A nyomda a szabadságharc alatt Debrecenbe költözik, majd az abszolutizmus mindent megbénító súlya a nyomdára is csapásként nehezedett, míg 67 után EÖTVÖS és TREFORT minden igyekezete és munkája ellenére is, újból a hanyatlás jelei mutatkoznak, amin még az sem segít, hogy felruházzák a KILIÁN-vállalatot «egyetemi könyvkereskedő»-i címmel és mint főbizományosra rábizzák a kiadványok árusítását. Ebben az időben is jelentek meg a nyomdának kitűnő kiadványai, így SZÁSZ Károly, HENSZLMAN, THALY, PAULER Gyula, BARTALUS és EÖTVÖS művei, mégis gazdaságilag még ezzel sem volt képes szanalni magát. Azonban minden hanyatlás mellett nagyon nagy érdeme és előnye volt a nyomdának az, hogy a nehézségek dacára is megtudta tartani a folytonosságot s még a világháború sem volt képes működését, a sok gáncsoskodás ellenére, megakadályozni.

Még a világháború végére (1918) nyúlnak vissza a nyomda harmadik korszakának szálai, 1923—26 között, a Tudományos Társulatok Sajtóvállalatának megalapításával egyidejűleg kezdődik a nyomda második, az előbbi kettőnél nagyobb szabású virágkora: a pesti korszak. Gróf KLEBELSBERG tervszerű kezdeményezésének és szervező munkájának eredményeképpen alakították meg a Királyi Magyar Egyetemi Nyomdát a mai formájában. Nagy kulturális missziót végzett és végez ma is s úgy technikai, mint szellemi vezetésében nemzetünk hatalmas erőforrása lett. Valóban «mindezek a jelenségek azt mutatják, hogy a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 350 éves mult után nemcsak folytatni tudta eddigi tevékenységét, de újabb, az eddigit felülmúló lendületbe is tudott jönni. Egyik legjelentősebb kultúrpolitikai tényezőjévé vált az országnak, amelynek a társvállalkozások sorában is irányadó jelentősége és szerepe van».

DR. KOZOCSA SÁNDOR.

Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1926. év. Összeállította: Dr. FERENCZI Miklós. (Erdélyi Tudományos Füzetek, szerkeszti dr. GYÖRGY Lajos, 14. szám.) Cluj-Kolozsvár, Lapkiadó nyomdai műintézet r.-t., 1928, 8°, 23 l.

Az erdélyi magyar szellemi élet terméséről ez már a harmadik kimutatás. Az első kettőt GYÖRGY Lajos állította össze az 1919—24 és 1925-s évekről, ezekhez csatlakozik most FERENCZI Miklós beszámolója az 1926-s év irodalmáról. Összesen 400 munka szerepel a kimutatás-

ban; az előző évhez képest némi csökkenés (3,75⁰/₀) mutatkozik, amit a szerző szerint az időközben megszűnt Erdélyi Orvosi Lap különnyomatainak elmaradása okozott. A 400 munkából szépirodalomra 107 darab (27⁰/₀), tudományos és ismeretterjesztő művekre 90 (22,5⁰/₀), vallásos irodalomra 55 (13,5⁰/₀), tankönyvekre 25 darab (6⁰/₀) esik, 123 mű (31⁰/₀) vegyes tartalmú. Maga a felsorolás tartalmi osztályozás nélkül, a szerzők betűrendjében adja a munkákat. Az általános jellegű művek, mint az iskolai értesítők, jegyzőkönyvek, jelentések, naptárak, törvények, rendeletek azonban egy-egy összetartó csoportba kerültek és külön címszókat is kaptak. Itt egy tipografiai hibára figyelmeztethetünk. A vastag betűs címszók a betűrendbe illeszkedtek, de az alájuk tartozó munkák és a sorrendben következő másfajta művek közt semmi elválasztó jel (csillag, stb.) nincsen, ami megnehezíti az áttekintést, másrészt könnyen félrevezetheti a csak futólagosan lapozgatót. H. G.

Zakład u narodowego imienia Ossolińskich ustawy, przywileje i rzeczy dziejów jego dotyczące. Zebrał i wydał Wilhelm *Bruchnalski*. Lwów 1928. Ossolineum. 8° XXXII, 748, 1 l.

Institut National Ossolinski, de Adam Fisher. Traduit du polonais par Jean *Narkiewicz Jodko*. Léopol 1928. Ossolineum. 8° 115, 4 l.

A két mű az OSSOLINSKI-intézet 100 éves fennállásának emlékére rendezett jubileum alkalmával jelent meg. Az első az Intézet keletkezésére, történetére vonatkozó iratokat közli, 1804—1867-ig német és lengyel, azontúl 1927-ig csak lengyel nyelven. A második az intézet történetét adja s kulturális jelentőségét méltatja.

Az alapító gróf OSSOLINSKI József Miksa (1748—1826) Lengyelország felosztása után, minthogy birtokai Galiciában feküdtek, Ausztriában telepedik le. Állandó tartózkodási helye Bécs. Csakhamar megnyeri az udvar bizalmát s nagy kitüntetésekben lesz része, 1809 óta az udvari könyvtár igazgatója. Meghalt 1826 március 17-én Bécsben.

A XVIII. század második fele Lengyelország legsomorúbb korszaka, az ismételten benyomuló orosz seregek kultúrincseiből is kifosztják az országot. ZALUSKI mintegy 300.000 kötetes könyvtára kézirat és metszetgyűjteménye, a RADZIWIŁŁ-ek könyvtárai, SZANISZŁÓ ÁGOST s a SAPIEHA-család kép- és szoborgyűjteménye Szentpétervárra vándorol a cári gyűjtemények gazdagítására. A XIX. század elején újból meg-

indul a gyűjtés; a szerzetesrendek feloszlatása után tömérdek ritkaság került a piacra, ez az idő volt az amatőrök és gyűjtők arany kora s ezekben a szomorú időkben ez volt az egyedüli mező, amelyen a lengyel hazafiak a nemzeti ügynek szolgálatokat tehettek. Kortársai példájára a tudós és bibliofil OSSOLINSKI is gyűjteni kezdi a lengyel irodalom emlékeit. Könyvtárának rendezője a tudós szótáríró LINDE ismételtén átkutatja az egyháziak s a nemesi kuriák könyvtárait. Gyűjtésében azonban nemes cél vezérli, már 1800-ban felmerül benne a gondolat, hogy gyűjteményét a nemzetnek ajánlja fel. DIERSKOWSKIHEZ írt levelében (1812) újból hangsúlyozza, hogy jó emléket akar hagyni maga után s még halála után is hasznára kíván lenni nemzetének. Gyűjteményének székhelyül először Zamoscot, majd Tarnowot, végül Lembergét választja s erre a célra megveszi a karmeliták romokban heverő zárdáját és templomát 23.710 forintért. II. FERENC császár az alapítást 1817 május 8-án erősíti meg. Gyűjteménye fennmaradásának biztosítására szerződést köt LUBOMIRSKI Henrikkel, akire s törvényes örökösire az intézet kurátori tisztét ruházza, rájuk bízza az Intézetre hagyott ingatlan vagyónak kezelését is oly föltétellel, hogy annak jövedelméből évenként 6000 forintot az Intézet fenntartására fordítanak. 1825-iki szerződésben LUBOMIRSKI hozzájárul, hogy családjuk művészeti gyűjteménye az OSSOLINSKI-intézethez csatoltassék LUBOMIRSKI-múzeum címen.

Az OSSOLINSKI-gyűjtemény 1827 március 31-én indított el Bécsből Lembergbe, állománya 10.121 mű 19.055 kötetben, 567 kézirat 715 kötetben; a LUBOMIRSKI-gyűjteményé: archaeológiai tárgy 3854, kép 1061, metszet 28.698, érem 21.274 darab. Aztán megkezdődött a romok átépítése, amely munkálatoknál önzetlenségével és szaktanácsaival BEM kapitány is nagy érdemeket szerzett.

Az intézet az alapító rendelkezése szerint évenként tudományos kiadványt bocsát ki. 1878-ban megszerezte az elemi iskolai könyvek kiadásának jogát, miáltal gazdag jövedelemhez jutott. Jelenleg könyvkiadóvállalatot tart fenn: történelmi, irodalmi, nyelvtudományi és szép-irodalmi kiadványai terjesztésére Varsóban, Lembergben, Krakkóban üzletei vannak. Az intézet mellett kezdettől fogva nyomda is működik, amely 1834-ben titkon forradalmi röpiratokat állított elő, amiért a bécsi kormány úgy az intézetet, mint a nyomdát több évre bezáratta s az igazgatót, tisztviselőket és a nyomda személyzetét fogsággal sujtotta. Jelenleg két nyomda van üzemben 10—10 sajtóval, 10—10 vagon papírfogyasztással s 41—47 főnyi személyzettel.

Az intézetet, mint a nemzeti kultúra emlékeinek kincsesházát, a nemzet alapításától kezdve szívébe zárta s lelkes támogatásban részesítette; a nemesi családok letétbe helyezik levéltáraikat, különösen kiválik a SAPIEHA-család nagyon gazdag és fontos családi levéltárával, több ezer kötetre menő könyvtáraikat: WRONOWSKI 6600, NARGIELEWICZ 8790, gróf BADENI 10.000 kötettel, 1921-ben kerül be, mint különálló csoport a PAWLKOWSKI-gyűjtemény, állománya 21.500 kötet, 24.800 metszet, 3600 numizmatikai tárgy. Az 1927. évi statisztika szerint a könyvtár anyaga 193.303 kötet, 3001 atlasz, 5929 kézirat, 9568 autogramm; külön kiemelendő, hogy a francia irodalom leggazdagabban van benne képviselve, s hogy legtöbb folyóiratot járat az országban.

A társadalom lelkes támogatását a nemzeti szempontok is irányítják: az Intézet az ország délkeleti határán a lengyel műveltség őrszeme és bástyája, a lembergi szellemi élet központja; volt tisztviselői a nemzeti ügy szolgálatában üldöztetést is szenvedtek, az újabbak BIELOWSKI, MALECKI, KETRZYNSKI a lengyel tudományos élet kiváló képviselői, a multnak nagynevű buvárai.

HAVRÁN DÁNIEL.

Bibliografja historji polskiej za rok 1927. Marja Mazankówna i Kazimierz Tyszkowski. Lwów 1928. Ossolineum. 8° 55 l.

A füzet különlenyomat a «Kwartalnik Historyczni» 42-ik évfolyamából. Tartalmazza a lengyelországi és külföldi önálló és gyűjteményes művek, az évkönyvekben és folyóiratokban megjelent, Lengyelország történetét tárgyzó, cikkek bibliographiáját. Hogy a történelem fogalmát milyen tág körre terjeszti ki, megmutatja a mű fejezeteinek a felsorolása: történelem, segédtudományok, földrajz és etnografia, művészet-történet és archaeológia, hadtörténet, egyháztörténet, jog- és gazdaságtörténet, kultúrtörténet. A műben a magyar irodalom is föl van dolgozva.

HAVRÁN DÁNIEL.

Divéky Adorján: A lengyelországi könyv- és levéltárak magyar vonatkozású kézirati anyaga. (Különlenyomat a «Levéltári Közlemények» 1927. évi 1—4. számából.) Budapest, Egyetemi-nyomda, 1928, 8°, 32 l.

Szerző, a magyar-lengyel kapcsolatok szorgalmas kutatója, kétévi munkával áttanulmányozta a jelentősebb lengyelországi könyvtárakat és levéltárakat és a bennük őrzött magyar vonatkozású kéziratokról ad most

cikkében áttekintést. Az anyag rendkívül gazdag, hiszen a két nemzet évszázados kereskedelmi, kulturális, politikai érintkezésben állott egymással. Magyar szempontból elsősorban a krakói gyűjtemények jönnek tekintetbe. Így Krakó városának régi levéltára, amely a városi vámkönyvekkel főleg kereskedelemtörténeti adatokat nyújt, a JAGELLO-könyvtár, az egyetem levéltára, amelyekben a Krakóban tanult magyar egyetemi hallgatókról találunk becses feljegyzéseket. Politikai vonatkozású kézirat sok van a CZARTORYSKI hercegi múzeumban. Lembergben különösen az OSSOLINSKI-könyvtár tartalmaz sok magyar történeti vonatkozású anyagot, főleg Lengyelország és Erdély XVI—XVII. századbeli kapcsolataira vonatkozót. Ugyanitt az állami levéltár őrzi a magyar szabadságharc támogatására szervezett lengyel légió ellen az osztrákoktól indított per iratait. A varsói főlevéltár királyi anyakönyveiben meg számadáskönyveiben számtalan kereskedelmi és művelődéstörténeti vonatkozás van, éppen így a pénzügyi levéltárban. Más, kisebb varsói könyvtárakban és Pózen, Thorn, Vilna, Danzig gyűjteményeiben lévő magyar anyagot is gondosan felsorolja DIVEKY, aki értékes munkát végzett az eddig nagy részben kiaknázatlan forrásanyag számbavételével.

H. G.

Antonio Bonfini MCDXXVII—MCMXXVII. A cura della Brigata Ascolana Amici dell'Arte—Gruppo Studiosi Storia Patria. Ascoli Piceno, 1928, 8°, 139 pag.

Antonio BONFINI születésének ötszázados évfordulójára készült ez az emlékkönyv, amely egy magyar és egy olasz tudós dolgozatán keresztül idézi fel a magyar-olasz barátság legszebb idejét: MÁTYÁS király korszakát. BONFINI értékes történetírói munkásságát nemcsak mi, de az olaszok is mindig számontartották és megbecsülték. A könyvben mintegy bevezetésül két tizennyolcadik századi író, MAZZUCHELLI és MARCUCCI, életrajzi feljegyzéseit találjuk BONFINI-ről; mindkettő nagy méltánnyal emlékezik meg róla. TÓTH László, a kötet egyik munkatársa, BONFINI magyarországi tartózkodásának körülményeit ismerteti. Természetesen munkáira is kiterjeszkedik, megismertet főművének forrásaival, a kézirat, majd a kiadások sorsával. Az eredeti kéziratból csak két töredéket ismerünk. Ezeket JAKUBOVICH Emil fedezte fel a Nemzeti Múzeum kézirtárában, illetőleg a szegedi franciskánus-kolostorban és felfedezéséről annak idején a Magyar Könyvszemlében számolt be. TÓTH László kiemeli BONFINI lényeges vonását; a renaissance idejére oly jel-

lemző udvari történetíró volt, aki ura dicsőítésére nyugodtan hamisítja meg a valóságot, így amidőn MÁTYÁS családját a rómaiakig viszi vissza. Antikizáló hajlandóságával magyarázza BONFINI-nek azt a tévedését is, hogy az erdélyi románokat a római légionáriusok és gyarmatosok utódjainak tartja.

A másik tanulmány szerzője, Mario BATTISTRADA a magyarországi renaissance képét, KORVIN MÁTYÁS uralmát rajzolja meg a *Rerum Ungaricarum Decades* alapján. Érdekesen, bő idézetek segítségével világítja meg a király és királyné, aragóniai BEATRICE egyéniségét, kettőjük viszonyát, BONFINI és BEATRICE modern történetírója, BERZEVICZY egyformán megállapították a királyné nagy befolyását urára kulturális, sőt politikai kérdésekben és Mario BATTISTRADA ezt még nyomatékosabban hangsúlyozza, nagy részben az ő hatásából vezetve le MÁTYÁS-nak a tudomány- és művészetpártolásban, de életformában, külsőségekben is olasz példák után igazodását. Tanulmányában elismeréssel emeli ki BONFINI testi-lelki portrérázoló művészetét, meglevenítő leíróképességét, stílusának könnyed eleganciáját, a klasszikus minták alapján közbeszótt beszédek sokszor nagyon találó megfigyeléseit.

A kötet olvasmánynak is érdekes és tudományos jellege mellett kitűnő propaganda munka; felhívja a figyelmet a magyar kultúra értékére és a legjobb szolgálatot teszi a magyar és olasz barátság ügyének.

HALÁSZ GÁBOR.

Toepfer, Ludvig: *Über das Büchersammeln.* (Bibliophile Zeit- und Streitfragen. I. Heft.) Wien, Leipzig. (1927.) Verlag Leopold Heidrich. 8°., 23 S.

A kis füzetet pársoros «Einführung» vezet be, melyben a vállalat szerkesztője a sorozat megindításának körülményeire és okaira mutat rá s mintegy célt tűz ki a következő füzetek anyagára és összeállítására nézve. TOEPFER bevezetésében a könyvgyűjtőtípusok változatos sorát említi meg, így a monomaniákus-, a komikus-, a komoly-, a szexuál-tudomány körébe tartozó, pathológikus tünetű könyvgyűjtők típusát emeli ki, nem hagyván említés nélkül azokat a különleges, de egyben feltűnő ügyességet eláruló összehasonlításokat, melyek Fauszttal, a tudás-szomj és Don Juannal, a szerelmi szenvedély telhetetlenjével keresnek analógiát a könyvgyűjtők szenvedélyére, a bibliomániára. A szerző később kijelenti, hogy nem célja újat adni, hanem csak a mostani könyvgyűjtőknek egynéhány praktikus tanáccsal szolgálni. A dolgozat két részre oszlik s ezen belül tárgyalja, hogy *hogyan* és *mit* gyűjtsünk.

A tanulmány nem nagy elmélyüléssel s legkevésbé mély szakismerettel készült, azonban ha tárgyát felületességgel nézi is, mégis sok újszemponitú megállapítása és jellemző elméleti fejtegetése megérdemli, hogy tüzetesebben ismertessük. A felvetett első kérdést, *hogyan* gyűjtünk, az író szerint a valódi könyvgyűjtő nem ismeri. A német bibliofilek fejlesztették nagyra ezt a háború utáni időben. A pénz és a nagyarányú könyvvétel még nem tesz valakit bibliofillé: pénzt könyvbe fektetni hasznossági célból nem igazi könyvgyűjtés. Az ilyen gyűjtéshez közel áll a szenvedélyes gyűjtés, az ú. n. Don Juan-típus. Az, hogy valaki birtokában legyen egy ritka könyvnek, ez szenvedélyé válik, az azonban, aki igazán szereti a könyvet, még ezt a szenvedélyt is legyőzi, hiszen ez nem bélyeg- vagy autogramgyűjtés. A könyv-, kép-, vagy metszetgyűjtemény értéke belső, azaz tartalmi, míg a bélyeggyűjteményé külső. Szóval az, aki csak gyűjt, nem az igazi gyűjtő, hanem csak az, aki el is olvassa a könyveket: a könyv külső, formális és belső, tartalmi ismerete által válik a gyűjtő igazi bibliofillé. Hiszen vannak gyűjtők, kiknek egész intelligenciájukat és egyéniségüket meg lehet állapítani könyvtárukból s az ilyen könyvgyűjtő tudós biztosítva van az ellen, hogy könyvmollyá, a könyvnek akár külső, akár belső mániakusává alacsonyodjék. A tökéletes könyvtár csak lassú fejlődés eredménye, mert aki csak megrendel magának egy értékes tartalommal és gyönyörű kötetekkel gazdag könyvtárt, az még nem bibliofil, mert ennél minden diák előbbrevaló, ki megtakarított pénzéből veszi a könyveket és a könyv szellemének, a könyv tartalmi értékének áldoz. A könyv tartalmának szeretete a legnagyobb, sőt az egyetlen könyvtárfejlesztő és könyvtárépítő erő.

A dolgozat második kérdése, *mit* gyűjtünk, ismét két részre oszlik, általános és speciális (irodalom) részre. Az író könnyebb oldalról fogta meg e kérdést s inkább az egyes specialitások gyűjtési módját ismerteti, mintsem valami reálisan elfogadható tanácsot adna. Foglalkozik GRISEBACH könyvtártani elméletével, majd az egyes szakterületeken belül az általános klasszikusok gyűjtésével, az első kiadások (editio princeps) kérdésével, nem hagyva figyelmen kívül a könyv kiállítását, faximilek jelentőségét, a könyvtár specializálódásának hiányosságait és előnyös oldalait s végül foglalkozik még az illusztrált könyvek értékével és a könyvkötés egyes közép- és újkori problémájával. Stílusa kellemesen gördül s mondanivalóit mindig fordulatos példákkal, hasonlatokkal és képekkel tudja megvilágítani.

A magyar bibliofilélet gazdagságának és lendületes előretörésének példájára legkedvezőbb alkalom, ha a magyar *Bibliofil Könyvtár* első számát az ismertetett német bibliofil könyvtár első számával összehasonlítjuk: mind a külső kiállításban, mind pedig a belső tartalmában, messze kimagaslik a magyar kezdeményezés német társa felett s hogy ez mennyire jelentős dolog, azt mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a német bibliofília az egész világon úttörő és a legjelentősebb valamennyi nemzetét véve tekintetbe.

KOZOCSA SÁNDOR.

Zoltai Lajos: Jelentés Debrecen szab. kir. város Múzeumának és Közművelődési Könyvtárának 1927. évi működéséről. Debrecen, 1928. 53, 2 l. 8 r.

Zoltai Lajos: Jelentés Debrecen szab. kir. város Múzeumának és Közművelődési Könyvtárának 1928. évi működéséről. Debrecen, 1929. 60. l. 8 r.

A Közművelődési Könyvtár kultúrhivatását igen jól tölti be s teljes igyekezettel van azon, hogy állományából minél többen nyerjenek szellemi élvezetet, táplálékot. E célból 1927-ben azt az újítást vezette be hogy középiskolai tanulók részére, ha igazgatójuk vagy tanáruk érték felelősséget vállal, az irodalom tanításánál oly fontos háziolvasmányok céljára, könyveket ad kölcsön. Ennek helyes lebonyolítását olyképen eszközölte, hogy minden intézet hetenként egyszer vitette el, illetve szolgáltatotta be a növendékei részére kölcsönként könyveket. Az állomány 1927-ben 14.000 kötet volt. Az olvasótermet 48.616 egyén látogatta, kiknek nagyrésze újságot, folyóiratokat olvasott, de közülök 12.419-en ugyanannyi művet 12.746 kötetben olvasott. A kölcsönzés igen nagyarányú volt, mert 58.913 kölcsönző 66.510 kötetet vitt magával haza. Az érdeklődés túlnyomóan a szépirodalomé. Az 1928. év arról nevezetes, hogy ekkor költözött a könyvtár a Déri Múzeumban lévő új otthonába, melynek szép olvasóterme nagy vonzóerőt gyakorolt. A használat a költözés okozta megszakítás dacára nagy volt. 43.703 olvasó közül 14.714 könyvet kért, míg a többiek a napilapokkal és folyóiratokkal beérték, a kölcsönzökből pedig 52.472-en vittek olvasnivalót haza 60.078 kötetben. A könyvállomány ez évben hirtelen 20.000 kötetre ugrott fel. Örvendetes jelenség még, hogy a könyvtár nyomtatott lajstroma e két éven belül két 1000—1000 példányos kiadást ért meg.

I. K.

Aktuális kérdések irodalma. *Fővárosi Könyvtár.* 46. és 47. szám. Budapest, Székhív. Házinyomba. 1928. 14 ill. 11 l. 8 r.

Az élet elgondolásokkal és tervekkel nem elégszik meg, tetteket kíván. Az étellel való kapcsolatot pedig tettek bizonyítják. A tethez azonban a jószándékon kívül az anyagi lehetőség is szükséges. A Fővárosi Könyvtár az étellel fenntartván kapcsolatát, elgondolásainak testet is kíván adni s ehhez a Főváros Tanácsa, mely a kultúra iránt áldozatkész megértéssel viseltetik, a lehetőséget megadja. Így lehetséges csupán, hogy a Fővárosi Könyvtár gyors egymásutánban jelenteti meg az *Aktuális kérdések irodalmát* s tesz vele az egyes előtérbe kerülő kérdések iránt érdeklődőknek nagy szolgálatot. A 46. szám *A sajtóval* foglalkozik. Ebben a bibliográfiában a szigorúan vett sajtón kívül a közveleményről írott munkák, a sajtóval kapcsolatos jogi kérdések irodalma és a szerzői jogé is bennfoglaltatik. A Fővárosi Könyvtárban 185 mű, cikk, illetve dolgozat található, ami e kérdésre vonatkozik s ezek között 56 magyar. A mai külföldi sajtóval foglalkozó nyolc magyar dolgozat *A Sajtó* című lapban jelent meg. — A 47-ik számú jegyzék gazdasági kérdésnek, a *Kartell és irószit*-nek van szentelve. Ebben 123 címet találunk s közötté csupán 13 magyart (helyesebben 10-et, mert 3 dolgozat 2—2 helyen szerepel), ami mutatja, hogy gazdasági életünk a nagyon nagyarányú vállalatokkal még nem foglalkozhatott oly arányban, hogy nagy tudományos, illetve elméleti irodalma lehessen. — Érdekes megfigyelni, hogy a Fővárosi Könyvtár bibliográfiáinak külső formájához elvből nem ragaszkodik. Az *Aktuális kérdések irodalmának* régebbi formája keskeny és aránylag igen magas volt, ezt a DÜRER- és a SCHUBERT-lajstromoknál körülbelül lexikon formájúvá módosította, míg az újabbakat nagy s széles 8-rétben jelentette meg. Úgy vélem, hogy ezzel is csak az időlegességet kívánja jelezni, mert hiszen a Fővárosi Könyvtár jegyzéke szabályosan évenként megjelenik s abban — aktuális elmúltával — az érdeklődő a szakmunkákat, az újabb gyarapodással együtt amúgy is megtalálja.

I. K.

Kortársaink. 1. JUHÁSZ Géza: *Babits Mihály*. IV., 47. l., 1 m. — 2. SZONDY György: *Csathó Kálmán*. 39. l., 1 m. — 3. ZSIGMOND Ferenc: *Herczeg Ferenc*. 44. l., 1 m. — 4. JUHÁSZ Géza: *Móricz Zsigmond*. 46. (2.) l., 1 m. — 5. HANKISS János: *Tormay Cecile*. 48. l., 1 m. — 6. RUZITSKA Mária: *Zilaby Lajos*. 45. l., 1 m. — Budapest, 1928. Studium kiadása. K. 8°.

HANKISS János életrevaló vállalata irodalmunkban már a harmadik hasonló című kiadvány. Első alkalommal, 1885-ben FÉSŰS György indított meg Pozsonyban ily című sorozatot, melyben többek közt KOSSUTH, TISZA Kálmán, TREFORT, (SZÁSZ Károlytól) MUNKÁCSY, JÓKAI, PULSZKY, stb. élet- és jellemrajzait adta ki, míg másodszer 1894-ben KÖRÖSI László kezdett hasonló címmel egy gyűjteménybe, mely a 2. füzetből *Kortársak* s végül *Korrajzok* címet kapott. Ebben, az előbbinél szélesebb körű sorozatban XIII. LEO, FERENC JÓZSEF, JÓKAI, KOSSUTH, VADNAI Károly, BEÖTHY Zsolt, E. KOVÁCS Gyula, KNEIPP Sebestyén, stb. életrajzai jelentek meg. Időben a harmadikat, (1928) a HANKISS Jánosét Debrecenben szerkesztették, a pécsi Dunántúl Egyetemi Nyomdában állították elő és a pesti Studium hozta forgalomba. Jellemző nyomdai viszonyainkra!

Eddig megjelent hat füzete közül JUHÁSZ Géza BABITS-ról szóló tanulmánya az első. BABITS élő íróink közül talán az egyetlen «irodalmi probléma». Az művészi, irodalompolitikai és világirodalmi szempontból is. A tudományos világ nagy része a φιλόλογος költőt, a poeta doctust méltányolja benne; a virtuoz műfordítót, a legkomplikáltabb versformák könnyed átültetőjét. És ebben, a némely szempontból egyoldalú állásfoglalásban van valami igazság. BABITS valóban, mint műfordító nagy, sőt a legnagyobb. DANTE és SHAKESPEARE, BAUDELAIRE vagy HOMÉROS egyforma költőiséggel ömlenek át az ő művészetén keresztül VÖRÖSMARTY-ARANY nyelvébe. Azonban nála nem szabad figyelmen kívül hagyni a «titkos értelmű» költőt és a regényírót sem. JUHÁSZ Géza kis átmérőjű, de annál értékesebb tanulmánya a sorozat egyetlen ígérete. Kerek, összefoglaló képet ad a költőről; mindig az élet sodrában mutatja be s műveinek valóban «világképét» igyekszik nyújtani. Néhol a tárgyalása zsúfolt, ami kissé fárasztó, azonban mindig jellemző és értékelése teljesen objektív s bár lelkesedése tárgya és hőse iránt elpalástolhatatlan, mégsem bántó, sőt magával ragad. Jobban ki lehetett volna egyensúlyozni BABITS-nak ADY-val való személyes és irodalmi kapcsolatait, mert így csak a szokásos ellentét vetítődött ki tudatunk síkjára. JUHÁSZ célja, hogy «a magyar intelligencia útját egyengessük BABITS felé», elérhetetlen óhaj, mert KEMÉNY Zsigmondok és BABITS Mihályok sohasem voltak népszerűek. A kis essay egységesebb képet nyújt, mint bármilyen bőbeszédű könyv, nagyon helyesen a költőt az emberből magyarázta s nem az embert igyekszik a költőből kiana-lyzálni, néha a költő (mint azt mások ADY-val tették) rovására. Kár azonban, hogy nem kapunk részletes képet BABITS-ról, a tudósról, a fordítóról, kinek ezirányú működése is korszakos a magyar tudományos próza fejlőd-

désében. JUHÁSZ bibliografiai összeállítása aránylag a legteljesebb a sorozatban. — A második dolgozat, a CSATHÓRÓL szóló, egyike a leggyengébbeknek. Vázlatosságában nagy aránytalanságok vannak s ez okozza, hogy nem látjuk az író portréját olyan tisztán, amint az műveiben megnyilatkozik. Az életrajzi adatokat sem tudta plasztikussá tenni s ezért még az élénkebb részek is laposan hatnak. Pedig néhol ügyesen mutat rá írójának jellemző vonásaira s nem egyszer jó megfigyelőre vall. SZONDY túlzóan hatásvadászó (JÓKAI, MIKSÁTH, DICKENS, stb.), ami egy kissé komikus a többi füzet elegáns szintézisével szemben. Kifejezéseit sem mindig válogatja meg s ha nem is használ illitterális szavakat, mégis gyakran csúszik tolla alá «beinvitált» szó. Bibliografiai összeállítása a legkevésbé sem rendszeres s ami ennél még nagyobb hiba, nem is teljes. A legfontosabb kritikák, noha nem egy ezek közül több helyen is megjelent, nincsenek felvéve. — A harmadik füzet ZSIGMOND Ferenc kis összefoglalása HERCZEG írói művészetéről. A bevezetésben rövidre fogja HERCZEG írói munkásságának legfontosabb jellemvonásait s ezek közül három legjellegzetesebb tulajdonságával — témái, alakítóművészete és stílusa — foglalkozik. A tanulmány tömörsége miatt az arányok eltolódnak s ezért ZSIGMOND íróját hűvösebben kezeli, mint a többiek a magukét. A JÓKAI-hatás kiélezése is valószínűleg ezért hat kellemetlenül. Mindamellett a legszakyszerűbben megírt füzet. Bibliografiája gyér s csak a legértékesebbet említi. — A negyedikben JUHÁSZ Géza MÓRICZ Zsigmond alakját kísérelte meg élénk vázolni. Tanulmánya, az első után, nem mondható különösebben sikerültnek. A jelzők és elcsépelet frázisszerű megállapítások között elsikkadt az író. JUHÁSZ óvatos kézzel nyúlt a súlyos problémákhoz s nyílt megállapítások helyett kifogásolásokkal, vagy jelentéktelen dicsérettel él. Nem tudja MÓRICZ emberi és művészi alakját élénk állítani s néhol zavaros tárgyalási módja is kizökkent az egységes hatásból. Pedig tudna jó képet adni, hisz eleven stílussal, gazdag intelligenciával rendelkezik. Az árnyalatok felismerésében sem mindennapi tehetség, kár, hogy elsiette, vagy nem fogta elég teltnarokra témáját. Néhol szinte iskolás kivonatolásszerűnek látszik, az író műveiből vett fejezetcímekkel, melyek legtöbbször nem fedik a címszó alatt tárgyalt anyagot. Szerző szerint a legmodernebb irodalom főeredménye az, «hogy szorosabbra fűzte az évtizedek folyamán meglazult kapcsolatokat a nyugati költészettel»; hogy ez a felfogás mennyire helytelen, elég, ha REVICZKY BAUDELAIRE-, vagy KOMJÁTHY SCHOPENHAUER-kultuszára utalunk. Az ilyen jelzőktől, mint pl. a «szabadszájú» SHAKESPEARE, a «jölfésült» BALZAC

lehetőleg óvakodjunk, hiszen lehet az essay-stilust közvetlenebbé tenni ilyen útszéli jelzők nélkül is. Miért «titáni havas» Eötvös József? Talán nagy hatást elért regényei miatt? A könyvészeti összeállítás elég teljesnek mondható. — Az ötödik füzetben maga a szerkesztő próbálja megrajzolni TORMAY Cecile portréját. Nagy megértéssel készült ez a tanulmány. TORMAY megérdemli ezt a szép és művészi írói arcképet, hiszen KAFFKA Margit mellett a legnagyobb magyar írónőnk. Valóban művészetét a legtalálékosabban «antik szoborhoz», vagy «firenzei ötvösmunkához» lehet hasonlítani s ez is egyik oka annak, hogy népszerűsége nálunk még nem érte el tetőpontját. A bibliográfia teljesebb is lehetett volna. — A sorozat hatodik számát RUZITSKA Mária írta ZILAHY Lajosról. Olyan ez a füzet, mint egy interjú, értéke is körülbelül ezen a színvonalon áll, kellemes csevegés egy túlzóan megnagyított író-hösről, a tudományosságának még csak a látszatától is óvakodva. Egy meleg kedélyű és lángoló lelkesedésű dilettáns munkája, értéke mulandó, mint maga a műfaj, melyben iratott.

Most, hogy szemlét tartottunk a füzetek és azok írói felett, meg kell állapítanunk, hogy nagyon helyes gondolat volt e sorozat megindítása. Valóban szükség van arra, hogy író kortársaink életéből ki-merítsük az élet «nyers» anyagát is, melyben művészetük megnyilatkozott. Ezek a «dokumentumok» érthetőbbé teszik a művész felsőbbrendűségét s bevilágítanak a titkos mozgatórugók közé. Csakugyan itt volt már az ideje egy ilyen «kalauz» megindításának, mely tárgyilagos hangon tanítson és fölfedezzen rejtett értékeket. Helyes gondolat volt összegyűjteni az egyes írók műveinek és azok kritikáinak jegyzékét, de ezt a jövőben nagyobb körültekintéssel és teljesebben kell megoldani. Kár, hogy az «előkészületben» figyelmen kívül hagyták a kritikusokat és irodalomtörténészeket s hogy a tervből ezenkívül kiestek AMBRUS Zoltán, BIBÓ Lajos, HARSÁNYI Kálmán, KODOLÁNYI János és még mások nevei, akiknek életrajzai nélkül nem lenne teljes napjaink irodalmának képe.

KOZOCSA SÁNDOR.

A SZERKESZTŐSÉGHEZ BEKÜLDÖTT KÖNYVEK:

Zakład Narodowy Im. Ossolińskich we Lwowie: Ustawy, Przywileje i Rzeczy dziejów jego dotyczące. Zebrał i wydał Wilhelm BRUCHNAJSKI. Lwów, 1928. — FISCHER, Adam: Instytut National Ossoliński. Léopol, 1928. — MAZANKOWA, Marja i TYSKOWSKI, Kazimierz: Bibliografja Historji Polskiej za rok 1927. Lwów, 1928.

Erdélyi Irodalmi Szemle, Kolozsvár: DR. FERENCZI Miklós: Az erdélyi

magyar irodalom bibliographiája. 1926. és 1927. év. (Erdélyi Tudományos Füzetek. Szerk.: DR. GYÖRGY Lajos. 14. és 18. sz.) Kolozsvár, 1928 és 1929.

Az «Árpád Könyvek» szerkesztősége, Kalocsa: FODOR Árpád: Család-védelem. (Árpád Könyvek. Szerk.: DR. ERDEY Ferenc. 21—22. sz.) Kalocsa, 1928.

A Versenytermelési Útmutató szerkesztősége, Budapest: Versenytermelési Útmutató. A haladó gazda naptára. 1929. Szerk.: FILÓ János dr. és RADNÓTI István. Budapest, 1928.

Magyar Bibliophil Társaság, Budapest: A Magyar Bibliophil Társaság Évkönyve. I. 1921—1928. Budapest, 1928.

Fővárosi Pedagógiai Könyvtár, Budapest: A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár Évkönyve és Szemelvényes Szakjegyzéke 1928. Új folyam 1. szám. Budapest, 1928.

Az Országgyűlés Könyvtára, Budapest: Az Országgyűlés Könyvtárának Katalógusa. I. Közjog és közigazgatási jog, 1866—1928. DR. PANKA Károly és dr. TRÓCSÁNYI György közreműködésével szerkesztette dr. NAGY Miklós. DR. ZSITVAY Tibor képviselőházi elnök előszavával. Budapest, 1929.

Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetemi Könyvtár, Budapest: Americana. A Carnegie endowment for international peace könyvadományának címjegyzéke. (A Budapesti Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetemi Könyvtár címjegyzékének mellékletei. III.) Budapest, 1928.

Magyar Sociographiai Intézet, Budapest: Társadalomtudományi bibliographia. III. évf. Szerk.: DR. KRISZTICS Sándor. (Magyar Sociographiai Intézet kiadványai. 8. szám.) Budapest, é. n. (1929.)

Ranschburg Gusztáv könyvkereskedése, Budapest: DIVÉKY Adorján: A Lengyelországnak elzalogosított 16 szepesi város visszacsatolása 1770-ben. Budapest, 1929.

Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, Budapest: Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. Szerk.: ZSINKA Ferenc. XII. évf. Budapest, 1928.

Dr. Barna János: Balogh István naplója. Sajtó alá rendezte és kiadta BARNÁ János. Makó, 1928. — Balogh István. Egy agg magyar színész életéből. Sajtó alá rendezte és kiadta: dr. BARNÁ János. Makó, 1927.

Dr. Bálint Nagy István: Kolerajárványok Csanád vármegyében. (Adatok Csanád vármegye közegészségügyének történetéhez. I.) Makó, 1928.

Zoltai Lajos: Jelentés Debrecen sz. kir. város Múzeumának és közművelődési könyvtárának 1928. évi működéséről. (Debrecen sz. kir. város Múzeumának [a Déri-múzeumnak] kiadványai. XXIII.) Debrecen, 1929.

Ernsey József: Lazari György kéziratoss éremtana a XVIII. századból. (Különlenyomat a Numizmatikai Közöny XXV. évfolyamából, 1926.) Budapest, 1928.

Dr. Zorkóczy József: Rend a chaosban. Tragédia. Baja, 1929.

Sipos Lajos: A magyar szabadságharc visszhangja a francia irodalomban. 1848—1851. Bölcsészettudományi értekezés. (Bibliothèque de l'Institut Français à l'Université de Budapest. 10.) Budapest, 1929.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire. 1929 január—április. E mintaszerű folyóirat kiváló szerkesztője, Fernand VANDÉREM minden füzet «Chronique» rovatában egy-egy elfelejtett vagy kevésbé méltányolt kiadványra hívja fel olvasói figyelmét, vagy tisztázza egy-egy mű «eredeti kiadásának» kérdését. Az eredeti kiadás kérdése erősen foglalkoztatja a francia könyvgyűjtőket s ezeknek megállapítása körül gyakran heves viták fejlődnek ki. A francia könyveknél gyakran jogos a vita, mert ugyanaz a mű egyazon évben pld. Bruxellesben s Párisban is megjelent, így hát a «legelsőség» kérdését sok minden érvel, újsághírrrel, hirdetéssel kell igazolniok. Így az igazi könyvbarátoknak s könyvszakértőknek alapos könyvészeti és irodalmi ismeretekről kell tanubizonyosságot tenniök. A Bulletin e kérdéseken kívül a történeti részt is műveli, így hosszabb s igen érdekes cikket közöl G. MACON tollából *Le duc d'Aumale et Emile Augier* címen, melyben e két kiváló férfiú között volt barátságos viszony képét nyújtja eredeti levelek alapján. A középiskolában volt iskolatársak későbbi életükben sem váltak el egymástól s AUMALE hercege AUGIERT könyvtárnokának nevezte ki — mellette egy segéd alkalmazott volt, ki a munkát végezte — csak azért, hogy AUGIER zavartalanul szentelhesse magát irodalmi munkásságának. A szíves viszony AUMALE herceg száműzetése idején sem szakadt meg s AUGIER minden munkáját megjelenéskor megküldötte pártfogójának. A levelek megszűnnek a herceg visszatérével, amely időtől kezdve már személyesen adhatta át AUGIER a könyveket. — A tisztán a francia könyvgyűjtőket érdeklő tanulmányok és cikkek felsorolását elhagyva, meg kell említenünk a párisi Bibliothèque Nationale könyvkötés-kiállításáról szóló beszámolót. Jaquues MÉGRET nagy szeretettel és hozzáértéssel számol be a francia Nemzeti Könyvtár eme legújabb kiállításáról, amelyben e gazdag könyvtár a faragott elefántcsonttal borított kötésekről (Karolinkori evangéliarumok) a 19. századig a könyvkötés egész történetét mutatta be. — Raymond HESSE: *Les sociétés de bibliophiles* címen a francia bibliofil egyesületeket és azok munkásságát ismerteti.

I. K.

La Bibliofilia. XXXI. évf. 1—4. szám (1929. január—április). E gazdag tartalmú folyóirat régi mesgyéjén halad, amikor változatos egymásutánban hoz tanulmányokat metszetekről, nyomtatványokról, levéltárakról stb. Az idei két kettős füzetben is — és ez nálunk szokatlan — több tanulmányt közöl, melyeknek folytatását egy vagy több füzet átugrásával hozza, úgy hogy az olvasó érdeklődése hosszabb ideig kielégítetlen marad. Így az első füzetben Benvenuto DISERTORI *Rami cinquecenteschi alla R. Calcografia* címen BARTSCH Ádám *Peintre graveur* c. munkája XV-ik kötetéhez adott kiegészítéseit nem folytatja a következő (kettős) füzetben, hanem valamelyik utánajövőre hagyja. Ezzel

szemben Roberto RIDOLFI *L'Archivio della famiglia Guicciardini* címen e levéltár részletes lajstromát illetőleg ismertetését folytatja. A 3—4. kettős szám önálló cikkeiben is hosszabb ideig szünetelt tanulmány folytatásával találkozunk, ú. m. Guido Lodovico LUZATTO *L'opera grafica di A. Dürer* című munkájával amely azonban még koránt sincs befejezve. Ugyancsak folytatás Thomas ASHBY *Un incisore antiquario del seicento c.* érdekes és gazdagon illusztrált tanulmánya, amely e számmal be is fejeződik. Az aeronautica iránti érdeklődés mind általánosabbá lesz s ezért a múlt esztendőben közölt lajstrom sikerén felbuzdulva, most az érdeklődők számára *Corriere aeronautico internazionale* címen az utolsó két év termését s annak eredményeit összefoglalóan ismerteti e kérdés kitűnő ismerője, G. BOFFITO. — A La Bibliofilia-nak hírvivata, mint eddig, úgy most is, nagy gondal egybeszedett értesítéseivel tájékoztatja a könyvbarátot a legújabb idők öt érdeklő nevezetesebb eseményeiről. Hírvivatnál jóval nagyobb s valóban kimerítő tájékoztatást kapunk Franciaország és Németország könyvtári és rokontermészeti ügyeiről. A *Courrier le France* A. B. jegyű írója 22 lapos beszámolójából csak a párisi Bibliothèque Nationale fényképészeti úton elkészített lajstromát említjük meg, mely idén nyárra fog befejeztetni s a közönség rendelkezésére bocsáttatni. Úgy mellékesen megemlítjük, hogy a nyomtatványi osztály gyarapodásban az ajándékok kerekszám 25 ezer kötetrel szerepelnek amelyek között nagyértékű könyvészeti ritkaságok is vannak.

I. K.

Revue des Études Hongroises et Finno-ougriennes. 1928. 1—3. sz. (január—szeptember). A BARANYAI István és ECKHARDT Sándor gondos szerkesztésében megjelenő francia nyelvű folyóirat múlt évi első számát SZINNYEI József professor jubileumának szentelte, egyben francia SZINNYEI-Emlékkönyvet adott, melyben MEILLET, TAGLIAVINI, TRONCHON, SAUVAGEOT, MELICH és GOMBOCZ tanulmányait közölte. A 2—3. (kettős) szám BERZEVICZY Albert kitűnő FRAKNÓI Vilmos életrajzát, ECKHARDT Sándor *Sicambria*-ról írt tanulmányát, KASTNER: AMIEL elfelejtett PETŐFI-fordításairól szóló gondos összegező dolgozatát, s CZEKE Marianne: BRUNSVIK Teréz grófnőről való rövid életrajzát — mely úgyszólván kizárólag a gyermek- és nőnevelés érdekében kifejtett munkásságáról szól — közli. Értékes és a külföld tájékoztatása szempontjából fontos rövidebb adalékok, megjegyzések és kritikák minden számban vannak s jó szolgálatot tesznek hazai tudományosságunk ügyének.

I. K.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A budapesti Egyetemi Könyvtár «Americana» gyűjteménye. A múlt év tavaszán a Carnegie Endowment for International Peace egy 766 műből, 1196 kötetből álló Americana collectiót ajándékozott a budapesti Egyetemi Könyvtárnak. A gyűjtemény feldolgozási munkálatai 3 hét alatt befejezést nyertek s augusztusban már a gyűjtemény alfabetikus katalógusa is megjelent az Egyetemi Könyvtár címjegyzékének mellékletei sorozatában. Tekintettel a gyűjtemény zárt tárgyi egységére, az igazgató elhatározta, hogy nem bontja meg azt a könyveknek a Könyvtár szakjaiba való beosztásával, hanem egy tovább építendő új külön gyűjtemény, az «Americana» alapanyagaként külön kezelteti.

Folyó év január 13-án megtörtént a gyűjtemény ünnepies átadása az Egyetemi Könyvtár olvasótermében, ahol egy márványtábla örökíti meg a Carnegie Endowment bőkezű ajándékának emlékét. Az ünnepélyen James BUTLER-WRIGHT, az Egyesült-Államok nagykövete beszédet mondott, melyben hangsúlyozta, hogy az ajándék indoka az a gondolat, hogy a nemzetközi érintkezés nem nyugodhatik tisztán materiális bázison, nem nélkülözheti a szellemi, a lelki alapokat és örömét fejezte ki, hogy mint az ajándék átadójának némi része lehet neki is ebben az ajándékozásban, melynek feladata két nációnak kapcsolatainak elmélyítése. A követtől a kultuszminiszter képviselőtében megjelent PETRI Pál államtitkár vette át a gyűjteményt, beszédében annak a reményének adva kifejezést, hogy a könyvek tényleg közelebb fogják hozni egymáshoz a két népet s így az emberszeretet és civilizáció nagy céljait fogják szolgálni; s kéri a követet, hogy továbbítsa a kultuszminiszter köszönetét a Carnegie Endowment vezetőségének. Utána FINÁCZY Ernő prorektor mondott köszönetet s átadta a gyűjteményt PASTEINER Iván könyvtárigazgatónak, aki átvevő beszédében méltatta annak jelentőségét és mint a háború óta egyre intenzívebbé váló magyar-amerikai szellemi kapcsolatok egy új láncszemét üdvözölte.

A gyűjtemény jellegét az ajándékozás célja adja meg. Ez a cél: propaganda, de a legjobb értelemben; módot adni a külföldnek arra, hogy irodalmának legkiválóbb termékeiben ismerhesse meg Amerikát és az amerikai gondolkozást, megismerhesse olyannak, amilyenek az U. S. A. legkiválóbb fiai látták és látják.

Megismertetni az országokat egymással és ezen az úton a nemzetközi megértést és a békét ápolni, — ez a Carnegie Endowment for International Peace feladata, ez ajándékának is a célja. Az anyag összeválogatása megfelel az Endowment jellegének, de megfelel az amerikai érdeklődés irányának is. Tülnyomó nagyrésze szociális problémákkal s az Egyesült-Államok társadalmi strukturájával foglalkozik. Igen szépen van képviselve a tudományos politikai

irodalom, a tipikusan amerikai politika-tudomány. Nagy hely jut az Egyesült-Államok közjoga irodalmának s gazdasági szervezete ismertetésének. Több nagy gyűjteményes munkával és számos monografiával van képviselve az Egyesült-Államok története és ezen belül különösen nagy amerikaiak biográfiája, az amerikai szépirodalom és filozófia és meglepően nagy számban a pedagógia. Ezek képezik a könyvtár törzsanyagát, az általuk adott képet egészíti ki néhány gondosan összeválogatott munka az Egyesült-Államok földjéről, művészetéről, irodalmáról stb. — Szóval a gyűjtemény egy nagy fondal, szakismerettel és szeretettel összeállított U. S. A. standard könyvtár, amely tényleg alkalmas arra, hogy jó képet adjon az amerikai psychéről és az Egyesült-Államok szellemi életéről.

Az Egyetemi Könyvtár egyrészt az értékes ajándék megbecsülésének akart kifejezést adni azzal, hogy e gyűjtemény alfabetikus katalógusát kinyomatta, másrészt mint Magyarország legjobb ilyen irányú speciális könyvtárának tulajdonosa, az Észak-Amerikára vonatkozó standard művek bibliográfiáját kívánta az érdeklődők kezébe adni. (A katalógus címeirása: *Americana*. A Carnegie Endowment for International Peace könyvadományának címjegyzéke. Budapest, 1928. Kir. M. Egyetemi Nyomda. IV. 132 l. 8°. [A budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetemi Könyvtár címjegyzékének mellékletei. III.]

IFJ. DOMANOVSKY SÁNDOR.

Andreas Pannoniusnak egy ismeretlen kéziratot munkájáról. ANDREAS PANNONIUS munkáit — mint ismeretes — olaszországi kutatásai során a fáradhatatlan FRAKNÓI Vilmos fődözte fel egy római és egy modenai kódexben. (L. Magyar Könyvszemle 1879. évf. 113. s. köv. lk.) Az első jelentősebb részletet írónknak *De Regis Virtutibus* c. MÁTYÁS királyhoz írt művéből ÁBEL Jenő tette közzé 1880-ban *Analecta* c. kötetében. (158. s. köv. lk.) Hat évvel később FRAKNÓI az *Irodalomtört.* Eml. I. k.-ben (*Két magyarországi egyházi író a XV. sz.-ből: Andreas Pannonius — Nicolaus de Mirabilibus*) írónknak összes műveit kiadta s ugyanezen kötetének bevezetésében a vonatkozó életrajzi adatokat is összeállította. 1921-ben Giulio BERTONI *Guarino da Verona fra letterati e corligiani a Ferrara* c. munkájában (183. l.) FRAKNÓI-tól függetlenül megemlékezik a modenai 108. sz. (= Q. 9, 12) latin kéziratról, mely tudvalevőleg ANDREAS PANNONIUS két munkáját tartalmazza.

MAZZATINTI kézirat-katalogusának VII. k.-ből, melyben Francesco CARABELLESE a Monteleone di Calabria-ban őrzött CAPIALBI-könyvtár kézíratait ismerteti, már régóta figyelmessé lettem egy kódexre, mely e nevezetes XV. sz.-i latin írónknak egy eddig teljesen ismeretlen munkáját tartalmazza. A katalogusban (204. l.) a munkáról a következőket találjuk: «*Fratris Andreae Pannonii ordinis Chartusiensis super Cantica Cantorum Salomonis expositio devotissima una cum brevi et morali B. Gregorii papae expositione, quae in marginibus ponitur*». In fine: «*Explicit die 16 martii 1506. Inchoata et ad finem usque perducta una cum toto volumine in Chartusia Ferrariae per F. A. professum domus Bononiae primo anno liberationis meae ex Egypto. Qui habet aures audiendi, audiatur*».

ANDREAS PANNONIUSnak eddig ismert munkái FRAKNÓI szerint «inkább

történelmi vonatkozásaik és szerzőjük egyénisége, mint tudományos értékükért bírnak jelentőséggel». Valószínű, hogy ebben az ismeretlen munkájában is, bár a szerző az *Énekek énekéről* elmélkedik, szintén lehetnek érdekes, talán magyar vonatkozású történelmi jellegű kitérések is. Épen ezért, mihelyt pár évvel ezelőtt hosszabb római tartózkodásom során először alkalmam nyílt rá, azonnal megkíséreltem, hogy a kódex szövegét másolatban megszerezze. E feladat megoldása annál sürgetőbbnek tűnt fel előttem, mert a magánkönyvtárak sorsa általában meglehetősen változatos szokott lenni s így ki lehetünk annak téve, hogy a becsesnek ígérkező kódex egyik napról a másikra mindörökkre eltűnik szemünk elől. Azonban váratlan akadályokra bukkantam, sőt az első próbálkozások alkalmával a tulajdonos-társaktól közvetett úton olyan hírt kaptam, mintha a kódex már nem is lenne a CAPIALBI-család birtokában. Ez a híradás tévesnek bizonyult, amennyiben 1926 tavaszán a római magyar intézet két tagja, NAGY Lajos és SZALAY Ákos északafrikai tanulmányújukra indulóban kérésemre lekötelező áldozatkésztséggel felkeresték Monteleone-ben a szóbanforgó könyvtár tulajdonosait s megállapították, hogy a kódex egyelőre változatlanul a régi helyén van. A múlt év nyarán megfélemlőnek gondolt előkészítés után ismét kísérletet tettem arra, hogy a kézirat lemásolására engedélyt szerezzek, amennyiben egyik tanítványomat, JUHÁSZ Lászlót különböző ajánlólevelekkel felszereltem e feladat megoldására Monteleone-be küldtem. Ez alkalommal az egyik épen jelenlevő társtulajdonos anynyira elzárkózott a kódex lemásolására vonatkozó minden kérés teljesítése elől, hogy még a kézirat megmutatására sem volt hajlandó. A közel jövőben ismét meg fogom próbálni, hogy ANDREAS PANNONIUS ismeretlen művéhez valami módon hozzáférhessek. Az erre vonatkozó újabb tárgyalások kimenetele egyelőre fölötte bizonytalan. Az eddigi tapasztalatok után arra is el kell készülnünk, hogy a jeles magyarországi latin író ismeretlen műve továbbra is hozzáférhetetlen lesz a magyar tudomány számára.

(Szeged.)

HUSZTI JÓZSEF.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1928 nov. 1-től 1929 ápr. 30-ig.

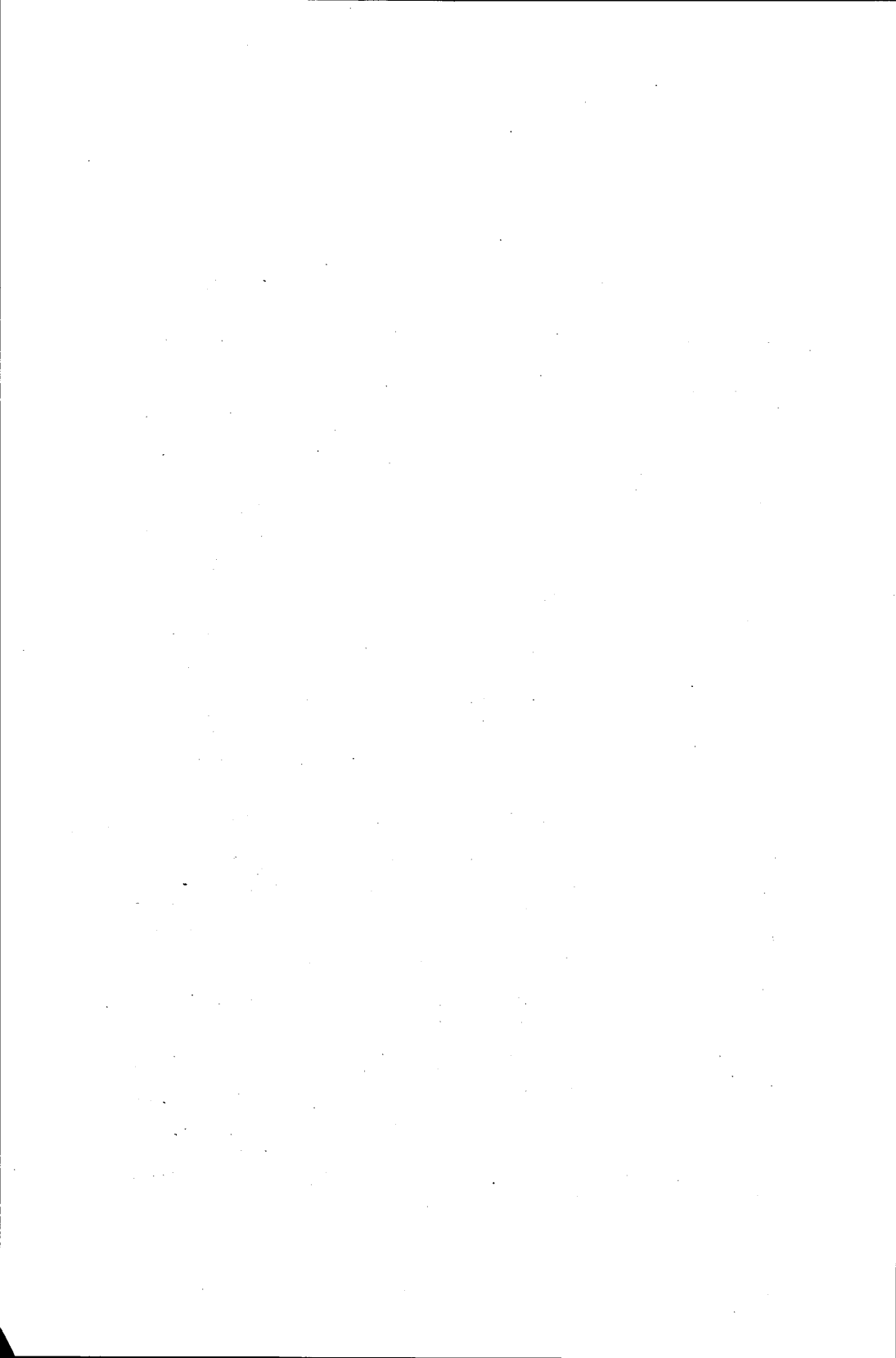
Budapesten.

- Ádám és Biermann*, Metropolitán nyomdai müintézet. V., Falk Miksa-utca 24.
Augenfeld Márkus és Polgár Béla, «Royal» kny. VII., Rózsa-utca 45.
Boros Ignác. VI., Podmaniczky-utca 24.
Braun Aladár. VI., Bajnok-utca 5.
Fischer Gyula. VI., Lázár-utca 13.
****Gergely Miksa**. VI., Lázár-utca 2.
****Gerő Sándor**. II., Székely-utca 2.
Gewürz Ferdinánd, «Glória» kny. VI., Király-utca 18.
Havas Ödön. VIII., Hunyadi-utca 7.
****Kálmán György**. V., Vadász-utca 32.
Katzburg Manó. VII., Dob-utca 25.
Katzburg Salamon. VII., Dob-utca 28.
Keszler Izidor. VI., Vasváry Pál-utca 9.
Kohn Ignác Artur. VII., Klauzál-tér 4.
Ladányi János, «Madách» ny. IV., Magyar-utca 52.
****Landesmann Gyula és Tsai**. VIII., Népszínház-utca 26.
Löffler Lipót. VII., Kisdíófa-utca 2.
Magyar József és Kämpfner Andor. VIII., József-utca 6.
****Morva Rexő**. X., Alkér-utca 32.
Morvai Vilmos. VI., Király-utca 54.
Naftali Aron. VI., Király-utca 32.
Neufeld Zoltán. VII., Rombach-utca 8.
Paulovits Imre. V., Sziget-utca 19.
Pollák Sándor. VI., Rózsa-utca 76.
****Rothenstein Vilmos és Klein László**. VII., Szövetség-utca 6.
Rusznák Lajos. VII., István-út 17. (Nefe-lejts-utca 34.)
****Schmiedl Sándor**. VI., Lázár-utca 13.
Singer Bernát. VIII., Bezerédi-utca 4.
Steiner Heimi Henrik. VII., Király-utca 3.
****Steininger Nátán**. VII, ker., Erzsébet-körút 44.
Sylvester irod. és ny. int. rt. VI., Hermina-út 37.
****Szabó Jenő és Geiszt Mártonné**. V., Arany János-utca 3.
****Szabó Lajos**, Medika ny. IX., Lónyay-utca 18/a.
Szepes Árpád és Leiner Tivadar. V., Alkotmány-utca 15.
****Vajda István**. VI., Lázár-utca 15.
Viola és Geiszt. V., Arany János-utca 3.
Weisz Armin. VII., Wesselényi-utca 22.
****Weisz Sándor**. IX., Ráday-utca 11—13.
****Weisz Simon**. VI., Ó-utca 16.
Weisz Simon. VIII., Vig-utca 6.
****Zwebner Jakab**. VI., Király-utca 32.

Vidéken.

- Baja*. *Bakanek és Goldberger. Árpád-utca 12.
Cegléd. **Ceglédi Hangya Szövetkezeti ny. Nagy Elek és Turi Éde.
Csorna. **Csornai nyomda vállalat. Nyomda és lapkiadó közkereseti társaság, Eigner Géza.
Dunavescé. Weiner Miksa.
Győr. Pannonia kny. Tulajd. Raab Béla. Andrássy-út 15.
Kalocsa. *Berkes és Társa.
Kecskemét. Horváth Ödön. Kecskeméti Közlöny nyomda és lapkiadó vállalat. Arany János-utca 8.
Varga Gyula. Merkantil ny. Koháry-utca 2.
Kiskőrös. Szabolcs Testvérek.
Kiskunhalas. Kiskunhalas Helyi Értesítője lapvállalat nyomdája.
Kispest. Kovács Jenő.
Kistelek. *Kultura ny.
Kunszentmárton. Lakatos József.
Miskolc. *Miskolci kny. rt.
Nyíregyháza. *Tiszavidék ny.
Pesterzsébet. Molnár János.
Róth Lajos. Kertész-utca 4.
Pestszentlőrinc. Dávidovits Zsigmond. «Gráfika» ny. Üllői-út 123.
Pestújhely. Gewürtz Ferdinánd. Gr. Andrássy Gyula-út 32.
Molnár János. Templom-tér 6.
Némethi Elemér.
Sashalom. Miselbach Ede. Gizella-út 1.
Szabadszállás. Preller János.
Tabilótfalu. **Sylvester ny.
Ujkécske. **Luspay Gyula.
Újpest. Bellák Gyula. «Attila» ny. Árpád-út 18.
Székely Jenő. Sokszorosító Ipar ny. Király-utca 1.
Vác. Ábelesz Gábor. «Pannonia» ny.
****Váci keresztény ny. rt.**

A két **-gal jelzett nyomdák megszűntek; az egy *-gal jelzett nyomdák változásról magánúton értesültünk.

BULLETIN
DE LA
REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE
ANNÉE 1929. I. Semestre.

Dr. Paul Gulyás: Über die Titelvignette des Peter Melius'schen Herbariums. Mit vier Textbildern. (Ss. 1—8.)

Kaspar HELTAI Witwe in Kolozsvár veröffentlichte im Jahre 1578 das *Herbarium* des Debrecener Predigers Peter MELIUS, eine ziemlich freie und stark gekürzte Bearbeitung des Lonizerschen *Kräuterbuchs*. Frau HELTAI liess den 207 Blätter zählenden stattlichen Band mit einer Titelvignette schmücken, die aus vier Szenen besteht. Dem unbekanntem Xylographen, der sich mit dem Monogramm S. H. R. (oder S. I. R. ?) bezeichnet, dienten zu drei dieser Szenen einige Holzschnitte als Vorlage, welche Verfasser in der 6. Auflage des *Kräuterbuchs* Adam LONICERUS vorfand. Nur das Original der Szene von der Kräuterfrau konnte nicht eruiert werden. Möglich, dass sie die Kopie der Titelvignette des *Kräuterbuchs* ist, die leider aus dem zur Vergleichung herangezogenen Exemplare des Ung. National-Museums fehlte. Die primitive Arbeit des Ungarischen Holzschneiders ist ebenso weit entfernt von der Freiheit seiner Originale, als MELIUS trockener Auszug von der fließenden Darstellungsweise des LONICERUS. Trotz aller Unbeholfenheit ist sie jedoch ein wertvolles Denkmal aus den Kinderjahren der ungarischen Buchillustration.

Dr. Josef Huszti: Ein Gedicht des Callimachus Siculus an Nikolaus Báthori. (Ss. 9—14.)

Die Handschrift des historischen Werkes von RANSANO (Palermo, Bibl. Com.) hat uns unter anderen ein Gedicht des italienischen Humanisten ANG. CALLIMACHUS SIC. von Mazzara aufbewahrt, welches an Nikolaus BÁTHORI, Bischof von Vác geschrieben ist. Aus dieser Handschrift hat der italienische Biograph RANSANO's, F. A. TERMINI, das Gedicht zum erstenmal herausgegeben. ANG. CALLIMACHUS SIC. von Mazzara müssen wir von seinem Zeitgenossen und Namensgefährten ANG. CALLIMACHUS SIC. von Messina unterscheiden; einige Gedichte des letzteren befinden sich im Cod. Vat. Lat. Urb. 1193.

Dr. Jules Bisztray: L'instruction moderne des bibliothécaires et l'École des Bibliothécaires à Paris. (Pp. 15—24.)

L'idée de l'instruction publique des bibliothécaires date de l'Amérique. Ce fut Melvil DEWEY, l'inventeur de la classification décimale, qui le premier inaugura

un cours de ce genre en 1887 sur Columbia University. Depuis l'enseignement des bibliothécaires prit un développement prodigieux en Amérique et d'après le modèle américain, aussi en Europe, surtout en Allemagne. A Paris un cours a été commencé en 1923 par l'American Library Association et il trouva un si bon accueil aux milieux des bibliothécaires français et étrangers qu'on le changea bientôt en un cours normal dont l'assistance va toujours grandissant. L'École des Bibliothécaires ainsi fondée a pour but l'enseignement pratique de la science des livres et des bibliothèques, c'est-à-dire elle veut former des vrais bibliothécaires qui connaissent les exigences du public et travaillent pour lui et non des savants érudits. Le nouveau type des bibliothèques ne demande pas des archivistes-paléographes, des élèves de l'École Nationale des Chartes, mais des hommes pratiques et réalistes.

Dr. Albert Gárdonyi: Die ältesten Buchhändler der Stadt Pest. VIII—IX. (Ss. 25—32.)

Joseph MÜLLER hat seine Laufbahn im Dienste des Buchhändlers Konrad HARTLEBEN begonnen und erhielt im Jahre 1811 das Recht, eine Leihbibliothek zu errichten. Dieses Unternehmen fiel schlecht aus und er gründete schon im Jahre 1813 eine Buchhandlung, welche sich lange erhielt. Nach dem im Jahre 1842 erfolgten Tode des Stifters übergang die Buchhandlung an seine Witwe und den älteren Sohn Adolf MÜLLER. Im Jahre 1846 trat auch der jüngere Sohn Julius MÜLLER in das Geschäft, der ältere aber gründete im Jahre 1848 eine selbständige Buchhandlung, wozu er auch das Buchdruckerrecht erwarb. Bald darauf starb er, sein Buchhandlungsrecht ging verloren und seinen Büchervorrat erwarb der Buchhändler Robert LAMPEL. Die Buchhandlung des Stifters erhielt sich weiter unter der sachverständigen Leitung Julius MÜLLERS, welcher auch als Herausgeber tätig war.

Der interessanteste Repräsentant der Pester Buchhändler war Sigmund IVANICS, der seine Laufbahn in Wien begonnen hat, im Jahre 1801 aber schon in Ofen das Buchhandlungsrecht erhielt. Er eröffnete die Buchhandlung erst im Jahre 1817 und übersiedelte schon im Jahre 1815 nach Pest, wo er lange als Antiquar tätig war. Im Jahre 1818 erhielt er auch das Recht, eine Leihbibliothek zu errichten, seine Verhältnisse liessen es aber nicht zu, die Befugnis wirklich auszuüben. Als Antiquar war er weit berühmt, nach seinem im Jahre 1844 erfolgten Tode erwies es sich aber, dass er mit Schulden belastet war und die Erben erhielten das Recht, den Büchervorrat zu verkaufen. Sein Schwiegersohn Michael MAGYAR nahm diese Aufgabe auf sich, widmete sich später diesem Berufe und verkaufte das Buchhandlungsrecht an Joseph DEMJÉN.

DOCUMENTS INÉDITS.

Dr Béla Iványi: Livres, bibliothèques et typographies en Hongrie. (Pp. 33—48.)

Sous ce titre l'auteur publie une matière qu'il a recueillie pendant toute sa vie et qui se rapporte à l'histoire du livre hongrois. Dans la préface de cette publication, résultat des fouilles faites dans plus de soixante archives et

bibliothèques, l'auteur éruet l'idée de l'édition d'un «*Monumenta ad historiam librorum, bibliothecarum et typographiarum Regni Hungariae spectantia*». On voit de cette publication que l'estime et le culte des livres chez les hongrois date de la même époque que l'État. Nombre de seigneurs et prélats hongrois avaient des bibliothèques plus remarquables que celles qui étaient possédées en même temps par des princes royaux ou impériaux. Au cours du XVIIIème siècle des bibliothèques publiques et privées ont été fondées en Hongrie, l'une plus belle et plus riche que l'autre, dont plusieurs existent encore aujourd'hui. Nous devons ajouter que la matière à publier n'est pas encore entière et que les fouilles faites dans ce sens dans les bibliothèques hongroises ne sont pas encore finies. La matière immense y publiée prouve aussi que jadis il y avait en Hongrie une vie intellectuelle de haut niveau. Malgré que pendant des siècles les hongrois aient lutté, les armes à la main, pour la défense des civilisations occidentales, dans leurs loisirs ils ont lu pourtant, si pas autre chose, au moins la Bible. Ils ont divulgué la civilisation, non seulement parmi les membres de leur propre nation, mais ils avaient soin de faire connaître, à l'aide des livres imprimés dans leur propre langue, aussi aux nationalités vivant dans leur territoire, les bénéfices de la civilisation.

Dr. Josef von Bajza : Beiträge zur ungarischen Bibliographie über Montenegro. Zweite Serie. (Ss. 49—63.)

Die zweite Serie der ungarischen Bibliographie über Montenegro wurde nach denselben Prinzipien zusammengestellt, wie die Erste. Die erste Serie enthielt 308 Werke, die zweite 121, doch sind unter den letzten 6, mit Sternen bezeichnete Werke, welche auch in der ersten Serie vorkamen und in die Zweite bloß deshalb wiederholt aufgenommen wurden, weil die bibliographische Beschreibung diesmal ausführlicher ist. Die beiden Serien zusammen enthalten also 423 Stücke. Selbständig erschienen davon 134, die übrigen sind in Zeitungen oder Zeitschriften publiziert. In Versen sind 53, die übrigen in Prosa verfaßt. Nach Sprachen teilen sie sich in 172 ungarische Werke (darunter 9 Stücke auch in lateinischer, deutscher, französischer und englischer Übersetzung), 183 serbische, 19 kroatische, 4 lateinische, 26 deutsche, 3 italienische, 13 französische, 2 slowakische, 1 englisches und 1 spanisches Werk.

Dr. André Hevesi : Bibliographie des pièces de théâtre françaises ayant rapport à la Hongrie. (Pp. 64—86.)

L'auteur a tâché de dresser un inventaire complet de toutes les pièces de théâtre françaises, depuis le XVIème siècle jusqu'à nos jours à sujets ou à des personnages hongrois. Il en a trouvé 55, dont une vingtaine out été écrites sous l'ancien régime, le reste au XIXème siècle. Les sujets sont en partie historiques, en partie légendaires ou complètement fantaisistes. Quelques illustres personnages de l'histoire de Hongrie défilent sur la scène française, comme RÁKÓCZI ou THÖKÖLY ; d'autre part. БЕРТЯ au grand pied et Sainte ELISABETH de Hongrie y occupent aussi une place importante. Les notions géographiques et historiques des auteurs français, très vagues sous l'ancien régime, se précisent sensiblement au XIXème siècle.

Dr. Eugen Zoványi: Überreste und Spuren alter Bücher. (Ss. 87—90.)

Unter dieser Überschrift bespricht der Verfasser einige unbekannte, teils fragmentarisch vorhandene, teils völlig verschwundene Werke altungarischer Schriftsteller.

Dr. Georg Kristóf: Die Bücherkäufe eines in Heidelberg studierenden Ungarn aus dem Jahre 1617. (Ss. 90—94.)

In einem, verschiedene Doctoralthesen enthaltenden Colligat der Bibliothek des ref. KÜN-Kollegiums von Szászváros befindet sich ein nahezu zweihundert Titel enthaltendes Bücherverzeichnis mit genauen Preisangaben, nach Formaten geordnet. Die Liste zeugt von einer bemerkenswerten Kritik in der Auswahl der Bücher: der unbekannte Heidelberger Student stand jedenfalls auf der Höhe der damaligen Wissenschaft.

BIBLIOTHÈQUE HONGROISE. (Pp. 95—98.)

Dr. Jolán de Pukánszky-Kádár: Bibliothèque hongroise.

Contributions au I., II. et III. volume de l'Ancienne Bibliothèque Hongroise de Charles SZABÓ.

INDICATEUR OFFICIEL.

Dr. Éméric Lukinich: La bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois en 1928. (Pp. 99—117.)

L'usage de la bibliothèque: *a)* Communications sur place: 1. dans le département des imprimés; nombre des lecteurs: 10.683, volumes communiqués: 28.793; 2. dans le département des journaux; nombre des lecteurs: 3360-volumes communiqués: 9567; 3. dans le département des manuscrits: nombre des lecteurs: 189, pièces communiquées: 3141. 4. dans le département des archives; nombre des lecteurs: 442, pièces communiquées: 245.623. — *b)* Prêts: 1. dans le département des imprimés; nombre des emprunteurs: 3416, volumes prêtés: 5194; 2. dans le département des journaux; nombre des emprunteurs: 169, volumes prêtés: 431; 3. dans le département des manuscrits; nombre des emprunteurs; 35. pièces prêtées: 132; 4. dans le département des archives; nombre des emprunteurs: 105, pièces prêtées: 11.805.

Nombre des volumes reliés pour le département des imprimés: 298.

Accroissement: 1. Département des imprimés; dépôt legal; 24.324, dons: 1545, acquisitions: 767, échanges: 77, en somme: 26.873 pièces. — 2. Département des journaux; dépôt legal: 37.847 numéros, dons: 106 volumes et 169 numéros, acquisitions: 526 volumes et 106 numéros, transférés d'un autre département: 5 volumes, en somme: 831 volumes et 38.228 numéros. — 3. Département des manuscrits; dons: 338 pièces, acquisitions: 717 pièces et 2 caisses, transférés d'un autre département: 165 pièces, en somme: 1071 pièces et 2 caisses, — 4. Département des archives; dons: 941 pièces, acquisitions: 219 pièces, dépôts: 4749 pièces et 20 caisses, copie: 18 pièces,

transférés d'un autre département: 2527 pièces, en somme: 8454 pièces et 20 caisses. — 5. Département de la musique; dépôt legat: 335 pièces, acquisitions: 48 pièces, dons: 51 pièces, transférés d'un autre département: 29 pièces, échanges: 1 pièces, en somme: 464 pièces.

LITTÉRATURE. (Pp. 118—133.)

Geschichte der Königlich Ungarischen Universitätsdruckerei 1577—1927. Auf Grund selbständiger Archivforschungen gesammelt und geschrieben von Béla IVÁNYI und Albert GÁRDONYI. Mit der Besprechung der Materialien ergänzt, redigiert von Elemér CZAKÓ. Herausgegeben für das 350. Jubiläum ihrer Begründung von der Königlich Ungarischen Universitätsdruckerei. Budapest, (1927.) 202 S. 8.º

Das schön und geschmackvoll ausgestattete Buch ist von grosser entwicklungsgeschichtlicher Bedeutung, insofern es die Geschichte der ältesten (unter den auch heute noch bestehenden) ungarischen Buchdruckerei schildert. Von der Gründung des Nikolaus TELEGDI an bis auf unsere Tage stellt dies Werk die Entwicklung dieser wichtigen Kulturinstitution streng auf Archivforschungen begründet dar. Nach dem Anfang, der voller Kämpfe war, erlebte die Druckerei eine wunderbare Blütezeit (in KAZINCZY's und später PETŐFI's Zeitalter), um in unseren Tagen sämtliche Druckereien und Verlagsunternehmungen übertreffend, den Ruhm des ungarischen Gedankens und der ungarischen Kultur zu verkünden.

(ALEXANDER KOZOCSA.)

Bibliographie de la littérature hongroise en Transylvanie. 1926. Rédigé par Nicolas *Ferenczi*. (Cahiers Scientifiques de Transylvanie, réd. par Louis *György*, no. 14.) Cluj-Kolozsvár, 1928, 8°, 23 p.

C'est déjà la troisième publication sur la production intellectuelle des Magyars de Transylvanie depuis 1919. Elle se rapporte à l'an 1926 et donne en somme une liste de 400 ouvrages, dont 107 oeuvres de belles-lettres, 90 oeuvres scientifiques, 55 de la littérature religieuse, 25 livres scolaires et 123 pièces d'un contenu varié.

(G. H.)

Zakład narodowego imienia Ossolińskich ustawy, przywileje i pzewy dxiejów jego dotycząced. Lwów, 1928. Ossolineum. 8°, XXXII, 748, 1 pag.

Institut National Ossolinski, de Adam FISCHER. Traduit du polonais par Jean NARKIEWICZ JODKO.

Le critique trace l'histoire de l'institut Ossolinski d'après les deux oeuvres centenaires ci-dessus cités.

(DANIEL HAVRAN.)

Bibliografja historji polskiej za rok 1927. Marja MAZANKÓWNA i Kazimierz TYSZKOWSKI. Lwów, 1928. Ossolineum. 8°, 55 pag.

Compte rendu sur la classification de la bibliographie de l'histoire polonaise de l'an 1927.

(DANIEL HAVRAN.)

Divéky, Adorján : *Manuscrits aux rapports hongrois dans les bibliothèques et archives polonaises*. (Extrait de la revue : «Levéltári Közlemények», no. 1—4, 1927.) Budapest, Imprimerie Universitaire, 1928, 8°, 32 p.

L'auteur dans un voyage d'études de deux ans a fouillé les plus importantes bibliothèques et archives de la Pologne et a trouvé un très grand nombre de manuscrits ayant des rapports hongrois. Ce sont des sources historiques d'une grande valeur, donnant une matière riche et précieuse pour l'histoire des relations intellectuelles, commerciales et politiques de deux nations. Les plus intéressantes au point de vue hongrois sont les collections de Cracovie, comme les vieilles archives de la ville, la bibliothèque JAGELLO les archives de l'Université et le Musée des ducs de CZARTORYSKI, pleins de documents concernant l'histoire du commerce hongrois-polonais, les rapports historiques de la Hongrie (Transylvanie) et de la Pologne, surtout en XVI—XVIIe siècles, les influences intellectuelles, des étudiants hongrois ayant visité l'Université de Cracovie. Mais les bibliothèques et les archives de Lwow, de Varsovie, de Posnan, de Toruń, de Vilna contiennent aussi beaucoup de manuscrits avec des données hongroises. (G. H.)

Antonio Bonfini MCDXXVII—MCMXXVII. A cura della Brigata Ascolana Amici dell'Arte — Gruppo Studiosi Storia Patria. Ascoli Piceno, 1928, 8°, 139 pag.

C'est un livre commémoratif pour le cinquième centenaire de la naissance d'Antoine BONFINI, le célèbre historiographe du roi MATHIAS CORVIN. Après quelques notices biographiques de la plume de deux auteurs italiens de XVIIIe siècle, MOZZUCCHETTI et MARCUCCI, M. Ladislas TÓTH donne une étude sur le séjour de BONFINI en Hongrie, sur son principal ouvrage : *Rerum Hungaricarum Decades*, sur le sort du manuscrit original et des éditions différentes. Ensuite M. Mario Battistrada étudie la civilisation de la renaissance en Hongrie et le règne du roi MATHIAS CORVIN d'après l'ouvrage de BONFINI. Il s'occupe beaucoup de la personnalité du roi et de sa femme, BÉATRICE d'Aragon dont il note la grande influence sur son mari.

(GABRIEL HALÁSZ.)

Toepfer, Ludwig : *Über das Büchersammeln*. (Bibliophile Zeit- und Streifragen. I. Heft.) Wien, Leipzig. (1927.) Verlag Leopold Heidrich 8°, 23 S.

Das kleine Heft beleuchtet interessant die verschiedenen Arten des Büchersammelns und gar manche seiner Feststellungen sind geschickt und auch instruktiv.

(ALEXANDER KOZOSCA.)

Zoltai, Ludwig : *Bericht über die Tätigkeit der städtischen Bibliothek und des Museums in Debrecen, im Jahre 1927*. Debrecen, 1928. 53, 2 S. 8°.

Zoltai, Ludwig: *Bericht über die Tätigkeit der städtischen Bibliothek und des Museums in Debrecen, im Jahre 1928.* Debrecen, 1929. 60 S. 8°.

Im Interesse der Kultur und Beförderung des geistigen Lebens unter der Bevölkerung, führte die Bibliothek 1927 die Neuerung ein, dass die Mittelschüler von nun an zur Erleichterung ihrer Studien, auf Gutachten der Direktion oder ihrer Professoren, zum Hausgebrauch leihweise Bücher erhalten, und zwar einmal wöchentlich, auf amtlichem Wege, durch das Institut. Der Bestand der Bücher betrug 1927: 14.000 Bde. Im Lesesaal wurden ausser den Zeitungen und Zeitschriften 12.746 Bde von 48.616 Personen benützt. Nach Hause nahmen 58.913 Leser 66.510 Bde. Das Interesse des Publikums bezog sich hauptsächlich auf belletristische Werke.

Im Jahre 1928 übersiedelte die Bibliothek in das Déri'sche Museum, wo der Bestand der Bücher plötzlich auf 20.000 Bd. stieg. Ausser den Zeitungen und Zeitschriften benützten 43.703 Leser 14.714 Bde, im Hausgebrauch 52.472 Leser 60.078 Bde. Es erschienen auch zwei Ausgaben von Bücherverzeichnissen, je 1000—1000 Bde enthaltend. (K. I.)

Literatur der aktuellen Fragen. *Hauptstädtische Bibliothek.* Nr. 46. u. 47. Budapest, Hauptstädtische Druckerei. 1928. 14, bezugsweise 11 S. 8°.

Die Hauptstädtische Bibliothek befasst sich in Nr. 46. mit der *Presse*, mit juristischen Fragen im Zusammenhang mit der Presse und ausserdem mit dem Autorenrechte. Die Bibliothek enthält 185 Werke und Artikel, welche sich mit dieser Frage befassen, darunter 56 ungarische. 8 ungarische Arbeiten befassen sich mit der Auslandspresse. Das Verzeichnis Nr. 47 ist der *Kartell- und Trustfrage* gewidmet. Hier finden wir 123 Titel, darunter bloss 13 ungarische, woraus ersichtlich ist, dass das ung. wirtschaftliche Leben sich mit Unternehmungen grösseren Stiles noch nicht so weit befassen konnte, um eine theoretische Literatur zu produzieren. (K. I.)

Unsere Zeitgenossen. 1. Géza JUHÁSZ: Michael Babits. IV, 47 S., 1 Bild; 2. Georg SZONDY: Koloman Csathó. 39 S., 1 Bild; 3. Franz ZSIGMOND: Franz Herczeg. 44 S., 1 Bild; 4. Géza JUHÁSZ: Sigismund Móricz. 46, 2 S., 1 Bild; 5. Johann HANKISS: Cecilie Tormay. 48 S., 1 Bild; 6. Marie RUZITSKA: Ludwig Zilahy. 45 S., 1 Bild. — Budapest Studium, 8.°

Das erste der bisher erschienenen sechs Hefte dieser Unternehmung ist ein Essai über BABITS von Géza JUHÁSZ. Das Werkchen gibt uns ein einheitlicheres Bild über den Schriftsteller, als irgend ein weitschweifiges Buch. Die zweite Abhandlung über CSATHÓ ist zweifellos eines der schwächsten. Zusammenfassend schildert Franz ZSIGMOND in der dritten Studie HERCZEG's schriftstellerische Kunst. Im vierten Heft versuchte Géza JUHÁSZ die Gestalt von Sigismund MÓRICZ zu entwerfen. Die fünfte Arbeit, das Porträt Cäcil TORMAY's ist ein Versuch des Redakteurs selbst. Die sechste Nummer der Serie

enthält Marie RUZITSKA's Arbeit über Ludwig ZILAHY. Nach diesem Überblick der Hefte und Verfasser muss festgestellt werden, dass es ein sehr richtiger Gedanke war, diese Reihe zu beginnen. Es ist wirklich notwendig auch das «rohe» Material des Lebens aus dem Lebensgang unserer lebenden Schriftsteller, in dem sich ihre Kunst offenbarte, für die Nachwelt aufzuzeichnen. Diese «Dokumenta» bringen uns die übermenschlichen Charakterzüge des Künstlers näher und werfen ein Licht auf die geheimen Kräfte der Künstlerseele. Wohl war der Gedanke richtig, ein Verzeichnis der Werke der einzelnen Schriftsteller, sowie die Kritiken über dieselben zusammenzustellen, doch könnte diese Aufgabe in Zukunft mit breiterer Umsicht und vollständiger durchgeführt werden.

(ALEXANDER KOZOCSA.)

REVUE DES REVUES. (Pp. 134—135.)

Dieser Abschnitt enthält Auszüge aus den Mitteilungen folgender Zeitschriften der Jahre 1928 und 1929: *Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire*, *La Bibliofilia*, *Revue des Études Hongroises et Finno-Ougriennes*.

NOTICES. (Pp. 136—138.)

La collection d'«Americana» de la Bibliothèque d'Université de Budapest. L'année passée la Bibliothèque d'Université de Budapest fut enrichie d'un don de Carnegie Endowment for International Peace. Le don comprend une collection d'«Americana», 766 ouvrages en 1196 volumes. La plus grande part de livres traite des problèmes sociales; mais la politique, le droit public, l'économie, ainsi que l'histoire, l'art, la philosophie et surtout la pédagogie des États-Unis sont aussi représentées par des bonnes monographies. La collection restera unie; un catalogue alphabétique en fut dressé et publié au mois d'août.

(ALEXANDRE DOMANOVSKY fils.)

Un manuscrit inconnu d'Andreas Pannonius. Francesco CARABELLESE dans le septième tome du catalogue des manuscrits de MAZZALIATI énumérant les manuscrits de la bibliothèque CAPIALBI, gardés à MONTELEONE di Calabria, donne le titre d'un ouvrage entièrement inconnu d'ANDREAS PANNONIUS. Tous les efforts de M. HUSZTI pour obtenir la permission de copier le manuscrit ont été inutiles, mais il engagera bientôt des nouvelles négociations.

(JOSEPH HUSZTI.)

CHANGEMENTS DANS L'ÉTAT DES IMPRIMERIES HONGROISES DU 1 NOVEMBRE 1928 AU 30 AVRIL 1929.

(Page 139.)

Explication des signes: * imprimeries non avisées officiellement; ** imprimeries dissoutes.

**A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának
címjegyzéke.**

- I. Horváth Ignác: A Magyar Nemzeti Múzeum
ősnymtatványai. Budapest, 1895. (Elfogyott.)
- II. Dr. Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum
könyvtárának címereslevelei. I. kötet. Budapest,
1904. — II. kötet I. füzet. Budapest, 1923.
Ára 14 pengő.
- III. Dr. Gulyás Pál: A Magyar Nemzeti Múzeum
könyvtárában lévő Aldinák. Budapest, 1908.
Ára 2 pengő.
- IV. Dr. Gulyás Pál: Magyar szépirodalom idegen
nyelven a Magyar Nemzeti Múzeum könyv-
tárában. Budapest, 1917. — Függelék. 1920.
Ára 10 pengő.
- V. Kereszty István: Hírlapok és folyóiratok
1867-ig. Budapest, 1916. Ára 3 pengő.
- VI. Isoz Kálmán: Zenei levelek a Magyar Nemzeti
Múzeum könyvtárában. Budapest, 1921—1924.
I. 1—3. füzet. Ára 9 pengő.
- VII. Akantisz Viktor: A Todoreszku-Horváth-könyv-
tár. Budapest, 1922. Ára 6 pengő.
- VIII. Dr. Bártfai Szabó László: Gróf Széchényi
István könyvtára. Budapest, 1923. Ára 4 pengő.
- IX. Dr. Váczy János és Rédeyné dr. Hoffmann
Mária: Irodalmi Levelestár. I. kötet. Budapest,
1923. Ára 5 pengő.
- X. Végh Gyula: Rariora et Curiosa gróf Apponyi
Sándor gyűjteményéből. Budapest, 1925.
Ára 3 pengő.
- Magyar Könyvszemle. A Magyar Nemzeti Múzeum
Országos Széchényi Könyvtárának közlönye.
Új folyam I—XXXVI. kötet. A négyfüzetes év-
folyamok ára 8 pengő, a kétfüzeteseké 6 pengő,
az egyfüzeteseké 4 pengő.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. le Dr. THÉODORE RÉDEY.

Prix du volume hors la Hongrie 6 francs. — Nouvelle série. XXXVI. volume III—IV-e livraisons. Juill.—Déc. 1929.

SOMMAIRE DU BULLETIN.

	Page
Dr. Paul Lukcsics: Vom Kodex der Vatik. ung. Chronik und dessen Text. (Mit einem Bild.)	9*
Dr. Albert Gárdonyi: Die ältesten Buchhändler der Stadt Pest. X—XII.	9*
Dr. Joris Vorstius: Ein neuer Erfolg in der internationalen geistigen Zusammenarbeit.	10*
Dr. Julius Baros: Petöfi in der Belletristik	12*
Dr. Aloys Ruppel: Das werdende Weltmuseum der Buchdruckerkunst	12*
Documents inédits. DR. P. LUKCSICS: Zur Gesch. der Kossuthischen Berichte über den ung. Landtag. — DR. B. IVÁNYI: Livres, bibliothèques et typographies en Hongrie. — P. DRESCHER: Unbekannte ung. Drucke. — Bibliothèque hongroise. (DR. J. PUKÁNSZKY-KÁDÁR.)	14*
Indicateur officiel. DR. K. ISOZ: Emerich Lukinich. — DR. I. PASTERNER: La Bibliothèque d'Université Royale Hongroise «Pázmány Péter» en 1928. — P.: Le don de livres du gouvernement hongr. à Sa Sainteté Pie XI.	15*
Littérature. Bibliographie de la littérature scientifique hongr. I. (DR. G. HALÁSZ.) — Catalogue de la Bibliothèque du Parlement I. (DR. G. H.) — Annuaire de la Société des Bibliophiles Hongr. I. (DR. G. H.) — HOFFMANN, E.: Les anciens bibliophiles hongrois. (DR. P. GULYÁS.) — Annaire du Musée Hongr. des Beaux-Arts V. (Sz—ő.) — CONSENTIUS, E.: Die Typen der Inkunabelzeit. (DR. J. P.-KÁDÁR.) — Indicateur de la Bibliothèque Municipale. (DR. C. I.) — Buda et Pest pendant la révolution de 1848. (DR. C. I.) — Annuaire de la Bibliothèque Pédagogique Municipale. (DR. C. I.) — ALAPY, J.: Etienne Kultsár et sa bibliothèque. (DR. A. SIKABONYI.) — Bibliographie de la litt. hongr. en Transylvanie 1927—28. (DR. G. H.) — KRISTÓF, G.: La première gazette provinciale hongr. (DR. M. GÁSPÁR.) — RÓVÓ, A.: Der Buchstabe. (L.) — RÁKOSI, E.: Lebenserinnerungen. (DR. A. KOZOSCA.) — CSEKÉY, É.: Écrits du Nord. (D. V.)	16*
Revue des Revues. (Par DR. C. I. et DR. G. KEMÉNY.)	22*
Notices. Veränderungen in der Administration der Széchényi'schen Bibl. — Die Musikhist. Abteilung des Ung. Nat. Museums. — Verleihungen. — Der zehnte Jahreswechsel des Todes J. Todoreszku's. — Un exemplaire inconnu des Biblia Pauperum. (J. VÉGH.) — Geschenk an die Széchényi-Bibliothek. — Berichtigung. — Fehlerverbesserung	22*
Changements dans l'état des imprimeries hongroises du 1 mai au 31 octobre 1929	23*

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest. — Nyomdaigazgató: *Kohl Ferenc.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

Dr. RÉDEY TIVADAR

*1929. évi folyam * III—IV. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

1929.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Lukcsics Pál: A vatikáni magyar krónika kódexéről és szövegéről. (Egy képpel)	141
Dr. Gárdonyi Albert: Régi pesti könyvkereskedők. (Hetedik közlemény)	147
Dr. Vorstius Joris: A nemzetközi szellemi együttműködés új eredménye...	165
Dr. Baros Gyula: Petőfi a szépirodalomban	170
Dr. Ruppel Alajos: A nyomdaművészet világmúzeuma	184
Adattár. DR. LUKCSICS PÁL: Kossuth Országgyűlési Tudósításainak történetéhez	190
— DR. IVÁNYI BÉLA: Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon. (Második közlemény)	193
— DRESCHER PÁL: Ismeretlen magyar nyomtatványok	209
Magyar Könyvesház. Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez. A Todoreszku-Horváth Könyvtár ismeretlen régi magyar nyom- tatványai. Második közlemény. (DR. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN DR.-TÓL)	214
Tárca. DR. ISOZ KÁLMÁN: Lukinich Imre	222
— A K. M. PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA 1928-BAN	224
— P.: A magy. kormány könyvajándéka XI. Pius pápának. (Egy hason- mással)	232
Szakirodalom. A MAGY. TUD. IROD. BIBLIOGRAFIÁJA I. (Ism. DR. HALÁSZ GÁBOR.) — AZ ORSZÁGGY. KÖNYVTÁRÁNAK KATALÓGUSA I. (Ism. DR. H. G.) — A MAGY. BIBLIOPHIL TÁRS. ÉVKÖNYVE I. (Ism. DR. H. G.) — HOFF- MANN EDITH: Régi magy. bibliofilek. (Ism. DR. GULYÁS PÁL.) — AZ O. M. SZÉPMŰV. MÚZEUM ÉVKÖNYVEI V. (Ism. Sz—ő.) — CONSEN- TIUS, ERNST: Die Typen der Inkunabelzeit. (Ism. DR. P. KÁDÁR JOLÁN.) — A FÖV. KÖNYVTÁR ÉRTESÍTŐJE 1928. (Ism. DR. I. K.) — BUDA ÉS PEST A SZABADSÁGHARC IDEJÉN. (Ism. DR. I. K.) — A FÖV. PEDAG. KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE. (Ism. DR. I. K.) — ALAPY GYULA: Kultsár István és könyv- tára. (Ism. DR. SIKABONYI ANTAL.) — AZ ERDÉLYI MAGY. IROD. BIBLIO- GRAFIÁJA 1927—28. (Ism. DR. H. G.) — KRISTÓF GYÖRGY: Az első vidéki magy. hirlap. (Ism. DR. GÁSPÁR MARGIT.) — RÓVÓ ALADÁR: A betű. (Ism. L.) — RÁKOSI JENŐ: Emlékezések I—III. (Ism. DR. KOZOCSA SÁNDOR.) — CSEKEY ISTVÁN: Északi írások. (Ism. D. V.) — A szerkesz- tőséghez beküldött könyvek	236
Folyóiratok szemléje. (Ism. DR. I. K. és DR. KEMÉNY GYÖRGY)	257
Vegyes közlemények. Változások a Széchényi Kt. adminisztrációjában. — A M. N. Múzeum Zenetört. osztálya. — Címadományozás. — Todoreszku Gy. halálának 10. évford. — A Biblia Pauperum. (VÉGH GYULA.) — Ajándék a Széchényi Könyvtárnak. — Helyreigazítás. — Hibaigazítás.	264
Változások a magyarországi nyomdáknál 1929 máj. 1-től 1929 okt. 31-ig	267

A VATIKÁNI MAGYAR KRÓNIKA KÓDEXÉRŐL ÉS SZÖVEGÉRŐL.

DOMANOVSKY Sándor egyik krónika tanulmányában felsorolja a magyar krónikákat fenntartó kódexeket és végül megemlékezik a vatikániról is: «Ezek után még egy codexről kell megemlékeznem, az úgynevezett *Codex Vaticanus*-ról, melyet állítólag a vatikáni könyvtárban 6526. szám alatt őriznek s melynek variánsait még LUCIUS adta ki. (Jegyzetben: *Inscriptiones Dalmaticae, Venetiis, 1673.*) Ez a codex azonban már nincs a vatikáni könyvtárban, erre is már csak LUCIUS variánsaiból következtethetünk.» (A dubnici krónika. Bpest. 1899. 16. o.)

DOMANOVSKY fenti megállapítását tudomásom szerint még a boldogult emlékü FRAKNÓI Vilmos szóbeli közlésére alapította. FRAKNÓI ugyanis több ízben kutatott a krónika után, mint látszik eredménytelenül.

Római kutatásaim idejében szerencsés véletlen folytán a már elveszettnek vélt kódexet sikerült megtalálnom

A Lucius dalmát történetíró által a vatikáni könyvtárban elhelyezett *Chronikum Ungaricum* valamikor tényleg a 6526-os szám alatt volt található. A kódexet magában foglaló eredeti index, más szóval leltári könyv azonban a conservatori szobában, ahol a katalogusok őriztettek, a múlt század második felében elégett. Az 1880-as években újonnan készült indexben LUCIUS krónikáját már más szám alatt találjuk. Jelenlegi jelzete: Cod. Vat. Latina N° 6970. Hogy ez a régi számozású 6526-os számúval egy és ugyanaz, elegendő felemlítenünk, hogy az első borítéklapon áthúzva látjuk a régi számot és ugyanott olvashatjuk a kódex származását feltüntető bejegyzést: «donatum a LUCIO.» Az új indexben a következőképpen könyvelték el: «6970. Cod. Chart. in 4° Saec. XV. fol. scr. 43. — M. Ioannis de THURO CZ *Chronika Hungarorum cum indice capitum*

in fine. Incipit «Olim antiqua.» A krónikának e módon való téves meghatározása magától LUCIUS-tól származik, ki a magyar krónikák közül csak a THURÓCZY féle nyomtatásban megjelentet ismervén, a két szöveg közti hasonlóság alapján a kéziratát az utóbbi egyik másolatának tartotta. Ez alapon adta ki azután a krónikának a THURÓCZY-tól eltérő variánsait *Inscriptiones Dalmaticae* című munkájában.

A kódex mai állapotában csonka. 33 papírlevélből áll, melyek az utolsó levél tergo oldalától eltekintve a magyar krónika szövegét őrzik; LUCIUS a 17. század második felében ezekhez több levelet csatolt és pedig elől 3-at, a 29-ik után 2-öt, és a végéhez 5-öt. (Összesen tehát 43 írott levél). Az első három lapon és az utolsókon a THURÓCZY krónikájának itt hiányzó fejezeteit, valamint indexet közöl, míg a 29-ik után elhelyezett 2 lapon a krónika egy elveszett lapjának szövegét THURÓCZY-ból lemásolta. Az így preparált kódex azután a vatikáni könyvtárban 17. századi közönséges pergament kötésben nyert elhelyezést. Előrebocsátván, hogy a kódex részletesebb leírásánál a LUCIUS által betoldott résszel nem foglalkozunk, megállapíthatjuk, hogy az első lapok felső részei romlott állapotban maradtak reánk, ami azzal a bizonyossággal szolgál, hogy a kódex eleje is csonka. Krónikánk szövegét a többi kódex által is fönntartott magyar krónika második részétől kezdi és pedig a harmadik fejezet következő szövegeközi részével: «lagenam implens et herbam periarum ponens in utrem (et terra nigri sabuli) accipiens ad suas est reverersus»-sal (A dubnici krónika M. FLORIÁN kiadásának 28 fejezete közepével) és a 32. recto oldalon KÁROLY RÓBERT-nek és ENDRE fiának 1333-ik évi olasz útjának leírásával: «quia heredem non habuit rex ROBERTUS, mortis debito prepopere obedivit»-tel (a dubnici 142. fejezetének végével), tehát befejezett ténnyel lap és sor közepén végzi, melyhez hozzátéve látjuk a szokásos befejező formulát: «Explicit Coronica Hungarorum». A magyar krónika azonban csonkaságában sem teljes, mert mint említettük, a 29-ik után következő levél teljesen hiányzik. Ez a magyar krónikának «flasco ille ligatus quasi vas vinarium, nullo vidente cecidit resolutus». — «Rex interim in quodam valle circa Harnald cum exercitu confessione sacramentali premissa, et absolutione accepta, suscepto-

que dominici corporis sacramento a cruciferis supradictis, mori se per omnia paraverunt». (MÁTÝÁS Fl. által kiadott dubnici krónika 115. old. 4. sorától—118. old. 6. sor) közti részt foglalta magában.

A vatikáni krónika szövegét összehasonlítva a magyar krónikát fenntartó egyéb kódexek szövegével, arra az eredményre juthatunk, hogy csonkaságától eltekintve, ez őrzi legteljesebben a KÁROLY RÓBERT alatt írt, jobban mondva összeállított krónika szövegét, melyet a *Bécsi képes* kiegészít, a *sambucusi* és *acephalusi* stb. megtold. Ez is rossz, illetőleg felületes másolat, mint a többiek. Hogy nem eredeti, hanem másolat, bizonyosságul szolgálhat az a sok hiba, sok sorkihagyás, mely a felületes másolásoknál előfordulni szokott. Másolása sem egykorú, mert a krónika utolsó lapjának itt közölt faximilije szerint a XV. század első felében másolták az eredetiről.

Arra vonatkozólag pedig, hogy a krónika vége nem csonka, még egy külső bizonylattal is szolgálhatunk. Közvetlen a lap közepén történt befejezését következően, de már a 33-ik tergo oldalon ugyanazon kéztől származó írással egy theologiai munkát olvashatunk. Ennek címe a szöveg szerint «Viridarium consolacionis» «Nam in isto opusculo invenitur in genere auctoritatum copiositas, qua ex libris sanctorum et quorundam sapientum, quasi ex agricolarum ortis collegi, ut in unum collecte locum quasi redolentes flores suave reddant oderem. Vocatur autem viridarium consolacionis istud opusculum, quia sicut in viridario inveniuntur flores et fructus divirsimode, ita in hoc opusculo plura et diversa reperiuntur, que devoti legentis animum miro modo demulcent.»; kezdete pedig: «Quoniam ut Petrus apostolus ait spiritu sancti affati locuti sunt homines, oportet nos eorum dicta imitari pariter et habere...» Ezzel bizonyítottanak vehetjük azt is, hogy a vatikáni kódex csonka, és eredetileg több munkát tartalmazott; ez utóbbi körülmény a fenntartott darabok másolt voltára is reámutat.

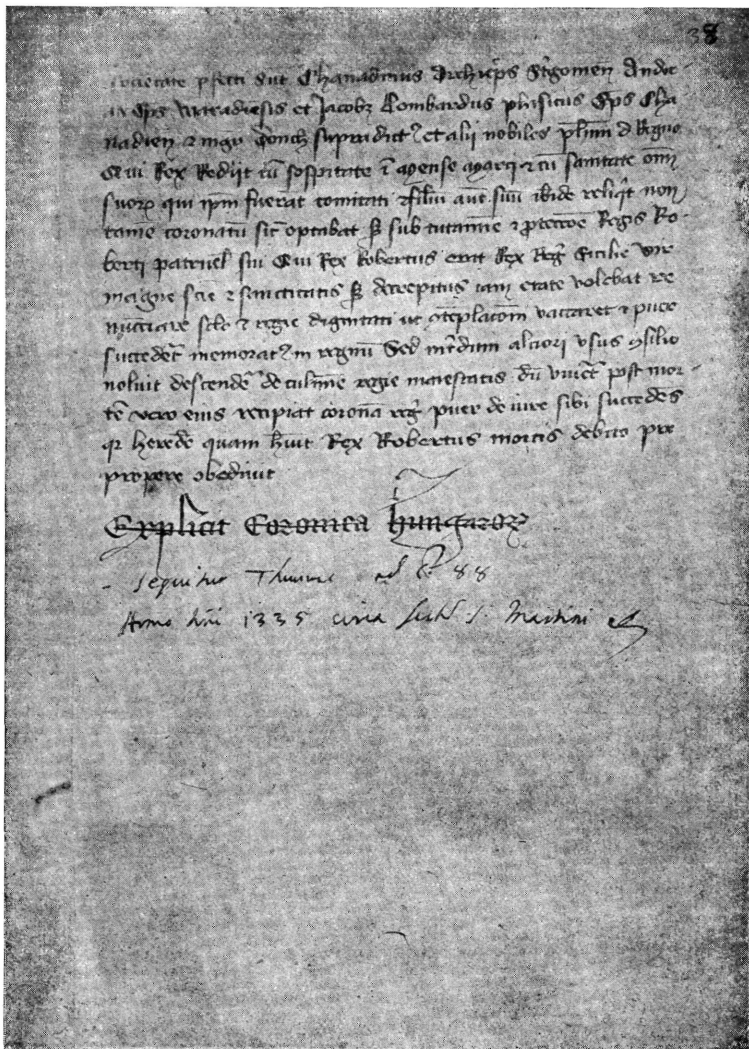
A vatikáni kódex krónika szövege a magyar történet szempontjából semmi újat, semmi lényegeset nem hoz felszínre. Gondoltam kiadására is, de a SAMBUCUS-féle másolat eredetijének megtalálásáig, melynek olaszországi kutatásaim folyamán nyomaira akadtam, azt elhalasztottam. Vele kapcsolatban folytatott és főleg DOMA-

NOVSZKY Sándor alapvető krónika tanulmányainak alapján is új szempontokat vihetünk be krónikáink tanulmányozásába. Első sorban kívánatos a magyar krónika eredeti szövegének filológiai módszer szerint való megállapítása. Ez magával hozza a DOMANOVSKY által is hangoztatott körülményt, hogy krónikáink rokonsági viszonyait új alapokra kell fektetnünk. Krónikáinknak a bécsi képes és budai családra való felosztása immár elavult. Azonkívül szakítanunk kell a már századossá vált hibával, hogy az újonnan talált szöveget rendszeren a már meglevőkhöz igyekezzünk hasonlítani. Néha ugyanis az ellenkező eljárás is célra vezethet. Ha például a *dubnici* krónika nem eredeti, de másolt szövegéhez hasonlítjuk a *budait*, arra a meggyőződésre juthatunk, hogy a *dubnici* eltekintve az eredeti, részben szintén másolt részekről, nem más mint a *Budai krónika* kéziratának szolgálai másolata. Ettől a Hess András által kiadott krónikának már azért is el kellett térnie, mert nem kezdhette a *Képes krónika*-ból átvett *dubnici* kezdettel: «Anno Domini tricentesimo quinquagesimo octavo feria tertia infra octavas Ascensionis domini incepta est ista Cronica de gestis Hungarorum»-mal. A *dubnici* és *budai* krónikák egymáshoz való viszonyának megállapításánál különleges figyelemmel kell lennünk arra a körülményre, hogy míg az első privát személy részére, addig az utóbbi a nagy közönség részére készült; ennek pedig ellentétes és a kor felfogásának meg nem felelő történelmi tények, például a magyar származás akkor vitatott kérdése hamisan nem volt beadható.

Nem lévén azonban más célom, mint a vatikáni kódex ismeretése, a krónikák szövevényes rokonságának bővebb ismertetésétől eltekintek. A fentiek kiegészítéseként meg kell említenem, hogy az egyes levelek tükörképének méretei: szélessége 15, hossza 21 cm. A beírt rész szélessége pedig: 11, hossza 17 cm. Az egyes fejezetek bekezdő betűje nagyobb satirozásban, de minden dísz nélkül fordulnak elő. Ha pedig a két fejezet között mutatkozott hely, a következő fejezet címe vörös tintával lett oda írva, különben pedig a margóra került.

A kódex másolójának személyét illetőleg semmi tudomásunk. Azon körülmény, hogy a kódex a dalmát LUCIUS kezében volt,

némileg alátámasztja azon feltevésünket, hogy másolója is délvideki magyar lehetett. A másoló nemzetiségére mutat a kódexnek «Porro

A vatikáni magyar krónika utolsó lapja.

Toxun genuit Geysam et Michaelen». melleti marginális feljegyzése «Sta griza khrabat[us]zka.» Ennek a dalmát megjegyzésnek értelmét sem

a magyar szlavistáktól, sem a Rómában ismeretségben levő cseh és horvát tudósoktól nem tudhattam meg.

Végül meg kell jegyezni, hogy a krónika eredeti lapjai közül az 1., 6., 27. és 33-ik recto oldalát lefotografáltattam, közülök az utolsót mellékletként közlöm, egyébként őket a krónika szövegének másolatával együtt, melyet NARDONI vatikáni hivatalos másolóval is revideáltattam, a M. Nemzeti Múzeum kézírattárában elhelyeztem.

Dr. LUKCSICS PÁL.

RÉGI PESTI KÖNYVKERESKEDŐK.

(Hetedik, befejező közlemény.)

X.

Heckenast Gusztáv.

(1833—1873).

A pesti könyvkereskedők legszerencsésebbike HECKENAST Gusztáv volt, kinek nem kellett kiharcolni a könyvkereskedői jogot s nem kellett tönkrement könyvkereskedés helyén újat alapítani, hanem sógorától, WIGAND Ottótól jól megalapozott s virágzó üzletet vett át 1833 január 16-án. Pedig annak az üzletnek a megalapítása sok nehézséggel járt s csupán WIGAND Ottó kitartásán mult, hogy a felmerült nehézségek ellenére is sikerült célhoz jutnia. A göttingeni származású WIGAND Ottó eredetileg 1816-ban Kassán alapított könyvkereskedést s minthogy ez nem elégítette ki becsvágyát, 1824 június 8-án a pestvárosi tanácstól kért könyvkereskedői jogot. A pesti könyvkereskedők (EGGENBERGER, HARTLEBEN, KILIÁN, MÜLLER, LEYRER, SZUBULY és IVANICS) megélhetésük nehézségeire hivatkozva ellenezték az engedély megadását annál is inkább, mert WIGANDnak Kassán máris volt üzlete s a pesti könyvkereskedők közül kevésbé előbb STROHMAYER, LINDAUER, PAUER, MEISZNER, INSITORIS és Kiss István gyors egymásutánban tönkrementek és hiteüket megrendítették.¹

Minthogy a pestvárosi tanács WIGAND kérését elutasította, 1824 október 12-én id. Kiss István fiától, Lászlótól, 1000 forintot megvette atyja könyvkereskedői jogát s csupán a jog átruházásáért folyamodott. Ezzel azonban nem ért célt, mert a pestvárosi tanács megállapította, hogy ez a jog özv. Kiss Istvánnának Debrecenbe történt átköltözésével megszűnt.

¹ Pestvárosi levéltár. Rel. a. m. 2263.

Két meddő kísérlet után harmadszor is megkísérelte WIGAND a könyvkereskedés megalapítását s ez a kísérlet eredménnyel járt. 1827 december 13-án ugyanis 6000 forinton megvette a SZUBULY György könyvkereskedését és könyvkereskedői jogát s minthogy ez ellen a pesti könyvkereskedők nem emeltek kifogást, 1827 december 26-án a pestvárosi tanács is megadta hozzájárulását a jog átruházásához.

WIGAND Ottó nem sokáig tartotta kezében a Váci-utcai KAPPEL-házban megalapított üzletet, hanem 1833 január 10-én 12.500 forinton eladta 22 esztendő sógorának, a kassai származású HECKENAST Gusztávnak, akit csak két évvel előbb szabadított fel. Nem akarunk e helyen azon kérdéssel foglalkozni, vajjon igaza van-e Sennovitznak, mikor az üzletátruházást WESSELÉNYI Miklós «Balitéletek» című művének kiadásával hozza kapcsolatba;¹ elég az hozzá, hogy ugyanazon időben WIGAND Ottó öccse, György is eladta a hazai könyvkereskedést s mindketten Lipcsébe költöztek, ahol virágzó könyvkereskedést alapítottak. E feltevés ellen szól különben az is, hogy WIGAND Ottó 1833 január 1-én kelt körlevele szerint az üzlet tovább is a WIGAND neve alatt (WIGAND'sche Buchhandlung) maradt s ilyenformán HECKENASTra szállott volna át a felelősség, amit WIGAND Ottó aligha akarhatott elérni. Az üzletátruházásról a helytartótanács csupán jóval később, tiltott könyvek üldözése nyomán szerzett tudomást s 1834 április 29-én elrendelte, hogy az üzletet HECKENAST a saját neve alatt köteles vezetni.

WIGAND Ottó nem csupán könyvkereskedését virágoztatta fel, hanem hatesztendei működése alatt olyan nagyarányú kiadói tevékenységet is tudott kifejteni, amire addig nálunk nem volt példa. SENNOWITZ összeállításából láthatjuk, hogy öt esztendő alatt 28 magyar és 39 német munkát adott ki, melyek között sok értékes darab volt. KISFALUDY Sándor *Himfy dalainak* német fordítása két kiadásban jelent meg nála (1829 és 1831) s ugyancsak ő adta ki SZÉCHENYI István «*Hitel*» (1830) és «*Világ*» (1832) című műveinek német fordítását. WIGAND indította meg KISFALUDY Sándor összes

¹ Magyar könyvkereskedők évkönyve I. (1891.) évf.

műveinek kiadását s ő adta ki a 12 kötetes első magyar encyklopédiát, a «*Közhasznú ismeretek tárá*t» (1831—34), ami óriási beruházást követelt s kevés hasznot hozott.

A könyvkereskedést HECKENAST még WIGANDnál is nagyobb szerencsével folytatta s rövid időn belül nagy népszerűséget szerzett, amint azt a Budapesti Árvizkönyv kiadása igazolja. Amint SENNOWITZ életrajzában olvashatjuk,¹ a WIGANDTÓL átvett kiadványokat más kiadványok megvásárlásával gyarapította s az ily módon összegyűjtött könyvkészletet minden árleszállítás nélkül tudta értékesíteni. Könyvkereskedésének fellendítése érdekében 1840 január 1-én «Bibliographiai Értesítő Magyarország és Erdély számára» cím alatt havi folyóiratot indított meg, mely a hazai könyvpiac legújabb termékeiről számolt be. A folyóirat megindításával üzletét központi könyvkereskedéssé kívánta fejleszteni, ahova minden könyvedvelő és könyvkereskedő bizalommal fordulhat. Ugyanazon célt szolgálta az 1841. évi 4. számtól kezdve megnyitott «Régibb literatura Magyarországon» című rovat is, mely egyelőre az 1800 és 1839 között megjelent magyarországi munkákat kívánta feldolgozni. E tetemes anyagi áldozatokkal járó kiadványt mindaddig fenntartotta, míg a LANDERERREL történt társulás következtében üzlete súlypontját a könyvkiadásra nem helyezte át s a folyóirat fenntartása nem állott tovább érdekében. Az 1842 szeptember 30-án megjelent 7. számmal aztán megszüntette azt s az EGGENBERGER J. és fia cég folytatta a «Honi literaturai hirdető» című havi folyóirattal.

Ugyancsak könyvkereskedése érdekében járt el, mikor 1837-ben kölcsönkönyvtárnyitási jogot kért s kérését azzal indokolta, hogy a közönség a magyar könyveket magas árak miatt nem vásárolja s ezúton az érdeklődést jobban fel lehetne kelteni. A pesti könyvkereskedők ezzel szemben más véleményen voltak s azt vitatták, hogy a kölcsönkönyvtárak szaporítása éppen csökkenti az olvasóközönség vásárlókedvét. A helytartótanács ennek ellenére 1838 január 23-án megadta HECKENASTnak a kölcsönkönyvtárnyitási jogot² s 1839 január 1-én meg is indult a vállalata.

¹ Magyar könyvkereskedők évkönyve. I. (1891.) évf. VII—XLIX. II.

² Pestvárosi levéltár. Rel. a. m. 2263.

HECKENASTOT az 1838. évi árvíz alkalmával nagy kár érte ugyan s a magyar írók EÖTVÖS József felhívására a *Budapesti Árvíz-könyvvel* siettek segélyére; a veszteségeket azonban gyorsan kiheverte, sőt olyan nagyarányú vállalkozásba fogott, amire addig nálunk még nem volt példa. 1841 január 2-án ugyanis könyvkereskedői és kiadói vállalatát egyesítette a LANDERER Lajos nyomdai vállalatával s ez úton még nagyobb teret nyert vállalkozói szelleme érvényesítésére. Ez a vállalat nagy ellenhatást váltott ki a pesti könyvnyomtatóknál, akik 1841 január 23-án kelt beadványukban azzal vádolták meg, hogy amint 1833-ban a könyvkereskedők közé becsempészte magát, ugyanúgy akar most könyvnyomdát szerezni, pedig a könyvnyomtatás mesterségét soha nem tanulta s a könyvkereskedés a könyvnyomtatással nem is egyesíthető. E kenyéririgységből fakadt vádakra 1841 november 22-én LANDERER és HECKENAST együttesen válaszoltak s hivatkoztak GEROLD (Bécs), HAAN (Prága), CURISCH (Linz), KIENREICH (Grác), SUPPAN (Zágráb), WIGAND (Pozsony), SCHMIDT (Arad), HOCHMEISTER (Szeben), REICHEL (Temesvár), GRÜN (Szeged) és ELLINGER (Kassa) példájára, akik hasonló vállalatokat tartottak fenn.

Az eredmény az lett, hogy a helytartótanács 1845 június 10-én jóváhagyta ugyan a társasági szerződést; a közös társasági címet azonban csupán 1846 március 31-től kezdve használhatták zavaratlanul, amikor is a helytartótanács ezt kifejezetten megengedte.¹

WIGAND mintájára HECKENAST kezdettől fogva könyvkiadás-sal is foglalkozott s a *Budapesti Árvíz-könyv* első kötete előtt álló könyvjegyzékéből megtudjuk, hogy többek között ő adta ki KISFALUDY Károly összes műveit 10 kötetben (1836), JÓSIKA Miklós regényeit 8 kötetben (1836—38); a «Zsebkönyvtár» című vállalatban (1835—37) CSOKONAI, FALUDI és BERZSENYI műveiből adott szemelvényeket; kiadta GARAY *Csatár*-ját (1835), VAJDA Péter költeményeit (1835) s FOGARASSY német szótárát (1836—38), ami kezdetnek nagyon is elegendő volt.

1842. évi könyvjegyzékéből megállapíthatjuk,² hogy kiadói

¹ Pestvárosi levéltár. Int. a. n. 7785.

² HECKENAST Gusztáv költségén megjelent könyvek sorj. Pest, 1841. végéig.

tevékenysége az 1838. évi árvízkarosodás ellenére sem lankadt s 1841 végéig JÓSIKA műveiből már 15 kötet jelent meg. 1840-ben megkezdte KÖLCSEY összes műveinek kiadását, az 1841-ig 6 kötetben megjelent *Emlény* című évkönyvben pedig tartalmilag és formailag egyaránt kiválót adott. 1841 november 22-én kelt beadványában tehát joggal mutathatott rá azon érdemeire, melyeket KÖLCSEY, KISFALUDY, JÓSIKA, EÖTVÖS, TELEKI, SZÉCHENYI, FOGARASSY, SZALAY, FEJÉR György, SCHEDEL, CSÁSZÁR, WILDNER stb. műveinek kiadásával szerzett s amelyekről a könyvnyomtatók azt merték állítani, hogy «románok s némely ephemeri pamphletek».

A LANDERER és HECKENAST vállalata az egyesítés után a Hatvani- (ma Kossuth Lajos)-utcai HORVÁTH-házba költözött át s itt érték az 1848. évi márciusi események, amelyek a szabadságmozgalmak egyik jelentős tényezőjévé avatták s ennek emlékére egy ideig az utcát is Szabad Sajtó-utcának nevezték. A forradalmi események lezajlása után azonban saját otthont kerestek vállalatuk számára s 1852 május 1-én 47.600 frton megvásárolták özv. SZIRMAJ Ádámné GYÜRKY Johanna Egyetem-utcai házat,¹ amelyben 1864-ig csupán a nyomda nyert elhelyezést, ekkor azonban ide költözött a kiadói üzlet is, mely a Himző- és Kalap-utcák sarkán, a LANDERER-nyomda régi helyiségében volt elhelyezve.

Magát a könyvkereskedést HECKENAST még 1848 folyamán eladta EDELMANN Károly lipcsei származású könyvkereskedősegédnek, aki 1848 július 18-án folyamodott a pestvárosi tanácshoz a könyvkereskedői jog átruházásáért.² Ezt az üzletátadást indokolta HECKENAST nagyarányú kiadói tevékenysége, ami a könyvkereskedés megtartását teherré tette számára.

SENNOWITZ Adolfnak HECKENASTRÓL írott s már idézett életrajzában számszerű adatokkal van kimutatva HECKENAST kiadói tevékenysége, amiből megállapíthatjuk, hogy igazi kiadói tevékenysége csak 1860 után indult meg, mikor a cenzura bilincsei fokónként lehullottak. 1860 és 1869 között ugyanis 305 művet adott ki 424 kötetben, 1870 és 1873 között pedig 267 művet 386 kötetben, s e kimutatásban nem foglaltatnak benn német kiadványai,

¹ Pesti telekkönyvi iratok. 1598/852. ² 1848/49. évi iratok. Eng. 308.

melyek száma szintén jelentős volt. 1872. évi utolsó kiadói katalógusából láthatjuk, hogy JÓKAI Mór munkáit 73 kötetes népszerű kiadásban adta ki s JÓSIKA Miklós regényei 51 kötetes olcsó kiadásban s 45 kötetes új folyamban nála jelentek meg. A *Magyar Nemzet Classikus Irói* című kiadványa 40 kötetben KISFALUDY Károly, KÖLCSEY, BAJZA és BERZSENYI összes műveit tartalmazta s a *Magyar Remekírók Gyémánt Kiadása* című 12 kötetes vállalatában KISFALUDY Sándor, KÖLCSEY, GARAY stb. műveit találjuk. Az újabb szépírók közül TOMPA Mihály és ARANY János műveit is HECKENAST adta ki s a történettudományi írók közül HORVÁTH Mihálynak is ő volt a kiadója. Az egyetemi tankönyvek közül HECKENASTnál számos jogtudományi kézikönyv jelent meg, különösen azonban a középiskolai tankönyvek kiadása terén tanúsított nagy buzgóságot, ami kitűnő bevételi forrásnak bizonyult.

Ha most hozzávesszük azokat a nagy érdemeket, amelyeket HECKENAST a Pesti Hirlap, Vasárnapi Ujság s egyéb időszakai sajtótermékek kiadásával szerzett, akkor el kell ismernünk, hogy az újabbkori magyar irodalom legszilárdabb pillére volt, amely gyors emelkedését nagy részben neki köszönhette.

LANDERER Lajos még 1854 február 1-én meghalt s üzletrésze haszonélvezeti jogát özvegye, SCHWILLING Jozefa örökölte. Minthogy azonban az 1841 január 14-én kötött társasági szerződés HECKENAST-nak LANDERER halála esetére elővételi jogot biztosított, HECKENAST az örökösöknek az adósságok átvételén felül 39.000 frt vételárat ajánlott fel az üzletrészeért, amit azok 1855 április 24-én el is fogadtak. Ezzel HECKENAST birtokába ment át a vállalat, ő azonban 1864-ig LANDERER és HECKENAST név alatt folytatta az üzletet s csupán ekkor szánta rá magát a cég megváltoztatására, amit a pestvárosi tanács 1866 szeptember 11-én tudomásul vett.¹

1873 március 24-én aztán nyomdáját és kiadóüzletét 700.000 forinton az akkor alakult FRANKLIN-Társulatnak adta el s maga német kiadványaival Pozsonyban új üzletet alapított, amelynek azonban nem sokáig örvendhetett, mert 1878 április 10-én 68 esztendőskorában meghalt.

¹ Pestvárosi levéltár. II. 774/864.

XI.

Geibel Károly.

(1841—1849.)

GEIBEL Károly életrajzát és pesti pályafutását szintén megírta már SENNOVITZ Adolf¹ s hogy annak újabb feldolgozását mégis indokoltnak tartottuk, azt részben a rendelkezésünkre álló levéltári adatokkal, részben pedig SENNOVITZ Adolf dolgozatának panegirikus jellegével magyarázzuk.

A hallei származású s protestáns vallású GEIBEL Károly 35 esztendőskorában folyamodott pesti könyvárusi jogért, miután előzetesen 1822-től 1827-ig Lipcsében LAUFFER Vilmosnál a könyvkereskedés mesterségét megtanulta, tizenhárom és fél éven át a HARTLEBEN Konrád Rudolf pesti üzletében szolgált és 1841 február 24-én Pesten polgárjogot szerzett. A helytartótanácshoz intézett folyamodványában előadta, hogy a magyar nyelv és irodalom szemelláthatólag felvirágzottak, a magyar tudós társaság, egyesületek és magánosok által kiadott munkák száma megszorodott, tehát a pesti könyvkereskedések számának szaporítása is indokoltnak látszik. Könyvkereskedés alapításához nem csupán a szükséges szakképzettséggel rendelkezik, hanem 5000 frt készpénzén kívül egyéb vagyona is van; sőt egy vagyonos pesti polgár WEISS Hermann leányával készül házasságot kötni, mi által a város legvagyonosabb polgárai sorába fog emelkedni. Ajánlóleveleket csatol mágnásoktól, tudósoktól és előkelő pesti polgárokról s hivatkozik külföldi összeköttetéseire, mi által a hazai kultúrának jó szolgálatokat tehet.

A kérvényt a helytartótanács véleményadás céljából leküldötte a pestvárosi tanácshoz, mely a fennálló gyakorlat szerint a helybeli nyolc könyvkereskedőt (EGGENBERGER és fia, HARTLEBEN, HECKENAST, IVANICS, KILIÁN György és társa, id. KILIÁN György és WEBER, MÜLLER

¹ Magyar könyvkereskedők évkönyve XI. (1901.) évf. V—LXVI. II.

könyvkereskedés; LEYRER József nem írta alá) hallgatta meg ez ügyben. Az említett könyvkereskedők 1841 május 6-án kelt nyilatkozatukban az engedély megtagadása mellett foglaltak állást azon indokolással, hogy a szabad verseny általában jó hatással van ugyan a kereskedelemre, a könyvkereskedelemben azonban szükség van a korlátozásra. Hivatkoznak Ausztria példájára, ahol a korlátozások a könyvkereskedelmet tekintélyhez juttatták, ezzel szemben Németországban, Olaszországban és Franciaországban a szabad verseny tönkretette a kereskedelmet s az erkölcstelen munkák elszaporodására vezetett. Hogy a magyarországi könyvkereskedelem tekintélynek örvend, ezt vagyoni állásuk biztonságának s óvatos üzleti politikájuknak köszönhetik, ami a korlátozó rendszabályok eredménye. GEIBEL kérésével szemben hangoztatják, hogy tekintettel a lakosság számára s az irodalmi szükségletre a fennálló nyolc könyvkereskedés már is sok s néhányan csupán nagy nehézségekkel tudják fenntartani magukat. Rámutatnak ezen felül a két nyilvános kölcsönkönyvtárra, a tudományos használat számára megnyitott egyetemi könyvtárra, az olvasó- és tudományos egyletek, valamint a kaszinó könyvtáaira, melyek a könyvkereskedések forgalmát hátrányosan befolyásolják. Ezekhez járulnak a zsidó házalókereskedők, kik különösen vásárok alkalmával nagy károkat okoznak a könyvkereskedőknek.

A folyamodó porosz származású s ámbár hosszabb idő óta helybeli könyvkereskedésben szolgált, mégis idegennek tekintendő; ezzel szemben több helybeli polgár fia ment könyvkereskedői pályára, akik inkább megérdemlik, hogy idővel könyvkereskedői joghoz jussanak. A fennálló könyvkereskedések üzleti összeköttetései olyan jók, hogy a helybeli könyvszükségletet teljesen ki tudják elégíteni s azt feleslegesnek tartják a folyamodó módjára aláírásokkal igazolni. A csatolt ajánlólevelekre különben az a megjegyzésük, hogy a mágnások a folyamodó iránti jóindulatból, a tudósok kiadatlan kézírataik sajtó alá juttatása reményében, a helybeli polgárok pedig barátságából írták alá azokat.

A hazai irodalomnak a folyamodó által kilátásba helyezett felkarolására nincs szükség, mert erről ők bőségesen gondoskod-

nak a megjelent új munkák szétküldése s hirdetések útján. A hazai munkák kiadása terén pedig mindenkor nagy áldozatkészséget tanúsítottak, amiről minden magyar hazafi tanuságot tehet. Amennyiben azonban a kiadó valósággal elő kívánná mozdítani a magyar könyvkereskedelmet, nyisson könyvkereskedést olyan vidéki városban, ahol még nincs rendes könyvkereskedő. Itt jó szolgálatot tehet az értelmiségnek, ha a központtal és a külfölddel megfelelő összeköttetésbe juttatja azt, s ezt a vállalkozást a maguk részéről minden eszközzel támogatni törekednének.

A pestvárosi tanács 1841 május 15-én kelt felterjesztésében a helybeli könyvkereskedők álláspontjára helyezkedett s érveiket még azzal is gyarapította, hogy az 1838. évi árvíz alkalmával több könyvkereskedő érzékeny károkat szenvedett, hiba lenne őket újabb versennyel terhelni, mielőtt kárukat kiheverték. De általában is veszedelmet láttak a könyvkereskedők helyzetének megnehezítésében, mert szorultságukban tiltott könyvek árusítására fogják adni magukat, ami semmiképp sem kívánatos. Hivatkoznak végül a LANDERER Lajos esetére, aki maga is folyamodott könyvkereskedői jogért s a józan belátás arra indította, hogy kérését 1841 május 13-án visszavonta.

A helytartótanács nem fogadta el a pestvárosi tanács és a pesti könyvkereskedők érvelését s 1841 december 6-án kelt végzésével GEIBEL Károlynak megadta a könyvkereskedői jogot.¹ GEIBEL Károly hamarosan berendezte üzletét s a *Spiegel* című folyóirat 1842 március 12-iki száma már mint Pest város legszebben berendezett könyvesboltját hirdeti. Az új könyvkereskedés a Hajó-utcában a Nagy Krisztofórl elnevezett ház mellett állott s SENNOVITZ téved, mikor a RÓZSAVÖLGYI-cég üzlethelyiségével azonosítja, mely a Szerviták terén áll.

GEIBEL Károly könyvkereskedését kitűnő külföldi összeköttetései és szerencsés vagyoni viszonyai segélyével gyorsan felvirágoztatta s egyikévé tette Pest legnagyobb forgalmú könyvkereskedéseinek. Ennek eredménye lett, hogy 1847-ben ISTVÁN nádor udvari

¹ Pestvárosi levéltár Rel. am. 7475.

könyvkereskedői címmel tüntette ki, amelyet utóda, a GRILL-féle könyvkereskedés, ma is használ. Könyvkiadói tevékenysége is érdekes az elismerésre, mert amint SENNOVITZ megállapítja, 1841-től 1848-ig, tehát hét esztendő alatt 71 művet adott ki s ebből csupán nyolc német és egy latin mű volt. Nem vagyunk azonban egy véleményen SENNOVITZ-zal GEIBEL Károly kiadói működésének benső tartalmával, mert kiadványai arról győznek meg bennünket, hogy ezirányú tevékenységét az üzleti érdek irányította. Tanúságot tesz erről PETŐFI életrajzírója FERENCZI Zoltán, aki a SENNOVITZ által is idézett helyen elmondja, hogy a költő verseit először GEIBEL-nek ajánlotta fel kiadásra, de eredményt nem ért el. 1844-ben aztán megvette tőle *Helység kalapácsa* című hőskölteményét, amelyet a kritika nem fogadott éppen kedvezően. Mikor aztán 1846-ban EMICH Gusztáv megvette PETŐFI-től összes költeményei kiadási jogát, a *Helység kalapácsá-t* GEIBEL merev üzleti érdekből nem volt hajlandó kiadásra átadni, sőt mikor a költemények e nélkül jelentek meg, az 1844-ben megjelent művet 1847-ben mint «Pótlék»-ot hozta forgalomba, amit az egykorú sajtó erősen elítélt.

Szépirodalmi téren GEIBEL egyetlen nagyobb szabású kiadványa FÁY András összes műveinek kiadása volt, ami 1843—44-ben hét kötetben látott napvilágot. Egyéb szépirodalmi tárgyú kiadványai, DEGRÉ Alajos, GAAL József, LAUKA Gusztáv, NAGY Ignác, PÁLFFY Albert, SZIGLIGETI Ede és VACHOT Imre művei, kisebb lélekzetű munkák, amelyek nem követeltek nagy áldozatkészséget. A tudományos irodalom terén kétségtelen értékű kiadványai LÓNYAY Menyhért *Hazánk anyagi érdekeiről* (1847—48) című művének 2. része, PALUGYAY Imre *Megyerendszer hajdan és most* című művének 3. és 4. kötetei (1847—48) és SZEMERE Bertalan *Utazás külföldön* című kétkötetes művének második kiadása (1845), melyeknél azonban a szerencsés kezdet meggyőzhetette GEIBEL-t a kiadás üzleti sikeréről. Nem tekinthetjük SENNOVITZ-hoz hasonlóan nagyérdemű kiadványoknak BALLAGI Mór három kiadást ért német nyelvű magyar nyelvtanát, két kiadást ért magyar-német zsebszótárát, magyar olvasókönyvét, mert ezek nagy kelendőségnek örvendő cikkek voltak s kiadásuk nem járt kockázattal. Az ifjúsági irodalom s nép-

szerű munkák körébe vágó kiadványai alig jelentettek érdemleges gyarapodást irodalmunk számára, mint üzleti cikkek azonban kitűnőek lehettek s GEIBEL Károly üzleti élelmessége mellett tesznek tanúságot. Kétségtelenül jó könyvkereskedő volt GEIBEL, származása és képzettsége azonban nem képesítették rá, hogy irodalmunk fejlesztését tudatosan munkálja, mert a Pesti Divatlap 1847. évi 50. száma szerint mindvégig meg maradt németnek, még magyarul sem tanult meg.

Az 1848. évi események nehéz megpróbáltatások elé állították GEIBEL Károlyt, amelyekhez nem volt hozzászokva, mert addig mindenben szerencséje volt: üzlete gyorsan fellendült s üzleti tekintélye megerősödött. A márciusi események hatása alatt az üzleti hitel megrendült, a németországi kiadók arany- vagy ezüstpénzzel való fizetést sürgettek s a magyar kormány megtiltotta az ércpénz kivitelét. A pesti könyvkereskedők 1848 májusában a magyar kormányhoz fordultak, hogy németországi tartozásaik kiegyenlítésére bocsásson rendelkezésükre 90—100.000 forintnyi összegű ércpénzt, aminek ellenében ugyanannyi értékű bankjegyet hajlandók letenni, ha az ércpénz kivételére engedélyt kapnak. A kormány az engedély kiadását megtagadta, a könyvkereskedők nem tudták Lipcsében esedékes tartozásaikat kifizetni s a németországi könyvkiadók megszüntették a könyvküldést. Ennek hatása alatt GEIBEL Károly 1848 június 22-én körlevélben fordult az összes németországi kiadókhoz s hangoztatta nyolcesztendőös becsületos munkáját, a márciusi események kedvezőtlen hatását a kereskedelmi tevékenységre, a magyar kormány ércpénzkiviteli tilalmát s türelmet kért tőlük. Hangoztatta, hogy 24.448 tallért kitevő lipcsei tartozását osztrák bankjegyekben a kiadók rendelkezésére bocsátja, ércpénzzel azonban az előadottak miatt nem tud fizetni.

A szükséges fedezet javarészét azonban nem az üzlet jövedelméből hozta össze, hanem megtakarított vagyonához kellett nyúlni, mert az 1848. évi törvényhozás olyan változásokat teremtett, amelyek lehetetlenné tették üzleti követeléseinek behajtását.

Az előadottakból nyilvánvaló, hogy GEIBEL Károly az 1848. évi események következtében súlyos veszteségeket szenvedett s e vesz-

teségek a jövőbe vetett bizalmát alapján támadták meg. Ennek kell tulajdonítanunk azon elhatározását, hogy Lipcsébe kívánt átköltözködni, ahol megfelelő összeköttetései voltak s vagyoni viszonyai is lehetővé tették számára, hogy ott új vállalatot alapítson. Pesti könyvkereskedését már 1849 végén eladta öccsének, GEIBEL Hermannnak s ámbár kiadói jogosítványait egyelőre még fenntartotta, a következő év folyamán azokon is túladott.

GEIBEL Hermann 1849 december 22-én már könyvkereskedői jogért folyamodott s folyamodványában hangoztatta, hogy bátyja könyvkereskedését 8000 forinton megvásárolta. GEIBEL Hermann Halléban tanulta a könyvkereskedést, de gyakorlati éveit javarészt — 12-ből 8-at — a monarchia területén töltött s bátyja üzletében régebben négy és félévig szolgált, most pedig újból ide tért vissza, tehát joggal hivatkozhatott rá, hogy ismerős a pesti viszonyokkal.

A véleményadásra felhívott pesti könyvkereskedők (EGGENBERGER és fia, EDELMANN Károly, HARTHLEBEN, KILIÁN és társa, KILIÁN és WEBER, MÜLLER Gyula, LANTOSY József, EMICH Gusztáv) nem ellenzték a kért könyvkereskedői szabadság megadását, előzetesen azonban kötelezvényt állítottak ki GEIBEL Károlyra, hogy sem Budán, sem Pesten nem fog könyvkereskedői jogot szerezni. Ez alapon a pestvárosi tanács 1850 január 26-án a GEIBEL Károly könyvkereskedői jogosítványát megszüntette, GEIBEL Hermannnak pedig megadta a könyvkereskedői jogot.¹

GEIBEL Hermann tisztában volt azzal, hogy a politikai és gazdasági viszonyok miatt súlyos esztendőket kell átélnie. Ez a kilátás azonban nem vette el munkakedvét, hanem munkához látott s igyekezett úgy segíteni magán, amint az a körülményekhez képest lehetőnek látszott. 1850 július 13-án zeneművek árusítására kért engedélyt azon indokolással, hogy kizárólag könyvkereskedésből lehetetlen megélni. Az akkori egyetlen zeneműkereskedő, TREUCHLINGER, ez ellen állást foglalt s hivatkozott az eddigi hasonló vállalatok tönkrejutására, valamint a saját súlyos helyzetére is, amennyiben hét év óta működik Pesten s még segédet sem képes tartani.

¹ Pestvárosi levéltár 1850/52. évi 1311. szám.

Ennek következtében a pestvárosi tanács elutasította a GEIBEL Hermann kérését, aki ily módon mégis kizárólag a könyvkereskedésre volt utalva.¹

Szerencsére megúsza azonban a nehéz esztendőket, üzlete fennmaradt s GRILL-féle könyvkereskedés elnevezés alatt még ma is fennáll.

Mikor GEIBEL Károly 1849 végén üzletét öccsének átadta, már tisztában volt vele, hogy Lipcsébe költözik s ott alapít üzletet. E szándékát azonban nem hozta nyilvánosságra, hanem 1850 március 5-én azon a címen kért útlevelet, hogy üzleti leszámolásai érdekében Lipcsébe kell utaznia. Átköltözési szándéka mellett szól azonban az, hogy nem csupán a saját, hanem a felesége és két éves István nevű fia számára is útlevelet kért azon indokolással, hogy Lipcsében lakó beteg anyját akarják meglátogatni. Kérését azzal támogatta, hogy 1849-ben a forradalmi zavarok elkerülése céljából hosszabb ideig Bécsben tartózkodott s ott minden akadály nélkül kapott külföldi útlevelet. A pestvárosi tanács nem emelt kifogást az útlevél megadása ellen,² a felsőbb hatóságok azonban más véleményen voltak, a felhozott érveket nem tekintették elegendőknek a külföldi utazás indokolására s hivatkozva azokra a kifogásokra, melyek a cég ellen újabban felmerültek (bei den in neuester Zeit gegen obige Firma erhobenen Beschwerden), határozottan megtagadták az útlevél kiadását.³ Helyes úton járt tehát SENNOVITZ, mikor arra mutatott rá, hogy 1848. évi forradalmi szellemű kiadványaival GEIBEL Károly is kompromittálta magát s a politikai üldözéseket kívánta elkerülni, mikor Lipcsébe költözött.

1850 nyarán GEIBEL Károly még Pesten tartózkodott, mert július 23-án a pestvárosi tanácstól erkölcsi bizonyítványt kért, amit meg is kapott. Erre a bizonyítványra azért volt szüksége, hogy Lipcsében üzletet alapíthasson, mert a bizonyítvány arra is kiterjeszkedett, hogy 1847-ben ISTVÁN nádortól udvari könyvárusi címet kapott s a Kristóf-téren állott könyvkereskedését 1849-ben öccsé-

¹ Pestvárosi levéltár 1850/52. évi 2390. szám.

² Pestvárosi levéltár 1850/52. évi 584. sz.

³ Pestvárosi levéltár 1850/52. évi 13.368. sz.

nek eladta.¹ Minthogy SENNOVITZ által idézett 1850 október 10-én kelt körlevele szerint lipcsei könyvkereskedését akkor már megnyitotta s útlevelére vonatkozó újabb levéltári adatot nem találtunk, azt kell hinnünk, hogy idegen útlevéllal jutott ki az országból. Lipcsei alapítása azután nagyobb sikerrel járt, mert 34 esztendei működésével azt a virágzás magas fokára sikerült emelni.

¹ Pestvárosi Levéltár 1850/52. évi 2369. sz.

XII.

Emich Gusztáv.

1841—1868.

Értékes emberrel szaporodott a pesti könyvkereskedők kara, midőn 1841 december 14-én EMICH Gusztáv a könyvkereskedői jogot megkapta. Születési helye Pest volt ugyan, ahol atyja, EMICH Ferenc már 1812-ben polgárjogot szerzett; származása szerint azonban német volt, mert atyja csupán 1811-ben kötött házassága révén került állandó kapcsolatba hazánkkal és a fővárossal. A SENNOVITZ-féle könyvkereskedői életrajzok KILIÁN mellett EMICHhel foglalkoztak a legbehatóbban¹ s ezt a képet csupán egyes vonásokkal tudjuk kiigazítani, egyebekben az idézett helyre utaljuk az olvasót.

Amint 1841 augusztus 17-én a helytartótanácsához intézett folyamodványában előadta, EMICH Gusztáv középiskolai tanulmánya; elvégzése után lépett a könyvkereskedői pályára. EGGENBERGER Józsefnél tanult s fia könyvkereskedésében négy évig működött mint segéd. Azután külföldre ment s Bécsben a TANDLER és SCHAEFFER-cégnél, Párisban pedig a RENOARD Gyula és társa cégnél volt gyakorlaton; összesen tehát 11 évi könyvkereskedői gyakorlata volt, amikor könyvkereskedői jogért folyamodott.

Ennek a kérvénynek is át kellett menni a pesti könyvkereskedők kritikáján s ezek vele szemben sem voltak kíméletesebbek. 1841 november 10-én ugyanis a nyolc pesti könyvkereskedő (EGGENBERGER és fia, HARTLEBEN, HECKENAST, KILIÁN és társa, KILIÁN és WEBER, özvegy MÜLLERNÉ, LEYRER József, IVANICS) azt hozták fel ellene, hogy GEIBEL csak nem régen folyamodott könyvkereskedői jogért s ha egyszerre két új könyvkereskedés nyílik meg Pesten, akkor kétségessé válik a már meglevő könyvkereskedések fennmaradása. A könyvkereskedésre már fennálló korlátok ledöntését

¹ Magyar könyvkereskedők évkönyve. III. (1892.) évf. I.—LII. II.

csupán az esetben tartanak veszélytelennek, ha a könyvkereskedés szabad mozgását gátló könyvvizsgálati szabályok (cenzura) is megszűnnek. A kiváltságok fenntartásához csupán addig ragaszkodhatnak, amíg nincs biztosítva mozgási szabadságuk. Az ellen egyáltalán nem emelnének kifogást, ha a könyvkiadók száma szaporíthatnák, mert ezzel emelkednék a könyvtermelés s ez nekik is előnyükre szolgálna. Másképen áll azonban a dolog a könyvek értékesítésével foglalkozó könyvkereskedésnél (sortiment), mert a külföldről behozható könyvek mennyiségét erősen korlátozza a cenzura s ha a behozható könyvek értékesítésével a szükségesnél több könyvkereskedő foglalkozik, akkor nincs biztosítva fennmaradási lehetőségük.

A könyvkereskedők érveit az 1841 november 24-én kelt tanácsi jelentés is magáévá tette, minthogy azonban a kevéssel előbb GEIBEL Károly ügyében tett előterjesztésében azt hangoztatta, hogy a külföldiekkel szemben a helybeli születésűeknek kell módot adni könyvkereskedés alapítására, EMICH Gusztáv kérését nem utasíthatta el. Ennek alapján a helytartótanács 1841 december 14-én EMICH Gusztávnak megadta a könyvkereskedői jogot¹ s a KIGYÓ- és URUTCÁK sarkán rövidesen megnyitotta fényes könyvkereskedését.

EMICH Gusztáv kezdettől fogva komolyan fogta fel hivatását s a magyar nemzeti kultúrának fáradhatatlan munkása lett. Már 1842 augusztus 5-én folyamodványt adott be a helytartótanácsához, melyben a Honderű című folyóirat megindítására kért engedélyt. Folyamodványában különösen azt hangoztatta, hogy a művelt magyar nőknek akar léleknevelő olvasmányt adni, mert a fennálló folyóiratok az arisztokrácia elleni állandó támadásaikkal s illoyalis maguktartásával a «szocialis decompozitio» útját egyengetik s könyvkereskedői pályafutása legszebb kezdetének azt tekintené, ha ez irányzatot kellőképen ellensúlyozhatná.

Könyvkereskedői tevékenysége gyors fellendülése mellett tesz tanuságot, hogy röviddel pesti könyvkereskedése megnyitása után Budán kívánt üzletet alapítani s erre a helytartótanácsi engedélyt

¹ Pestvárosi levéltár. Int. an. 8144.

már 1842 november 22-én megkapta.¹ Egy szóval nem lassú léptekkel, óvatos megfontoltsággal halad előre pályatársai mintájára, hanem gyorsan cselekszik és határozottan, amire eddig példa nem volt a magyar könyvkereskedelem történetében. Sikerekben nincs hiány, a vásárló közönség bizalmát sikerül megnyernie s az 1848 előtti legifjabb könyvkereskedés rövidesen Pest városa s Magyarország legnagyobb forgalmú könyvkereskedésévé lett. Kétségtelen, hogy a sikert részben a magyar olvasóközönség nagyobb kultúr-igényeinek köszönhette, de az egyéni siker sem tagadható meg tőle, mert a többi könyvkereskedés nem tudta ugyanazt az eredményt felmutatni.

A pesti könyvkereskedők már idézett nyilatkozatukban a könyvkiadás terére kívánták utalni EMICH tevékenységét, ami nem sikerült ugyan formailag, a valóságban azonban mégis kitűnő kiadó lett EMICHből. SENNOVITZ statisztikai összeállítása szerint 27 esztendő alatt 663 művet adott ki 830 darabban, s ebből 629 mű volt magyar, 32 német, 1 latin és 1 francia nyelvű. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy EMICH Gusztáv volt az első igazán magyar könyvkiadó. Kiadói tevékenységét főleg a szépirodalomra fektette s nem foglalkozott KILIÁN és HECKENAST mintájára tankönyvkiadással, ami pedig üzleti szempontból jobb vállalkozás volt. Csupán nevezetesebb szépirodalmi kiadványait említjük meg. EMICH adta ki BAJZA (1851), CSOKONAY (1843—45), FALUDI (1853), LISZTI László (1855) és ZRINYI Miklós (1853) összes munkáit, JÓKAI Mór 14 regényét (1852—68), KEMÉNY Zsigmond 6 regényét (1852—55), MADÁCH *Ember tragédiája*-t (1867) s PETŐFI Sándor összes költeményeit (1847 és 1848), valamint újabb költeményeit is (1849). A *Belletristisches Lese-Cabinet der ung. Litteratur* c. kiadványában megismertette a német olvasóközönséggel KEMÉNY Zsigmond (1859) és EÖTVÖS József (1858) regényeit s külföldi regények magyarra fordításáról is gondoskodott. Az ő kiadásában indultak meg a *Honderű*, *Reform*, *Új Magyar Múzeum*, *Pesti Napló* (1850), *Budapesti Hírlap* (1852), *Sürgöny* (1860), *Magyarország* (1867) stb című

¹ Pestvárosi levéltár i. h.

hírlapok és folyóiratok. Nyolc politikai napilap, három hivatalos lap, hét szépirodalmi lap, két divatlap, két ifjúsági lap és három szaklap kiadója volt összesen, ami kétségtelen tanúságot tesz erős vállalkozói szelleme mellett.

Kiadói tevékenységének megkönnyítésére HECKENAST mintájára nyomdát is szerzett s már 1850-ben megvette EISENFELS Rudolf nyomdáját, aminek átvételére csupán 1852 november 14-én kapott felsőbb hatósági engedélyt. A nyomdaipar terén épen olyan szerencsés kezű vállalkozónak bizonyult, mint a könyvkereskedés és kiadás terén, s nyomdája rövid időn belül a legelső pesti nyomdák sorába emelkedett.

Nagy könyvkiadói tevékenysége arra kényszerítette, hogy a könyvkereskedéstől utóbb megváljon s üzletét már 1850 szeptember 29-én eladta SZÁMWALD Gyulának. Minthogy azonban SZÁMWALD Gyulának nem sikerült az átruházáshoz szükséges felsőbb hatósági engedélyt megszerezni, az üzlet 1854-ben újból vissza került EMICHHEZ, aki aztán 1857-ben végleg eladta azt PFEIFFER Ferdinándnak.

Innen kezdve EMICH kizárólag kiadói üzletének élt, amelyet 1868-ban fiának adott át s érdemekben gazdag földi pályafutását 1869 április 3-án fejezte be.

GÁRDONYI ALBERT.

A NEMZETKÖZI SZELLEMI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÚJ EREDMÉNYE.

Az irodalmi termelés egyre emelkedik, a tudományok mind finomabb elágazásokra specializálják magukat, sőt a pesszimisták már a könyvtáraknak — melyekben egyedül volt a tudományosság egyetemessége érezhető — felosztását és egymástól független különleges gyűjteményekbe való tagozódását is jövendölik. Senki- nek sincs már az az áttekintése korának tudományos termelését illetőleg, amellyel még egy Leibniz rendelkezett, senki sem tudja maga erejéből még a saját tudományos szakterületének irodalmi termelését sem áttekinteni. Felmerül tehát a kérdés: hova vezet mindez? Oda jussunk-e, hogy egy tudós se tudja, mi történik saját szakmájában, hogy ugyanazokért az eredményekért mindig újra kelljen dolgozni, hogy régen megcáfolt nézetek új eredményekként legyenek feltálalva és elismerést találjanak? Milyen eszközöket kell felhasználnunk e zürzavar elkerülésére s oly racionális munkarendszer felállítására, amely egyedül biztosít célravezető haladást? Erre csak egy orvosság van és éppen a munkamegosztás váltja valóra ezt a lehetőséget: folyamatos periodikus bibliográfiák megteremtése és kiépítése, melyek közlik a tudósokkal az új kutatások cím- ismeretét, sőt fejlettebb alakjukban kritika és ismertetés formájában módot nyújtanak tájékozódásra és esetleg ítéletalkotásra. De mire valóok egyes tudományágak legkiválóbb bibliográfiái, ha azokat a tudósok nem használják, ha — mint gyakran sajnálattal kell hivatott helyen megállapítani — ezek még a szakkörökben sem váltak közkinccsé? Valljon-e kudarcot a gyakorlatban az az elméletben minden tudós által elfogadott elv a tudomány nemzetköziségéről, csak azért, mert a külföldi kutatások eredményeit csak nagyon gyéren hozzák másutt nyilvánosságra és mert a külföldi bibliográfiák ismerete és használata még eddig nem ment át a tudósvilág vérébe? Ilyen

gondolatmenetből származott évekkal ezelőtt Marcel GODET, a berni svájci nemzeti könyvtár igazgatója Index Bibliographicus-ának terve, mely nemzetközi jegyzéke a különböző tudományok bibliografiai folyóiratainak és a Népszövetség védnöksége alatt mint annak első bibliografiai kiadványa 1925-ben jelent meg, magában foglalván 1002 folyóirat bibliografiai adatait. Ezzel egy addig semilyen alakban meg nem valósított munka nyert megoldást, amely teljes és kényelmes áttekintést nyújt minden ország és minden szakma folyó bibliografiáiról s így mintegy kulcsa a jelenkor tudományos termelésének.

A bevezető szavakban vázolt tudománypolitikai helyzet azonban még változatlanul fennáll és ezért komoly vizsgálat tárgyává kell tennünk, hogy e mű, melynek adatait 1923-ban és 24-ben, tehát már hat vagy hét éve gyűjtötték, még mindig megfelel-e céljának? Nem avult-e már el? A bibliografiai folyóiratok jegyzékének időről-időre újjal való pótlása elválaszthatatlanul hozzátartozott az eredeti tervhez. Az index bibliographicus szellemi atyja, GODET eleve tisztában volt azzal, hogy a «bibliographies courantes» időközönként megjelenő jegyzékének magának is egy «bibliographie courante»-nak kell lennie, ha tartósabb hatást akar vele elérni. Mert a dolog természetében rejlik, hogy az úgynevezett «másodfokú bibliografia» hamarabb avul el, mint a többi bibliografikus segéd-eszköz, különösen ha folyó bibliografiákra terjed ki, mint a jelen esetben is. Mert a tisztán bibliografiai folyóiratok gyakran nagyon rövid életűek, viszont a többieknek, amelyek csak részben bírnak bibliografiai tartalommal, értéke és anyaga az évek folyamán igen nagy ingadozásoknak lehet alávetve, miután a szerkesztőség kényétől függ, hogy mekkora terjedelemben hozza folyóiratának bibliografiai függelékét. Így nemcsak újabb bibliografiai folyóiratok megindulása következtében keletkeztek hiányok az «index»-ben, melyek ennek értékét idővel leszállítják, hanem még inkább a számos, ma már nem helytálló adat folytán, amely vagy olyan folyóiraatra hivatkozik, mely ma már megszűnt, vagy olyanra, mely azóta megváltoztatta bibliografiai karakterét. Ha az első bajt még egy rég ismert orvossággal gyógyíthatnók is, a másik baj ellen csak egy radikális

kúra, az anyag tökéletes újrafeldolgozása segíthet. És ennek a munkának itt van az ideje.

Ez a kérdés 1928 őszén vetődött fel, az indító okot hozzá egy hasonló terv befejezéshez közeledése szolgáltatta. Ez a szellemtudományok bibliografiai folyóiratainak jegyzéke, melyet a «Nemzetközi Akadémiai Unió» a «Népszövetségnek a nemzetek szellemi együttműködésére alapított intézet»-ével együttesen készít elő kiadásra. A két vállalkozás egymáshoz való viszonyának vizsgálata közben a Népszövetség könyvtári szakértői olyan éles különbségeket állapítottak meg munkamódban és célban, hogy lemondtak a két terv összeolvasztásáról. Egyidejűleg azonban fellángolt az «index bibliographicus» felújítása iránt való, mindaddig mérsékelt érdeklődés. 1929 febr. 11—13-án beható vita után elhatározták a «Szellemi együttműködést fejlesztő intézet» párizsi könyvtárkonferenciáján — melyen GODET berni igazgatón kívül különösen KRÜSS, berlini főigazgató pártolta igen melegen a tervet — egy bizottság megszervezését, melynek feladatává egy tervezet kidolgozását és elterjesztését tették. A bizottság tagjai: GODET, KRÜSS és a párizsi Nemzeti Könyvtár főigazgatója, ROLAND-MARCEL lettek. Ez a bizottság 1929 március 21-iki összejövetelén tanácskozás tárgyává tette, két részletes tervezet alapján, a kivitel módját. Az egyik tervezet GODET-től, a másik e cikk írójától származott. Mindkettőnek részletes, gondos megfontolása után, a GODET-féle terv alapulvételével, egy mérvadó terv dolgoztatott ki.

A terv végleges alakja, annak ellenére, hogy az első eszme alapján készült, attól néhány pontban mégis különbözik. A két legfőbb különbség a berlini Állami Könyvtárnak a felelős szerkesztőségbe való bevonása és evvel kapcsolatban a bibliografiai egyes adatoknak kibővítése. GODET maga is kívánatosnak tartotta, hogy egy egészen nagy Nemzeti Könyvtár vegye át a kiadást, vagy vegyen részt abban, mert az első kiadás szerkesztése arra a tapasztalatra juttatta, hogy a központnak jelentett sürgős és szükséges pótlások és ellenőrzések a Svájci Nemzeti Könyvtárban nehézségekbe ütköztek. Milyen más helyzetben vannak a milliós könyvtárak, melyek a külföldi bibliografiai folyóiratoknak legalább túlnyomó részét járát-

ják! Bennük a hiányzó adatok pótlása nem járna nehézséggel és a javítások és kiegészítések is megbízhatóbbak lennének. KRÜSS főigazgató ajánlatára a berlini Állami Könyvtárt szemelték ki erre a célra, mert az Index Bibliographicus első kiadásának tanúsága szerint,¹ a világ összes államai közül Németország tulajdonában van a legtöbb folyó bibliografiai periodica. GODET mellett e cikk íróját bízták meg a kiadással. A személyi kérdés ilyen megoldásától három előnyt remélnek: az 1925-ben GODET által kiadott első kiadással szerzett tapasztalatok felhasználását, a berlini könyvtár folyóirat-osztálya bő anyagának értékesíthetését és végül az «Internationale Bibliographie des Buch- und Bibliothekwesens»-szel való szoros kooperáció eredményét, mely közvetlenné és természetessé fog válni azáltal, hogy e cikk írója fenti bibliografiai, könyvtár- és könyvtudományi évkönyv társkiadója.

E terv kivételét a fent vázolt alakban, 1929 júliusában a szellemi együttműködést irányzó bizottság gyűlésén elhatározták és ezt a határozatot szeptemberben, a Népszövetség nagygyűlésén, Genfben elfogadták. Ezzel a Népszövetség messzire ágazó organizációja hivatalosan e vállalkozás mellé állt; a Népszövetségnek a szellemi együttműködést irányzó intézete fogja a kiadást vállalni, valamint a német bizottságot munkájában anyagilag is támogatni.

A vállalkozás kivitele eszerint biztosítottnak látszik. A munkamódszer kompromisszumot állít fel a centralizálás elve és a decentralizálás között, mely jó eredményeket ígér azáltal, hogy Berlinben egy elosztó, kiegészítő, rendező és végső fokon felelős központot állít fel, a kidolgozás munkáját pedig, mint az az Index első kiadásánál is történt, az egyes országok nemzeti könyvtáiraira bízza, hogy saját országukkal szemben, különösen az esetleges kihagyások miatt viseljék a felelősséget. Senki sem vonhatja kétségbe, hogy ilyen munka a nemzet könyvtárának feladatait túl nem haladja. Szűk látókörű álláspont volna, ha a központi könyvtárak feladatukat országuk irodalmi termelésének gyűjtésével és az utókor számára hozzáférhetővé tételével kimerítettnek tekintenék. Nem, — saját generáció-

¹ Az abban felsorolt 1002 folyóiratból Németországra 224, Franciaországra 150, Nagybritanniára 89 és az Egyesült Államokra 63 esik.

jukkal szemben még más kötelességük is van. Minden alkalmat meg kell ragadni a tudomány és az ismeretek pozitív terjesztésére, tudakozó- és csereirodák felállítására és központi bibliografiai feladatok elvállalásával országuk könyvtártudományi központjává kell válniok, hogy esetleges nemzetközi könyvtári feladatokban való együttműködéssel országukat méltón képviseljék és az ügyet illetően kép előmozdítsák. Reméljük, hogy az ilyen bibliografiai vállalkozásoktól együttműködésre felszólított könyvtárakban és más intézetekben megvan a valódi idealizmus és odaadó munkakészség, s akkor a siker el nem maradhat.

(Berlin.)

DR. VORSTIUS JORIS.

PETŐFI A SZÉPIRODALOMBAN.

(Újabb adatok a Petőfi-kultusz bibliográfiájához.)

Az alábbi gyűjtemény a Magyar Könyvszemle 1923. évfolyamában közölt hasonló tárgyú egybeállítás folytatása. Elsősorban ez is azokat a költői igényű munkákat tartja számon, melyekhez PETŐFI alakja s a vele kapcsolatos mozzanatok szolgáltatták az indítékot. Nagyobb részét a centenáris évforduló óta megjelent darabok teszik, de van köztük néhány előbbi eredetű is.

Az újabb gyűjtés anyaga sem nélkülözi azt a változatosságot, mely a régebben közzétett anyagot jellemezte. Eredet, alak, terjedelem és műforma tekintetében itt is vegyesen fordulnak elő magyar és külföldi költőktől való kisebb-nagyobb verses és prózai művek, lírai darabok, elbeszélések és drámák, vagy dramatizált jelenetek. Minthogy azonban — az előző közlemény négyszáz szerzőtől származó kb. hatszáz darabjával szemben — ezúttal mindössze kilencvenegy szerző százhuszonöt munkájáról van szó, nem volt érdemes műfajok szerint úgy szétkülöníteni az anyagot, mint amott.

E többnyire kultikus jellegű művekhez járul újabb csoportként a PETŐFI versei nyomán készült, kinyomozható paródiák sorozata. Az adatok e része — a továbbiakkal együtt — a nagy költő szellemi termésének utóélete szempontjából érdekes; t. i. tájékoztat nyújt arról, hogy főképen mely költeményei élnek a köztudatban. A paródia sikere ugyanis egy ismert műalkotásra utaló esztétikai sejtelem és a köznapiság ellentétén fordul meg. Ha az olvasó előtt ez rejtve marad, akkor komikus hatás aligha keletkezik. A különböző társadalmi, politikai és egyéb fonáságokat gúnyoló kilencvenkét paródia bizonyosága szerint (nagyrészt névtelenségbe burkolódzó) verselőink ötven PETŐFI-költemény műformáját használták fel a napi érdeklődés céljaira. Az egybeállítás statisztikai tanulsága mintegy igazolja a tapasztalatot, — PETŐFI legnépszerűbb versei: a *Nemzeti dal* és a *Szeptember végén*. Ezek nyomán írták a legtöbb paródiát.

Az adatok többi csoportjai (verses feleletek; P. művei alapján készült művek; címreminiszenciák) is annyiban figyelemreméltók, mert szemléltetik azt a mozgalmasságot, mely egy nagy szellem nyomában az irodalmi életben támadt. Mióta az újabb vizsgálódás az ilyenmű jelenségeket is mérlegeli, az efféle mozzanatok számontartása sem közömbös.

I.

Petőfiről szóló szépirodalmi művek.¹

- Arany János*: Barátomhoz. — 5×4. — (Újabbán SZENDREY Júlia hagyatékából előkerült vers.) Magyarság. 1925. 83. sz. Facsimiléjét l. MIKES Lajos: Szendrey Júlia levelelesládájának kincsei. Bp. 1928. 19. l. MIKES szerint «Arany e verset... 1847 nov. 11-én kelt leveléhez csatoltan juttatta el PETŐFİHEZ. Magát a levelet a Nemzeti Múzeum őrizi».
- Baja Mihály*: P. a Hortobágyon. — Vers. — VOLLAY F.: Nagymagyarországért. Debrecen. 1927. 24. l.
- Bajkay Lajos*: P. szülővárosában. (Kiskőrösön.) — 6×4. — B. L.: A falunak. II. kiadás. Szeged. é. n. (1925.) 23. l.
- P. szülőházában. — 101 sor. — U. o. 24—28. l.
- Balassa Imre*: Nagy idők. — P. regényes életrajza. — Bp. é. n. (1927.) 374+1. l.
- Balázs Györgő*: P. szelleméhez. — 10×6. — B. Gy.: Álmodik a Hargita. Miskolc. 1927. 42. l.
- Balázs Sándor*: Az özvegy férje. — Elbeszélés. — P.-Társaság Lapja. 1877.
- Bánsági*: P. nemzete. — 3×8. — Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Bp. 1923. 32. l.
- Berkényi Károly*: P. anyja. — 8×5. — B. K.: Hitem az élet. Bp. 1927. 48. l.
- Bolond Istók*: P. halála napján. — Vers. — Bolond Istók. 1878. 31. sz.
- Helyet P.-nek. — 5×8. — U. o. 1881. 40. sz.
- P. szobra. — 5×8. — U. o. 1881. 45. sz.
- P.-Társaság Debrecenben. — 3×4. — U. o. 1882. 18. sz.
- Brancsics Blagoje* (szerb költő): P. szobra előtt. — Gondolatmenetét közli POLIT Vladislava: P. a szerbekenél (Ujvidék. 1912. 31. l.) c. értekezésében.
- Dura Máté*: P. dicsőítése. — 68 sor. — D. M.: Szébb-jobb világ. Bp. 1927. 77. l.

¹ A Magyar Könyvszemle 1923. évf.-ban megjelent, hasonló tárgyú cikk folytatása. Az ott közölt adatok, még ha újabb kiadást értek is, itt nincsenek megemlítve. A rövidítésekre nézve ugyanúgy jártunk el, mint az előbbi egybeállításban; a címek után szorzójellel összekötött számok itt is a verses mű terjedelmére utalnak. (Tehát: 5×4 = öt négysoros szak.) Ahol szakozatlan a vers, ott külön meg van jelölve a sorok száma; kivéve azokat az eseteket, mikor a szöveg nem volt megszerezhető. A terjedelemre mutató számokat követi a könyvészeti megjelölés. Itt a kezdőbetűk a szerző nevét jelentik. Pl.: B. L. = BAJKAY Lajos. Ahol a versek címe előtt a szerző neve ismétlődne, ott csak egy vízszintes vonás (—) jelzi a szerző azonosságát. Egyéb rövidítések: P. = PETŐFI; P. S. = PETŐFI Sándor; Bp. = Budapest; é. n. = évjelzés nélkül; v. ö. = vesd össze.

- Farkas Imre*: Egy város. — (Irredenta vonatkozású verses megemlékezés Kolozsvárról s ezzel kapcsolatban P.-ről.) — Nemzeti Ujság. 1926. 188. sz.
- Feleki Sándor*: Márciusi ibolyák. — 8×4. — VAJDA Gyula: Ünnepi versek. Bp. 1907. 68. l.
- Géczy István*: A pápai diákok. — Ünnepi játék P. életéből. — (Ifjúsági színmű.) Bp. é. n.
- Goga Octavián*: P.-hez. — 5×4. — Temesvári Hirlap. 1927. (Versek. GARA Ákos fordította román nyelvből.)
- Gulyás Pál*: P. udvarában. — 35 sor. — Széphalom. 1928. 346. l.
- Halmos Izor*: P. — 24 sor. H. I.: Gedichte und Sprüche. Wien. é. n. (1924. Az idézett vers szövege magyarnyelvű.)
- Hamvas József*: Csillagok találkozása. — Ünnepi játék. — Az erdő. 1927. 5. sz. (Versek mű; ARANY J. is szerepel benne s a Szeptember végén és «A XIX. század költőihöz» c. P.-versek is bele vannak szöve.)
- Havas István*: Segesvár. — 14 sor. — H. I.: Virágénekek. Bp. 1925. 87. l.
- Kiskőrös. — 14 sor. — U. o. 88. l. (és 8 Órai Ujság. 1925. 172. sz.)
- Sopron. — 14 sor. — U. o. 93. l.
- P. műzsája. — Látványos jelenetek. — (Szereplői: HITTIG Amália, TÓTH Róza, NAGY Zsuzsika, CSAPÓ Etelka, MEDNYÁNSZKY Berta, WEISZ Rozália, SZENDREY Júlia.) Magyar Lányok. 1923. 117—21. l.
- P. feltámadása. — Vers. — VOLLAY F.: Nagynagyarországért. Debrecen. 1927. 119. l.
- P. szobránál. — Vers. — U. o. 129. l.
- Hegedüs*: P.-né naplója olvasásakor. (I—II.) — Vers. — Hazánk. 1847. II. 22. — V. ö. ENDRÓDI S.: P. napjai a magyar irodalomban. Bp. 1911. 366. l.
- Hevesi Simon*: P. — 19 sor. — Borsszem Jankó. 1922. 52. sz.
- Hodossy Sándor*: Költemények. P. halálának hatvanadik évfordulójára. Bp. 1910.
- Ikbál Mohamed* (indiai költő): P. — 7 sor. (A perzsa nyelven írt verset BAKTAI Ervin fordította magyarra,) — Pesti Napló. 1924. 276. sz. és Magyar Bibliofil Szemle. 1925. 1. sz.
- Jakab Ödön*: Borjádi emlék. — 9×8. — Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Bp. 1923. 29—31. l.
- Juhász Gyula*: Fotografiák. — 13 sor. — J. Gy.: Ez az én vérem. Szeged. 1919. 12. l.
- Félégyházán 1918 nyarán. — 6×2. — U. o.
- Zoltánka. (Krúdy Gyulának.) — 14 sor. — A Hét. 1913. II. 522. l. és J. Gy.: Hárfa. Bp. É. n. (1929.) 56. l.
- Pozsony. — 14 sor. — J. Gy.: Hárfa. Bp. é. n. (1929.) 95. l.
- Kállay István*: A költő halála. — 4×8. — Színes könyv. Szerkeszti KHERN Ede. Brassó. 1881. 201—2. l.
- Kálmán Gyula*: P. szellemében. (Óda.) — 6×6. — Tavasz. A pápai ref. főtanodai önképzőkör emlékkönyve. Pápa. 1871. 1—2. l.
- Kárász Ödön*: P. (A segesvári szobor leleplezésekor.) — 6×8. — K. Ö.: Versek. Bp. 1898.
- A Bem-P.-körkép előtt. — 6×8. — U. o. 20. l.

- Kelecsényi Gabriella*: Zsuzsika. — Novella. — Tolnai Világlapja. 1925. 42. sz.
- Kolibry Jenő*: Proletárálmok. — 10×4. — Üstökös. 1859. 17. sz.
- Kolozsváry József*: P. — Drámai monológ néma képletekkel. — II. kiadás.
H. és é. n. (L. a P.-ház gyűjteményében.)
- Konrád Zoltán*: P. feltámadt. — Vers. — VOLLAY F.: Nagymagyarországért.
Debrecen. 1927. 141. l.
- Kosáryné Réz Lola*: Szutor Katalin. — Novella. — Hölgyek Naptára. Bp. 1923.
131—42. l.
- Kosztolányi Dezső*: Óda. — 64 sor. — Hölgyek Naptára. 1923. 62—5. l.
- Kovács Alajos*: P. — Színjáték 3 részben az ifjúság számára. (Hajnal, Delelőn,
Napnyugta.) — Kiskúnfélegyháza. 1923. (V. ö. Napkelet. 1923. II. 966. l.)
- Kozma Andor*: P. szobránál. — 8×4. — K. A.: Magyar symphoniák. Bp. 1909.
184—5. l.
- P.-szimfonia. — 227 sor. — Akadémiai Értesítő. 1923. 11—17. l. és Bpesti
Szemle. 1923. 23. sz.
- P. — Költői regény. — Bp. 1927. 248. l.
- Kozma István*: P. szülei. — Ifjúsági színjáték. — Bp. é. n.
- Krúdy Gyula*: A költő szökni akar. — Novella. — Hölgyek Naptára. Bp. 1923.
119—28. l.
- Juliskák Juliskája. — Novellisztikus hangulatkép. — Magyarország. 1828. júl. 15.
- Lampérth Géza*: P. dajkája. — 4×8. — 8 Órai Ujság. 1923. 135. sz.
- A pápai diákokhoz. — 12×6. — A Nép. 1923. 79. sz.
- Sopron. (1839—40.) — 2×12. — Soproni Helikon. 1927. 89. l.
- Lenkei Henrik*: Három csillag. — 4×4. — Ujság. 1925. 139. sz. (A három
csillag, kikről itt szó van: RAFAEL, MOZART, PETŐFI.)
- Lőrinczy György*: P. — 6×8. — Budapesti Hírlap. 1923. 57. sz.
- M. Erdőkővy Erzsébet*: A gyermekek hódolata P. emlékének. — Három jele-
net. — Kis Pajtás. 1923. 15. sz.
- Magyar Kakas*: A P.-szobor előtt. — 35 sor. — Üstökös. 1882. 43. sz.
- Marcell Ágost*: A magyar sors. — Színmű. — Bp. 1926. 157. l.
- Mariancsics Imre*: P. éve. — 73 sor. — Budapesti Hírlap. 1923. 171. sz.
- Mécs László*: Harangöntők öröme. — 14×4. — Napkelet. 1925. II. 440. l.
- Medgyes Lajos*: P. halála a segesvári síkon. 1849. — 48 sor. — BABOS Károly:
Népszínházi Zsebkönyv 1868-ik évre. Buda. 1868. 51—2. l. és M. L.:
Költemények. Brassó. 1904. 194. l. (Itt a cím: A segesvári síkon.)
- Ifjú költőinkhez. (1869 júl. 14.) — 7×6. — M. L.: Költemények. Brassó.
1904. 212. l.
- Mikó László*: Emlékdal 1899 júl. 31-re. P. S. világhírű magyar költő halálának
50. évfordulójára. — Rozsnyó. 1899. 4. l.
- Milkó Izidor*: P. és Szendrey Júlia. — Jelenet. — M. I.: Ketten. Subotica.
(Szabadka.) 1928. 290. l.
- Mocsáry Lajos*: P. lelke. — Kis színdarab. 1 felv. — Debrecen. é. n.
- Nadler István*: Diadalmas P. — Színmű 6 képben. — Esztergom. 1923. 31. l.
- Nagy Albert*: P. (1898.) — 14×4. — N. A.: Felhőfoszlányok. Torda. 1901.
63—6. l.

- P. (1849 júl. 31.) — (1899 júl. 31.) — 48 sor. — U. o. 153—6. l.
- Nagy Domokos*: P. (Óda.) — Előadta a szerző a Kiskőrösi P.-kör 1925 júl. 31-i ünnepélyén. (V. ö. Magyarság. 1925. 175. sz.)
- Nagy Vince*: P. szelleméhez. (Óda.) — 5×8. — Tavasz. Emlékkönyv. Válogatottabb műveiből kiadja a pápai ev. ref. főiskolai ifjúsági képződtársulat. Pápa. 1907. 5—6. l.
- (*Névtelen*): A fejetlen költő. — 7×7. — Üstökös. 1874. 13. sz. (JÓKAI: Aholt költő c. P.-vonatkozású versének paródiája a következő széljegyzettel: «JÓKAI után szabadon fordította németre Dux Adolf, visszafordította magyarra Szász Károly, feltalálták PULSZKYNÁL, megtapsolta s melegtíve feladja JÓKAI».)
- Jón a P. l — 2×4. (Képpel.) — Bolond Istók. 1882. 20. sz.
- A hartai kléblat, avagy a P.-ünnep Varsádon. — 91 sor. — Dísz-nóták. Rőfögi egy Epicuri de grege porcus. (Kézirat gyanánt.) Bp. 1881. 55—62. l.
- A P.-ünnep R... en. — 38 sor. — U. o. 63—66. l.
- Orbók Attila*: Le Poete. — Scene de la vie Hongroise en un acte. A la memoire d'Alexandre P. — Traduction de Marie KRAFFT-FÜREDI. Edition De L'Academie La Fontaine. Bp. 1924. 31. l. — E mű később magyarul is megjelent: O. A.: P. Bp. é. n. (1927.) 52 l.) címen.
- Ölvedi László*: Megint P. — 6×4. — Ö. L.: A bányász éneke. Berlin. 1923. 45. l.
- P. Jánossy Béla*: P. — Szindarab 3 felv. — Kolozsvár. 1923.
- P. Szathmáry Károly*: Az ország sebei. — Regény. 4 kötet. — Pest. 1871.
- Paoly Betty*: P. — Német vers. — V. ö.: RIEDL Frigyes: P. Bp. 1923. 207. l.
- Pásztor Árpád*: P. — 4×4. — A Hét. 1899. I. 235. l.
- P. — 6×4. — U. o. 1906. II. 558. l.
- Pekár Gyula*: A galgaparti hűtelen. — Novella. — Felolvastatott a P.-Társ. 1923. III. 11-i ülésén.
- A végzet betelik. — (A költő halálának novellisztikus leírása.) — P.-könyv. 1923. 109—114. l.
- Tündér Ilona húgocskája. (P. és CSAPÓ Etelka története.) — Novella. — P. Gy.: Magyar költők szerelmei. Bp. 1920.
- P. halála. — Novella. — U. o. 119—149. l.
- Peterdi Andor*: P. — 8×8. — P. A.: Éneklő zarándok. Bp. 1925. 48. l.
- Petri Mór*: Koren István szelleméhez. — 14 sor. — Budapesti Hírlap. 1923. VII. 7. — A keszthelyi ház. (P.-né szülőháza.) — 12 sor. — U. o. 168. sz.
- P. (1849 júl. 31.) — 14 sor. — Magyarság. 1929. 171. sz.
- Pósa Lajos*: A szabadság napján. — 16×2. VAJDA Gyula: Ünnepi versek. Bp. 1907. 64. l.
- A szent dal. — 3×8. — U. o. 67. l.
- Privigyei Pál*: P. sírjának feltalálása. — 16 sor. (P. apokrif búcsúverse.) — P. P.: Kuriozum. Magyarország nem volt, hanem lesz. Politiko-romantika. Gyöngyös. 1887. 181. l.
- Puck*: P.-ünnep. — 3×4. — A Hét. 1907. I. 395. l.
- Radó Antal*: P. — 14 sor. — R. A.: Magyar sirámok. Bp. é. n. (1926?) 160. l.
- Epilóg. — 14 sor. — U. o. 190. l.
- Rákosi Viktor*: Egy éj emléke. — Novella. — Budapesti Hírlap. 1916. 266. sz.

- Rátkay László*: P. — Szindarab. (Kézirat.) — V. ö.: Irodalomtörténet. 1925. 112. l.
- Rozsnyay Kálmán*: Cornélia Debrecenben. Képek egy életből. — Dramatizált jelenet. 5 kép. — Szeghalom. 1923. 61. l.
- S. Bokor Malvin*: A Károlyi-bál. — Novella. — Hölgyek Naptára. Bp. 1923. 155—164. l.
- Sas Ede*: Oly régi téma. — 30 sor. — Borsszem Jankó. 1922. 52. sz.
- P. hegedűje. — Ifjúsági mű. — Bp. é. n.
- Surányi Ernő*: P. — 41 sor. — S. E.: P. és egyéb költemények. Bp. 1923. 5—6. l.
- Szabolcska Mihály*: P. nemzete. — 3×8. — Költemények. Irták a P.-Társ. tagjai. Bp. é. n. (1926.) 197—8. l.
- Szász Károly*: Románc. — SZILÁGYI Sándor: Emléklapok 1850. (V. ö. ARANY J. összes művei. Bp. 1900. XI. köt. 240. l.)
- Szathmáry István*: A szabadság napján. — 51 sor. — Sz. I.: Mi nem feledhetünk. Bp. é. n. (1923.) 44—6. l.
- Magyar Betlehem. — 5×4. — U. o. 65—7. l.
- Az aggteleki barlangban. (Az ott rendezett országos P.-ünnep alkalmából.) — 5×5. — Sz. I.: Az álmok palotája. Bp. 1925. 99. l.
- Lengyelországhoz. — 10×4. — U. o. 104—5. l.
- Szepessy László*: P. szobra. — Hosszabb vers. — Sz. L.: Hit és haza. Szavalkókönyv. Bp. 1908. 78—83. l.
- Szigethy Ferenc*: P. — 6×4. — Sz. F.: Vidéki versek. Tahitótfalu. 1925. 26. l.
- Szigethy Lajos*: Eperjes. — 6×4. — Sz. L.: Őszi virágok. Békéscsaba. 1924. 14. l.
- Sziklay János*: A szabadság költő-vértanuja. Regényes korrajz P. életéből. Bp. 1923—4.
- Tábori Piroška*: P.-hez. — 4×4. — Magyar Lányok. 1923. 3. l.
- Teplíczy Aladár*: „Az erdei lak”. — Novella. — V. ö. a Magyarság 1925. 175. számának híradását, mely szerint a kiskőrösi P.-kör 1925. júl. 31-iki ülésén T. A. «a P., TOMPA és KERÉNYI költői versenyéből ismert „Erdei lak” emlékeiből szőtt hangulatos novelláját olvasta föl».
- Terescsényi György*: Az üstököshöz. (P. születése százéves fordulójára.) — 60 sor. — Csönd (Szeged). 1923. 1. sz.
- Tordai Ányos*: „Egri hangok”. — Jelenet P. életéből. — Egri Egyházmegyei Közlöny. 1923. 5. sz.
- Thomé József*: P. él. — 120 sor. — Nemzet. 1925. 33—34. sz.
- Torkos László*: A költő neje. — Vers. — Felolvasatott a P.-Társ. 1877. dec. 16-iki ülésén.
- Tóth Lőrinc*: 1848 előtt. — 21 sor. — T. L.: Méhek. Bp. 1882. 156. l.
- Tuba Károly*: P. szobránál. — 38 sor. — Népszava. 1923. 57. sz.
- Vértesy Gyula*: A dunavecsei idill. — Novella. — Hölgyek Naptára. Bp. 1923. 145—52. l.
- Züben Hamid* (tatár költő): P. — 4×6. — A Magyar Asszony. 1925. 3. sz. (Fordítója nincs megnevezve.)

Jegyzet. A M. T. Akadémia pályázatain az utóbbi évtizedekben számos P.-re vonatkozó mű szerepelt. Így a BULYOVSKY-pályázaton: P. szelleme (1894); P. eltűnésének 50 éves fordulóján (1900); P. emlékeztetere (1909); P. (1911). A FARKAS-RASKÓ-pályázatra

beküldött művek: Három csillag; Hol van P.? (1890); P. emlékezetére (1895, 1903); P. (1896); P. emléke (1901); P. (1902); P. március idusán (1904); Találkozás P.-vel (1905); P. ébredése (1906); P.-hez két vers (1907); P.-hez (1909). A zárójelbe tett számok az Akadémiai Értesítőnek azt az évfolyamát jelölik, melyben az illető pályázati jelentés olvasható. Az 1924 V. 24-én lejárt Koczán-pályázatra is érkezett be egy „Balassa-Csokonay-Petőfi” c. 3 felv. színjáték prologussal. V. ö. Magyarság. 1924. III. sz.

II.

Paródiák Petőfi versei nyomán.

- A csavargó.* DON PEDRŐ¹ BAJUSZKÁDÓ: A miniszter. — 4×8. — Üstökös. 17. sz. — Jainkef KHISCH: A sakter. («Eredetiben az „A csavargó” fűn de de PETHŐFI oreság.») — 3×8. — Üstökös. 1882. 39. sz.
- (Névtelen): A kritikus.* — 2×12. — Budapesti Visszhang. 1855. 238. l. — V. ö. P.-Múzeum. 1890. 27—30. l.
- A csárda romjai.* DON PEDRŐ BAJUSZKÁDÓ: A zárda romjai. — 84 sor. — Üstökös. 1870. 5. sz. és DON PEDRŐ: Rugott csillagok. Bp. 1879. 11. l.
- A király és hóhér.* JAZIG: A király és hóhér. («P. után igen szabadon.») — 8×4. — Borsszem Jankó. 1924. 24. sz.
- A király esküje.* (Névtelen): Gróf Hunyady László. („Ballada’.) — 17×5. — Bolond Istók. 1882. 9. sz.
- A hisbéres.* (Névtelen): A miniszter és lakája. («P. után.») — Bolond Istók. 1878. 51. sz.
- A magyar nemes.* (Névtelen): Kemény Gábor. — 6×4. — Bolond Istók. 1878. 11. sz. («— szavazattöbbséggel báró KEMÉNY Gábor decreáltattott Erdély számára ezidőszertinti „nagy” embernek. PETŐFI így énekelte meg: Őseimnek véres kardja... Én KEMÉNY Gábor vagyok.»)
- (Névtelen): A magyar báró. («Ha majd WAHRMANN is — à la WODJÁNER báró lesz.») — 8×6. — Bolond Istók. 1879. 6. tz.
- MARKOS Gyula: A „jó katolikusok” («Elkeresztelés Petőfítől.») — 7×4. — M. Gy.: Kath. őrtüzek. Iránydalok és költemények. III. köt. Bp. 1893. 45—7. l.
- SOCI: A magyar diák. — Ifjúkor. 2. sz.
- (Névtelen): A magyar nemes. («Újságházi Rákossy Jenő transcriptiója.») — Borsszem Jankó. 1896. 37. sz.
- FEKETEVIZI: Magyar nyugdíjas. («P. után szabadon.») — 8×4. — Magyarság. 1925. 26. sz.
- A magyar nemzet.* MARKOS Gyula: A mai magyar nemzet. («P. nyomán». Kezdet: «Járjatok be minden földet»...) — 54 sor. — M. Gy.: Kath. őrtüzek. V. kötet. Bp. 1900. 18—20. l.
- A tintás üveg.* (Névtelen): A hántlik. — 5×7. — Dísznóták: Rőfögi egy Epicuri de gregeporcus. (Kézirat gyanánt.) Bp. 1881. 25—7. l.
- PALOTAI Hugó: A tejes bögre. (Költemény Karvaly Mór képéhez.) — Otthon. 1896. 275. l.
- Akasszátok föl a királyokat.* (Névtelen): Akasszátok fel a... (Vad vers P.

¹ Don Pedrő = BARTÓK Lajos írói álneve.

- nyomán'. Refrain: 'Akasszátok fel a vad poétákat!') — 7×6. — Bolond Istók. 1879. 2. sz.
- BOLOND ISTÓK: Akasszátok föl a sakterokat. — 9×6. — Bolond Istók. 1882. 33. sz.
- Alku.* (Névtelen): Korszerű népdal. — 2×4. — Pesti Hirlap. 1922. 165. sz.
- Ambrus gazda.* (Névtelen): Vad költő. — 26 sor. — Budapesti Visszhang. 1855. 238. l. V. ö. P.-Múzeum. 1890. 27—30. l.
- (Névtelen): Menyhért gazda. (P. után osztrák-magyarosítva: 'Vipera'.) — 26 sor. — Üstökös. 1870. 22. sz.
- MARKOS Gyula: Wekerle — Ambrus gazda. — 22 sor. — M. Gy.: Kath. őrtüzek. II. köt. 3. kiadás. Székesfehérvár. 1892. 145. l. és M. Gy.: Kath. őrtüzek. IV. köt. Bp. 1894. 123—4. l.
- Anyám tyúkja.* (Névtelen): Anyám tyúkja. — 6×4. — Magyarság. 1923. 279. sz.
- Arany Jánoshoz.* (Névtelen): Óda — Ökörszemhez; — Viszonóda Sármánykához. — Honderű. 1847. V. 18. és P.-Múzeum. 1889. 113—4. l.
- Arany Lacinak.* (Névtelen): Arany Lacinak. (P. után'.) — 60 sor. — Bolond Istók. 1881. 12. sz.
- Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz.* (Névtelen): U. a. cím. P. nevében írt apokrif parafrázis. — 8×4. — Üstökös. 1882. 41. sz.
- Az őrült.* BERECZ Károly: Mit kritizáltok (1846). — Először a P.-albumban (Bp. 1898. 46—7. l.) jelent meg.
- Cs. J. (=CSEPREGHY János): Az őrült. («Travestálás P. Őrültjéről.») — 19 sor. — Üstökös. 1862. XII. 24.
- BOLOND ISTÓK: A fuzionált. — 90 sor. — Bolond Istók. 1878. 15. sz.
- MONGODIN: Az őrült. — Borsszem Jankó. 1922. 52. sz.
- Befordúltam a konyhára.* (Névtelen): Albérlő dala. («P. után szabadon.») — 3×8. — Magyarság. 1924. 39. sz.
- Konyhalkodás. — 28 sor. — KASSÁK modorában. — L. KARINTHY Frigyes: Kacsalábon forgó kaszák. Bp. é. n. 65. l.
- Búcsú a színészekről.* (Névtelen): Búcsú a feleslegtől. («Deficites nóta. P. után éneklé LUKÁCS, a WEKERLE-utód.») — Bolond Istók. 1895. 35. sz.
- Csatadal.* KEMETHY István: Előre. (Paródia'.) — 10×3. — K. J.: Őszi sugarak. Nyiregyháza. 1880. 97—8. l.
- Csokonai.* MARKOS Gyula: Csák, a mai. — 6×6. — M. Gy.: Kath. őrtüzek. Iránydalok és költemények. II. köt. 3. kiadás. Székesfehérvár. 1892. 147—8. l.
- Dicsőségés nagy urak.* HONTHY István: A delegátusokhoz. — 9×4. — H. I.: Hangok az éjtszakából. Pécs. 1901. 24—5. l.
- Egy gondolat bánt engemet.* CAPELLANUS: U. a. cím. (Paródia'.) — 38 sor. — Üstökös. 1880. 1164. sz.
- LISZT Nándor: Egy gondolat. (Megőrült tisztviselő szavalja.) — 35 sor. — L. N. Zokon ne essék. Miskolc. 1928. 113—4. l.
- Etelkéhez.* (Névtelen): Egy «Flór»-höz («Eredetiben 'Etelkéhez' fűn de Petőfi oreság.») — 2×4. — Üstökös. 1882. 43. sz.
- Ez a világ amilyen nagy.* MARKOS Gyula: Ez a világ amilyen nagy. («El-

- keresztelések. PETŐFI-től.) — 3+4. — M. Gy.: Kath. őrtüzek. II. köt. 3. kiadás. Székesfehérvár. 1892. 140. l.
- Ezrivel terem a fán a meggy.* (Névtelen): Kofák paradicsoma Pesten. — 16 sor. — Pesti Hirlap. 1922. VII. 9.
- MARKOS Gyula: *Ezrivel terem a fán...* 4×8. — M. Gy.: Kath. őrtüzek. II. köt. 3. kiad. Székesfehérvár. 1892. 143. l.
- Falu végén kurta kocsmá.* VASVILLA: P. zsidóul. («Ezt szavalja el Levinszky»). — 9×4. — Üstökös. 1882. 14. sz.
- Füstbe ment terv.* (Névtelen): Tervbe ment füst. («Szabaddon P. után»). — 4×4. — Borsszem Jankó. 1921. 21. sz.
- HESZ: Csődbe ment terv. — 3×4. — Borsszem Jankó. 1927. 20. sz.
- Gyors a madár, gyors a szélvész.* (Névtelen): A mameluk. — 4×4. — Bolond Istók. 1878. 32. sz.
- Ha.* (Névtelen): Ha. («P. után éneklé BÁNOMISÉNYFFY»). — Bolond Istók. 1895. 19. sz.
- Ha a sírban megszáradt.* (Névtelen): A jó cadentiák. — 5 sor. — Budapesti Visszhang. 1855. 238. l. — V. ö. P.-Múzeum. 1800. 27—30. l.
- Ha férfi vagy, légy férfi.* MARKOS Gyula: Buzdítás a 14. és 25. §-ra. — 5×8. — M. Gy.: Kath. őrtüzek. I. köt. 2. kiadás. Bp. 1904. 53—4. l.
- Hogy van, hogy ezt a sok gazembert* (Névtelen): Vad lant. — 10 sor. — Budapesti Visszhang. 1855. 238. l. — V. ö. P.-Múzeum. 1890. 27—30. l.
- Homér és Oszján.* (Névtelen): Trofér és Beszián. — 55 sor. — Üstökös. 1869. 14. sz. — (A gúny éle TREFORT Ágoston és BESZE János egykori politikusok ellen fordul.)
- BOLOND ISTÓK: Tiszomér és Istóczyán. («Szabadelvűen P. Homér Oszján-ja után»). — 50 sor. — Bolond Istók. 1881. 10. sz.
- Honfidal.* (Névtelen): Pénzügyminiszeri honfidal. — 8×4. — Üstökös. 1870. 18. sz.
- (Névtelen): Honfidal. — 5×4. — Bolond Istók. 1879. 17. sz.
- Jókai Mórhoz.* (Névtelen): Travestia a 'Jókai Mórhoz' c. költeményre. — Honderű. 1847. V. ö.: P.-Múzeum. 1891.
- Katonaélet.* Igazi: Vidéki gyöngyélet. — 4×7. — Üstökös. 1882. 44. sz.
- Katona vagyok én.* MARKOS Gyula: Katona vagyok én. — 2×4. — M. Gy.: Kath. őrtüzek. II. köt. 3. kiadás. Székesfehérvár. 1892. 140. l.
- Kis-Künság.* LISZTIUS: P. leírókölteménye az egységes pártról. — 8×8. — Magyarország. 1922. 235. sz.
- Legenda.* (Névtelen): Legenda. («Travestia P. hasonló című költeménye után»). — Bolond Istók. 1892. 52. sz.
- Megy a juhász számaron.* SZELESTEI László: Néprománc (1846). — 12×4. — Sz. L. költeményei. — Pest. 1856. I. köt. 8—10. l.
- (Névtelen): Megy a Tisza juhászon. — 4×4. Bolond Istók. 1878. 23. sz.
- (Névtelen): Románc. — 4×4. Bolond Istók. 1881. 3. sz. [Újabb változat u. i. 1894. 23. sz.]
- MONGODIN: Megy a juhász. — Borsszem Jankó. 1922. 52. sz.
- (Névtelen): Megy a költő. — 16 sor. — Budapesti Visszhang. 1855. 238. l. V. ö. P.-Múzeum. 1890. 27—30. l.

Miért nem születtem ezer év előtt. B. Árpád: Az uzsorásokhoz. («Ad notam:

Miért nem születtem ezer év előtt.) — 5×4. — Üstökös. 1859. III. köt. 8. sz.

Nemzeti dal. KONDOR: A magyar papsághoz. — 6×8. — Hazánk. 1848. 199. sz. V. ö. P.-Múzeum. 1893. 29. l.

— (Névtelen): Talpra tótok. («Új pánszláv induló. Muszka muzsikáját szerző: Pane Mumudron».) — 6×8. Bolond Istók. 1878. IV. 28. és DON PEDRÓ: Rúgott csillagok. Bp. 1879. 174. l.

— KHAMMER Istók: Zsidó negyvennyolcasok. — 6×8. Bolond Istók. . . .

— (Névtelen): Terézvárosi Wählerlied. («Revolvere csövén fújja F. K.») — 3×8. — Bolond Istók. 1881. 29. sz.

— (Névtelen): Revolver-dal. («Frei nach P. A német színház megnyitását énekli FEDERIEH Kobi».) — 6×8. — Bolond Istók. 1881. 1. sz.

— (Névtelen): Nemzeti dal. — Virgács. Élclap. Kolozsvár. 1896. 12. sz.

— SZABÓ Endre: Új riadó. — 6×6. — Sz. E.: Derű-ború. Bp. 1908. 224—5. l. *Orbán.* (Névtelen): Orbán. — 2×8. — Üstökös. 1878. 1026. sz.

— (Névtelen): Megint Orbán. — 5×8. U. o. 1062. sz.

Pató Pál úr. MARKOS Gyula: Közöny úrfi. — 5+8. — M. Gy.: Kath. Őrtűzek. III. köt. Bp. 1893. 47—8. l.

— TELEKES Béla: Pató Pali. — 7×8. — A Hét. 1903. I.

— (Névtelen): Pató Pál. («P. után szabadon».) — Magyar Figaro. 1894.

Sári néni. (Névtelen): Bernát Sári néni. («P. után zengi Palyafi».) — 4×6. — Bolond Istók. 1881. 46. sz.

— (Névtelen): Sanyi bácsi. («Amit A Hét kifelejtett, mikor jó pennával megíratna, hogy mi lenne P., ha életben marad vala».) — 6×6. — Borsszem Jankó. 1898. III. 20.

Szeptember végén. (Névtelen): Augusztus végén. — 3×8. — Az Ojság. 1922. 17. sz.

— MONGODIN: Szeptember végén. — 3×8. — Borsszem Jankó. 1922. 52. sz.

— UNDI: Augusztus végén. — 3×8. — Magyarság. 1924. VIII. 23.

— JÁN: Augusztus végén. 3×8. — U. o. 1925. 191. sz.

— HESZ Ferenc: Pesti férj dala szeptember végén. («P. után egészen szabadon».) — 3×8. — Magyar Uriasszonyok Lapja. 1927. 27. sz.

— (Névtelen): Január végén. — 3×8. — Magyarság. 1929. 22. sz.

Szeget szeggel. (Névtelen): Heccet heccel. («P. eredetijéből kiforgatta, egy hét óta mindig azt szavalja s hozzánk szíves közlés végett beküldte gr. APFONVI Albert».) — 6×8. — Üstökös. 1882. 22. sz.

— MARKOS Gyula; Szeget szeggel. («A polgári házasság megszavazásakor».) — 10×4. — M. Gy.: Kath. Őrtűzek. IV. köt. Bp. 1894. 93—4. l.

Távolból. (Névtelen): Lakásigénylő dala. («P. után szabadon».) — 8×4. — Magyarság. 1924. 39. sz.

— (Névtelen): Piaci dal. («Petőfies modorban».) — 3×4. — Magyarság. 1915. 18. sz.

— LISZT Nándor: Távolból. — 8 sor. — L. N.: Zokon ne essék. Miskolc. 1928. 16. l.

- Téli világ.* MARKOS Gyula: *Hogy Luther...* — 4×8. — M. Gy.: Kath. őrtüzek. II. köt. 3. kiadás. Székesfehérvár. 1891. 143. l.
Vándorélet. LISZTIUS: *Politikai vándorélet.* («P. után az aranyos középut vers-mértéke szerint») — 52 sor. — Magyarország. 1924. 220. sz.

III.

Verses feleletek és vonatkozások Petőfi egyes műveire.¹

- A csárda romjai.* SÁROSI Gyula: *A 'csárda romjai'.* — 4×8. — S. Gy. összes művei. Bp. é. n. II. köt. 5—6. l.
A hóhér kötele. FIVÁN: *Epigramma P., 'A hóhér kötele' c. regényére.* — 2 sor. — Pesti Divatlap. 1846. I. 500. l. [FIVÁN = Galánthai FEKETE János. L.: SZÉKELY Dávid: *Magyar írók álnevei.* Bp. 1904.]
A királyokhoz. MEZŐ Dániel: *Honfi szózat.* («P. 'Királyokhoz' címzett verse ellen») — 5×8. — Debrecen-Nagyvárad *Értesítő.* 1848. IV. 23. Külön röplap alakjában is, és ENDRÓDI S.: *P. napjai a m. irodalomban.* Bp. 1911. 411. l. — FERENCZI Z.: *P. életrajza.* III. 242. l. — azt írja, hogy Debrecenben Z. L. "polgárhölgy aláírással egy másik költemény is jelent meg június elején a költő ellen. E vers újból is ki van adva. — ENDRÓDI S.: *P. napjai* Bp. 1911. 430. l. — s így megállapítható, hogy a Magyar Könyvszemle 1923. 222. lapjának e versre vonatkozó megjegyzése téves. Ellenben tény az, hogy MEZŐ Dániel Honfi szózat-á ellen ROSENTHAL Mórtól jelent meg egy 64 soros verse. Felelet a Debrecen-Nagyvárad *Értesítő* 1848. 19. számában. [Újból kiadva ENDRÓDI S.: *P. napjai.* Bp. 1911. 418. l.]
A négyökrös szekér. SZÁVAY Gyula: *Örzsé néni.* (Jászai Marinak') — 5×8. — *Új Idők.* — 1911. I. 4. l. és Sz. Gy.: *Két leánder és más újabb versek.* Debrecen. 1913. 89—90. l.
A régi jó Gvadányi. SZEMERE Miklós: *A régi jó Gvadányi P.-hez.* — 96 sor. — *Honderű.* 1845. II. 148. l. (Névtelenül.) — V. ö. FERENCZI Z.: *P. életrajza.* Bp. 1896. II. 205. (SZEMERE szerzőségéről és a költemény eredetéről), továbbá ENDRÓDI S.: *P. napjai.* Bp. 1911. 122—4. l.
A táblabíró. SAMORJAI: *Egy táblabíró keserve az ősi szabadság sírján.* — 7×4. — Pesti Divatlap. 1848. 19. sz.
Az alföld. SAJÓ Sándor: *P. ellen.* — 7×2. — *A Hét.* 1894. II. 435. l.
Az erdei lak. SZEMERE Pál: *Az erdei lak és P.* — 156 sor. — Sz. P. munkái. Bp. 1890. 27. l.
Az volt a nagy munka. SZÁVAY Gyula: *Misztótfalun.* (P. emlék.) — 13×4. — *P.-almanach.* Bp. 1905. 272. l.
Alku. (Névtelen): *Két négy soros szakból álló toldalék P. verséhez.* — *Új Idők.* 1905. I. 430, 432, 471. (E két strófa elsejét egy hagyomány szerint ARANY J. írta, mire állítólag P. egy újabb szakkal zárta le a verset. (L. TÓTH Márton negyvennyolcas hadnagy följegyzését és RÉVÉSZ Jenő cikkét az id. helyen.)

¹ Ezek közül egyik-másik meg volt említve a Magyar Könyvszemle 1923. évi egybeállításában is. Itt a mástermészeti csoportosítás folytán véettek fel újból.

- Arany Jánoshoz.* (1847. II. 4.) ARANY János: Válasz P.-nek (1847). — 8×4. — Életképek 1847 és ARANY J. összes munkái. Bp. 1900.
- Levél Arany Jánoshoz.* (1847. VIII. 6.) ARANY János: P. S.-hoz (1847. VIII. 11.) — A. J. Hátrahagyott munkái. Bp. 1900. III. köt.
- Czípruslombok Etelka sírjáról.* TURI Samu: Baráti szó P.-hez. — 45 sor. — Pesti Divatlap. 1845. I. 360. l. és ENDRŐDI S.: P. napjai... Bp. 1911. 65—7. l.
- KORÁNYI Frigyes: P.-nek. — 3×3. — Pesti Divatlap. 1845. I. 363. l. és K. F. költeményei. Bp. 1875. 172. l., továbbá: ENDRŐDI S.: P. napjai. Bp. 1911. 65. l.
- Egy telem Debrecenben.* PETŐFI István: Bátyám Debrecenben. («Dános. 1858. A Hölgyfutár műlapjához. ORLAY PETRICS Soma ismert képéhez») — 6×8. — P. I. versei. Bp. 1929. 182—3. l.
- SZABÓ Endre: Debrecenben. (1884 júl. 15.) — 6×8. — Magyar Szalon. 1884. I. 390. l. (Főgondolata, hogy «Debrecen, aki téged ma lát, s nem érti meg a költő dalát».)
- BALASSA Bernát: Contra P. — 7×4. — B. B.: Költemények. Kiskúnfélegyháza. 1904. 17—8. l. (Írjgyli P.-t, hogy csak egy rossz tele volt Debrecenben, ő ugyanis hatot töltött ott ily keserves körülmények között.)
- Feleségek felesége.* ZALÁR József: „Feleségek felesége”. — 4×8. — Z. J. összes költeményei. Bp. 1901. I. köt. 174—5. l.
- Kerényi Frigyeshez.* KERÉNYI Frigyes: P. S.-nak. («Válaszul P. S. „Kerényi Frigyeshez” c. költeményére».) — 62 sor. — Pesti Divatlap. 1844. 199. l. és K. F. összes költeményei. Bp. 1875. 151—3. l.
- Miért nem születtem ezer év előtt.* BERECZ Károly: Jobb, hogy születtem ezer év után. — 4×4. — Életképek. 1847. I. 176. l. és ENDRŐDI S.: P. napjai... Bp. 1911. 46—7. l.
- Szép vidéknek szépséges leánya.* ZALÁR József: A szép vidéknek szépséges leányához. — 3×8. — Z. J. összes költeményei. Bp. 1901. I. 191—2. l.
- Szülőimhez.* PETŐFI István: Sándor bátyámhoz (Künszentmiklós. 1844.) — 5×4. — P. I. versei. Bp. 1909. 38. l. (A Magyar Könyvszemle 1923. 206. lapján téves az a megjegyzés, mely szerint e vers felelet az István öcsémhez c. költeményre.)
- Úti jegyzetek.* SZEMERE Miklós: Az aggteleki barlangban P. a kálvinista rektorhoz. — 6×8. — Honderő. 1845. II. 175. és ENDRŐDI S.: P. napjai... Bp. 1911. 125—6. l.
- Vörösmartyhoz.* VÖRÖSMARTY Mihály: P.-nek. — 2 sor. — Kossuth Hirlapja. 1848 szept. és ENDRŐDI S.: P. napjai. Bp. 1911. 501. l.

IV.

Petőfi nyomán készült, vagy Petőfiből vett mottóval ellátott költői művek.

Bakonyi Károly: János vitéz. — Daljáték 3 felv. Zenéjét HELTAI Jenő verseire írta KACSOH Pongrác. — Előadták a bpesti Király-színházban 1904. XI. 14. s azóta ott is, másutt is sokszor.

Darmay Viktor (= VICZMÁNDY Győző): A circumspektusos poétákhoz. —

- 5×8. — (Mottója: «Ha a költő is odahagyja, Ki küzd akkor a jó ügyért».) — D. V.: Újabb költemények. Bp. 1877. 133—4. l.
- Gracza János*: Dunaparti korcsma. — 7×8. — G. J.: Fakadó vadrózsák. Szeged. 1904. 88—90. l. (E vers P.: A jó öreg korcsmáros c. költeménye nyomán készült. Refrainje is emlékeztet rá: «Áldja meg az Isten két áldó kezével». Végző csattanója is hasonló: «Oh, mert hisz ők az én édes jó szüleim... Áldja meg az Isten őket kezével».)
- Hollósi Sándor*: Az apostol. Dráma 3 felv. Előjátékkal. — P. S. hasoncímű költeményének eszméje után írta. — Bp. 1902. 81. l. (Az 1915. évi TELEKIPÁLYAZATON is szerepelt egy Az apostol c. 5 felv. szomorújáték: P. hasonló c. elbeszélőkölteményének dramatizálása; sok idézettel. — L. Akadémiai Értesítő. 1915. 188. l.)
- Jánosházy Zsigmond*: János vitéz. Látványos zenés népszínmű dalokkal és táncal, 3 szakaszban és 10 képben. P. szépséges eposzából. Pécs. 1888. 59. l.
- Jankai*: Magyar és cigány. — 15×4. — (Mottója: «A világ az Isten kertje, Gyom s virág vagytok ti benne Emberek».) — J.: Szabadság és szerelem vadvirágai. Arad. 1861.
- A vadrózsa. — 10×4. — (Mottója: A természetnek tövises vadvirága vagyok én».) — U. o.
- Pekry Károly*: Hazamenet. — 5×4. — (Mottója: «Le az égről hull a csillag, Szemeimből könnyek hullnak...») — P. K.: Századok útján. Bp. 1900. 140—1. l.
- Török József*: Sirvirágok (versek). — Bp. 1885. 122. l. (E kötet mottója: P. Álmodtam szépet, gyönyörűt... kezdetű versének tíz sora.)

V.

Címreminiscenciák. (Petőfi költeményeihez hasonló című művek más költőknél.)

- A Tisza*. — SZABADOS János irodalmi hagyatéka. Szeged. 1897. 1—4. l. — V. ö. Vasárnapi Ujság. 1891.
- 6×8. — KISTELEKI Ede. Vasárnapi Ujság. 1897. 247. l.
- A virágnak megtiltani nem lehet*. — Népszínmű 3 felv. — Irta CSITE Károly. Bp. é. n.
- Az apostol*. — 7×6. — BIRINYI József: Tavaszí lángok. Baja. 70—1. l.
- Az őrült*. — 9×11. — HARGITAI Károly: Versek. Bp. 1902. 191—2. l. (P.-utánzás. A «lángostor» itt is szerepel.)
- 9×11. — TORONTÁLI Károly: Az én versem. Bp. 1897. 111. l. (P. hatása alatt.)
- «Csak mécsvilágom s honszerelmem ég.» — 12 sor. — GYÖNGYÖSY Rudolf: Költemények. Arad. 1870. 19. l. (V. ö. Petőfi: A hazáról.)
- Ivasközben*. — 8×4. — VERSÉNYI György: Száll az ének. Kolozsvár. 1899. 269—70. l.
- Játszik öreg földünk*. — 3×8. — OLÁH Gábor: Patkánybűvölő. Új versek. Bp. 1925. 97. l.
- Készülj, hazám!* — 5×4. — DALMADY Győző: Hazafias költemények. 1856—1894. Bp. 1905. II. kiadás. 136—7. l.

- Kun László.* — 12×4. — TÓTH Kálmán összes költeményei. Bp. 1888. I. 195. l. és másoknál is.
- Magyar vagyok.* — 7×4. — ENDRŐDI Sándor összegyűjtött költeményei. II. köt. Bp. 142—3. l.
- 5×8. — ANDORKA Lajos: Ifjúkorom. Ujverbász. é. n. 61. l.
- 4×5. — BIRINYI József: Tavasz lángok. Baja. 1925. 19. l.
- Mit nem beszél...* — 8×4. — HONTHY István: Hangok az éjszakából. Pécs. 1901. 116—7. (E vers keletzése: „1897 május’.)
- Pató Pál úr.* — Vig elbeszélés 10 énekben. — BÁLINTFFY Bálint: Pató Pál. Bp. 1888.
- 8×6. — BODOR Aladár: Pató Pál úr végrendelete. — Magyarország. 1924. 250. sz.
- 7×8. — MOLNÁR Endre: Új Pató Pálok. — M. E. Költemények. Bp. 1927. *Részegség a hazáért.* — TORONTÁLI Károly: Az én verseim. Bp. 1897. 69. l.
- 7×4. — HARGITAI Károly: Versek. Bp. 1902. 58—9. l.
- Rózsabokor a domboldalon...* MÉCS László verse. Napkelet. 1926. II. köt.
- Salgó.* — 24 sor. — SZALAY Károly: Magam útján. Bp. 1907. 89. l.
- Szeget szeggel.* — Népszimnű 3 felv. — FOLLINUSZ Aurél. Bp. 1880.
- Talpra magyar, hí a haza!* — 4×4. — VÁROSI Mihály: Honfidalok. Arad. 1894. 64—5. (Az egyes szakok befejező sorai: I. Talpra magyar, hí a haza!; II.: Itt az idő, most vagy soha; III.: Rabok legyünk, vagy szabadosok?; IV.: Itt az idő, válasszatok!) — V. ö.: P.-től a Nemzeti dal-t.
- Tied vagyok.* — 4×8. — PETROVICS László: Költemények. Kisszeben. 1895. 9—10. l. (A három versszak refrainja: «Tied vagyok, tied hazám».) — V. ö. P.-től a Honfidal-t.

BAROS GYULA.

A NYOMDAMŰVÉS ZET VILÁGMŰZEUMA.

A Rajnamenti Mainzban 1445-ben világtörténelmi fontosságú a földkerekség ábrázatának megváltoztatására hivatott esemény történt, mely abból a látszólag jelentéktelen tényből indult ki, hogy Johann GENSFLEISCH mainzi polgár, más néven GUTENBERG, feltalálta annak módját, hogy mozgatható, öntött fémbetűkkel meglepő gyorsan s szinte korlátlan számban sokszorosítson eladdig csupán kevesek számára hozzáférhető kéziratokat s ezzel a világról való ismeretet az emberiség közkincsévé tegye. Nemcsak Amerika felfedezése (1492) vagy a még későbbi reformáció (1517) vezette be az újkort, — mert mindkét eseménynek csak a föld egy részére, s a kulturai és gazdasági életnek is csupán egyes területeire nézve volt jelentősége. Az a forrás, melyből az egész újkori élet világszerte megtermékenyült és táplálkozott, a könyvnyomtatóművészet volt. GUTENBERG találmánya alakította ki az újkor arculatát, ez volt legelhatározóbb befolyással az emberi élet valamennyi területének fejlődésére: gondolkodására és életére, tudományára és művészetére, gazdaságára és technikáéra. Ha valaki egyáltalán rászolgált, hogy az újkor atyjának nevezzék, nyilván nem COLUMBUS Kristóf az, LUTHER Márton sem, hanem GUTENBERG János; mert csak ennek az istenáldotta lángésznek köszönhető az az előrehaladás, mely az újkort a középkortól megkülönbözteti. Akár tudatában vagyunk, akár nem: a nagy mesternek mindent átformáló alkotása nélkül nem volnánk azok, akik vagyunk.

A világ tisztában van vele, mivel tartozik ennek a férfúnak; semmiféle adódó alkalmat el nem mulasztott, hogy neki hálával ne hódolt volna: számtalan emlékművet állított neki, 1640-ben, 1740-ben és 1840-ben nagyszabású évszázadi ünnepekkel emlékezett meg találmányának jelentőségéről, 1900-ban soha nem látott pompával ünnepelte meg ötszázadik születési évfordulóját, s tíz esztendő

mulva (1940) a nyomdaművészet félezeréves ünnepe alkalmával nem kisebb hódolattal fog adózni az emberiség e nagy jóltevőjének.

A halhatatlan mester élő emlékművéül alapított Mainzban, 1900-ban a GUTENBERG-múzeum, melynek az a törekvése, hogy mindazt, ami GUTENBERG találmányához adalékokat szolgáltat, s egyúttal mindazt, ami a föld valamennyi kultúrországára egyetemes nyomdaművészetének történetére vonatkozik, egybegyűjtse, megrostálja, feldolgozza, kiállítsa és tudományos kiadványok útján a legszélesebb körökben megismertesse.

A GUTENBERG-múzeum programja megalapítása óta nemzetközi volt. Gyűjtési és munkaköre tehát nem szorítkozik csupán GUTENBERG-re, hanem a világ valamennyi könyvnyomtatójára; nem csupán egyes országokra, hanem a föld valamennyi országára; nem csak egy meghatározott időszakra, hanem a nyomdaművészet egész történetére GUTENBERG korától napjainkig; nem csak egy bizonyos nyomtatásmódra, hanem a sokszorosításnak valamennyi nyomtatástechnikai lehetőségére.

Ez a program egyúttal magában foglalja a GUTENBERG-múzeumnak azt a törekvését, hogy a nyomdaművészetnek világmúzeuma legyen vagy legalább is, hogy idővel az váljék belőle.

Nem is kívánkozik a nyomdászat világmúzeuma a földkerekség egyetlen városába sem inkább, mint Mainzba. Ott született kevéssel az 1400-ik év előtt, a «Hof zum Gutenberg»-ben, a GENSFLEISCH-ok törzsökös patricius családjának sarjaként a nyomtatás művészetének nagy feltalálója; a mainzi Schöfferhofban fejezte be halhatatlan találmányát; Mainzban állította elő 1445-ben a *Fragment vom Weltgericht* alakjában Európa első nyomtatványát; Mainzban hozta nyilvánosságra az 1452—55. években a negyvenkétsoros bibliát, minden idők könyvnyomtatóművészetének ezt a mesterművét; a franciskánusok mainzi templomában helyezték örök nyugalomra 1468 februáriusában lényének halandó részét; Mainzban él a páratlan lángész emlékezete meg nem fogyatkozott erősséggel; Mainzban emelkedik legbüszkébb emlékműve, melyet a nagy THORWALDSEN teremtett meg a még nagyobb GUTENBERGnek; Mainzban él és működik negyedszázadot meghaladó idő óta a GUTENBERG-múzeum, mely az

egész világ minden könyvnyomtatójának hazájává és szülői házává óhajt válni. Mainz tehát természetes helye annak a múzeumnak, mely hivatva lesz GUTENBERG művészetét az első, kezdetleges kísérletektől mai tökéletességéig mindenek szeme elé tárni.

Mainz a nyomdaművészet hazája. Nyomtattak légyen bár Kelet-ázsiaiában is már ércszavak segítségével, midőn GUTENBERG még gyermek volt; védelmezzék bár egyesek azt az elméletet, hogy Laurenz Janson COSTER Haarlemben már GUTENBERG előtt is öntött fém-betűket: abban valamennyi tudós és valamennyi kultúrnép meg-egyezik, hogy magát a könyvnyomtatás művészetét, mely az egész világot meghódította, Mainzban találták fel, s hogy az Mainzból indult el győzelmi útjára az egész földgolyón át.

Ezért senki a világon, ki magát büszkeséggel GUTENBERG tanítványának vallja s mindennapi kenyerét a mester művészetének köszönheti, távol nem maradhat, ha arról van szó, hogy hazáját megvédelmezze és szülőházát megoltalmazza; ha arról van szó, hogy a GUTENBERG-múzeumot valamennyi könyvnyomtató közös atyjának eleven emlékéül életben tartsa és kifejlessze.

A GUTENBERG-múzeumnak hivatása, hogy: Mainz városa legnagyobb fiának dicsőségét hirdesse; hogy nemzetközi gyűjtőhelye legyen minden nyomdászati emléknek és nyomdai felszerelésnek, melynek a nyomdaművészet fejlődésére jelentősége van; hogy tudományos központul szolgáljon a föld minden országára nézve a könyvnyomtatás történetére vonatkozó munkálatoknak; hogy az okulás helye legyen, hol a nagy mester minden tanítványa, származék bár széles e világ bármely helyéről, szívébe új büszkeséget, agyába új ihletést fogadjon be. Ekként szolgálhat ez a múzeum a nyomdászvilág dicsőségére és hasznára.

A GUTENBERG-múzeum 1900-ban, GUTENBERG ötszázadik születésnapján Mainzban megalapítottván, 1901 Sz. János-napján ugyanott a nagyhercegi palotában megnyitott. 1912 szeptember havának végén a városi könyvtár Rheinallee-i új épületébe költözött át, melynek első emeletén igen szűkös keretekben helyeztetett el. Az első negyedszázadot a múzeum a csendes belső kifejlesztésnek szentelte. Csak az 1925. évi, huszonötéves jubileuma alkalmával

kezdődtek meg a terjeszkedésre irányuló erős törekvései. Ez alkalommal nyertek helyiségei a könyvtárépületben — a földszinti nagy termeknek, a magasföldszinti csarnoknak s a másutt elhelyezett GUTENBERG-könyvtár helyiségének hozzacsatolása által — több mint kétszeres területet. Egyidejűleg egy GUTENBERG-korabeli teljes könyvnyomtatóműhely betüöntővel, szedő- és nyomdahelyiséggel üzemképesen berendezett hű másolatának elhelyezésére is mód kínálkozott. Egy hatalmas nemzetközi GUTENBERG-émlékkönyv is jelent meg ugyanekkor a világ minden nemzetéből való hetvennyolc legkiválóbb nyomdaművészeti tudós és gyakorlóművész tollából. E nagy emlékkönyv nyomába léptek 1926 óta évenként a nemzetközi GUTENBERG-évkönyvek, a mainzi GUTENBERG-Társaság kiadásában.

Megállapítható, hogy a GUTENBERG-múzeum az utolsó években máris néhány számottevő lépéssel előre jutott az imént körvonalazott célok felé vezető úton.

Azt az igyekezetét, hogy belőle a nyomdászat világmúzeuma váljék, méltánylással fogadja nemcsak Mainz városa, hanem a bel- és külföldi könyvnyomtató ipar valamennyi vezető férfia. Az utolsó évekbeli nagy nemzetközi kiállítások mind kérték s meg is kapták a GUTENBERG-múzeum támogatását. Így a kölni Pressa alkalmával két régi, 1450, illetőleg 1722. évekbeli, betüöntődével ellátott nyomdát mutattak be működés közben. A GUTENBERG-múzeum rekonstruált GUTENBERG-műhelye pedig ez idő szerint a sevillai iberó-amerikai kiállításon látható teljes üzemben.

Jelenleg Mainz városa a világhírű mainzi dóm tövében fekvő, «a római császárhoz» címzett pompás régi patriciusházhoz hozatja rendbe a GUTENBERG-múzeum kibővítésének céljaira s az a terve, hogy később «az angol királyhoz» címzett szép régi házat is a GUTENBERG-múzeum rendelkezésére bocsátja. A múzeum új berendezése alkalmával kiállításainak olyan elhelyezést kell nyerniök, hogy a szépséget áhító szemet is jobban kielégítsék, mint ahogy az eddig, a túlságosan zsúfolt helyiségben megvalósítható volt. A könyvnyomtatás technikájának fejlődését is jobban fel kell tüntetni, mint idáig történt. Egy GUTENBERG-korabeli nyomdaműhely mellett XVIII., XIX. és XX. századi nyomdákat, valamint egy XV.

századi papirmalmot stb. is üzemre készen be fognak rendezni. Több régi nyomtatógépet máris ajándékoztak s újabb adományozások is kilátásban vannak. A nyomdaművészet szülővárosa, Mainz, valamint a többi hírneves nyomtatóváros mellett jussanak a föld egyes országai is a maguk saját helyiségéhez, melyben a maguk nyomdászatának történetét méltón és szépen szemléltethetik.

A mainzi GUTENBERG-múzeum tehát a fejlődés szerencsés irányzatát mutatja. Kívánatos és remélhető is, hogy amaz erőfeszítések iránt, melyek Mainz városa meg a múzeum igazgatósága részéről történnek, a visszhang el nem marad GUTENBERG tanítványai körében, kik számára végelemzésben a múzeum léteül s hogy a föld egyes országainak nyomdászszervezetei, melyek a GUTENBERG-múzeumot jobbra máris nagy mértékben támogatják, alapszabályaikba olyan szakaszt iktatnak be, mely szerint a mainzi közös múzeumuk kifejlesztése is egyesületeik céljai közé tartozik. Akkor azután nyilván maguk a kultúrországok s kormányaik sem haboznak, hogy a mainzi GUTENBERG-múzeumot támogassák s benne a maguk országának nyomdászattörténetét felállítsák. A nemzetközi GUTENBERG- emlékkönyvet 1925-ben a külföldön a német ügyvivők és követek személyesen nyujtották át valamennyi államfőnek; a nemzetközi GUTENBERG-évkönyvek pedig immár negyedik eszten-deje berlini ügyvivők és követeik útján küldetnek meg a kultúr-országok kormányainak.

A GUTENBERG-múzeum támogatására 1901-ben megalakult a nemzetközi tudományos GUTENBERG-Társaság, mely fennállása óta a nyomdaművészet történetének körébe vágó legfontosabb kiadványokat hozta nyilvánosságra, amik ebben az időszakban egyáltalán napvilágot láttak. Számos nemeslelkű alapító oly mértékben támogatta a GUTENBERG-Társaságot, hogy ez idő szerint módjában áll 15 (külföldön 17) R. M.-nyi csekély évi hozzájárulás fejében tagjainak kezébe olyan mintaszerűen kiállított, értékes kiadványokat juttatni, melynek értéke a hozzájárulás összegének háromszorosát is meghaladja. A GUTENBERG-Társaság tehát tagjai irányában valóban az ajándékozó szerepét látja el. A GUTENBERG-évkönyveken kívül, melyek évenként János napjára jelennek meg, a tagok ugyan-

csak évenként több kisebb nyomtatványt is kapnak a nyomdaművészet egyes különleges kérdéseinek köréből. A GUTENBERG-Társaság nagy kiadványai is, melyek számára nemzetközi tudományos tekintélyt szereztek, de az infláció éveiben szüneteltek, immár kitűnő folytatásra találtak. Bárki is, aki a nyomdaművészet felalálójával szemben magát lekötelezve érzi — s ki ne érezné? — nem hiányozhatik a GUTENBERG-Társaság tagjainak névsorából.

Annak pedig, ki mindennapi kenyerét különösebben is a Mainzból kiinduló könyvnyomtatóművészetnek köszöni s magát a nagy mester tanítványának és követőjének érzi, támogatnia kell a GUTENBERG nevét viselő múzeumot is azzal, hogy iparának használatból kivont nyomdai felszereléseit és gépeit a GUTENBERG-múzeum rendelkezésére bocsátja; azzal, hogy beküldi a nyomdaművészet régi és új emlékeit s minden módon rajta van, hogy a nyomdaművészet e világmúzeumának fejlesztési költségei előteremthetők legyenek. Minden adomány örökre alapítójának nevét viseli s ezt a nevet örökre egybefűzi egy férfúnak, GUTENBERG-nek halhatatlan nevével. Ez a gondolat kit ne töltene el büszke örömmel és hódoló hálával?

(Mainz.)

RUPPEL ALAJOS,

a Gutenberg-múzeum igazgatója.

ADATTÁR.

Kossuth Országgyűlési Tudósításainak történetéhez.

E folyóirat 1926-ik évi folyamában (279—289. old.) dr. LUKNICH Imre Orosz Józsefnek, Kossuth szerkesztőtársának leveleit közli és ezzel kapcsolatban rövid áttekintést ad az *Országgyűlési Tudósítások* történetéről. Ebből is értesülhetünk, hogy 1833 október elején gróf ZICHY Ferenc főlovaszmester Bécsből vett királyi utasítás alapján lefoglaltatta a tudósítások sokszorosítására szolgáló litografáló készüléket s Kossuthot a tudósításoknak litográfia útján való további terjesztésétől eltiltotta. Az ügy érdemét véljük szolgálni, midőn Kossuthnak ez ügyben okt. 17-én kelt és a grófhoz, mint királyi biztoshoz intézett levelét a zselői levéltár Missilisei között lévő eredeti után a megjegyzéssel közöljük, hogy a ritkított szedésű szavak a szövegben utólag vörös ceruzával alá lettek húzva.

Nagy Méltóságú Gróf!

Kegyelmes Uram!

Az alább kifejtendő körülmények reménlem mentségemre fognak szolgálni, hogy Excellentiádnak böcses idejét egy pár sor frásommal vesztegetni bátor vagyok.

Bölcsen méltóztatik Excellentiád emlékezni, hogy midőn az országgyűlési nyilvános történeteknek szorosan csak történelmi előadására szorított levelezésem könnyítése tekintetéből használt, *'s a törvény által éppen nem tiltott lytographicus sajtónak* használatától Excellentiád mint *királyi Biztos* által elültattam, s magának a' sajtónak is kiadására felszólítottam, — én jobbágyi hűséggel hódolván legkegyelmesebb felséges királyunk parancsolatjának azt feleltem, hogy ámbár keblem megnyugtat, hogy törvénytelen dolgot nem cselekedtem, azonban nem arrogálok magamnak azon hatalmat, hogy a Kormány k. parancsai törvényes voltának bírálgatásába magános ember létemre beereszkedjem, tudván, hogy a' törvényeknek fenntartásához szent ragaszkodással viseltető kegyelmes királyunk által is megerősített törvényeink, ama hatalmat nem békés magános polgárokra, hanem a' *törvényhozó hatalomra bízta* — s azért oda tartván fel szükség esetében a *törvényesség kérdését*, én mint hűséges jobbágy a legfelsőbb kegyelmes pa-

rancsolás iránt hódoló engedelmességgel viseltetem és annak végrehajtását legtávolabbról is gátolni szentségtörésnek tartanám, aminthogy engedelmességem tettleges jeléül diaetalis szállásom kulcsát Excellentiád asztalára le is tettem, bizonyossá tévén Excellentiádat, hogy a sajtó azon szobámban van. — Minő nehézségeket méltóztatott Excellentiád maga és a végrehajtásra felszólított főszolgabíró ur e részben találni, azt ismételnem szükségtelen, minthogy Excellentiád mindezt bölcsen tudni méltóztatik. — Elég az, hogy én jobbagyi engedelmességemnek mindenkor újítása mellett ezen dolognak kedvetlen következéseit megérinteni bátorkodván, másrésről Excellentiád azon bölcs észrevételét, hogy ámbár (amint Excellentiád önmaga is kegyelmesen elősmerni méltóztatott) én azon sajtóval vissza nem éltem, mindazáltal magamnak másoknál több szabadságot nem tulajdoníthatok, mások pedig az én példámat követvén, káros és általam is méltán kárhozzatható visszaéléseket gyakorolhatnának, — én mondom ezen bölcs észrevétel helyességét, tartozó hódolattal elősmervén — miután Excellentiád által nagy kegyességgel felszólítottam, hogy a dolognak jó móddal való elintézésén magam részéről is iparkodjam — én mély alázatos-sággal azt bátorkodom javaslatba hozni: hogy miután az egész nyilvánossággal folyó diaetalis tanácskozások köztudomásra jutásának ezer meg ezer kútforrásait bedugni nem lehetne 's így az itteni történetek minden ellenőrség nélkül, gyakran úgy szivárognának el az országban, ahogy elszivárognok nem kellene, tanácsosabb lenne azt illő felügyelés alá venni, — én Excellentiádat alázatosan kérem bátorkodom, *méltóztassék* nekem kieszközölni, hogy a' diaetalis tanácskozások historikai periodicus kiadására, illő mérséklett diaetikus bírálat alatt engedelmet nyerjek, 's én ezen feltétel alatt *lytographicus sajtómat* azonnal önként és szabad akaratból magam is kiadom — Excellentiád kérésem méltányos voltát átlátván, nekem arra *szavát adni* kegyelmesen méltóztatott, utánna tévén, hogy hivatalos jelentésében ezt legfelsőbb Helyen azonnal előterjeszteni méltóztatik, — amire is én Excellentiádnak *szavát mindennél erősebb garantiának* méltán tekintvén, ezen feltétel alatt a sajtót minden további officiositas lármáját kerülve, magam önként kiadtam.

Másnap midőn Excellentiád háládatos érzéssel vett kegyelemmel a' sajtóm árát kifizettetni méltóztatott, — 's én az e miatt eredet egyéb káromnak kegyelmes kipótlásáért is esedeztem — egyszersmind a' már már akaratom ellen indítványba jőni kezdő dolog végsőképpen való elaltatására *egy más módot* is bátor valék előterjeszteni — Excellentiád ismét magas kegyelemmel méltóztatott biztosítani, hogy az engedelem iránti javallat hivatalos jelentésébe foglalva már felment, — új javallatomat pedig valamint a kárpótlás iránti esedezést is azonnal felterjeszteni méltóztatik, — melynek következésében nem lehevén előre tudni, melyik fog inkább elfogadhatónak találtatni — én folyó hónap 13-ik napjáig várakozással legyek.

Hódoltam Excellentiád parancsának, vártam; mi lett várakozásom következése Excellentiád bölcsen tudni méltóztatik.

Méltóztassék már most Excellentiád kegyelmesen megengedni, hogy azon alázatos tiszteletem nyilvános jeléül, mellyel Excellentiád iránt viseltetem, nyílt őszinteséggel felfedezzek némely körülállásokat: — *Én oly kútfokból értettem,*

melyeket hiteleseknek ösmerni kéntelen vagyok, hogy egy részről Ófelsége magos kormányának utasítása oda nem terjedett, hogy Excellentiád nékem akár a diaetális ujság engedelmenek megnyerése, akár kárpótlásom iránt, kegyes ígéretet tenni méltóztassék; másrészről pedig Excellentiád is az azonnal megített hivatalos jelentésében a kiadás általam tett 's Excellentiád által kegyesen elfogadott feltételének megemlítését elmellőzni méltóztatott, — s annak híre más uton jött felsőbb tudomásra, melynek következésében még ma éjjel, vagy holnap alkalmasint felvilágosítást rendelő újabb Decretum fog Excellentiádnak kegyes kezeihez leérkezni.

Én kegyelmes Uram! Mindezeket ha így vannak-el, nem vizsgálom, — *mennyiben* igazak ezek részint Excellentiád maga bölcsen tudni méltóztatik, részint a legközelebi (!) órák felvilágosíthatják — én részemről nehogy azon magos kegyelem iránt, mellyel Excellentiád irántam viseltetni méltóztatott, háládatlansággal, vagy keblemhez nem férő alatomossággal vádoltathassam, — alázatos tisztelettel kijelenteni bátor vagyok: *hogy* én Excellentiádnak *magas szavát bírván*, azt *magános* szónak sem én nem tekinthetem, sem az *ország* nem tekintheti, mert mint *Királyi Biztossal* vala szerencsém az egész értekezést folytatni, én tehát a dolog mostani helyzetében azon szóhoz, mint alázatos tisztelettel fogadott *garanciámhoz ragaszkodom* — s ahhoz úgy a *kormány*, mint a *diaeta*, és az egész *Ország előtt ragaszkodni is fogok*, s mély tisztelettel várom sikeres következését. — Egyébiránt ha netalántán a feljebb érintett körülmények a dolognak ezen az uton az egész *ország előtti fejtegetésére* talán kedvetlennek és más elintézés *jobban javasolnának*: méltóztassék Excellentiád nekem *módot nyújtani*, hogy azt elmellőzhessem. — Én Excellentiádnak bölcs kegyes akaratját a'mennyire csak helyzetem engedi, mindenekben örömmel 's mély tisztelettel kész vagyok követni, *csak méltányos utat* méltóztassék kegyesen mutatni.

Ezen alázatos kinyilatkoztatásommal úgy érzem, hogy becsületemnek, 's talán jövődöre szükségesnek itélendő lépéseim illő felvilágosításainak, tartoztam — méltóztassék azt Excellentiád balra *nem* magyarázni, 's tőlem magas kegyelmét továbbra is meg nem vonni, a' ki változhatlan mély tisztelettel vagyok Excellentiádnak

Pozsonyban, October 17-én 1833.

alázatos szolgája
KOSSUTH LAJOS m. p.

(Kivül:) Presentata 17° Octobris 1833. vesperi.

LUKCSICS PÁL.

Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon.

(Második közlemény.)

28. 1492 augusztus 28. Buda.

Bátori István országbíró előtt István szerémi püspök az elhunyt Nagylucsei Orbán egri püspök és rokonai lelki üdvéért elmondandó misék fejében az egri káptalannak javakat adományoz, többek közt: «Item *librum missarum*, quem missale vocant in membranis impressum et exornatum minio cum insignibus eiusdem domini episcopi . . . pientissime donavit».

Hártyán, alul selymen függő kopott viaszpecséttel, az egri főkáptalan magán levéltárában Numerus 9. divisio 2. fasc. 2. No 1. jelzet alatt.

29. 1469 január 24.

Az erdélyi káptalan bizonyoslevele arról, hogy a pókafalvai pálosok egyházuk kincseivel «necnon *libris*, campanis» stb. felkerekedve, elhagyták kolostorukat s abba visszatérni nem akarnak, mire Pókafalvai Kereky Boldizsár és fivérei a nevezett kolostort a minoritáknak adták.

Eredetie az Erdélyi Muzeumban, Kolozsvárott, gr. Kemény J. gyűjteményében.

30. 1500 április 6. Róma.

A római bíbornoki kollégium óhajtván, hogy a «capella sancti Petri sita in ecclesia assumptionis beatae Mariae virginis in Madaras Albensis diocesis . . . in suis structuris et edificiis debite reparetur, conservetur et manuteneatur, necnon *libro*, calicibus . . . decenter muniatur», az e kápolnát bizonyos napokon látogatóknak búcsút engedélyez.

Rongált hártán, pecsétje elveszett. Gyulafehérvári püspöki levéltár. I. csomó. (1224—1710.)

31. XV. század.

Valamely ismeretlen tanuló költségjegyzéke.

«Item registrum habiti sew recepti super me ac expositionis eiusdem.»

— — — — —
«Item tres libros papirii conparui viginti quatvor den. XXIII.»

Papíron, hosszúkás könyvalakban, a Magy. Nemz. Muzeum törzslevéltárában.

32. XVI. század eleje. (Év n.)

A györi szent Demeter-oltár javainak leltára. (Kivonat.)

Inventarium super bona altaris sancti Demetrii martiris per dominum Czwpor fundati.

Item dus indumenta sacerdotalia stb.

Item Benedictus Kemenczey dotavit altare predictum... uno libro missali impresso...

Item idem altare habet unum librum missalis de pergamento, que ego feci illuminare fl. IX et ligare fl. 1¹/₂.— stb.

Győri káptalan magán levéltára. Cím. theka X. No 838.

33. XV. század eleje. (Év. n.)

Damás vár leltára.

«Item registrum super res et bona castri Damas per Petrum de Korothna castellanum precedentem et ad manus egregii Gregorii Horwath assignata.

«Res ecclesiastice.

Item paramenta sacerdotalia III.»

«Libros quatuor veteres, unum viaticum.»

Eredetie papiron, a budapesti egyetemi könyvtárban. Litt. orig. No 262.

34. 1507 augusztus 24.

Verőce vár leltára.

«1507°.

Registrum factum in festo beati Bartholomei apostoli super pixides et aliis rebus sew clenodiis castri Werewcze...» stb.

«Item missalia II.»

Eredetie papiron, hosszúkás könyvalakban. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 36.987.

35. 1514.

Kromer Györgyné halála utáni kiadások jegyzéke.

«Registrum expositorum post mortem prenominata quondam domine Girg Cromerin, potissimum super Stephanum heredem...» stb.

«Rectori scholarum pro duobus psalteriis fl. II.

Notario Martino pro priori registro sparsim conscripto den. XL.»

Eredetie Eperjes város levéltárában. 758/b szám. 39. lap.

36. 1517.

Jegyzéke azoknak, akik Eperjesen a királyi adóra pénzt kölcsönöztek.

«1517.

Registrum eorum, qui ad taxam regiam mutuarunt pecunias.

Fraternitas braxatorum super emtione vinorum mutuavit civitati fl. XL.

Civitas etiam obligatur ad hanc czecham fl. VI pretextu Cristani notarii, qui hanc czecham suscepit pretextu legum imperialium ab eo emptarum, soluti sunt anno 1517. sabbato dummodo domini rationem sederunt.»

Eredetie Eperjes város levéltárában. 758/b szám. 114. lap.

37. 1518 január 25. Esztergom, Csábrági Péter házában.

Medelfordiai Bangssen János fia, Olaus, Bakócz Tamás bíbornok-érseknek, mint szentszéki követnek jegyzője Robini János mester nevében Csábrági Péter esztergom-szentgyörgy-mezei kanonokot könyvekről és írásokról nyugtatja.

Ego Olahus Joannis Bangssen de Medelfordia, notarius legationis reverendissimi domini Thome cardinalis Strigoniensis legati apostolici in partibus Hungarie etc. fateor per hoc manus mee scriptum me recepisse a venerabili magistro Petro de Chabrag canonico ecclesie collegiate sancti Georgii de Viridi Campo Strigoniensi quasdam botulas (?)¹ providi magistri Johannis Robini consocii mei alias scriptoris bullarum legationis eiusdem domini Thome legati videlicet unum formularium instrumentorum impressum, aliud formularium supplicationum sacre penitencie. Item decalogum Virgillii Zalburgensis. Item bullas diversorum pontificum in certis quinternis dissolutis. Item Alanum de materiis theologie cum certis aliis scripturis et supplicationibus ac minutis, in quadam valisia corea repertis, pro quibusquidem libris seu formulariis et scripturis aliis prefatum dominum Petrum quitum et expeditum nomine dicti Johannis Robini socii mei reddo atque committo. Datum Strigonii in domo prefati domini Petri Chabragy ipso die sancti Pauli apostoli conversionis, sub anno Domini 1518.

Idem Olaus Joannis notarius
qui supra manu propria fidem facit.

Kivül: Recognitio Olai notarii pro retulis magistri Joannis Robini.

Papiron, a gr. Erdődy-család levéltárában Galgócson. Ladula 47. fasc. 1. No 10.

¹ Javított szó, valószínűleg inkább : rotulas.

38. 1520 június 7. (Bártfa.)

A bártfai plébánia leltára.

«Inventaria domus curie plebani.

Libri.

Breviarium 1. — Alios libros quos habeo, puto in numero fore XVI. —»

Eredetie Bártfa város levéltárában.

39. 1520 körül.

Sztenicsnyák vár leltára.

«Registrum ingeniorum, victualiumque et aliarum rerum in castris illis, qui per egregium Nicolaum de Rayk sunt occupati et per ipsum eidem reperti.

Item in castro Ztanysnak.

 Item breviarium unum in sclavonico scriptum.»

Papiron, hosszukás könyvalakban. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 26.235.

40. 1521.

Fejérkő vár leltára.

«Anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo primo, inventarium castri Feyrkew etc. ... In capella... misale unum...»

Papiron, alul két, fekete viaszba nyomott s papírral fedett gyűrűs pecséttel, a Magy. Nemz. Múzeum törzslevéltárában.

41. 1523 május 13. (Krakkó.)

Krakkó város tanácsának bizonyoságlevele, mely szerint Remer Jeromos és «*Joannes Beyer bibliopola concives nostri*» tanuk valának, midőn Schonfelder Bálint bort vett «*Oswaldus de Zarisch Ungariae*»-től és «*Michael plebanus de eadem Zarisch, frater eiusdem Oswaldi, qui fuit interpret ex Ungarico in latinum*» Schonfeldernek nyugtát is adott, melyet a tanács is megtekintett.

Papiron, alul a város papírral fedett vörös viaszba nyomott kisebb pecsétjével, Eperjes város levéltárában, 1109. szám alatt.

42. 1523 július 2. Eperjes.

Chunis Mátyás, a szabad művészetek mesterének és a theológia babérkoszorúsának levele Zalkán László egri püspök és királyi kancellár-

hoz, melyben krakkói könyvtára elégséről, továbbá más egyéb ügyekről ír.

«Reverendissime presul et domine gratiosissime! Post humilimam servitiorum commendationem, ut eadem paucissimis rem omnem teneat, neutiquam sine causa reditum meum hactenus distulisse putet, quoniam quidem nec omnibus tum paramentis, tum aliis necessariis paratus usque nunc eram, fortuna non undique obsecundante infelici omine Graccovie (igy!) damnificatus igne, ubi in absentia mea et rerum suppellectilia (tametsi curta) *et librorum bibliothecam* funditus exustam amisi»... stb.

«Ex Epperjes, secunda die julii, anno ab orbe redempto 1523.

Eiusdem reverendissime dominationis vestre
humilis capellanus,

Mathias Chwnys artium magister et sacre theologie
baccalaureus alias per reverendissimam dominationem vestram electus suffraganeus Agriensis
functus.»

Kivül címzés: Reverendissimo in Christo patri et domino domino
Ladislao Zalcano, episcopo Agriensi, necnon cancellario regio supremo
domino nostro gratiosissimo.

Eredetie papiron, töredékes vörös viasz zárópecséttel, Eperjes város levéltárában 1113. szám alatt.

43. 1524 augusztus 5.

Szeben város tanácsának ítélete a Tonheuser Péter nagycsüri plébános, Geréb Péter enyedi és Huszár János szebeni polgár közt folyó perben, melyben érdekelve volt János könyvkereskedő is.

«Ex commissione dominorum de consilio.

Quod nobis, in domo consistoriali nostra iudicialiter consedentes comparendo in nostri presentia venerabilis Petrus Thonheuser plebanus de Magno Horreo tanquam actor ex una, necnon circumspetus Petrus Gereb concivis Enyediensis veluti in causam attractus partibus ab altera, ubi prenominate actor per modum querele egit in hunc modum, quod cum annis superioribus circumspeto Johanni Hwzar concivi civitatis nostre Cibiniensis certam pecuniariam summam, utputa florenos centum et septuaginta quinque mutuo prostitisset, illique debitum petenti dictus Johannes Hwzar cum non

haberet aut reddere recusaret et iam in monasterium propter es alienum *tanquam asilium* confugisset, id ipso actori rescienti bona prefati Johannis Hwzar coram iudice ecclesiastico, suo scilicet ordinario arrestasset et ibidem causam prescriptam diu egisset. Interim, quo causam eandem prosequeretur, circumspectus Petrus Gereb civis Enyediensis domum quandam, quam scilicet *Johannes Bibliopola* prenotato Johanni Hwzar pignoris titulo ante literatorie statueret et eandem ipsam domum Johannis Hwzar ulterius et consequenter prefato Petro Gereb assignatis sibi literis obligatoriis, quibus median- tibus Johannes bibliopola illum assignaverat, deinde pignoris titulo inscripsisset,¹ quibus peractis, prenominatus Petrus Gereb cupiendo rebus suis mature consulere et prospicere coram senatui Cibiniensi pro tempore constituti prelibatam domum mediantibus literis obligatoriis Johannis Hwzar in suorum debitorum sortem juridice optinuisset»... végül is a tanács Gerébet harmadmagával leteendő esküre ítéli, arra, hogy a Huszár-féle kötelezőlevélben rasura nem volt. Geréb az esküt letevén, felmentik.

«Actum Cibinii feria sexta ante festum beati Laurentii martiris, anno 1524.»

Szeben város jegyzőkönyvének I. kötetében, a 18—19. lapokon.

44. 1525 február 23.

Jegyzéke azon javaknak, amelyeket Monoszlai András mester, aradi kanonok az esztergomi egyház sekrestyéjéből tanuk előtt elvitt.

Anno Domini millesimo quingentesimo quinto, vigesima tertia die mensis februarii.

Magister Andreas de Monoszlo canonicus ecclesie Orodien- sis exportavit ex sacristia Strigoniensi res infrascriptas, presentibus dominis Johanne Kermendino lectore, Ladislao Kaplyon preposito sancti Georgii, Joanne Bak de Azzonfalwa et Andrea Kayary canonicis ac Caspar succustode et me Georgio de Zan.

Unam tecam ligneam rotundam in qua continentur privilegia super Symand, Dezka, Gyarak et alie nonnulle litere videlicet metales super Kasaker etc.

Item librum privilegiorum scriptum in pargameno foliorum novem absque coopertorio, sub sigillo pendentem condam Wladislai regis.

¹ Így! inscripsisset helyett.

Unum prothocollum continens fassiones factas in capitulo Orodiensi, quod finiebatur per annum millesimum quingentesimum decimum septimum et incipiebatur anno millesimo quingentesimo decimo quinto. Quatvor capsas ex tela nigra continentes diversas literas processuum octavalium.

Unam tecam parvam quadvangelarem in qua continebantur certe litere continentes porcionem possessionariam eiusdem capituli Orodiensis. Thordensem concernentes et etiam alie certe litere.

Magister Andreas de Monozlo manu propria
stb.

Eredetie fél iv papiron, az esztergomi főkáptalan országos levéltárában
Ladula 20. Capsá 14. fasc. 8. No. 2. jelzet alatt.

45. 1526 április 15.

A császári káptalan II. Lajos király 1525 *augusztus 22-én* Budán kelt parancsára többek közt Fejérkö (Feyerkew) várát leltározván, itt «in capella ibidem et in eodem castro constructa» talált «unum missale de modo ecclesie Strigoniensis metropolitane».

(Datum die dominico proximo post festum beatorum Tiburcii et Valeriani martirum, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo sexto.)

Papiron, kívül rányomott viaszpecsét helye. Orsz. Levéltár. M. O. D. L. 24. 179.

46. 1528 május 6. Buda.

Nádasdi Tamás budai várnagy egy oklevelének mása, melyben előfordul Kisserjéni Ferenc (Franciscus de Kysseryen) «*custos librorum camerae hungaricae*» Budán.

Bécs. Staatsarchiv. Ungarn. Allgemeine Akten. 8. csomó.

47. 1528.

Kivonat Szeben város ezen évi számadáskönyvéből.

Registrum perceptorum et extradatorum domini Anthonii villici civitatis Cibiniensis ad necessitates civitatis, anno Domini millesimo quingentesimo 28.

Empti sunt ad hoc registrum tres libri papiri et pro illigatione simul solvi ffl. o. den. 38.

Scribae autem huius registri solvi ffl. 1 den. o.

Nagyszzeben város levéltárában őrzött «Stadthannen» (villicus) számadások 1528. évi kötetének 44. lapján.

48. 1533 március 11. Pozsony.

János lundi érsek levele I. Ferdinánd királyhoz, melyben írja:

«Nobis impresentiarum incumbit eidem regia maiestati vestrae gratias agere de misso ad nos *libro* iurium suorum ad totum regnum Hungariae, quo usi fuissetis et utemur oblata commoditate, quam maiestas vestra nobis praescribere dignabitur.»

Bécs. Staatsarchiv. Ungarn. Allgemeine Akten. 22. csomó.

49. 1533 május 16.

Nádasdi Tamásné Kanizsán levő drágaságainak összeírása.

«Super residuum rerum dominae condam palatinae...» stb.

— — — — —
«Duo libri effigati et ter eius est apud Petrum Pereny.»

Orsz. Levéltár. Nádasdy-számadások, a) csomó.

50. 1533 augusztus 5. Bécs.

I. Ferdinánd magyar király gyóntatója, Faber János bécsi püspök (budai prépost) levele a pápához, melyben közli, hogy könyveket küld neki s egyúttal csatolja kinyomatásra került könyveinek jegyzékét.

Post beatissimorum Sanctitatis vestrae pedum

oscula sese humilime commendat.

Beatissime in Christo pater! Peroportune mihi in presentiarum in mentem venit, me aliquoties antea ad Sanctitatem vestram de lucubrationibus nonnullis, quas in mediis quodammodo regionum negotiorum undis, bellicorumque tumultuum procellis aedidi perscripsisse, at eiusmodi occasio, qua commode tales libros Sanctitati vestrae transmittere potuerim, numquam sese offerre voluit. Nunc verum cum ad manus habeam tabellionem, qui non modo gestandi molestiam non detrectet, verum et ea fide, ut non addubitem, quin haec recte illi concredi possint, quae quum ita habeant nolui committere ut is vacuis manibus Romae coram summo pontifice compareret, quin potius ut Sanctitas vestra re ipsa deprehendat, me hactenus, quod ad catholicae fidei propugnationem ac sedis apostolicae defensionem attinet, plane nihil reliqui ferisse eos hosce libellos reliquorum operum meorum impressorum impri-mendorumque veluti gustum quendam Sanctitati vestrae exhibeo, simul orans, quatenus Sanctitas vestra absolutissimi iudicii sui

album calculum adiicere dignetur. Caeterum eorum voluminum quae in aliquot tomos digesta propediem publicare constitui, schedam Sanctitas vestra per presentium latorem hiis inclusam accipiet. His me Sanctitati vestrae humilime commendo, quae in domino Jesu bene valeat. Datae Viennae, quinta Augusti, anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo tertio.

Eiusdem Sanctitatis vestrae

humilimum mancipium

Joannes episcopus Viennensis.

Catalogus librorum Joannis Fabri episcopi Viennensis Austriae, serenissimi Romanorum Hungariae Bohemiaeque regis confessoris ac consilarii.

De sancta civitate Dei Hierusalem.

De manna admirabili.

De archa foederis pro sacramento eucharistiae.

Consolatorii contra Turcos.

De miseria vitae humanae.

Contra anabaptistas.

De octo beatitudinibus.

De militia Christiana.

De veritate corporis et sanguinis domini nostri Jesu Christi in sacramento eucharistiae.

De fide et bonis operibus.

De quadraginta duabus mansionibus filiorum Israel.

Diversi sermones de tempore et sanctis.

De virtutibus et insigni patientia Jobis.

De primatu Petri ac Romanae ecclesiae.

De intercessione sanctorum adversus apostatam Oecolampadium.

Contra anabaptistas.

Apologia contra Lutheranos.

Antilogiae. Contradictiones Lutheri.

Confutatio quarundam haeresium Lutheri.

Oratio ad regem Angliae de tyrannide Turcorum.

Oratio funebris pro exequiis dominae Margarethae archiducissae Austriae, ducissae Burgundiae.

Adversus Lutherum apostatam impie sententem omnia ex absoluta necessitate evenire.

Defensio catholicae fidei adversus anabaptistas.

Confutationum Zuinglianae doctrinae libri sex.
 Commentum super visitatione saxonica.
 Responsio ad impudentissimum librum Jonae haeretici.
 Confutatio haeresis Manichaeorum in sacramento contra quendam
 Silesitam.

Victoria catholicorum Helvetiorum adversus Zuinglium.

De sacris temere non vulgandis.

Quae in sacra scriptura et creatori et creaturae quas communia,
 precipue tamen Deo ascripta sint.

Isagoge sex articulorum adversus Zuinglium.

Kivül címzés: Sanctissimo ac beatissimo in Christo patri ac domino
 domino Clementi papae VII. sacrosanctae Romanae ac universalis
 ecclesiae antistiti maximo, domino suo clementissimo.

Papiron, zárópecsét helyével. Vatikáni levéltár. Principi. 8. kötet. 125., 126.,
 134. ll.

51. 1533.

Báthori András Bonaventura nyugtatója Turzó Eleket, az atyja, Báthori
 András által Turzónál Sempte várában letétbe helyezett javak
 visszaadásáról. Többek közt nyugtat: «Missalem librum veluto
 nigro tectum».

Eredetie a gróf Erdödy-család galgóci levéltárában. Lad. 95. fasc. 9. No 7.
 jelzet alatt.

52. 1533.

A topuszkói vártemplom javainak leltára.

«Regestum factum super rebus ecclesiae beatae Mariae virginis in
 castro Topozka existentibus et inventarium per magnificum domi-
 num Petrum Keglewych de Bwsin...» stb.

— — — — —
 «Libri diversi XXI.»

Eredetie Orsz. Levéltár. Nádasdy-számadások, a) csomó.

53. 1536.

Kivonat valamely ismeretlen egyén könyvjegyzékéből.

Cathalogus librorum tam catholicorum, quam hereticorum, anno 1536.
 109/a lap. *Sermones et homiliae.*

(Ezek közt:) *Sermones et modus praedicandi Hungari cum passione
 Domini.*

112/a lap. *Historica et cosmographia.*

(Ezek közt:) *Cronica Hungarorum.*

112/b lap. *Crucigeri Vngarici.*

113/a lap. *Turcken Handlung in Hungern.*

113/b lap. *Coronatio Ferdinandi in Hungaria.*

Sibenburg von Turcken.

Zwinglius, Oecolampadius, Lampertus.

120/b lap. *Waldenses ad regem Hungariae.*

Eredetie könyvalakban a bécsi Nationalbibliothek kéziratai közt. Cod. 11.850.

54. 1539 február 23. *Nagyszombat.*

A gyermekgyilkos nagyszombati zsidók javainak összeírása.

Describuntur res et bona judaeorum puericidarum Tirnaviensium pro sacratissima regia maiestate per me Thomam Francisci tricesimatorem suae maiestatis praesentibus tribus consulibus juratis Tirnaviensibus fidele confiscata.

Primo domus cum omnibus juribus et pertinentiis Simonis Glazer vocati 23. februarii 1539.

— — — — —
Tres libri hebraici.

Két ív papíron. Orsz. Levéltár. Urbaria et Conscriptiones fasc. 75. No 30.

55. 1539.

A zágrábi káptalan vizsgálatot tart Frangepán Farkas gróf ellen, aki a káptalan hitese emberét mindenéből kifosztotta s a «*librum breviarum*»-t is elszedte tőle.

Orsz. Levéltár. Neo Reg. Acta. fasc. 1645. No 21.

56. 1540 április 17. *Gandani.*

I. Ferdinánd magyar király levele Nansea doctorhoz!

«Reddite sunt nobis binae literae tuae unacum libellis abs te non minus pie, quam ingeniose in communem tuendae religionis nostrae utilitatem compositis, quos clementer accepimus animumque istum et sacra studia tua praesertim in docendo populos et subditos nostros ea quae ad vestram pietatem pertinent, magnopere probamus, prosequuturi eiusmodi labores...» stb.

Staatsarchiv. Bécs. Ungarn. Allgemeine Akten 41. csomó.

57. 1541 körül, szeptember havában.

A veszprémi egyház kanonokjai a török elől Sopronba viszik az egyházi paramentumokat, köztük:

«Item missalia duo cum fibulis argenteis disposita et cum veluto nigro ab extra cooperta».

Veszprémi káptalan magán levéltára, 1544. Veszpr. eccles. et capit. No 82.

58. 1543 december 1.

A pozsonyi káptalan a győri káptalant a nekik kölcsön adott antiphonarium visszaszolgáltatásáról nyugtatja.

Nos capitulum ecclesiae Poseniensis, memoriae commendamus quod annis superioribus, cum *libri* ecclesiastici praesertim ad chorum ecclesiae episcopalis Jauriensis pertinentes et facientes per exustionem fuiissent amissi, quendam librum antiphonarium ad ecclesiam parrochiam sancti Laurentii martyris extra muros huius civitatis Poseniensis, hoc tempore disturbiorum demollitae, venerabili capitulo praedictae ecclesiae Jauriensis pro divinis ex eo in eorum ecclesiam Jauriensem peragendo precario concesseramus super eiusdem rehabitionem, reverendus dominus Blasius de Waarda doctor praepositus eiusdem ecclesiae Jauriensis tum suo, tum praedicti capituli ecclesiae Jauriensis nominibus sub pena centum florenorum hungaricalium suas nobis pro securitate dederat literas, qua multis nunc nos praepediti curis, eas perquirere non valemus, et quia ide capitulum ecclesiae Jauriensis antedictum librum antiphonarium dictae ecclesiae sancti Laurentii martyris eis, ut praefertur precario concessum, nobis prout acceperat, ita salvum restituit, proinde nos literas praedictas praefati domini Blasii praepositi recognitionales et obligatorias (etiam si reperiri possent et ad lucem deveniri) reddimus nullas, inefficaces et nemini nocituras et insuper annotatum capitulum ecclesiae Jauriensis scilicet et praefatum dominum Blasium praepositum ac eorundem successores universos de et super eodem libro antiphonario illiusque nobis restitutione reddimus quittos et expeditos ac modis omnibus absolutos vigore et testimonio praesentium mediante. Datum sabbatho proximo post festum sancti Andreae apostoli anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo tercio.

Papiron, kívül rányomott pecsét helye, a győri káptalan magán levéltárában, cimeliotheca IX. No 653. jelzet alatt.

59. 1546 február 9. Huszt.

Kivonat Huszt vára leltárából.

Regestum super rebus inventis in arce Hwzth post deditionem eius, quae facta est in festo Apolloniae, anno Domini 1546.

— — — — —

Item literae privilegiales et aliae variae causales scrinio uno.

— — — — —

Orsz. Levéltár. Urb. et Conscr. fasc. 99. No 2.

60. 1547 február 5.

Österreicher Lénárd sárosi várkapitány végrendelete. (Kivonat.)

«Rogavit autem dominum Wernherum, ut apud regiam maiestatem pro impetranda residua summa diligenter instare velit. Ex ea summa legavit florenos ducentos ad fovendos *studiosos in scholis* recte institutis...

— — — — —

Quod si vero Deo ita ordinante haerede mortuo et iste tres nepotes decesserint, commisit arbitrio tutorum, ut omnis illorum hereditas convertatur *in usus scholarum*, alendis doctoribus et studiosis et ad conservationem ministerii verbi in ecclesia. Agros quos in campis Saros habet, una cum satis legat omnibus tribus fratribus Joanni Osterreicher haeredi et Ulrico et Valentino, ut ex illis studia illorum alantur ex aequo. Hortum quendam, qui fuit Oswaldum impignoratum sibi esse florenis duobus, is si redimatur ad studia dictorum puerorum legavit.

— — — — —

Habere se novalia in metis Meggye, quae suis pecuniis curavit extirpari, ea quoque ad studia dictorum puerorum legavit.

— — — — —

Domino Petro Senfftlebio concionatori Epperiensi vaccam unam, domino judici de Epperies Emerico Fontano vaccam unam.

— — — — —

Magistro *scholae* Sarosiensis, Martino literato legat de flaveo kyrsing ulnas sex. *Libros* suos omnes legat ad domum Epperiensem pro usibus heredis.

Kiadja átiratban 1560 június 30-án Eperjes város tanácsa. Közös pénzügyi levéltár. Hungarn. 14.346. csomó.

61. 1547 május 22.

I. Ferdinánd király és nővére, Mária királyné közti perben, mint a zágrábi püspök tudja: «Fecerunt mentionem *Tripartiiti operis consuetudinarii juris regni Hungariae* et ob id huiusmodi opus pro parte maiestatis suae apud acta produci debet, ideo maiestas sua regia commisit, ut reverendissimus dominus Zagrabienensis huiusmodi opus tripartiti typis excusum habere atque vel ad manus maiestatis suae regiae, vel eiusdem vicecancellarii, domini doctoris Jacobi Jonae consignari curet, idque quamprimum fieri potest».

Erre a zágrábi püspök ezt a választ írta:

«Opus Tripartitum juris Hungariae et etiam responsum maiestatis regiae in conventu Tyrnaviensi regnicolis datum est Pragae inter alia monumenta cancellariae Hungaricae...» stb.

«Zagrabienensis etc.»

Staatsarchiv. Bécs. Ungarn. Allgemeine Akten. 54. csomó.

62. 1547 június 9.

Kivonat Kassa város jegyzőkönyvéből.

«Caspar *bibliopola* de Eperyes arestat omnia bona Martini Zabo pro fl. VI. denar. X. — In festo Corporis Christi.»

Kassa város 1536—1552. évi jegyzőkönyvében.

63. 1547 szeptember 17.

Kivonat Monyorókerék vár leltárából.

Regestum inventarii arcis Monyarokerek per spectabilem et magnificentum dominum comitem Thomam de Nadasd ad manus magnifici domini Petri Erdewdy sabbato post festum Exaltationis sanctae Crucis assignatum 1547.

— — — — —
In stuba testudinata.
— — — — —

Ibidem libellus praecationum 1.
— — — — —

Penes eandem in stuba magna.

Ibidem libri — — — 2.

In dormitorio.

Ibidem libri parvi — — 5.

A vasvár-szombathelyi káptalan országos levéltárában Litteralia instrumenta fasc. 30. No 28. jelzet alatt.

64. 1548.

Kivonat Nagyszében város ez évi számadáskönyvéből.

Registrum vilicatus civitatis Cibiniensis domini Matthie Ponczler, anni Domini 1548.

Sequuntur communia extradata domini villici ad varios usus civitatis 1548.

Item empto libro papyri ad regestum conficiendum pro ffl. O. den 8.

Item pro papyro ad regestum et pragameno soluti ffl. O. den 38. Nagyszében város levéltárában. Számadáskönyvek, fasc. 2.

65. 1549 február 18. Huszt.

Kivonat Huszt vára inventáriumából.

Inventarium super rebus in arce Hwszth per egregios dominos Mathiam Brodaryth et Stephanum Mekchei tempore resignationis eiusdem arcis relectis, decima octava die februarii anno Domini 1549.

Missale lacerum unum.

Scrinium cum literis quibusdam alienis.

Orsz. Levéltár. Urb. et Conscr. fasc. 75. No 39.

66. 1549 október 16.

Kivonat Várdai Pál esztergomi érsek javainak inventáriumából.

Conscriptio rerum inventarum reverendissimi domini Pauli de Warda archiepiscopi Strigoniensis, locumtenentis regiae maiestatis die 16. mensis octobris facta.

Evangellii liber, cum certis antiquis ornamentis et lapidibus rudibus antiquis in pergameno scriptus.

Cista sexta: Habet literas certas et regesta cum saccis literariis.

Cista septima, minor, habet literas certas, quae excusae et perlustratae non sunt, sed obsignatae cum signo 8.

Cista octava paulo maior, quae dicta est habere sigillum duplex et

litas certas. Non est haec aperta, sed relicta eodem modo... stb.

Közös pénzügyi levéltár. Bécs. Hungarn. 14.335. csomó.

67. 1549.

Kivonat Nagyszeben város ez évi számadáskönyvéből.

1549. NP. Rationarium prudentis et circumspecti domini Matthie Ponczler villici civitatis Cibiniensis super universa percepta et extradata villicatus anni Domini 1549.

1549. Sequuntur communia extradata domini villici... stb.

Pro papyro ad regestum dati ffl. O. den. 8.

Nagyszeben város levéltárában. Számadások, második csomó.

68. 1549.

Kivonat a magyar királyi udvari kamara ez évi számadásaiból.

Ratio proventuum paratae pecuniae ad cameram Hungaricam regiae maiestatis administratae in anno Domini 1549.

Ultima decembris.

Papirus pro scribendis literis et regestis in camera empta est fl. 20. den. 44.

Pergamenae pro colligandis regestis fl. 1. den. 88.

Spagum pro colligandis fasciculis literarum ex camera mittendarum den 78.

Quarto papirfüzet a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. Kamarai iratok 921/I. szám.

69. A XVI. század közepe táján.

Kivonat Gyulaffy László javainak inventáriumából.

Gyulaffy Laczko marhaya zama.

Emlekezeth myny marham marat Czyobantzban.

Tyzenket köny.

Gróf Bethlen-levéltár. Keresd. Gyulaffy-iratok.

DR. IVÁNYI BÉLA.

Ismeretlen magyar nyomtatványok.

(A magyar bibliografia kérdéséhez.)

Nemzeti bibliografiák egy nemzet irodalma *összességének* címgyűjteményei. A bibliografia használhatóságának legfő feltételei: a megbízhatóság, a hűség és a teljesség. A magyar bibliografia 1711-ig (a régi magyar könyvek címjegyzéke) emberileg teljes s megjelenése óta is szüntelenül gondozódik, teljesedik. Nem úgy az 1711 után megjelent magyar és magyar vonatkozású könyvek, nyomtatványok címjegyzéke. Annak teljességéről, hűségéről ma már beszélni sem lehet. Nem voltak teljesek e mű első kötetei (az 1712—1860 évek anyaga) már megjelenésük idejében sem (1888—1892) s az azóta felgyűlt anyag hiánya miatt még csak nőtt tökéletlenségük s a könyvtermelés fokozódásával — a dolog természete szerint — fokozott mértékben tökéletlenednek későbbi kötetei. Ez egyébiránt érthető. *Egy* ember végzett itt így is emberföltött. S amit végzett, *alapvetésnek* nagyszabású. De nem volt s nincs, aki PETRIK Géza megkezdett munkáját gondolja, folytatja, kiegészítse. Pedig ennek fontossága vetekszik a régi magyar könyvek bibliografiájának fontosságával. S ma még talán megvan a kiegészítés munkájának lehetősége, mely a a távolodó idővel egyre csökken.

PETRIK Géza nagy bibliografiai művének mai hiányait három csoportra lehet osztani: Az első csoportot oly művek alkotják, melyeket PETRIK föl nem tárt s melyek *ezért* nem szerepelnek bibliografiájában. A második csoportba azok a művek tartoznak, melyekkel PETRIK műve óta szaporodtak közgyűjteményeink. Ezekről PETRIK nem is tudhatott (bár ennek az anyagnak egy része is egyezhetett az általa mellőzött források anyagával). A harmadik csoportba sorozhatók az oly művek, melyek (egyik előző csoportba sem tartozva) még csak ezután fognak napvilágra kerülni, remélhető rendszeres gyűjtés (hirdetés, keresés) útján.

Nem ismerjük PETRIK dolgozás-módját, munkarendszerét s így nem tudhatjuk pontosan, hogy a nagy magyar közönyvtárak könyvanyagán kívül, melyek voltak azok a források, melyekből merített. Oly művekre nézve ugyanis, melyek nem voltak kezében s melyeknek így csak címeit állapította meg valahonnan, nem közli forrásait. Bizonyos csak annyi, hogy e tekintetben nem járt el rendszeresen. Már maga az általa nem látott (könyvében közönyvtári jelzet nélküli) könyvek *meglepően csekély száma* is (az egész anyagnak mindössze 8—10⁰/₀-a) kétségtelenné teszi ezt.

De egyéb — egészen ötletszerű — kísérleteim is erről győztek meg. Átnéztem a következő bibliográfiákat és katalogusokat:

1. Verzeichnis d. Bücher, welche bey Paul *Burian* Buchhändler, und Eigenthümer d. öff. Leih-Lesebibliothek zu *Ofen* zum Lesen ausgeliehen werden. 1—2 Abt.
Ofen: [Burian] 1819. 8° 26 & 32 l.
2. *Burián* Pál budai és nagyváradai könyvtáránál a többi közt ezen magyar könyvek is találtnak.
[Buda: Burian é. n.] 8°. 8 l.
3. *Catalogus* librorum scholasticorum, qui in typographia Regiae Universitatis Hung. venales prostant.
— Jegyzéke azon iskolai könyveknek, mellyek a m. kir. Egyetem könyvnyomtató intézetében megszerezhetők.
Budán: a' k. Egyetem betüivel 1841. 8°. 1 & 32 l.
4. *Catalogus* librorum, qui in typographia Regiae scient. Universitatis Hung. venales prostant.
— Jegyzéke azon könyveknek, mellyek a' m. kir. Egyetem könyvnyomtató intézetében megszerezhetők.
Budán: a' k. Egyetem betüivel 1841. 8°. 61 l.
5. HALLE, J. [Antiquar in München]
Hungarica et Turcica. Katalog No XXXV.
München: Callwey [1910?] 8°. 187 l.
6. Pesten a Ferenciek terén 7-dik szám alatt 1854. december 18-án és a köv. napokon árverezendő *könyvek jegyzéke*.
Pest: Müller Emil 1854. 8°. 78 l.
7. APPONYI Sándor gróf Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. II. & IV. köt.
Budapest 1902 és 1926.
8. ROSENTHAL, Ludwig (Antiquariat, München, Hildegardstr. 16.) Katalog No 101 2° (191?).

Az 1. sz. katalogusban 16, a 2. sz.-ban 33, a 3. sz.-ban 3, a 4. sz.-ban 11, az 5. sz.-ban 42, a 6. sz.-ban 21, a 7. sz.-ban 21, a 8. sz.-ban 60 ismeretlen (PETRIK által nem ismertetett) magyar és magyar vonatkozású könyv címét találtam. Ez a szám a jelentős tömegű (részben magában a PETRIKben is felsorolt) katalogus (kiadói-, kereskedői- és antiquar-jegyzékek) rendszeres feldolgozásával igen nagy többszörösére

lenne növelhető. Nagy — bibliográfiákat is felölelő — életrajzgyűjteményekbe (WURZBACH: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, *Allgemeine deutsche Biographie*, SEIVERT: *Nachrichten v. Siebenbürgischen Gelehrten u. ihren Schriften*. Pressburg 1785.¹ stb.) vetett kutató pillantás arról győzött meg, hogy PETRIK adatgyűjtése ezekre a fontos forrásokra nem terjedt ki, bár itt is gazdag aratás ígérkezett volna. Ezekből s főként az azóta megjelent «SZINNYEI»-ből, számra és fontosságra egyaránt megmérhetetlen ismeretlen magyar anyag kerülne elő. Városi levéltárak is bizonyára gazdag anyagot szolgáltatnának. Könyvkiadói jegyzékek és könyvekhez illesztett hirdetések is (borítólapokon s a könyvhöz fűzve) nem egy új adathoz juttatnának. Mindezek oly kísérletek, melyeket ötletszerűen ugyan, de sikeresen alkalmaztam; ezeken kívül azonban egy rendszeres munkaprogram megalkotása során még bizonyára igen sok forrás nyílnék a nagy eredménnyel kecsegtető kutatás számára.

Végezetül, annak igazolására, hogy rendszeres gyűjtés milyen eredményre vezethet, közlöm azon ismeretlen könyvek jegyzékét, melyeket bibliografiai kutatásaimtól függetlenül az utóbbi időben megszerezni sikerült.

AMALIE v. Stranfort. Pressburg & Leipzig 1787. 8° 3 & 232 l. (1 címmetszettel és 1 vignettával).

BLUMEN d. Guten, Schönen u. Wahren. Pest: Hartleben 1810. 12° 200 l.

BORS Sámuel, budafalvi: Két kis paraszt gyermek mindennapi szavakon való beszélgetése, mely a fojó esztendő május 24.-én német nyelven leendő lefordítás végett 24. darab körmötzi nagy jutalomra az ujságokba kihirdetődött. 4° 7 l. Pest: Landerer Lajos 1825.

DIONISIUS *Cato* erköltsi páros versei (A m. tanuló ifj. számára.) Pest: Beimel 1834. 8° VIII & 19 l.

CSERI Béla: Silvius és Valéria v. a Vesta szent tűzének eloltása a római templomban. 8° 132 l. Pest: Kiss István 1811.

Epigrammatische Filigrain Arbeit. Nach Haug. 1—2 Theil. Pest: Jos. Müller 1818. Kis 8° 154, 143 l. (egy-egy címmetszettel [Lehnhart, Pest]).

[FEKETE, Joh. Graf v. Galantha] *Die Buchstaben*. Bruchstücke über... 1—2 Band. 1782.

GYARMATI Gábor: *Mesterséges gyűjtemény*. Kolosvár 1806. 8° 164 l.

¹ Érdekes, hogy ez az utóbbi cím PETRIK bibliográfiájának *betűsorában* nem szerepel, holott a *bevezetés* mint fontos bibliografiai kézikönyvről említést tesz róla.

- HIPPEL's, Theodor Gottlieb v.: Geistes-u. Herzensergiessungen. Pest: Hartleben 1816. 12° 174 p. (metszett címlappal [Weiss]).
- HONVÁRY: Bökversek s eszmék a magyar nemzeti szín s szellem védelmének ügyében egy művész tévedései s alaptalan gúnyjai ellen. Pest: Landerer 1830. 8° 129 l. (1 címmetszettel és metszett címlappal [Lehnhart, Pest]).
- HORVÁTH, J. G.: Das Blutgericht u. seine Vergeltung. Meissen 1839. 8° 202 l.
- Komische Erzählung d. Wenzel Schapschapschipschik. Pest: Leyrer 1829. 8° 4 l.
- [LASZKALLNER Antal] Igaz keresztény tolerancia, azaz voltaképen való érdemesítése a' következendő homlokírás alatt közre bocsátott beszédeknek: «Az Evangéliomi Keresztyén Tolerantzia. Két prédikációkban előadva, mellyek közül az elsőben az mutattatik meg, hogy keresztyéneknek vallás dolgában egy értelemre való jutások lehetetlen. — A' másodikban, hogy a' vallások közt levő külömbségek ellent nem állván a hazafajak nyugodalmasan, tsendesen és boldogul élhetnek együtt. — Harmadik kiadás 8. Pesten Petrózai Trattner János Tamás betüivel 1822, 40 old.» Veszprémben: Szammer Klára 1822. 8° 91 l.
- LENGE, Joseph: Hocus pocus der Blumengärtnererei o. Anweisung z. natürlichen Zauberei d. allgem. Behandlung der Blumen u. Zierpflanzen. Schemnitz: Verfasser 1828. 8° 89 & 1 l.
- Merkwürdige Äusserungen Napoleons, während seines Aufenthalts auf St. Helena. Nach d. Französischen. Pest: Jos. Müller 1822. 8° 2 & 115 l.
- Reizmittel zum Lachen. 6. Aufl. Pest: Leyrer 1832. 8° 8 l.
- SEIVERT, Joh.: Nachrichten v. siebenbürg. Gelehrten u. ihren Schriften. Pressburg: Korabinsky 1785. XXII, 519 & 31 l.
- STIFTER. Adalb.: Abdias. Pest: Heckenast 1866. 4° 76 l. (I. M. Kaiser fametszeteivel.)
- STIFTER, Adalb.: Der Hagestolz. Pest: Heckenast 1852. Kis 8° 189 l. (1 rendes és egy metszett címlappal [Joh. Nep. Geiger?])
- STIFTER, Adalb.: Der Hochwald. Pest: Heckenast 1868. 4° 82 l. (I. M. Kaiser fametszeteivel.)
- [SZEICZ Leo] Az oroszlány revántsot ad a nyájas muzsának. Leopoldisban 1790. 8° 15 l.
- VINCZE Ferenc: Jósika Lajos kir. főkörmányi tanácsosi hivatalába begíttatása alkalmára. [Beszéd.] Kolozsvár: Liceum 1843. 8° 4 l.

WENZEL Goth. Imánuel után bilkei *Papp* Fer.: A világi ember. Pest: Trattner 1816. 8° 130 & 1 l. (1 cím-metszettel és metszett címlappal.)

WANDZA Mihály: A busongó Ámor. Egy hajnali édes andalmány teremtménye a Szép-nem kedvéért. Pest: Trattner Lajos 1806. (A szerző címmetszetével és metszett címlapjával.)

Az itt elmondottak alapján senki előtt sem lehet kétséges, hogy a magyar bibliografia nem teljes. Gyökeres revizióra szorul ezért a magyar könyvtermelésre vonatkozóan elterjedt számadat is. Magára az újabb magyar könyv első időszakára (1712—1860) szóló bibliografia hiányjegyzéke — a fentiekben megalapozott — becslésem szerint legkevesebb 15—16.000 címre, tehát a meglévőkhez hasonló terjedelmű kötetre tehető. Ez annyit jelent, hogy a magyar irodalom e szakaszának mintegy negyed része nincs regisztrálva s így részben végkép elsikkad a kutató szeme elől, részben igen fáradságosan, innen-onnan, több helyről szedegethető csak össze, nagy munkapazarlás árán. A magyar nemzeti bibliografia egységesítését és tökéletesbitését éppen ezért igen fontos és sürgős feladatnak érzem, s érzi velem együtt számtalan kutató.

DRESCHER PÁL.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁNAK
I—III. KÖTETÉHEZ.

A Todoroszku-Horváth Könyvtár ismeretlen régi magyar
nyomatványai.¹ (Második közlemény.)

9.

Kassa, 1628. [Pótlás Sztripszky: Adalékok I. 1915. sz.-hoz.]

O es Vy | *KALENDARIVM* | CHRISTVS WRVNK* | SZULETESE után: | *1628.* | Esztendőre, ki Bissextilis, | 366 Nappal. | *Az FRÖLICH DAVID által,* | *Caesareopolitan. Pannon. Astroph.* | *AZ BRASZLAI Kalendariumból* | *Magyarrá fordítottat es Nyomatattot.* | *Cum peculiari Gratia & Privilegio Sere* | nissimi PRINCIPIS Transylvaniae, Par|tiumq̄ Reg: Hung: Dni, & c. & c. | *CASSAN, Sultz DANIEL által.*

Hozzájárul külön címlappal, de folytatólagos tvjelzéssel:

PROGNOSTICON | ASTROLOGICUM. | *Az az:* | Az Eghi fő Czillagoknak | forgásából való Effectusoknak | itélete es jövendőlése, Christus Vrunck | Születése után, 1628. Esztendőre. | Melly Embolismalisanak vagy | Napszökönek mondatik, | 366 Nappal. | *Irattatot: DAVID FRÖLICHIVS,* | *Astrophilus* es az *Mathematica Tudosman-*nak szeretője által. | *Iupiter* es *Venus* ez Esztendőnek VRA, & c. | *CASSAN, Sultz Daniel által* | 161 A—F iv.

Végén fametszet: Eer vagasról való Figura.

Kemény Lajos (M. Könyvszemle 1911. 157. l.) és nyomán Sztripszky (Adalékok I. 1915. sz.) a következőképp idézik: Kassa, 1628. Naptár az 1628-ik évre. «1627. 17. Novembris. Az compactor Dániel Schultz adott calendáriumokat, németeket és magyar nyelven valókat.» Városi jegyzőkönyv. — Ez az egyetlen ismert példány.

A *-gal jelzett részek vörösbetűsek.

¹ Az első közleményt l. az 1929. évf. 95—98. lapjain.

10.

[543] Lőcse, 1629.

CALENDARIVM | CHRIST(VS) URVNK | *születése után 1629. esztendőre.* | Nagy szorgalmatossággal irattatot | *D. HERLICIVS DAVID* | által. | (Magyar címer) *LŐCSEN* | Brewer Lőrincz által. |

Hozzájárul külön címlappal, de folytatólagos ívjelzéssel:

Kis Practica | az az: | A Csillagok forgásának jedzé|siből némely kiváltképpen valo dolgokra | néző rövid Jövendölés, ez ielen Eszten|döre, mely Christus Vrunk szű|letése után | 1629. | Figyelmetesen irattatot, és Sile|sia mellet lévő szomszéd Országokra | és Tartományokra alkal|mazzatot | D. HERLICIVS | DAVID | és HANCKEN BALINT | által | LŐCSEN, | Nyomtattatot Brewer Lőrincz által. 16 r A—F iv (8 levelenként) 47 sztl. lev. (vége hiányzik).

11.

[544] Bártfa, 1630.

EVANGELIO|MOK ES EPISTO|LAK, | Mellyeket az Vrnapokon és fő fő Innepe|ken Esztendő által, az Keresztyéni Gyűleke|zetben szoktanak olvasni és megmagyarázni, | Igen rövid, de drága és hasznos Summa|riomockal és tanuságockal össze. | Az EGYÜGYŰ KERESZTYÉNEK|nek és tanuló gyermekeknek az Keresztyéni | tudományban való éppülete|re, nevekede|sére, és meg erősítésere, | M. GEORGIUS TILLENUS | Német írásából Magyar nyelvbe mostan | fordítottat és ki nyomtattatot, | BARTFAN | KLÓSZ JAKAB által, | 1630. Esztendőben. | 8 r A—Z + Aa—Dd iv 163 sztl. lev.

Szövegközi fametszetekkel, egykorú domborított hártyakötésben.

12.

[545] Kassa (1631).

Vy es O Kalendarium, | CHRISTVS WRVNK | SZŰLETESE vtán: | *1631.* | *D. HERLICIVS DAVID* | fő *Philosophus* és *Mathematicus* által | (Magyar címer) *CASSAN nyomtattak*.

Hozzájárul külön címlappal:

Prognosticon Astrologicum, | Az Az: | Az Egnak és Csillagoknak | forgásából valo Itilet, némely törtéendő | dolgokról, és üdőknek vál-

tozásáról, ez | mostani Esztendőre, mely Christus | Vrunk születése
vtán. | 1631. | *Figyelmetessen és bölcsen irattatot es az | 16b szomszed*
Országokkal es tartományoc|kal együt az Magyar Országgi Meridianusra is
alkalmaztatot, | D. HERLICIVS DAVID | fő Philosophus és Mathe-
maticus | által. | CASSAN nyomtattak. | 16 r A—E iv (8 levelenként)
40 sztl. + 12 üres lev. egykorú feljegyzésekkel.

Az egyes hónapok élén fametszetekkel. A nyomtató: «Nehai Daniel
Schultz özvedgie Maria ajánlja a kalendáriumot Az Szabad Kiraly Nemes
Cassa varasanak, Nemes Becsületes fiaianak, Tanacsanak, Fűrmenderenek es az
egesz Keresztieni Közeseznek».

13.

[546] Lőcse, 1636.

Frölich David *DAVID FROELICH* | *Késmárki Astronomus* |
CALENDARIO|MA, | Christus Urünk születése | után *1636* esz-
tendőre, | melly Bissextilis, | szereztetett | és | Magyar s Erdély Or-
szágra, fő|képpen az Eghi tengelnek 48. | grádicséig való fel-emelke|dése
szerent alkal|maztatott. | *Lőcsén, Brever Lőrincz által*.

Hozzájárul külön címlappal:

Iudicium Astronomanticum | az az : | AZ EGI CSILLAGOK|nak
forgásból indéto e|rejkéből és aláhato cselekedetek|ből vétetett jövend-
dölés ez je|len esztendőre 1636 | Christus Urünk születése | után. |
Kiváltképpen valo szorgalmatossággal | Magyar és Erdély Országbra
alkolmaztatott. | Frölich David Késmárki | Astronomus által. | 16 r
A—E iv (8 levelenként) 40 számozatlan és 12 közbekötött üres levél
egykorú feljegyzésekkel.

14.

[547] Lőcse, 1638.

Frölich, David *DAVID FRÖLICHIVS* | *Késmárki Astro-*
nomus, | *CALENDA|RIOMA,* | Christus Urunk szüle|tése után |
MDCXXXVIII. | esztendőre, | szereztetett | és | *Ez Magyar Országgi*
s Erdélyi Eghez | szorgalmatosan alkalmaztatot | *Lőcsén, Brever Lőrincz
által.* |

Hozzájárul külön címlappal:

IUDICIUM | Astrologo-Phyficum, | *Az az:* | Az Eghnek, Budoso
és kőz Csilla|goknak forgáfokból, és ide ala|tó cselekedetekből véte-
tet iti|let és jövendölés ez | 1638. eszten|dőre. | Kiváltképpen való szor-

gal|matos figyelemzéffel Magyar Or|fzagra és Erdélyre alkohol|maztatot, |
 DAVID FROELICH | *Késmárki Astronomus* | által. 16 r A—F iv 46
 sztl. és 12 közbekötött üres levél egykorú bejegyzésekkel.

A *-gal jelzett részek vörösbetűsek.

15.

[548] Bártfa (1639).

FROELICH DAVIDNAK | *Késmárki Astronomusnak* | *CALEN-
 DA | RIOMA* | Mellyet irt Christus Urunk | Születése után | *MDCXXXIX.
 Esztendőre* | és | *A'Magyar és Erdély Országbi* | *Eghez és nevezet szerént*
az | *Cassa városának állapotiyához is* | *alkalmaztatott* | *BARTFAN*
 Nyomtatattat KLŐSZ JAKAB által. |

Hozzájárul külön címlappal:

Prognosis | *Astrologo-Physica*, | az az: | AZ EGYHÍ CSILLA | goknak
 és Planétáknak ter|mészet-szerént való cseleked|teknek tekintetéséből
 vőt | Jövendőlés. | Christus Vrunk Születésének | 1639. esztendjére. |
melly | FROELICH DAVIDTól, *Szepesség|ben az Havasok alatt Késmárkon*
la|közö Astronomustól irat|tatott. | 16 r A—E iv (8 levelenként) 40 sztl.
 és 12 közbekötött üres levél egykorú feljegyzésekkel.

A szerző ajánlja Váradi Pálnak, Kassa város tanácsosának.

16.

[549] Bártfa, 1641.

[Erdőbényei János] IANUA | LINGVARVM | BILINGUIS, | La-
 tina & Hungarica. | *Sive* | MODUS AD INTE|gritatem Linguarum
 Compendio | cognoscendam maximè accomo|datus: ubi sententiarum
 selectio|rum Centuriis duodenis omnia | fundamentalia necessaria, &
 fre|quentiora vocabula semel, sineq'; | repetitione compre|hendun-
 tur. | *Praecedente* | Dictionario | BARTPHAE, | Typis Jacobi Klősz I
 | MDCXLI | 8 r 5 sztl. lev. + 294 l.

Ugyanezen évből lőcsei kiadása is ismeretes. V. ö. Szabó Károly RMK
 II. 579. sz. — Újabb kiadása Várad 1654. V. ö. U. ott I. 899. és II. 819. sz.

17.

[550] Bártfa (1641).

FRÖLICH DAVIDNAK | *Késmárki Astronomusnak* | *CALEN-
 DA | RIOMA,* *Christus Urunk születése után* | *1641* | *esztendőre, mely*

első eszteni dő a *Bissextilis* után, | *szereztet*, és | Magyar s Erdély Országra | figyelmetessen alkalmaztatot. | *BARTFAN* | *Nyomtattat*ot Klósz Jabab által|.

Hozzájárul külön címlappal:

Prognosticum Astrologicum | *avagy* | Az Egnek forgásából és alá | ható cselekedéséből ez Planétéknak | és Csillagoknak erejéből vétetet, és | a föld kerekiségére néző Jövendölés, | Christus Urunk Születése után | 1641 esztendőre | Kivált-képpen-való figyelmetesség|gel Magyar és Erdély Országra | alkalmaztatot | FROELICH DAVID | *Késmárki Astronomus által.* | 16 r A—E iv (8 levelenként) 40 számozatlan és közbekötött 12 üres levél egykorú feljegyzésekkel.

Szerző ajánlja művét uszfalvi Usz Itvának, Sáros vármegye alispánjának. A *-gal jelölt részek vörösbetűsek.

18.

]551] Várad, 1644.

FROELICH DAVID | Magyar Orzági Astronomus | *KALENDA|RIOMA,* | Chrifus Urunk születése után | *1644* | *esztendőre* ; Melly Biffextilis, az az, olly esztendő, | melly minden negyedik esztendő után, a' Mátyás ugrását, avagy tóldalek napot elő|hozza, és áll 366 napokból. | *Magyar orzágra és Erdélyre szorgalmatos|jan alkalmaztatott.* | *VARADON* | SZENCI KERTESZ ABRAHAM.

Hozzájárul külön címlappal:

PROGNOSIS ASTROLOGICA | *avagy* | *A tsillagoknak hatatoságából* | edgyben folyásából, és tselekedő | erejéből való jövendölés; Az | *1644* | Esztendőnek (melly Biffextilis) | néminémüségéről, az Eclipsifekről, Ha|dakról, Betegségekről, Föld és He|gyek terméséről, az Eertz nemek|nek reménségéről, & c. | Irattott | *FROELICH DAVID* | Magyar Orzági Astronomus által. 16 r A—E iv 40 sztl. és 12 közbe-kötött üres levél egykorú bejegyzésekkel.

A *-gal jejlött részek vörösbetűsek.

20.

Szeben, 1646. [Pótlás Sztripszky: Adalékok I. 1982. sz.-hoz.]

Siderius János Catechismus, | Az az: | Rövid kérdések | és Feleletek által valo Tan|ítás: Az Keresztyéni Hűtnek | fő Agazatirol. | *Siderius János által irattat*ot. | SZEBENBEN | *Nyomtattat*ot Lintzi Marcus | által

1616 Esztendőben. | 8 r A—D iv (váltakozva 8 és 10 levelenként) 36 sztl. lev.

Könyvtáblából kifejtett töredéke megvan a nagyszzebeni evang. gimnázium könyvtárában. V. ö. M. Könyvszemle, 1884. 117. l.

21.

[552] Lőcse (1650).

Frđlich Dávid Uy és O | *KALENDA|RIOM.* | *Christus Urunk* születése után | *1650.* | Esztendőre. | *Felső Magyar Országgra, Szepessegre és | rész szerint Erdely Országgra is | alkalmaztatott* | *FROLICH DAVID,* | Késmárki Astronomus által. |

Hozzájárul:

PROGNOSTICON | *Astrologicum*, | az az: | A Plánétáknak, és az neve|zetes Tsillagoknak forgásiból | való JÖVENDŐLes, | *Christus Urunk születése után* | *1650* | ESZTENDÖRE | *Mellyben* | Az esztendőnek részeiben esendő | néminémű tsudákról, avagy, az Ecclipsi|sekről, Betegsegekről, & c. való dolgok | jegyeztettek — meg, | *FROELICH DAVID,* | *Késmárki Astronomus és Practicus által.* | A—E iv (8 levelenként) 40 sztl. + üres lev. egykorú bejegyzésekkel.

22.

[553] H. n. 1652.

NOS GEORGIUS RACOCI DEI GRATIA PRINCEPS Transsylvaniae... ARTICULI | VNIVERSORVM DOMINO|RVN REGNICOLARVM TRIVM | Nationum Regni Transylvaniae & Par|tium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum Comi|tiis, ALBAE IULIAE ad diem Decimum Octavum Mensis Febru|arii Anni Dñi Millesimi Sexcentesimali, Quinqua|gesimi secundi, indictis, celebratis, | conclusi | 2° A—E iv 9 sztl. lev.

(Magyar szöveggel).

23.

[554] Várad, 1653.

Paduai Julius Caesar : Practica | ARITHMETICA | Az az: | SZAMVETŐ | TABLA. | Mellyben minden féle | Adásról és Vételrol akar mi|nemű kereskedésbenn is bizonyos számoknak summáját | készen és könnyen fel|találhatni. | PADVAI IULIUS | CAESAR által irat|tatott. |

(Most) pedig e' gyönyörű kis for|mában elsőben kibotsát|tatott; | VARA-
DON, | KERTESZ ABRAHAM által. | MDCLIII. A—O iv 112 sztl. lev.

24.

[555] Bécs (1564).

KALENDARIOM | KRISTUS | Urunk születése után az |
MDCLIV. | Rendeltetet Estendőre nagy szorgal|matossággal | *PYCH-
LER VID,* Altenburgi Má|*temátikus Apost: és Imp: Notáriussa
által. | *Német, Magyar es ezek szomszéd|ságában* | lévő országok szolgá-
lottyára. | *Es az Trojáról való historiának következendő* | részével
együtt. | (Magyar cimere.) *Nyomtatta-ki Béchben, Kyrner Jakob János* |
Alsó Austria könyv-nyomtatoja. | 8 r 12 lapból álló töredék.

A *-gal jelölt részek vörösbetűsek.

25.

[556] Lőcse, 1654.

Uj és O | *KALELDA|RIOM,* | (sic) Ez Christus születése után |
nagyon fenyegető, | *1654.* | *Mellybe a' havak, hetek és Inne|pek, Planéták*
járásai, Aspectusok és időknék folyási Napnak és Ejnek hossza, | *Nap fel-*
támadása és le nyugovása | *megtalálható.* | Melly mostanra irattott | *Neu-
barth Christoph,* | *Theologus és Astrologus által* | Lőtsén, Brevér Lőrincz
által. |

Hozzájárul:

Astrologiai vizsgálás, | *Az mi Idvözitőknék szü|letése után való |
1654. Mellyben az fő Aspectusoknak, és a" | felső Planétáknak; s'
azokkal edgy|ben pedig, a' nálunk látható nagy | Napnak fogyatkozásit,
folyásit és e|rejét is, ez világi dolgokkal, hada|kozásokkal és természet
szerint | való esetekkel edgyütt megmagyaráz; | *Es nagy szorgalmatos-*
sággal le-ir, | *NEUBARTH CHRISTOPH* | Theologus és Astronomus. |
8° A—E iv 40 sztl. + 12 közbekötött üres levél egykorú jegyzetekkel.

A *-gal jelölt részek vörösbetűsek.

26.

[557] Lőcse (1655).

Uj es O | *KALENDA|RIOM,* | Christus Urunk szü|letése
után való | *1655.* | esztendőre. | *Mellyet Magyar és Erdély Or*|szágra

mostan nagy figyelmetessel alkalmaztatott* Neubarth Christoph | *Teologus és Astrologus.* | *Lőcsén, Brever Lőrincz által.* | 8 r A—E iv 40 sztl. + 12 közbekötött üres lap egykorú jegyzetekkel.

A *-gal jelölt részek vörösbetűsek.

27.

[558] Lőcse, 1656.

Uj és O | *KALENDA|RIOM,* | Chriftus Urunk születése után való | *1656* | esztendőre | *Mellyet Magyar és Erdély Or*|szágra mostan nagy figyelmetessel alkalmaztatott | *Neubarth Chriftoph* | *Theologus és Astrologus.* | Lőtsén, Brever Lőrincz által. |

Hozzájárul külön címlappal:

Astrologiai vizsgálás | *Az mi Idvezítő Urunknak* | születése után való | *1656* | esztendőre | *Mellyben, Isten által, mindennemű* | dolgokat, hadat, békeséget, Ecclipsifeket, és más több természet szerént | való efeteket, jót, gonoszt, valamilyeket kell várnunk, az Egnek | forgásból rövideden megjelent | NEUBARTH CHRIS|TOPH, | *I. Bolefl. Prédikát. és Astro|nomus* | 16 r A—E iv 40 sztl. és 13 közbekötött üres levél egykorú bejegyzésekkel.

A *-gal jelölt részek vörösbetűsek.

28.

Lőcse, 1656. [Pótlás: Szabó RMK. I. 908. sz.-hoz.]

Tseh Márton LOVAK | ORVOSSÁGOS | MEGPROBALT UY KÖNYVETS|kéje. | Mellyben sok féle gyakorolt dolgok és orvosságok vadnak; | *Kik Török, Magyar, Belgyiom, es edgyne|hány Német Országí fő Fejedelmek, és Nagyságos* | *Urak udvariban, az Lovaknak minden-féle beteg|ségekről való Orvosságok meg-probáltatván,* | *szíve-szedegettettek és le-irat|tattak,* | az Brandenburi Fejedelem és Hertzeg | fő Lovász Mestere | TSEH MARTON által. | Melly mostan Németből Magyar|rá fordított. | LŐTSEN, | Nyomtatott, 1656. Eszt: 8 r A—I iv 72 sztl. lev.

Szabó I. 908. sz. a. Bod M. Athénása alapján idézi, de példányt nem látott.

PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN.

TÁRCA.

LUKINICH IMRE.

A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának igazgatója, dr. LUKINICH Imre, a Kormányzó Úr Ő Főméltóságának 1929 jan. 24-ikén kelt magas kéziratával a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem rendes tanárává neveztetvén ki, oly célból, hogy teljesen az új tudós nemzedék nevelésének szentelhesse minden idejét, a könyvtári igazgatói állása alól való felmentését kérte, minek folytán a vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszter úr Ő Nagyméltósága részére a felmentvényt megadni kegyes volt.

A könyvtár élére LUKINICH Imre 1924 febr. 4-ikén neveztetett ki, amely időtől fogva, a rendkívül súlyos gazdasági viszonyok közepette, teljes odaadással dolgozott a gondjaira bízott intézmény fejlesztésén. Az ő igazgatósága alatt a levéltári osztálynak az Országos Levéltár épületébe való elhelyezésével, s az így nyert helyiségeknek könyvtári célokra történt adaptálásával indult meg fokozott mértékben a könyvtár újjászervezése, amely munkának első fázisa, az e célra általa a közoktatásügyi minisztériumtól kieszközölt külön javadalom felhasználásával le is bonyolítottatott. A könyvtár belső életének vezetésén kívül nagy figyelmet fordított a tisztviselői kar tudományos munkálkodására is s a hazai könyvtárügy, nyomdászat, könyvkereskedelem, kiadói tevékenység, bibliofília stb. nagy területét a tisztviselői kar és külső szakemberek bevonásával rendszeresen feldolgoztatni kívánta. E tárgyban több megbeszélést folytatott s a munkálatok megindultak. A tervbe vett kiadványsorozatból, amelynek *Az Orsz. Széchényi Könyvtár Tudományos Kiadványai* címet adta, 1928-ban jelent meg az I. kötet HOFFMANN Edith tollából: *A Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának illuminált kéziratai-ról. A Régi pesti könyvkereskedőkről* szóló II-ik kötet, mely GÁRDONYI Albert munkája, sajtó alá került.

Az az élénk kapcsolat, amelyet LUKINICH Imre igazgatói tevékenysége mellett a hazai és külföldi tudományos világgal állandóan fenntar-

tott, eredményezte, hogy a pécsi Erzsébet tudomány egyetem a nyilvános rendes tanári címmel tisztelte meg, a Varsóban székelő Keleteurópai történelmi bizottság pedig elnökévé választotta.

Míg a Könyvtár volt igazgatójának távozásával nagyérdemű vezetőjét veszítette el, addig a tisztviselői kar a melegszívű, munkatársai gondjával, bajával együttérző, igyekezeteiket mindenképen előmozdító barátot, aki a szó legnemesebb értelmében primus inter pares volt, fogja nélkülözni. De e veszteség csak látszólagos, mert a tudományos életben való további baráti érintkezést és együttérzést LUKINICH Imrének az egyetemi katedrára való távozása bizonyára nem fogja megszakítani.

ISOZ KÁLMÁN.

A KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEMI KÖNYVTÁR 1928-BAN.

DR. PASTEINER IVÁN könyvtárigazgató a kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetemi Könyvtár 1928. évi működéséről az alábbi jelentést intézte a nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úrhoz.

Mult évi jelentésemben voltam bátor rámutatni azokra az átalakításokra és reformokra, melyeknek végrehajtását a Könyvtár érdekében a legsürgősebbnek tartottam. Az átalakítások közül egynéhány — mint az új folyóirat-olvasóterem létesítése és a raktárhelyiségeknek modern vasállványokkal való felszerelése — a megfelelő anyagi eszközök hiányában egyelőre még nem volt megvalósítható. Ezzel szemben azonban örömmel jelentem, hogy a mult évi jelentésemben kifejtett programnak többi pontjait sikerült részben megvalósítani, részben a megvalósításukra irányuló munkákat megindítani.

Ami a Könyvtár épületére, berendezésére vonatkozó technikai reformokat illeti, ezek között különösen kettőt tartok igen sürgetőnek: a kézirati és ősnymtatványi osztály jobb elhelyezését és a villanyvilágítás bevezetését a könyvraktárakba. Mindkét újítást sikerült ez év folyamán megvalósítani.

A kézirati és ősnymtatványi osztály mindeddig a reáltanoda-utcai front második emeletének egy raktárhelyiségében volt elhelyezve, holott a tapasztalat tanúsága szerint a legfelső emelet a legkevésbé víz- és tűzbiztos és így legkevésbé alkalmas a Könyvtár e legértékesebb gyűjteményének befogadására. Emellett régi elhelyezésében a kéziratár csak igen nehezen volt megközelíthető, miután a második emeleti raktárhelyiségeket az első emelettel csak egy meredek és kényelmetlen létra köti össze. Mindez okok arra indítottak, hogy az első emeletnek a hivatali helyiségekkel szomszédos első raktártermét kiüríttessem és a könyvállványok egy részének eltávolítása révén a kéziratár céljaira átalakíttassam. Az így nyert kéziratári helyiség nem csupán a könyvtárberendezés elveinek felel meg, hanem lehetővé teszi az anyag tetszetős és kényelmes elhelyezését és megkönnyíti azt is, hogy az egyre gyakrabban jelentkező külföldi látogatóknak, szakembereknek ezt az őket legjobban érdeklő anyagot

megmutathassuk. Együttal lehetővé vált ebben a teremben néhány dolgozó asztal felállítása a kéziratokat, ősnymtatványokat használó kutatók részére.

A másik nagyjelentőségű újításunk a villanyvilágítás bevezetése a raktárhelyiségekbe, a második emelet utcai frontjának kivételével. A vezetékek falba fektetett BERGMANN-csövekben futnak s így teljesen tűzbiztosak.

A raktárak világítása mellett végleges megoldást nyert az olvasóterem világításának kérdése is. Az 1919-ben létesített szükségvilágítást a terem két üvegteteje közé illesztett közvetett világítással helyettesítettem, melynek leglényegesebb előnye, hogy az egész teremben egyöntetű és majdnem teljesen egyenlő erősségű világosságot szolgáltat, átlagban 60—70 lux között mozgó fényerősséggel. Ezzel kapcsolatban a terem karzata alatti könyvespolcok kellő megvilágítására a karzat alatt villanylámpákat helyeztettem el.

Végül könyvraktári célokra lefoglaltam a souterrainben lévő összes még igénybevéttelen helyiségeket és a villanyvilágítást ezekbe is bevezettettem.

Itt említtem meg azt is, hogy a Rector Magnificus 1928. jún. 27-én kelt engedélye alapján az igazgatásom alatt álló Orsz. Könyvforgalmi és Bibliografiai Központ 2400 P évi bér fizetése fejében 6 évre bérbé vette az udvarra néző földszinti könyvtárőri lakás négy helyiségét és úgy e helyiségeket, mint a hozzájuk vezető két lépcsőt a saját költségére tataroztatta.

Ezek után legyen szabad rátérnem a könyvanyag rendezését, a Könyvtár használhatóságát illető reformjaimra. Mult évi jelentésemben két ilyen irányú programpontra foglalt helyet; ez az év mindkettőt közelebb juttatta a megvalósuláshoz. Az olvasótermi anyag revízióját és frissítését megkezdtem és a revízió gyorsan halad is előre, bár a beszerzési célokra rendelkezésre álló összegek elégtelen volta sokszor leküzdhetetlen akadályokat gördít a szükséges tankönyvek, kézikönyvek beszerzésének útjába. Eddig különösen az orvostudomány, fizika, kémia, nyelvészet szakok anyagát frissítettük fel. A revidiált anyagról — mint azt már mult évi jelentésemben jeleztem — két kartotékkatalógus fog készülni, melyek közül az alfabetikus már közel van a befejezéshez.

Ezirányú programmom második pontja: egy a közönség használatára szolgáló alfabetikus, kartotheák-rendszerű katalógus felállítása. A Könyvtár használhatósága, a látogató nagyközönség érdeke igen sokat fog nyerni e katalógus létesítésével, mert a közönségnek jelenleg rendelkezésére álló szakkatalógus rendszerében elavult és megbízhatóságában sem kifogástalan. E munkát meg is kezdettem már, de az amúgy is lassú és óriási munka a tisztviselői létszám elégtelensége miatt eddig csak lassan haladhatott előre.

Ez év folyamán az állami rendes és rendkívüli átalányból és az egyetemi hallgatók beiratásakor leróvott könyvtári díjaiból 95,000.— P állott könyvbeszerzés céljaira a Könyvtár rendelkezésére. Legyen szabad e helyen őszinte köszönetet mondanom a Nagyméltóságú Miniszter Úrnak azon 15,000.— P rendkívüli átalányért, melyet a 4835/1928. IV. ü. o. számú rendelettel a budapesti egyetem könyvtárai részére folyósított 20,000.— P-ből az Egyetemi Tanács a Könyvtárnak juttatott.

A rendelkezésre állott összegnek felhasználásáról az alanti beszerzési statisztika vételi adatai nyujtanak tájékoztatást:

Könyvgyarapodás.

Könyvtári szak	Vétel	Ajándék	Összesen
Hittudomány	361	43	404
Jogtudomány	334	600	934
Államtudomány	586	346	932
Orvostudomány	208	162	370
Természettudományok	314	404	718
Filozófia és pedagógia... ..	310	174	484
Történelem	601	258	859
Irodalomtörténet... ..	397	157	554
Művészettörténet, néprajz, földrajz	357	1006	1363
Nyelvészet	631	34	665
Szépirodalom	438	284	722
Disszertációk, értesítők, vegyesek	504	1726	2230
Americana		1195	1195

Vagyis a könyvgyarapodás összesen 11,430 darab, ebből 5041 darab vétel és 6389 darab ajándék.

Folyóiratgyarapodás.

Kurrens folyóiratok száma	772
Folyóirat-kötet ill. évfolyamgyarapodás ...	1591

Ha a könyvgyarapodás adatait összehasonlítjuk a tavalyi gyarapodási statisztikával, a vétel útján történt gyarapodás erős visszaesését állapíthatjuk meg (tavaly 6848). A könyvgyarapodás végső adata a tavalyi 10,328 darabbal szemben ugyan emelkedést mutat, ez azonban csupán annak köszönhető, hogy az ajándékok száma a tavalyival (3480) szemben kétszeresére emelkedett. Bármennyire örvendetes is azonban az ajándékoknak e nagymérvű szaporodása, a Könyvtár anyagának rendszeres kiépitése mégis vétel útján történik s tekintettel a tudományos könyvtermelés állandó növekedésére, a Könyvtár nívtartása szempontjából

igen sajnálatos, hogy vásárlásainkat nemcsak növelni nem tudjuk, de sőt redukálni vagyunk kénytelenek.

A folyó év nagyobb ajándékozói közül kiemelkednek: a Carnegie Endowment for International Peace, mely egy 766 műből, 1195 kötetből álló «Americana» gyűjteményt ajándékozott. A nagy gonddal összeválogatott gyűjteményben az Észak-Amerikára vonatkozó standard művek foglalnak helyet; főszóly azokon a tudományágakon nyugszik, melyek az U. S. A. politikai és erkölcsi gondolatvilágára vetnek intenzívebb világot. Különösen erősen vannak képviselve a társadalmi tudományok: a politika és szociológia, az alkotmányjog, a közgazdaságtan; ezek mellett a történelem, pedagógia, az Egyesült Államok bölcsészeti és szépirodalma.

Tekintettel a gyűjtemény zárt tárgyi egységére, elhatároztam, hogy nem bontom azt meg a könyveknek a Könyvtár szakjaiba való beosztásával, hanem egy tovább építendő különgyűjtemény, az «Americana» alapanyagaként külön kezeltetem. Továbbá, egyrészt azért, hogy a nagyértékű ajándék megbecsülésének kifejezést adjak, másrészt, hogy az Amerika iránt érdeklődők rendelkezésére bibliografiai segédeszközt bocsássak e legelső szakgyűjteményből, — betűrendes címjegyzékét meg is jelenttettem. Az *Egyetemi Könyvtár Címjegyzékének Mellékletei* sorozatában. Az év másik nagy ajándékozója The Hispanic Society of America, New-York, mely igen értékes spanyolvonatközösű könyvtárt bocsátott rendelkezésünkre sok ritka és bibliofil értékű munkával.

* * *

A Könyvtár forgalmát a következő statisztikai táblázatok illusztrálják:

I. Olvasóterem forgalma.

Hó	Nyitva volt napon át	Olvasók száma	Használt művek száma	Napi forgalom arányszáma:	
				Olvasó	Mű
Jan. ...	25	4500	10,525	180	421
Febr. ...	23	4820	11,104	209	477
Márc. ...	26	6036	8,810	232	339
Ápr. ...	18	4166	5,875	231	326
Máj. ...	25	5091	7,246	204	290
Jún. ...	24	2193	3,157	91	132
Júl. ...	26	562	1,021	22	39
Aug. ...	—	—	—	—	—
Szept. ...	22	2033	3,452	92	157
Okt. ...	21	4059	5,723	193	272
Nov. ...	12	2353	3,174	146	265
Dec. ...	18	3461	4,586	192	255
Összesen:	240	39,274	64,673	164	269

II. Folyóiratterem forgalma.

Hó	Nyitva volt napon át	Olvasók száma	Használt művek száma	Napi forgalom arányszáma:	
				Olvasó	Mű
Jan. ...	25	1622	3374	64	134
Febr. ...	24	1526	3158	63	131
Márc. ...	27	1780	3704	65	137
Ápr. ...	18	1084	2168	60	120
Máj. ...	24	1277	2663	53	111
Jún. ...	24	1007	2081	42	87
Júl. ...	26	883	1953	34	75
Aug. ...	—	—	—	—	—
Szept. ...	24	1278	2849	53	119
Okt. ...	21	1273	2865	61	136
Nov. ...	25	1682	3781	67	151
Dec. ...	21	1484	3119	71	182
Összesen :	259	14,896	31,715	57	122

III. Kölcsönző-osztály forgalma.

Hó	Nyitva volt napon át	Olvasók száma	Használt művek száma	Napi forgalom arányszáma:	
				Olvasó	Mű
Jan. ...	25	733	1834	29	75
Febr. ...	23	822	1866	35	81
Márc. ...	26	930	2168	35	83
Ápr. ...	18	623	1366	34	70
Máj. ...	24	708	1514	30	63
Jún. ...	24	666	1834	28	76
Júl. ...	26	658	1810	25	70
Aug. ...	—	—	—	—	—
Szept. ...	23	770	1816	34	79
Okt. ...	26	1035	2354	40	91
Nov. ...	25	958	2099	38	84
Dec. ...	21	698	1598	33	76
Összesen :	261	8,601	20,259	33	78

Az elmúlt év statisztikájával szemben a fenti adatok közül az olvasótermek forgalmára vonatkozók ez év őszétől kezdve visszaesést mutatnak, amiben része van az ősz folyamán fellépett járványoknak, főoka azonban az Orsz. Széchényi Könyvtár olvasótermének újbóli megnyitására is keresendő. Olvasótermünknek erre a kb. 25%-os tehermentesítésre már sürgető szükségünk volt a tavalyi téli hónapok túlszűfolt-sága után. Az olvasóteremmel szemben azonban ismét lényegesen növekedett a kölcsönzési osztály és különösen a folyóiratosztály forgalma. A folyóirat-olvasó szobák egyre szűkebbeknek bizonyulnak és a folyó-

iratosztály anyagának s ezzel együtt népszerűségének is rohamos növekedésével egyre kevésbé képesek a közönséget befogadni.

A Könyvtár személyzetében az 1928. év folyamán a következő változások állottak be:

A Nagyméltóságú Miniszter Úr 4432/1928. IV. ü. o. sz. rendeletével 1928. II. 11-én GRÓSZ Géza egyetemi könyvtárőr a VII. B. f. o.-ból a VII. A. f. o.-ba, — SÁNTAY Mária dr. segédőr a IX. f. o.-ból a VIII. f. o.-ba könyvtárórré, — GÁSPÁR Ilona dr. könyvtártiszt a X. f. o.-ból a IX. f. o.-ba segédórré, — a 26,717/1928. IV. ü. o. sz. rendelettel pedig 1928. IV. 28-án MORAVEK Endre dr. egyetemi könyvtári ideiglenes szakdíjnok a X. f. o.-ba könyvtártisztté kineveztetett.

A könyvtári díj terhére ideiglenes szakdíjnokként alkalmaztatott 1928. máj. 1-től SPENEDER Andor dr. az Orsz. Könyvforgalmi és Bibliografiai Központ díjtalan gyakornoka. Nevezett 1928. júl. 1-én a szolgálatból kilépett és helyette BÁNRÉVY György magyar-német szakos végzett bölcsészettanhallgató alkalmaztatott.

CZEKE Marianne dr. egyetemi könyvtárőr saját kérelmére a Nagyméltóságú Miniszter Úr 26,249/1928. IV. ü. o. sz. rendeletével szolgáltatételre folyó évi ápr. 10-én az Orsz. Tanügyi és Pedagógiai Könyvtárhoz osztatott be és helyette az Orsz. M. Gyűjteményegyetem 268/928 sz. rendelettel PROHÁSZKA Lajos dr.-t, a Magyar Nemzeti Múzeum alkönyvtárnokát az Egyetemi Könyvtárnak szolgálatra átengedte.

NAGY Aranka egyetemi könyvtári szakdíjnok a Rector Magnificus 7391/1927—28. számú rendelete értelmében f. évi márc. 1-től szolgálati érdekből a Tudományegyetem gazdasági hivatalába helyeztetett át.

DOMANOVSKY Ákos dr. könyvtári segédőr a berlini Alexander von Humboldt Stiftungtól egy éves ösztöndíjat nyervén, f. évi május hó 1-től részére 31,047/1928. IV. ü. o. sz. Vkm. rendelettel egyévi tanulmányi szabadság engedélyeztetett.

BISZTRAY Gyula dr. könyvtártiszt 81,543/1928. IV. ü. o. sz. Vkm. rendelet alapján 1928. nov. 1-én félévi szabadsággal Párisba távozott, hogy az American Library Association által fenntartott École de Bibliothécaires tanfolyamát látogassa és könyvtári tanulmányokat folytasson.

JUHOS Elek és KOVÁCS József napibéres szolgálát a Rector Magnificus 1928. júl. 6-án II. oszt. altisztekké kinevezte.

Végezetül legyen szabad még jövő évi programomat röviden vázolni. A könyvanyag-rendezést, a belső könyvtári reformokat illetőleg a következőket tervezem.

Mindenekelőtt folytatni kívánom az olvasótermi anyag revízióját, kiegészítését és a betürendes címjegyzék munkálatait és ez utóbbi befejezése után melléje egy új kartoték-rendszerű szakkatalógust fogok állíttatni. Az anyag könyvkatalogusban való közlésétől — mint azt már mult évi jelentésemben is jeleztem — el kívánok tekinteni, minthogy ez nemcsak túlköltségesnek, de tekintettel arra, hogy az anyag gyakori felújítást igényel, inökonomikusnak is bizonyult.

Programmom második és az előzőnél sokkal nagyobb terjedelmű munkát jelentő pontja, a közönség használatára álló és a könyvtár egész állományát felölelő betürendes kartoték címjegyzék felállítása. Ennek a már megkezdett munkának végrehajtását, tekintettel annak méreteire, össze fogom kapcsolni a nagy betürendes címjegyzék revíziójával és a Könyvtár egész könyvállományának a Központi címjegyzék számára való bejelentésével. E három feladatnak az összekapcsolása alig jelent munkatöbbletet az egyiknek elkülönített elintézésével szemben, viszont az együttes elintézésével munkamegtakarítást érhetek el. A munkákat a gyűjteményes és sorozatos művek céduláinak revíziójával, ill. újrafelvételével fogjuk elkezdni, ezekután az egyes nagy címszavak mint (ARISTOTELES, GOETHE, Report, Handbuch stb.) kerülnek sorra, utoljára maradnak az önálló egyes munkák, mint amelyeknek felvételei legkevésbé szorulnak revízióra. Természetesen e munka hosszú ideig, legalább 10 évig fog tartani, minthogy 640.000 kötetnek, ill. 2 millió cédulának revíziójáról és másolásáról van szó.

Kevésbé nagy lélekzetű, de szintén igen sürgős a metszetanyag felvétele és rendezése, miután metszetgyűjteményünknek csak kb. egy-ötöd része van feldolgozva.

Ezekkel a feladatokkal szemben, melyek a Könyvtár hivatali hatáskörében elintézhetőek, — állanak a Könyvtár épületét és berendezését illető technikai reformok, melyek közül nem egy ép ily sürgető, de melyeknek megvalósítása kizárólag a rendelkezésre álló anyagi eszközöktől függ.

A feladatok között első helyre tenném a villanyvilágítás bevezetését a Reáltanoda-utcai front második emeletének raktártermeibe, ami nem is okozna jelentékenyebb kiadást: az összköltségek mintegy 1000—1200 P-re tehetőek.

Igen sürgős lenne továbbá az utcai épület frontjának és udvari részének tatarozása, továbbá az olvasóterem renoválása és freskóinak letisztítása. A tatarozási munkák összköltségei kb. 40.000 P-t tennének ki.

Fontos és sürgős feladat lenne a második emelet hosszú folyosójának és eddig lakás céljaira szolgált 4 udvari helyiségének beállványozása SCHLICK-VAJDA rendszerű vasállványokkal, miután jelenleg három udvari helyiség ideiglenesen, a negyedik helyiség és a folyosó pedig egyáltalában nincsenek beállványozva. A Ganz-Danubius Rt. költségvetése szerint a beállványozás 47.950 P-be kerülne.

Végül szükségesnek tartom a már a múlt évi jelentésemben felsorolt érvekre hivatkozva hangsúlyozni az új folyóiratterem építésének szükségességét. A tapasztalat: jelenlegi folyóiratolvasó helyiségeink egyre növekvő látogatottsága is azt mutatja, hogy a modern könyvtárakban nagy jelentőségre szert tevő, folyton növekvő látogatottságú folyóiratolvasót Könyvtárunk sem fogja már sokáig nélkülözhetni. Az építési költségek összesen 120.000 P-re rugnának.

Nemcsak a vezetésem alatt álló Könyvtár érdekében szólok, hanem országos érdeket képviselek akkor, amikor befejezsképpen bátor vagyok rámutatni arra, hogy a Könyvtár megfelelő fejlesztése mennyire megkívánná, hogy az állami költségvetés keretében felőle oly mértékben történjék gondoskodás, mint a háború előtti években s a Könyvtár 45.000 koronának megfelelő évi átalányban, azaz 60.000 P-ben részesüljön. Ugyancsak legyen szabad megismételnem a Könyvtár tisztviselői-létszámának szaporítására irányult kérésemet is. Az Egyetemi Könyvtár változatlan kevés számú (13 kinevezett tisztviselő és 2 szakdíjnok) tisztviselője a fellendülő könyvbeszerzés és az ezt követő megnövekedett forgalom következtében előállott munkatöbbletet csak a legnagyobb erőfeszítés árán tudja elvégezni. Kötelességem rámutatni, hogy a kis státus következtében a Könyvtár fejlődésének el kell maradni a többi, lényegesen nagyobb státussal bíró könyvtárak mögött. Az Egyetemi Könyvtár tisztviselői-létszámához viszonyítva, egybevetésünk a legkedvezőtlenebb állapotot tünteti fel, minthogy Könyvtárunk tisztviselő-személyzetét éppen kétszeresére kellene növelni ahhoz, hogy amazokéval egyenlő arányba állíttassék. — Mindezt nem azért voltam bátor ismételtlen megemlíteni, mintha a személyzet ilymértű szaporítására gondolnék; azonban legyen szabad teljes nyomatékkal megemlítenem, hogy a közszolgálat érdekében állónak tartom, hogy a Könyvtár személyzete 3—4 szakdíjnosokkal és 3—4 napibéres szolgálával szaporíttassék.

A MAGYAR KORMÁNY KÖNYVAJÁNDÉKA XI. PIUS PÁPÁNAK.

A magyar kormány KLEBELSBERG Kuno gróf vallás és- közoktatásügyi miniszter javaslatára egy speciális magyar könyvgyűjteményt ajánlott fel f. évi december hónapban az aranymiséés XI. Pius pápának.

Ebbeli elhatározásában a magyar kormányt az a gondolat és az a remény vezette, hogy a könyvajándék révén a bibliofil pápa legszemélyesebb érzésével és érdeklődésével szemben fog figyelmet tanúsíthatni. Hiszen XI. Pius pápának, aki még mint Achille RATTI előbb az Ambrosiana-könyvtárban, majd pedig a Vatikáni Könyvtárban — mint azok prefektusa — is hervadhatatlan érdemeket szerzett s aki mint tudós is

D. Achille Ratti ex Ambrosianensis Bibliothecae

Achille Ratti, a későbbi XI. Pius pápa névbejegyzése az Orsz. Széchényi Könyvtár vendégkönyvében. 1891.

nagyjelentőségű kutatásokat végzett a történelmi tudományok terén, — könyvszeretete 1891. évi budapesti látogatásakor is élénk kifejezést nyert, mikor a magyar tudományos intézmények közül a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárát tüntette ki látogatásával, ahol névalálásában kegyelettel őrzik e látogatás emlékét.

Am amikor a magyar kormány a jubiláló pápa legszemélyesebb érdeklődésének igyekezett eleget tenni, egyúttal újabb láncszemet is illesztett a Vatikáni Könyvtárnak juttatott — és Magyarország részéről már nemes tradíciókhoz fűződő — adományok sorába.

Mióta XIII. LEÓ pápa megnyitotta a közönség számára a könyvtárt, mely alapítója, II. GYULA pápa óta addig csak magánhasználatra szolgált, mióta gazdag történeti, archaeológiai, művészeti és keleti anyaga a tudós kutatók számára megközelíthetővé vált: a világnak úgyszólván minden állama hozzájárult a könyvtár fejlesztéséhez és gyarapításához, úgyannyira, hogy ma már a Rómában dolgozó kutatóknak nélkülözhetetlen szellemi erőforrása e könyvtár.

A külföldi adományozók közül elsősorban a washingtoni Carnegie-

Endowment-t kell említenünk, mely a könyvtár fenntartása és használata tekintetében nyújtott értékes támogatást, midőn tavaly a könyvtár rak-tárainak egész felszereléséről gondoskodott és új címjegyzékének felállítási költségeit is vállalta.

Magyarország a múlt század végén ismételten bizonyosságát adta a Vatikáni Könyvtár nagyjelentőségű és nagyrahivatott kulturális szerepe iránti érdeklődésének, és annak hasznos és céltudatos fejlesztéséhez méltóképpen hozzá is járult. Így I. FERENC JÓZSEF 100.000 arany koronát adományozott a Vatikáni Könyvtár részére és ott az ezen adományt tartalmazott ezüstveretű faládikát mai napig őrzik. A magyar püspöki kar — FRANKÓI Vilmos javaslatára — 1882-ben szintén hozzájárult a Vatikáni Könyvtár gyarapításához egy értékes magyar könyvgyűjtemény adományozásával, mely gyűjtemény többek között FEJÉR György teljes *Codex Diplomaticusát* is magában foglalja. 1925-től kezdve a magyar közoktatásügyi miniszterium, a Bibliografiai Központ útján, az állami támogatásban részesülő és a humaniorák körébe tartozó magyar folyóiratokat, valamint önálló műveket a Vatikáni Könyvtárnak rendszeresen megküldi.

Igy tehát a Vatikáni Könyvtárban már meglevő magyar törzsanyag hiányának pótlására, valamint további, szélesebb alapokon való kiegészítésére a jubiláló pápának felajánlott könyvtár igen kedvező alkalmat nyújtott.

Az 1057 kötetet magában foglaló gyűjtemény kiválasztását és összeállítását a közoktatásügyi miniszterium tudománypolitikai osztálya vezetőjének, MAGYARY Zoltán dr. miniszteri tanácsosnak, valamint a vatikáni magyar követség kánonjogi tanácsosának, LUTTOR Ferenc dr.-nak és TÓTH László dr.-nak, a római Magyar Intézet első titkárának információi alapján a Bibliografiai Központ végezte.

A könyvajándék összeállítása elsősorban a Vatikáni Könyvtár gyűjtési körének, valamint az ott már meglevő anyagnak figyelembevételével történt.

Mindenekelőtt ki kell emelni, hogy e gyűjtemény a magyar biografiai és bibliografiai irodalmat teljes egészében felöleli. SZINNYEI József magyar írói lexikona mellett helyet foglalnak benne a magyar bibliográfiát tartalmazó összes munkák, mint PETRIK, KERTBENY, APPONYI, SZABÓ Károly, KONT, a *Bibliographia Hungariae*, stb. Megtaláljuk benne továbbá a Magyarország történetét, egyháztörténetét, archaeológiáját, művészet-történetét és a magyar irodalmat és nyelvtudományt tárgyaló összes alap-

vető és összefoglaló munkákat, vagyis ezen irodalom minden jelentősebb standard értékét. Ezeken a tudományterületeken belül is teljességre törekszik a gyűjtemény mindazon munkáknál, melyek bőségesen fel vannak szerelve adat- és okmánytárgyakkal. A történelmi munkák közül említsük SZILÁGYI Sándor 10 kötetes magyar történetét, HÓMAN-SZEKFI magyar történetét, PAULER Gyula, CSÁNKI Dezső, MÁRKI Sándor, DOMANOVSKY Sándor monografiáit, a *Magyar Történelmi Életrajzok* 35 kötetét, a SZTÁRAI, TELEKI, BÁNFFY és KÁROLYI család oklevéltárait; az egyháztörténelmi művek között helyet foglalnak PÁZMÁNY Péter összes művei, FRANKÓI, TEMESVÁRY, MESZLÉNYI ide tartozó munkái; művészettörténetünket többek között a *Művészeti Könyvtárnak*, a magyar művészetre vonatkozó kötetei, PASTEINER Gyula, GEREVICH Tibor, DIVALD Kornél, MALONYAI Dezső művei képviselik, míg a magyar irodalom és nyelvészetre vonatkozólag itt találjuk HORVÁTH Cyrill és PINTÉR Jenő irodalomtörténetét, valamint SZINNYEI József, GOMBÓCZ Zoltán, MELICH János, SIMONYI és mások könyveit. A nagyobb sorozatok és összefoglaló munkák közül emeljük ki NAGY Iván: *Magyarország családai*, *Az Osztrák-Magyar Monarchia irásában és képmében* című munkákat, a Szent-István Társulat felolvasásait és a teljes *Corpus Jurist.*

Igen jelentős értékei továbbá e kollekciónak a jelzett tudományterületekre vágó folyóiratok sorozatai, melyek ismételtén 50 évfolyamot is felölelnek s amelyek ma már úgyszólván könyvészeti ritkaság számba mennek. Nagyobb serieseket alkotnak a következő folyóiratok: Turul, Hadtörténelmi Közlemények, Numizmatikai Közöny, Magyar Sion, Új Magyar Sion, Művészet, Művészi Ipar, Magyar Iparművészet, Egyetemes Philologiai Közöny, Ethnographia, Magyar Könyvszemle, Új Magyar Múzeum, Erdélyi Múzeum, stb.

E könyvanyag összeállítását lényegesen megkönnyítette tudományos társulatainknak: a M. Tud. Akadémiának, Szt. István Akadémiának, a Tört. Tud. Társaságnak, a Nyelvtudományi Társulatnak, a Néprajzi Társaságnak és a Budapesti Philologiai Társaságnak áldozatrakész közreműködése.

A gyűjteményt alkotó könyvanyag általában magyar nyelvű, azonban részint az egyes művekben található idegen-nyelvű okmány- és adattárak, részint pedig a latin, vagy valamely nyugateurópai nyelven (németül, franciául, angolul) írt tartalmi összefoglalások vagy szövegek révén a magyar nyelv nem-ismeretében is megközelíthető és felhasználható. Ez utóbbi szempont fokozott megszívlelése következtében a gyűjteménybe illesztettek a fentiek mellett még mindazok az idegen nyelven írt tuda-

mányos munkák, melyek Magyarország történetére, egyházi, művészi életére vonatkoznak. A gyűjtemények ez idegen nyelvű anyaga mintegy 200 kötetre terjed és CHELARD, SAYOUS, DE PUY, BROWNING, PARDOE, PAGET magyarvonatkozású munkáin kívül gazdag idegen-nyelvű KOSSUTH-irodalmat foglal magában és az Archiv für siebenbürgische Landeskunde c. folyóirat 54 évfolyamát is tartalmazza.

A könyvek belső értékéhez méltóképen társul azok gondos és stílusos külső kiállítása. A könyvek egységesen fehér pergamenbe vannak kötve. A kötés pergamenjének fehér színében és a pápa és Magyarország címerének a könyvtáblákon alkalmazott arany nyomásában a pápai színek jutnak érvényre. A gondos kötés az Egyetemi Könyvtár könyvkötészetét dicséri. Azonkívül minden könyv JASCHIK Álmos iparművész-tervezte ex-libris-szel van ellátva, mely a CORVIN-kodexek inda-motívumainak művészi felhasználásával készült és finomvonalú rajzában a magyar címert örzi a következő chronostikonban írt felirattal:

EX LIBRIS
 PII PAPAE XI
 AB ADMINISTRIS
 REGNI HVNGARIAE. AVGVSTO
 PONTIFICI ANN. L. SACERDO-
 TII. 20. XBRIS PIIS VRBE ET
 ORBE. GESTIENTIES IVBI
 LANTI OBLATIS

A gyűjteményről egy stilszerű betűkkel, kézzel írott címjegyzék készült, amely a magyar nyelvű címek mellett azok olasz fordítását is feltünteti.

E könyvgyűjteményt a magyar nemzet és kormány nevében december 17-én adta át a jubiláló XI. Pius pápának — SERÉDI Jusztinián, Magyarország biboros hercegprimása és az általa vezetett zarándokcsapat jelenlétében — BARCZA György vatikáni magyar követ. P.

SZAKIRODALOM.

A magyar tudományos irodalom bibliográfiája. I. Filozófia 1901—1925. Összeállította: M. *Buday* Júlia dr. Országos Könyvforgalmi és Bibliografiai Központ, B. sorozat, 1. szám. Budapest, 1929. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 8°, 248 l.

A magyar tudományos irodalomnak már régóta érzett hiánya volt a bibliografiai összefoglalások egészen csekély száma és töredékes volta, ami a rendszeres kutatást és a kezdett alapokon továbbépítést nagyon megnehezítette. A háború után a szellemi együttműködés jegyében Európa-szerte módszeres és nagyarányú bibliografiai munkásság indult meg, amelyben az egyes nemzetek számot adnak kulturális erejükéről és egyúttal elősegítik a szakkörök nemzetközi tájékozódását. A közös munkából kiveszi a részét a magyar tudományosság is, hiszen nekünk sokszorosan érdekünk, hogy az itthoni eredményeket a külföld is megismerje. PASTEINER Iván, az Egyetemi Könyvtár és az Országos Könyvforgalmi és Bibliografiai Központ kiváló igazgatója merészen nagyvonalú kezdeményezéssel a magyar szellem- és természettudományos termelés minden ágára kiterjedő bibliografiai sorozatot indított meg. Ha e sorozat elkészül, az utolsó negyedszázad tudományos életének monumentális emlékműve lesz és megbecsülhetetlen szolgálatot tesz majd az eljövendő kutatóknak.

Az általános tervezet szerint csak az 1901—1925 között megjelent munkák és jelentősebb cikkek kerülnek feldolgozásra. Bármennyire érdekes és hasznos lett volna a múlt század utolsó évtizedeinek, a pozitívizmus virágkorának, amely a magyar tudományos kutatásnak is első nagy lendületét megadta, a feldolgozásba belévonása, megértjük, hogy a munka sikere érdekében szükség volt a kereteknek szorosabbra fogására. Így is a tudományok, különösen a szellemtudományok fejlődésének egyik legérdekesebb szakaszáról nyerünk összefoglaló képet; a századfordulóval bekövetkezett világnézeti és módszertani változások fokozatos térhódítását jól figyelemmel kísérhetjük az évek folyamán sorakozó címekben.

Különösen áll ez a megjelent első, a filozófiát felölelő kötetre, amely tárgya természeténél fogva leghivebben tünteti fel az emberi szellem új

kereséseit és útjait. A szerkesztés fáradságos munkáját M. BUDAY Júlia dr. végezte szeretettel, gondosan és alaposan, összesen 5579 könyv, cikk és egyéb dolgozat pontos bibliografiai leírását adva. A bibliografiák használhatóságát elsősorban beosztásuk jósága dönti el. M. BUDAY Júlia igen szerencsésen, mert könnyen áttekinthetően csoportosította hatalmas anyagát, a filozófiai disciplináknak és ezeken belül jól megválasztott tárgycsoportoknak megfelelő felosztással, elkerülte a címek nehézkes ismétlését és a kötet végére adott névmutatóval még tökéletesebbé tette munkáját. Teljesítményét teljes mértékben méltányolhatjuk, mégis kifogásolnunk kell, hogy a napilapokat kivétel nélkül figyelmen kívül hagyta. Főbb és komolyabb lapjainkat nem lett volna szabad mellőznie, hiszen filozófiai vonatkozású tárcák elég sűrűn akadtak bennük jobb írók tollából és talán kevésbé népszerűen, mint egyes folyóiratokban. Sőt akárhányszor megeshetett, hogy bizonyos külföldi filozófiai jelenségeknek csak újságjainkban volt visszhangja; ezek az adalékok pedig a nemzetek közötti gondolatáramlásra kíváncsi szellemtörténetet különösen érdekelhetik.

A sorozat általános tervének megfelelően a jelentősebb címek idegen nyelvű (itt a filozófia nemzetének szólnak német) fordításban is szerepelnek, hogy a külföld is tájékozást nyerjen a magyar tudományos kutatásokról.

HALÁSZ GÁBOR.

Az Országgyűlés Könyvtárának katalógusa I. Közjog és közigazgatási jog 1866—1928. Dr. Panka Károly és dr. Trócsányi György közreműködésével szerkesztette dr. Nagy Miklós könyvtárigazgató. Dr. Zsitvay Tibor képviselőházi elnök előszavával. Budapest, 1929. Pesti könyvnyomda r.-t., 8°, 517 l.

A magyar országgyűlési könyvtár alapját 1866-ban vetette meg a képviselőház. Vásárlással, a külföldi parlamentekkel való csereviszony életbeléptetésével, nevezetes gyűjtemények, így a gazdag GHYCZY-könyvtár megszerzésével, legújabbán pedig a köteles példány törvény alapján a könyvtár állománya rohamosan gyarapodott. 1928 végén 110.558 kötetével az ötödik helyet foglalta el az európai parlamenti könyvtárak között, az olasz képviselő az könyvtára (300.000 kötet), a németbirodalmi gyűlés könyvtára (287.000 kötet), a francia képviselőház könyvtára (265.000 kötet) és az olasz szenátus könyvtára (133.206 kötet) után; a budapesti könyvtárak között a hatodik helyen áll. Katalógusai 1873, 1874, 1893-ban jelentek meg és a pótkötetektől eltekintve ma indul meg a negyedik katalógus. A rendkívül megnövekedett anyag csak a szakonkénti kibocsá-

tást tette lehetővé, az első kötetbe a könyvtárban leggazdagabban képviselt közjogi és közigazgatási jogi munkák kerültek; az elsőt még további öt kötet fogja követni. Minden elismerést megérdemel NAGY Miklós igazgató kezdeményezése, amellyel a nagyarányú munkát vállalta és megindította; könyvtára nagyobb könyvtáraink között egyedül büszkélkedhetik majd teljes nyomtatott katalógussal. A vaskos katalógus közel 7000 kötetre rugó anyagát bőven részletezett fő- és alcsoportok teszik rendezetté, a felsorolásban először a magyar művek, azután a külföldi munkák következnek megjelenésük időrendjében jól áttekinthetően, a gyors tájékozódást betürendes név- (címszó-) és tárgymutató segítik. Kisebb hibák és hiányok ilyen nagy és fáradságos munkában természetesen elkerülhetetlenek. Így valószínűleg sajtóhiba folytán a katalógusnak a kötet elején adott átnézetéből az «Egyes nemzetiségek történetének közjogi vonatkozásai» csoportban kimaradt a 14. oldalon tényleg szereplő szerbek címszava. A «Magyar pedagógusok életrajzai» alatt egyetlen APÁCZAI monográfia sem szerepel, az «Egyetemek Magyarországon» csoportja nem tud pl. «A felső oktatásügy Magyarországon», az 1896 évi ezredéves kiállítás alkalmából kiadott összefoglaló munkáról, a «Könyvtárak Franciaországban» rovatban hasztalan keresünk a Bibliothèque Nationale-ra vonatkozó művet, míg a kevésbé jelentékeny Arsenal könyvtár történetét megtaláljuk; vagy ezek a fontos munkák hiányoznának az egyébként oly gondosan összeválogatott parlamenti könyvtárból? Ezek a példaképpen kiragadott apróságok természetesen jelentéktelen szépség hibák a rendkívül alaposan összeállított kötetben, amelyért a szerkesztőknek nemcsak az országgyűlési képviselők, akiknek tájékoztatására elsősorban készült, hanem a könyvtárügy minden barátja hálás lehet.

H. G.

A Magyar Bibliophil Társaság Évkönyve I. 1921—1928.

Budapest, 1928. a Magyar Bibliophil Társaság kiadása, 8°, 55+VI l.

A szép könyv szolgálatára alakult meg 1920 végén a Magyar Bibliophil Társaság VÉGH Gyula elnökle alatt. Kezdetről fogva nagyon helyesen arra törekedett, hogy a könyvgyűjtőknek egy táborban egyesítésén túl az olvasó és könyvvásárló nagyközönség izlését nevelje, felébressze érdeklődését a könyvművészet iránt, igényeket támasszon benne és így közvetve a kiadókat és a nyomdaipart is a magasabb művészi elvek felé vezesse. E cél érdekében adta ki tagilletményeit, az izléses és szép kiállítás mintáit, tartalmilag is változatos kötetekben irodalomtörténeti emlékeket, modern munkákat, a bibliophiliával összefüggő tanulmányokat nyújtva és rendezte

érdekes kiállításait, amelyek közt különösen «A Régi Buda és Pest könyvekben és képekben» című aratott emlékezetes sikert. Már a megalakuláskor tervbe vették egy évkönyv megjelentetését is, de a mindenütt kísértő anyagi nehézségek folytán csak most láthatott napvilágot az első kötet, hogy külső-belső szépségeivel, művészi tipografiájával és népszerűen szakszerű cikkeivel új híveket nyerjen meg a könyv kultuszának. A társaság nyolc évének eredményekben gazdag történetéről EISLER Mihály József főtítkár ad számot. VÉGH Gyula a «szép könyvről» ír, kiemelve könyvművészetünk színvonalának emelkedését, amely nemcsak a luxuskiadásokban nyilvánul meg, hanem az olcsóbb könyvekre fordított fokozottabb gondban is. KNER Imre a tipografia és a könyvművészet határaitól szólna érdekesen ismerteti a papír, a szedés, a könyvdísz, az illusztráció artistikus összehatásának feltételeit; a felhozott tipografiai hibákat jó ötlettel nyomban bemutatja cikke egyes oldalainak szedésében. A társulat tagnévsora, alapszabálykivonata és kiadványainak, valamint katalógusainak jegyzéke zárják le a kötetet. Külön említést érdemelnek a mellékelt egész oldalas hirdetések, amelyek mindegyike betűiben példa a KNER cikkében ismertetett különféle betűtípusokra és így szervesen beléilleszkedik az artistikus keretbe.

H. G.

Hoffmann Edith: *Régi magyar bibliofilek.* (Bp.), 1929. M. Bibliophil Társaság. (Biró M. ny.) Kis 4r. 304 l. (Készült 550 példányban merített papíron). Ára P 40.—

HOFFMANN Edith asszony, a Szépművészeti Múzeum kiváló képzett-ségű főtisztviselője immár körülbelül egy évtized óta műveli szakirodalmunkban a miniatúra történetének nálunk eddig meglehetősen parlagon heverő területét. Kutatásai során számos új és értékes eredményre jutott. A hazai és külföldi könyvtárakban őrzött magyar vagy magyar vonatkozású emlékek jórészt autopsián alapuló gondos áttanulmányozása nála a szinte beláthatatlan külföldi szakirodalom, valamint a meghatározásokhoz multhatatlanul szükséges külföldi emlékműanyag alapos és erős kritikai érzékre valló ismeretével párosul. E becses tulajdonságok lehetővé tették számára, hogy a hazai emlékek feltárásában érdemeket szerzett elődei, akiknek soraiból CSONTOSI Jánost, FRAKNÓI Vilmost, HEVESY Andort SCHÖNHERR Gyulát és VARJÚ Elemért kell kiemelnünk, megállapításait, vagy sejtelméit stíluskritikai és műtörténeti ismereteinek gazdag tárházából vett eszközökkel vegye revízió alá s erősítse meg, vagy helyezze új, helyesebb megvilágításba.

Eddigi kutatásainak eredményeit nem egy új adalékkal megszerzerve foglalta egybe abban a vonzó módon megírt előkelő kiállítású kötetében, melyet a M. Bibliophil Társaság adott ki *Régi magyar Bibliofilek* címen. A meglepően gazdag anyagot a megrendelők vagy tulajdonosok neve alatt csoportosítva, szigorúan időrendben mutatja be Nagy Lajos korától a mohácsi vészig. Minden egyes fejezet élére az illető korszak könyvkedvelő uralkodóját állította, majd sorra veszi mindazokat a magán-személyeket, akik akár a maguk, akár valami templom vagy szerzet számára készíttetett többé-kevésbé díszes kiállítású kéziratot adták tanujelét annak, hogy volt érzékük a szép könyvek iránt. A bibliofil fogalmát szerző ily módon meglehetősen kiterjesztette, aminek már csak azért is örülünk, mert így megkapjuk szinte az egész reánk maradt, helyesebben eddigélt feltárt emlékananyag beható, rendszeres tárgyalását. Legfeljebb azt kifogásolhatnánk, hogy az író mint X. vagy Y. bibliofil könyvről beszél az olyan emlékekről is, melyek az illető költségén, de nem saját személyes használatára készültek. A tárgyalás szigorúan kronológikus módjának természetes velejárója, hogy szerző itt-ott önmagát kénytelen megismételni.

Az egyes szakaszokban szerző a rendelkezésére álló adatok bőségéhez igazodva többé-kevésbé részletes képet rajzol az illető bibliofil pályájáról, műpártolásáról, irodalmi izléséről s a nevéhez kapcsolódó emlékeket nem csupán díszük stílusa és technikája szempontjából elemzi, hanem sokszor hányatott sorsuk egész folyamán végigkíséri. A munka súlypontja természetesen a kéziratok miniatura anyagára esik. Nagy ambícióval, éles szemmel és pompás emlékezőtehetséggel fog vizsgálatukhoz. Megállapítja a műhelyt, vagy művészi kört, amelybe az egyes emlékek sorolhatók, elemzi a forrásokat, melyekből egy-egy miniatör merített s e módszerrel nem egyszer sikerül neki a magyarság számára visszahódítani olyan alkotásokat, melyeket stílusuk felületesebb szemlélete alapján eddig külföldi termékeknek vélték. Talán mondanunk sem kell, hogy szerző föltevéseiben, következtetéseiben mindenkor a legtárgyilagosabb alapon áll s önmagát is a legszigorúbb kritikával ellenőrzi. Megvan benne az igazi tudós erkölcsi bátorsága ahhoz, hogy saját régibb állításait is elvesse, vagy módosítsa, ha azok tarthatatlanságáról, vagy gyengéiről újabb adatok, vagy még behatóbb vizsgálat alapján meggyőződött.

A későbbi kutatások számára igen hasznos segédeszköznek fog bizonyulni az a 25 címerkép, melyet szerző heraldikai leírásuk és lelőhelyük kíséretében műve végéhez csatolt s amely fölöttébb meg fogja könnyíteni

a magyarországi cimertanban járatlan külföldieknek is egy-egy címeres kézirat vagy ősnymtatvány egykori tulajdonosának a meghatározását.

A címeres táblákon kívül még 37 kitűnően megválogatott, de sajnos méreteiben az eredetihez képest többnyire erősen redukált műmelléklet van a kötetben. Ezek sokszorosítása azonban nem áll azon a színvonalon, melyet a Biró nyomda a mű szövegrészének előállításánál elért. Nyomásuk nem elég tiszta, sokszor egyenetlen s a kezünkben megfordult példány újjlenyomat-gyűjteménye arról tanuskodik, hogy kellő megszikkadás előtt került a könyvkötőhöz. A tipográfiai elrendezés REITER László érdeme, aki az Amicus-vállalat előkelő ízléssel kiállított kiadványaival vívta ki az újabb német könyv-stilust kedvelő bibliofilek elismerését. A Biró-nyomda derekasan támogatta a tervezőt feladatában. Tipográfiai szempontból, ha a 60. lapon éktelenkedő spiesztlől s a 69. lap táblázatos szedésének apróbb egyenetlenségeitől eltekintünk, alig van benne kivetni való. Csupán azt furcsáljuk, hogy a szöveg és a mutatók közé ékelt római számozású táblákat beszámították a lapszámozásba, úgy hogy a sajtóképeni lapszámozás 211-től 293-ra ugrik.

(Budapest.)

GULYÁS PÁL.

Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei.
Közrebocsátja az Igazgatóság. Szerkeszti: *Petrovics Elek*. V. kötet.
1927—1928. Budapest, 1929. 4°, (2) 233 (1) l.

Szépművészeti Múzeumunk évkönyveinek ez a legújabb kötete, bár címlapján ezúttal csak két évszámot visel, terjedelmére is, a benne közzétett dolgozatok számára is meghaladja a legutóbbi, háromsztetendei évkörré kibocsátott kötetet. Előkelő külsejében ragaszkodik a sorozat kialakult hagyományaihoz, gazdag képanyagának technikai tökéletessége meg épen fokozódó gondosságról tanuskodik.

Foglalata nemcsak sokat, hanem sokoldalút is nyújt mindenkép alkalmat arra, hogy jónevű művészeti gyűjteményünk gazdag anyaga s a benne folyó odaadó, szakavatott munka iránt mind itthon, mind az ország határain túl érdeklődést és megbecsülést keltsen. Az intézet főigazgatója PETROVICS Elek, ki a gondjaira bízott kincseket nemcsak hogy egyre alkalmasabb és instruktívabb elhelyezéssel viszi bele a múzeumlátogatók tudatába és önérzetébe, hanem azokat évről-évre szerető gonddal és szerencsés kézzel meg is gazdagítja: ezekkel az évkönyvekkel hűségesen beszámol arról az elmélyedő és eredményekben gazdag tevékenységről is, mely — jobbára intézetének falai között — ez anyag tudományos meg-

határozása, vonatkozásainak feltárása s a szépművészetek egyetemes képébe való beillesztése terén folyik.

A körültekintő szerkesztés ezúttal tíz szaktudóst juttat szóhoz, ugyanannyi dolgozattal. Közülök HEKLER Antal az antik plasztikai osztálynak hosszú idők óta legjelentősebb gyarapodásáról, egy Kr. e. IV. századi attikai síremlékről ad behatóan elemező ismertetést. GOMBOSI György egy eddig Orcagnának attribuált trecento-képet, ennek testvére: Nardo di Cione művéül határoz meg. DIVALD Kornél a magyar gótika egyik főemlékéről, a kassai dómról közöl részletekbe menő tanulmányt. YBL Ervin vitathatatlan bizonyítékokkal tulajdonítja a plasztikai gyűjtemény egy Madonna-reliefjét Lorenzo BREGNO XVI. századi velencei művésznek. Adolfo VENTURI, a nagytekintélyű veterán olasz művészettörténész múzeumunk több olasz, jórészt velencei darabját fűzi az eddigi felfogástól eltérő névhez, közülök egyet a TIZIANÉHOZ. BALOGH Jolán egy gyűjteményünkben található, Remete Sz. Antalt ábrázoló alabastromszobornak SANSOVINO iskolájából való eredetét vitatja. HOFFMANN Edith folytatja a rajzgyűjtemény darabjainak exakt módszerű meghatározását, felkutatván azokat a festményeket, melyekhez vagy melyek alapján ezek készültek; ezúttal németalföldi és német rajzokat hoz ily összefüggésekbe. A Bécsben dolgozó FLEISCHER Gyula a magyarországi barokkművészet egyik fontos emlékééről, a HILDEBRANDT-építette féltornyú kastélyról értekezik s annak eddig tévesen attribuált freskóképéről állapítja meg, hogy MAULBERTSCH műve. MELLER Simon MUNKÁCSY *Krisztus Pilátus előtt*-jének újonnan előkerült vázlatait mutatja be. Végül Felvinczi TAKÁCS Zoltán a Hopp Ferenc Keletázsiai Múzeum festményeinek szakszerű meghatározását adja.

A tanulmányok után a Múzeum s a vele kapcsolatos intézetek vezetőségének az utolsó két évről szóló gyarapodási és munkavégzési jelentését olvashatjuk. A gazdagodás statisztikája egyúttal tiszteletadás mindannak az önzetlen áldozatkésztségnek, mely a mai nehéz, sok jószándékot megbénító viszonyok között is olyan eredményekre vezetett, aminők elérését a szűkös állami dotáció mellett nemcsak megvalósítani, hanem még kifizetni sem lehetett volna. Közműveltségünk minden barátját hálára kötelezi ez a nagylelkű támogatás, de nem kevésbé az intézet vezetőjének mindig éber agilitása is, mely ezt a szerető érdeklődést melegen tartja és jótékonyan gyümölcsözteti. Sz—ő.

Consentius, Ernst: *Die Typen der Inkunabelzeit.* Berlin, 1929. Walter de Gruyter & Co. 8°, 160 l.

A ősnymotványkutatás legfontosabb problémája a keletetlen ősnymotványok meghatározása. Erre nézve többféle kísérlet történt; a kutatók egy része az ősnymotványok papíryanagának vizsgálatából indult ki, a másik rész a vízjegyeket próbálta a meghatározás alapjává tenni. Henry BRADSHAW (*Collected papers*. Cambridge, 1889.) volt az első, aki az ősnymotványok betűtípusait rendszerbe foglalta és elvül mondotta ki, hogy minden egyes nyomdász külön jellegzetes betűtípust használt és így a betűtípust lehet az ismeretlen nyomdából származó ősnymotványok meghatározásánál alapul venni. BRADSHAW gondolatát Robert PROCTOR fejlesztette tovább és ennek segítségével határozta meg a British Museum nyomdajelzés nélküli ősnymotványait. (*An index to the early printed books in the British Museum, from the invention of printing to the year MD*. London, 1898.) Ezt a BRADSHAW—PROCTOR-féle rendszert Konrad HAEBLER építette ki teljesen, könnyen áttekinthető, tabelláris csoportosításba foglalva az egyes nyomdákban használatos betűtípusokat. A csoportosítás alapját az M betű formája és a betűk nagysága képezte. Ezeknek a tabelláknak a segítségével most már úgy látszott, hogy a keletetlen ősnymotványok problémája teljesen megoldódott. (*Typenrepertorium der Wiegendrucke*. Halle a/S. 1905—Leipzig 1924. Bd I—V.) Ezt a HAEBLER-féle elgondolást veszi alapul a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* is, amelynek első kötete 1925-ben jelent meg.

CONSENTIUS könyve ezt a BRADSHAW—PROCTOR—HAEBLER-féle gondolatot vizsgálja s arra az eredményre jut, hogy a HAEBLER-féle *Typenrepertorium* egymagában nem alkalmas a nyomdajelzés nélküli ősnymotványok meghatározására. A betűtípus abban a formában, ahogy az BRADSHAWNál és PROCTORnál található, mindenesetre egyik tényezője a meghatározásnak, de a HAEBLER-féle sémába merevítés, amely magának a tudományos rendszer biztonságát tulajdonítja, egymagában még nem egyedül üdvözítő eszköz. A HAEBLER-féle *Typenrepertorium* csak akkor lehetne a meghatározás biztos alapja, ha a nyomdász — mint ahogy HAEBLER ezt az esetek javarészára nézve fel is teszi — minden esetben maga készítette volna betűkészletét s ha ugyanaz a betűtípus minden esetben csak egy nyomdásznál volna fellelhető.

CONSENTIUS nagy apparátussal bizonyítja, hogy a betűmetszés és betűöntés már kezdettől fogva önálló iparág volt s oklevelekben nyomát találjuk annak, hogy már 1444—46-ban is kereskedtek betűkkel, amikor a könyvnyomtatás még lényegében meg sem indult. Oklevelek tanúságainak tömegét sorakoztatja fel arra nézve, hogy a nyomda berendezési

tárgyai és betűkészletei már kezdettől fogva vándoroltak, adás-vétel, örökösödés tárgyát képezték, továbbá, hogy egy betűmetsző és betűöntő több könyvnyomtatónak szállított betűket s ugyanazon típus különböző levonatai különböző nyomtatóknál és különböző helyeken előfordulnak annál is inkább, mert ezek a betűmetszők és betűöntők gyakran egyik helyről a másikra vándorolva egészítették ki a kisebb nyomdák készleteit. Az ösnyomtatványokból, elsősorban a HAEBLER-féle *Typenrepertorium*-ból nagyszámú példát idéz arra nézve, hogy egy és ugyanaz a betűtípus különböző nyomdák termékeiben előfordul. A betűk kezdettől fogva vándoroltak s annyira labilisak, hogy nem alkalmasak a magát meg nem nevező nyomdász kilétének meghatározására.

A szerző érvek nagy tömegével dolgozik s az ösnyomtatványkutatás történetét s a HAEBLER-féle rendszer cáfolatát egyaránt világos és áttekinthető csoportosításban, szabatosan és meggyőzően adja elő. Érveit a jövő kutatás semmiesetre sem hagyhatja felhasználatlanul.

PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN.

A Fővárosi Könyvtár Értesítője. 1928. VIII. kötet. I—4 sz.
248 l. 8. r.

A Fővárosi Könyvtár évenként kiadja központi könyvtára azévi gyarapodásának válogatott jegyzékét. Ezt az ott használatban álló tizedesrendszer szerint elkészített szaklajstromot ENYVVÁRI Jenőnek a könyvtár nagyérdemű igazgatójának jelentése vezeti be, amely a Fővárosi Könyvtár legéletbevágóbb kérdésével, a WENCKHEIM-palotába leendő átköltözéssel a fiókok felállításával s illetőleg újrendezésével kapcsolatos munkákról számol be s tájékoztat arról az intenzív munkásságról, mely ez intézetben belül folyik s arról a nagymérvű gyarapodásról, mely a helykérdést és a személyzetkérdést előtérbe helyezte. Nem feledkezik meg a jelentés azokról sem, akiknek e teljesítmény lehetősége köszönhető, mondván: «A főváros tanácsának és a könyvtári bizottságnak minden alkalommal tapasztalt, a kultúra megbecsülésétől áthatott támogatása is lehetővé tette, hogy mind a központi, mind a fiókkönyvtárak teljes odaadással szolgálhatták hivatásukat». A könyvtár dologi szükségleteire 430.000 pengőt fordítanak, amiből kizárólag a központi könyvtár gyarapítására rendes javadalmul 132.000 pengő szolgál, amihez a központban még kötésekre, katalogus nyomtatására s hasonló dologi kiadásokra 64.000 pengő járul. Ily anyagi erők birtokában jó lélekkel fejezhetette be jelentését a könyvtár igazgatója mondván: «Nagy feladatokat csak erős lé-

lekkel és reményekkel lehet megvalósítani. A Fővárosi Könyvtár főadatai a jövőre is adva vannak és hacsak rajtunk múlik, jövő terveink a könyvtár teljesítményét és jelentőségét tovább fogják emelni». I. K.

Buda és Pest a szabadságharc idején. 1848—1849. A 80 éves évforduló alkalmából. A Fővárosi Nyilvános Könyvtár Budapesti Gyűjteményének Bibliografiai Munkálatai I. (Budapest, 1929.) 50, (2) l. 8. r.

Ezzel a kiadvánnyal a Fővárosi Könyvtár igazgatósága, hasznos bibliográfiáinak (Aktuális Kérdések Bibliográfiája) egy új sorozatát kezdi meg, amely különösen a főváros multja iránt érdeklődőknek és történésszeinknek fog nagy szolgálatot tenni. A Fővárosi Könyvtár «Budapesti Gyűjtemény»-e, amely 15 év óta rendszeresen halmozza fel a város történeti anyagát, immár oly gazdaggá lett, hogy a várostörténeti kutatásnak egyik legjelentékenyebb forrása. Ezt bibliografiai munkák kibocsátásával könnyen hozzáférhetővé és használhatóvá tenni a leghasznosabb s legdicsérendőbb munkák egyike. Az első füzet aktualitását az 1848-as események évfordulója adta meg, amikor a «kimondottan fővárosi vonatkozású könyvcímek mellett feldolgoztuk az általános érdekű munkákat is — olvassuk az Előszóban — amelyek a könyvtár gyűjteményeiben található és amelyek nagyobb fejezetekben foglaloznak az egykorú budapesti eseményekkel. Az ily munkák fejezeteit a terjedelem és fontosság arányában utalással jeleztük.» A tárgyszerinti jól áttekinthetően rendszerezett csoportosításból a szépirodalmi feldolgozások sem hiányzanak (85 cím). A bibliográfiához pontos névmutató csatlakozik. I. K.

A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár Évkönyve és szemelvényes szakjegyzéke. Új folyam. 1. szám. Budapest. Székesfővárosi házi nyomda. 1928. XVIII, (2) 212 l.

Az Évkönyv mint címe is elárulja, a Pedagógiai Könyvtárban található művekről válogatott sorozat jegyzékét nyújtja pontos bibliografiai leírásban, szép kényelmes nyomtatásban, úgyhogy a kivágott címek céaulára ragaszthatók volnának. Bevezetőül «A könyvtár története» szolgál, mely általános érdekre joggal tart igényt. Az alapítás BÁRCZY István tanügyi tanácsnokságának idejére nyulik vissza. Fokozatos fejlesztés után 1912-ben a Pedagógiumi Szeminárium helyiségeibe helyezték át s tették nyilvánossá s dr. OZORAI Frigyes vezetése alá helyezték. 1916-ban 15.000 kötetből állott e könyvtár. A háború utáni súlyos esztendőök állagában nagyon

megviselték, úgyhogy «elrongyolódott könyvekkel, kiürült polcokkal s valójában a munka lehetőségétől is megfosztva, a könyvtár 1920—1925 között már csak tengette életét». E sívár korszakban STAINDL Mátyásra, mint a könyvtár legrégibb tisztviselőjére, hárult 1919-től a vezetés nem irigylésreméltó feladata. 1925-ben KREMMER Dezső vette kezébe az újjászervezés munkáját, kinek sikerült az erre szükséges fedezetet a főváros Tanácsától kieszközölnie. Mindent előlről kellett kezdeni s ezért 1925-től 1927 őszéig zárva volt a Pedagógiai Könyvtár. Időközben KREMMER elköltözött az élők sorából s utódja ENYVVÁRI Jenő fejezte be a megindított munkát. A könyvtár a tudományos törzsgyűjteményen kívül három műzeális jellegű gyűjteményt létesített u. m. 1. tankönyv-, 2. ifjúsági irodalmi-, 3. iskolai értesítő gyűjteményt. Az Évkönyv kiadásakor 35.700 kötetet tesz ki a könyvtár állaga, amiből 18.100 kötet teljesen fel van dolgozva. A Pedagógiai Könyvtár jelenlegi állapotára vonatkozó statisztikai kimutatásokból csak egyre kell rámutatnom, arra, hogy a főváros a tudomány munkásai egy csoportjának könyvtárára évi 40.000 = negyvenezer pengőt fordít, amivel szemben az állam az országos érdekű Nemzeti Múzeum Könyvtárára évi 18.000 = tizennyolcezer pengőt áldoz.

I. K.

Dr. Alapy Gyula: *Kultsár István és könyvtára. Az alapító halálának és könyvtárának százados évfordulójára kiadja a Jókai Egyesület. Komárom, 1928. 211 l.*

Dr. ALAPY Gyula a bibliografiának és a könyvtári irodalomnak régi munkása. Az ő nevéhez fűződik a komáromi megyei levéltár rendezése, s a komáromi Jókai Egyesület könyvtárának szakszerű feldolgozása és felállítása. Az elszakított Felvidéken mint szépiró s mint a magyarság társadalmi mozgalmainak irányítója is az elsők között van. Most kiadott legújabb munkája egyesíti magában említett eddigi köztevékenységeinek jelességeit. A szépiró tollával megírja KULTSÁR István életét. Mint bibliografus KULTSÁR könyvtárának szakszerű leírását adja. Azonban ALAPY e munkájával, melyet «Beöthy Zsolt nagy emlékének» szentelt, nagyobb feladatot végzett, mint ami az életírónak és a bibliografusnak a hivatása.

Könyvében élénk lépnek a nagyok, akiket cseh-Komárom magyar földjének köszön kultúránk. KULTSÁR István alakjában megrajzolja ennek az elszakított földnek nagyokat termő erejét. S amikor könyvében ALAPY Gyula ott az elszakított területen felmutatja a magyar kultúra szeretetét, nagyjainknak ragaszkodását a szülővároshoz, a magyar lélek nagyságát

és áldozatkészségét: akkor nemcsak az irodalomnak s a bennünket közelebről érdeklő könyvtári tudománynak, hanem az egyetemes magyar érdekeknek is becsületes és minden dicséretre méltó szolgálatot tesz.

A komáromi Jókai Egyesület könyvtárának, az elszakított Felvidék ez egyik legnagyobb és legrendezettebb könyvtárának alapját KULTSÁR István vetette meg azzal, hogy könyvtárát szülőföldjének ajánlotta fel. Kívüle még nagy adományozók voltak GHYCY Kálmán és SZINNYEI József. S állandóan gyarapították mások is a könyvtárat. Azonban az első és legnagyobb adományozó s egyben alapító: KULTSÁR István volt.

Alig egy évvel halála előtt ajánlotta fel könyvtárát Komárom vármegyének. «Hazafias indulatból szülőföldemnek óhajtanám megnyitni a ditsőségnek azon útját, hogy első lenne Magyarországon egy nyilvánvaló, s közhasználatra megnyitott könyvtár felállításában... minthogy az volna hazafiúi óhajtasom, hogy ezen könyvek a Ts. Ns. Vármegye, és Szabad Kir. Város tagjainak, a Városban levő minden Vallású egyházi férfiakkal, a Professoroknak és a két Gimnásiumban tanuló ifjaknak kiváltképpen szolgáljon.»

A könyvtárat KULTSÁR özvegye 1828-ban elküldi a vármegyének. Közben a megye urai gyűjtést rendeznek, hogy a közadakozásból befolyt pénzen megfelelő helyet és olvasótermet biztosítsanak a könyvtárnak. 1831-ben a könyvtárat használatba is vették. Sokan használják. Az olvasók névsorában szerepelnek CZUCZOR Gergely, GHYCY Kálmán, Ásvai JÓKAI Károly. 1833-ban KULTSÁR özvegye újabb ezer kötet könyvet küld a könyvtárnak, amelyet kezdettől derék, tudós könyvtárörök gondoznak. A könyvtárnak külön kezelt vagyona volt. A könyvtár-alap 1885-ben 5108 ft. 31 kr.-t tett ki, ami akkor tekintélyes összeget jelentett. A megye mindent elkövetett, hogy a könyvtárat minél hasznosabbá és kívánatosabbá tegye az olvasók számára. Például amikor KOSSUTH *Törvényhatósági Tudósításaitól* a póstai szállítási jogot megvonják, KÖNIG fűszerest, aki gyakorta jár Pestre, bizza meg, hogy a Tudósításokat Komáromba elhozza.

A könyvtár első katalógusát NAGYVÁTHY Vendel vármegyei levéltárnok állította össze. Több mint három évtizeddel később 1862-ben NYULASY Antal bencés gimnáziumi tanár készítette el a könyvtár leltári jegyzékét. E jegyzék szerint KULTSÁR és özvegyének adománya 3747 kötetből állott. A könyvtár utolsó rendezése 1911-ben kezdődött meg és a világháború kitörésének nyarán fejeződött be. E rendezés, valamint a könyvtár cédulakatalógusa (utalólapokkal) és szakkatalógusa dr. ALAPY Gyula igazgató

fáradhatatlan munkásságának köszönhető. A szakkatalógus hét csoportba (Hittudomány, Jog- és államtudomány, Természettudomány, Filozófia, Történettudomány, Szépliteratura és Vegyesek) osztja be a könyvtár anyagát. Legnagyobb számmal teológiai és filozófiai munkák vannak a könyvtárban, a XVIII. századból. Tíz kötet Régi Magyar könyvtár is van. A kisebb dolgozatok gyűjteménye különösen értékes. S becsessé teszi a könyvtárat sok olyan mű is, ami Múzeumunk könyvtárában sincs meg.

Ma, amikor elszakított területeinken könyvtáraink, kultúránk pusztulóban, ALAPY könyve komoly figyelmeztetés mindannyiunk számára. Elszakított területeinken a legégetőbb magyar gond: a magyar könyv. Más alig lehet. Itthon is az ajkakon könyvtáraink, kultúránk sorsa, de hogy a magyar könyv, magyar kultúra s ami ezzel egy: a magyar könyvtárak sorsa mit jelent az elszakított területeken, hogy a magyar könyvtárak pusztulása mennyire a magyarság pusztulása, hogy minden magyar könyv mennyire egy-egy magyar katona, minden könyvtár mennyire egy-egy kis magyar hadsereg, és hogy a magyar könyv mennyire az egyetlen kapocs, amely egybefűzi ott a szétszórt magyarokat és egybefűz ott minden magyart velünk, és hogy e mindennél fontosabb kapcsolatok erősítésében mennyire mindennél nagyobb feladatok várnak itthon is könyvtárainkra: minderre, úgy lehet, majd csak akkor fogunk eszmélni, ha már késő lesz. Azonban nemcsak a közkönyvtárak pusztulnak az elszakított területeken, hanem a magánkönyvtárak is. Nemesi kúriák nagyszerű könyvtárai kerülnek újra a prágai aukciókon. S telvék velük az antiquariusok boltjai is. Egy-egy kötet ha mutatóba kerül vissza hozzánk. Így csúszik ki lábunk alól lassan minden drága kincsünk. És nemcsak a ma könyvtárai pusztulnak, hanem — mondhatnám — a jövő könyvtárai is. A magyarság szellemi életének megannyi, főképp apró dokumentumai érthető okból, kellő összegyűjtésre és megőrzésre nem találhatók. Itt vár mindennél sürgősebb és nagyobb feladat a mi könyvtárainkra. Minden könyvtár csak akkor teljesítheti nagy hivatását, ha nem szakad el az eleven élettől. KULTSÁR István könyvtára, alapítója szándékai szerint, méltón megfelel feladatának az elszakított Komáromban. S példát mutat arra a még nagyobb hivatásra, amelyet a nem tisztán magyarul területeken kell betölteniök a magyar könyvtáraknak és a könyvtárak munkásainak. És a könyvtáraknak s a könyvtárak munkásainak az eleven étellel való, e, szerintem köteles kapcsolatából folyt, hogy ALAPY könyve megjelenésének alkalmából szólnom kellett a mi lapunk hasábjain is azokról a szomorú állapotokról, amelyeket az elszakított területek magyar könyv-

tárai felmutatnak, és céloznom kellett azokra a teendőkre, amelyeket csonka földünkön sem hanyagolhatunk el teljesen.

KULTSÁR élete ragyogó példa. Az író, a tudós, a szerkesztő mellett a könyvgyűjtő, aki egész életén át gyűjtött s szívéhez nőtt könyvtárát a köznek adományozza. Nemes tette most termi igazán gyümölcsét ott az elszakított területen. Neve méltó rá, hogy a nagy könyvtáradományozók, a SZÉCHENYIEK, TODORESZKUK, APPONYIAK sorában szerény helyet kapjon. ALAPY könyvével becsületesen szolgálja KULTSÁR nagyságát, szűkebb hazájának könyvtárügyét és egyben a magyar kultúra ügyét is. Kár, hogy könyvének nyelve pongyola. Azonban rá példát sem hozok fel, mert ez művének jelességéből nem sokat, könyvtári munkásságának érdemeiből pedig semmit sem von le.

SIKABONYI ANTAL.

Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1927. év. Összeállította: Dr. *Ferenczi* Miklós. (Erdélyi Tudományos Füzetek, 18. szám.) Cluj-Kolozsvár, Lapkiadó Nyomdai Müintézet r.-t., 1929. 8°, 21 l.

Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1928. év, pótlásokkal az 1919—1928. évekről. Összeállította: Dr. *Ferenczi* Miklós. (Erdélyi Tudományos Füzetek, 21. szám.) Cluj-Kolozsvár, Lapkiadó Nyomdai Müintézet r.-t. 1929. 8°, 36 l.

FERENCZI Miklós folytatja lelkiismeretes és pontos bibliográfiáját az erdélyi magyar irodalomról. A megjelent művek számában három év óta állandóan nagyobbodó apadás mutatkozik, 1926-ban 400 munka jelent meg, a csökkenés az első évhez képest 375⁰/₀ volt, 1927-ben 376 munka szerepel a kimutatásban, a csökkenés 6⁰/₀. 1928-ban pedig jelentékeny, 16⁰/₀-os csökkenésről kell számot adnia a felsorolt 332 művel. FERENCZ a nehéz gazdasági helyzettel magyarázza a könyvkiadás hanyatló tendenciáját, amely remélhetőleg csak átmeneti lesz. A kisebbségi sorsra ítélt magyarság minden erejét megfeszítve fenn kell hogy tartsa a magyar nyelvű irodalmi munkásságban nyilvánuló kulturális színvonalát, mert a könyvekkel nemzetiségi önbizalmát és létét is védelmezi.

A második füzet 386 darabbal kiegészíti a tíz évről eddig közzétett adalékokat és táblázatos áttekintést ad az összeredményről, 3186 megjelent munkáról.

H. G.

Dr. Kristóf György: *Az első vidéki (székely) magyar hirlap s irodalmi melléklapja.* Különlényomat a Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyvéből. (1929.) 16 l.

KRISTÓF György kolozsvári tud. egy. nyilv. r. tanár az Erdélyi Hirlap című politikai lappal és ennek irodalmi társlapjával a *Mulattató*-val, mint első vidéki (székely) magyar politikai hirlappal foglalkozik.

Cikkében felsorolja az 1837-ben létező, összesen négy magyar nyelvű politikai hirlapot; ezek: a Hazai és Külföldi Tudósítások és a Jelenkor Pesten, a Hírnök Pozsonyban, az Erdélyi Híradó Kolozsvárt. Utána felemlíti az 1790-ben létezett első magyar erdélyi hirlapot, az Erdélyi Magyar Hírvivőt Szebenben és mindezek után a későbbben, 1838-ban, Brassóban megjelent Erdélyi Hirlapot nevezi első magyar vidéki politikai hirlapnak.

Ezt pedig azzal magyarázza, hogy ebben az időben politikai szempontból nem tekinthetjük Pozsonyt, az országgyűlés székhelyét, sem Kolozsvárt, az ország akkori természetes politikai és szellemi központját, sem Szebent, a főkormányshékek székhelyét vidéknek, Brassót ellenben igen, mert itt nem volt semmi jelentékeny állami szerv.

Hogy miért jelent meg Brassóban az első vidéki magyar hirlap — amikor 1834-ben itt már egy németnyelvű hirlap, a *Siebenbürger Wochenblatt* és melléklapja a *Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde*, 1838-ban pedig egy románnyelvű hirlap a *Gazeta de Transilvania* és melléklapja a *Foae de Domineca* volt — azt azzal magyarázza, hogy GÖRT János bevándorolt német polgár (kinek kiadásában jelent meg a most említett két idegennyelvű hirlap) magyarnyelvű politikai hirlap kiadási jogát könnyebben szerezhette meg a kormánytól, mint egy magyar ember, kitől a kiadási jogot a kormány bizalmatlanságból rendszeresen megtagadta, vagy legalább is halasztotta. Ezért fejlődött hirlapirodalmunk lassan és ez az oka, hogy ugyanazon a helyen előbb volt németnyelvű és csak azután magyar nyelvű lap.

A szerző cikkéből ismeretessé váltak azok a bibliografiai hibák és hiányok, amelyek a főlap és a melléklap adatainak feljegyzésénél történtek, illetőleg elmaradtak. Most már tudjuk, hogy az Erdélyi Hirlap első szerkesztőjét, KÖPE Jánost, a szerkesztésben nem VERESS János, hanem VERESS György követte, a *Mulattató*t pedig nem BENEDEK Áron, hanem szintén KÖPE János, utána pedig VERESS György szerkesztette. A *Mulattató* munkatársai közül megismerjük annak a tizenötnek a nevét, akik SZINNYEI *Magyar írók*-jában nem fordulnak elő és azoknak a műveit, akik szerepelnek ugyan SZINNYEI-nél, de akiknek munkásságából a *Mulattató*ba írt cikkek nála hiányoznak.

A szerző felsorolja a *Mulattató* két évfolyamának dolgozatait és

azoknak tartalmából megállapítja, hogy e melléklap színvonala felülmúlta a főlap színvonalát.

Mindkét lap két évi pályafutás után megszűnt. Megszűnésének oka részint az volt, hogy a főlap ollózott anyagot közölt, másrészt az, hogy ugyanazt az anyagot a többi, nem magyar nyelvű lapok hamarabb és részletesebben hozták. Az Erdélyi Hírlap és a Mulattató, mint kezdeményezés, mint szellemtörténeti jelenség, rendkívül nagyfontosságú és ha az értékelésben nem a mai kor mértékével mérünk, akkor nem fogunk abba a hibába esni, mint a régibb bibliografusok, kik e két hírlap érdemét annyira elvitatták.

GÁSPÁR MARGIT DR.

Róvó Aladár: A betű. Hogyan készül a könyv? A könyvnyomdai műipar ismertetése. Fővárosi könyvkiadó kiadása. Budapest, 1928. 112 l.

Mindarról, amit a betüről, a betű történetéről, készítéséről, fajtáiról, szerszámokról és gépekről, papírról, szedésről, illusztrálásról, mindarról, amit a könyvvel kapcsolatban, legalább vázlatosan, mindenkinek tudnia kellene: okos, tanulságos, élvezetes könyvet írt Róvó Aladár. Könyve nem szakembereknek szól. A laikusokkal kívánja megismertetni azt a hosszú, fáradságos utat, amit a kézirat megtesz, míg szépen bekötött könyv lesz belőle. A betű végigkíséri életünket, a könyv mindennapi kenyerünk, gyönyörködünk a tetszetős, szép könyv külsejében, külön nagy tudomány a könyv technikája, de talán egy tudományához sem szól hozzá oly kevés hozzáértéssel, oly tájékozatlansággal laikus, sőt nem laikus is, mint a könyvnek, különösen a szép könyvnek a tudományához. A legtöbb olvasó nem hogy értene a könyv technikájához, de nem is nézi, hogy szép-e külsőleg a könyv. Hány író van, aki a betűtípusokat sem ismeri. És mily kevés a szakember a könyv előállításának tulajdonképeni műhelyében is, a nyomdáiban. Sehol soha annyi izléstelen kiállítású könyv nem jelenik meg, mint nálunk és a mi időnkben. Pedig nyomdaiparunknak szép, nagy multja van. Azonban a könyvnek, nevezetesen a szép könyvnek nemcsak a katekizmusa nincs megírva, hanem alig van magyar könyv, amely a könyvvel általában foglalkoznék. A kultúra terjedése kétségtelenül magával hozza a tömegtermelést, az olcsó munkát. Azonban a tömegtermelésnek, az olcsó munkának nem szabad az izlés rovására esni. Sőt ellenkezőleg, a szép izlés fejlesztésének egyik leghatásosabb eszköze a szép könyv. És a legmegdöbbentőbb, hogy legtöbbször ép a drága munkákkal történik a legtöbb bűn a betű, a könyv, a szépség

szentsége ellen. Róvó Aladár könyvét mesterségének tudása és tárgyának szeretete melegíti, hatja át. Külsőleg is szépkiállítású könyvét nem akarjuk túlbecsülni, szakirodalmunkban mindenesetre hézagot pótol és komoly figyelmeztető mindarra, amit e téren a szakirodalom munkásaitól, első között Róvó Aladártól várunk kell a jövőben. Róvó Aladár egyszerű, keresetlen szavakkal magyaráz és kalauzol végig bennünket a betűnek, a könyvnek mindenekét magába ölelő óriási birodalmában. Betűk: antiqua, cursiv, corpus, cicero, garmond, HOLZHAUSEN, BELWE, BODONI, gót, fraktur és a többiek; a betű előállításának munkája: a rajz, vésnők, fúrógép, pantograf, öntés, matrica, GUTENBERGTŐL kezdve a modern öntőgépig, amely egy nap alatt 100.000 betűt állít elő; hogy lesznek a betűkből sorok, a sorokból oldalak, könyvek; a szedőgép csodálatos munkája; a korrektúra; az illusztrálás művészete: fametszet, fototípia, autotípia, többszínnyomás; és ami végül jön: a papír története, hogy készül a papiros, mit kell tudnunk a papiros kiválasztásánál; a könyvkötő munkája: — előttünk körvonalaiiban a kultúra egész fejlődése. Róvó Aladár könyve tanulságos olvasmány a laikusnak, aki most hall minderről először, de élvezetes és nem kevésbé tanulságos a szakember számára is, aki bizonyára többet is tud mindannál, amit Róvó rövid összefoglalásában elmond. S öröm Róvó könyve a betűnek, a könyvnek végső állomás-helyén, a könyvtárakban dolgozóknak is.

—L.

Rákosi Jenő: Emlékezések. I—III. köt. Bp. (É. n.) [1927.] Franklin. 8°. 194 (I) l., 1 mell., 186 (I) l., 170 (I) l.

Irodalmunk munkásai között kevesen voltak, kik a tollat oly hosszú ideig szolgálták, mint RÁKOSI Jenő. Az ő pályájának kezdete még a szabadságharc előtti korig nyúlik vissza, míg véghatárát napjaink jelölték meg. Akár születésétől (1842), vagy akár irodalmi fellépésétől (1866) számítva vizsgáljuk RÁKOSI Jenő pályafutását, mindenkor nagy arányok jellemzik. Páratlan munkakedvvel és ambícióval az ország «vezető elméje» lett, ki hatását és befolyását *halála után* még évtizedek múlva is éreztetni fogja. Széleskörű munkatervéből a legtisztábban a magyarságért való lelkes odaadás tűnik ki. Irodalmi működését két főérdeklődési kör jellemzi: a szépirodalmi és publicisztikai. Az elsőben ismét a drámaírás, a színház problémái (színházalapítás) és a műfordítás foglalkoztatta, míg élete főművének az újságírást tartotta. Ennek a hatalmas arányokkal, széleskörű befogadó- és alkotókészséggel megáldott életútnak nem mindennapi, sőt a maga tanulásában vonzó megörökítése az írónak még

életében megjelent emlékezései. Hogyan tükröződik egy ilyen színes és sokrétű költői lélek az agg író visszaemlékezéseiben, milyen jelenségek, jelenetek és alakok maradtak meg agyának felvevő és elraktározó kamrájában? Mind olyan kérdések, melyek nemcsak az irodalom bűvárat, de a pszichológust is vonzzák. Mi azonban most csak egy mozzanatot ragadunk ki RÁKOSI nagy életművéből, mégpedig az újságíró és újságalapítót. Tudvalevő dolog, hogy RÁKOSI nem akart újságíró lenni, sőt az újságírást, mint alacsonyrendű műfajt, fiatal korában a drámaírással szemben megvetette. A véletlen azonban KEMÉNY Zsigmond mellé sodorta s így a Pesti Naplónál kezdte meg szédületes újságírói karrierjét. KEMÉNY RÁKOSIT azért vette a Pesti Naplóhoz, hogy több időt szentelhessen a drámaírásnak. A kezdő újságíró előtt itt azonban nemcsak a lehetőségek útja nyílt meg, de igazi tehetségét is ekkor fedezte fel. A Pesti Naplónál megkezdett újságírói munkálkodása óta élete folytonos újságírásban telt el s ezt a nagy hirlapírói pályafutást négy lapnál (Pesti Napló, Reform, Budapesti Hirlap és Pesti Hirlap) élte át, melyek közül kettőt saját maga alapított. Emlékezéseiben kedves lapjainak — az utolsót kivéve — külön fejezeteket szentel s ezekben elég részletesen tárgyalja azokat a külső és belső hatóerőket, melyek egy-egy lap alapításához vezették. Emlékirataiban alaposan és mindenre-kiterjeszkedő részletességgel tárgyalja a Reform megalakulásának technikai oldalait, nem tévesztve szem elől a lap szellemi kialakulásának a bemutatását sem. Különösen érdekesek könyvének történeti jellemzései — a 60—90-es évek sajtójának szinte kimerítően részletes tárgyalása —, melyekkel nemcsak ez intézmények izolált történetét adja, hanem mintegy szellemtörténeti beállításban igyekszik elének állítani a kort is jellemző embereivel és vállalataival. Gyakran a szakember biztos megfigyeléseivel nyomdatechnikai kérdésekre is rávilágít s nem egyszer vezet a rotációgépek közé, a lázas munka «birodalmába». Hittel és szeretettel csüggött mindenben, ami az újsággal kapcsolatos volt a nyomdától kezdve a vezércikkéig. Jellemzően domborítja ki a Budapesti Hirlapnak, mint újságvállalatnak megalapítását s lapjának határozott és emelkedett nemzeti programját. A Budapesti Hirlap története a liberális Magyarország történetével egytörőlfakad. Az akkori kor mozgalmái, politikai és irodalmi eseményei ismeretének e lap egyik főforrása, úgyszintén a Budapesti Hirlap igazi értékét is csak úgy lehet megismerni, ha behelyezkedünk korának áramlatai közé. A századfordulóig, sőt talán századunk huszas éveieig nem volt sajtóorgánum, mely nagyobb kontaktust tartott volna az étellel és a közönséggel, mint épen a Budapesti Hirlap. A németes ízű Pestnek

(önkényuralom) a Népszínház mellett (RÁKOSI alapítása) épen a Budapesti Hírlap adott magyaros szint és nemzeties jelleget. Volt idő, amikor politikai életünk igazodott hozzá, de sohasem a Budapesti Hírlap a politikához. Valóban RÁKOSI Jenő KOSSUTH Lajos és KEMÉNY Zsigmond mellett a magyar újságírás harmadik klasszikusa. KOZOCSA SÁNDOR dr.

Csekey István: *Északi trászok*. Budapest, 1928. Pfeifer Ferdinánd (Zeidler Testvérek) nemz. könyvkereskedésének kiadása. 8°, 228 (1) l., 3 mell.

E könyv írója a közigazgatási jog tanára Észtország századok óta fennálló főiskoláján, a tartui (dorpati) egyetemen. Együttal megszervezője s immár hetedik esztendeje lelkes irányítója a magyar közműveltség legészakibb őrhelyének, a nevezett egyetem mellett működő Magyar Intézetnek.

Műve — amellett, hogy lebilincselő útirajzok és északi rokonaink társadalmi s műveltségi viszonyai felől tudós alapossággal tájékoztató tanulmányok gyűjteménye — mintegy beszámoló arról az odaadó tevékenységről, melyet a rokoni kötelekek megerősítésére s a közös kulturai érdekek istápolása körül e könyv szerzője s buzgó magyar munkatársai messze távolban kifejtettek.

Nemcsak kívánatos, hanem szinte illendőség kérdése is, hogy ezt a könyvet megismerjék mindazok, kik a magyar «kulturdiplomácia» ügyét nem csupán ajkukon, hanem szívükön is viselik. Északi testvéreink felől — valljuk meg — nálunk meglehetősen nagy a tájékozatlanság, pedig az az erőfeszítés, mit a szellemi előbbrejutás terén mutatnak, még példaadásnak is alkalmas. Az észteknél az analfabétaság ismeretlen fogalom s egyetemi városukban — írja CSEKEY — majd minden második bolt könyvkereskedés.

CSEKEY gondosan utánajár minden magyar érdekű adatnak. Irodalmi vonatkozásban PETŐFI, MADÁCH és JÓKAI nyomairól ad tüzetes képet, az utóbbinak egy észti tárgyú művével (*A dagói torony*) kapcsolatban legapróbb összefüggéseiben feltárja ennek az érdekes témakörnek egész irodalmát.

Finnországról irodalmunkban aránylag több szó esett, mint az észtek földjéről, ám CSEKEYnek arról is csupa új és autopszián alapuló, a lényegét észrevevő s megmutató mondanivalója akad. A könyvet lapozva idegen világban járunk, de — az avatott vezető érdeméből — szinte meghitt otthonossággal.

Bibliografiai szempontból is sok figyelemreméltót találni a könyvben, különösen annak bőséges jegyzetanyagában. Ami e vonatkozásban számba jöhet, az az éber, mozgékony és széles látókörű szerző figyelmét el nem kerüli.

D. V.

A SZERKESZTŐSÉGHEZ BEKÜLDÖTT KÖNYVEK:

Magyar Tudományos Akadémia, Budapest: XVI. századbeli magyar költők művei. VII. köt. 1566—1577. Közzéteszi: DÉZSI Lajos. (Régi Magyar Költők Tára VIII.) Budapest, 1930.

Országos Magy. Szépművészeti Múzeum, Budapest: Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei. Közrebocsátja az Igazgatóság. Szerk.: PETROVICS Elek. V. kötet. 1927—1928. Budapest, 1929.

Országos Könyvforg. és Bibliogr. Központ, Budapest: A magyar filozófiai irodalom bibliográfiája 1901—1925. Összeállította: M. BUDAY Julia dr. (O. K. és B. K. B sorozat. 1. szám. A magyar tudományos irodalom bibliográfiája 1901—1925. I. Filozófia.) Budapest, 1929.

Magyar Bibliophil Társaság, Budapest: Dr. HOFFMANN Edith: Régi magyar bibliofilek. Budapest, 1929.

Erdélyi Irodalmi Szemle, Kolozsvár: Dr. FERENCZI Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1928. év. Pótlásokkal az 1919—1928. évekről. (Erdélyi Tudományos Füzetek. Szerk.: dr. GYÖRGY Lajos. 21. szám.) Kolozsvár, 1929.

Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, Budapest: Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. Szerk.: ZSINKA Ferenc. XIII. évf. Budapest, 1929.

Walter de Gruyter & Co., Berlin: CONSENTIUS, Ernst: Die Typen der Inkunabelzeit. Berlin, 1929.

Fővárosi Nyilvános Könyvtár, Budapest: A Fővárosi Nyilvános Könyvtár Értesítője. 1928. Új folyam 8. kötet, 1—4. szám. Budapest, 1929.

A M. Kir. Erzsébet-Tudományegyetem Nemzetközi Jogi Intézete, Pécs: GUTTMANN Viktor: A kisebbségi kérdés elméleti alapjai. (A pécsi m. kir. Erzsébet-tudományegyetem nemzetk. jogi intézetének kiadványai. 11.) Pécs, 1929.

Szent István-Társulat, Budapest: MIHÁLYFI Ákos beszédei. I—II. Budapest, 1929. — SZENT ISTVÁN KÖNYVEK: 78—79. sz. BÁNHÉGYI Jób: A magyar irodalom története. II. — 80. sz. PITROFF Pál: Bevezetés az esztétikába. — 81. sz. KÜHÁR Flóris: A vallásbölcselet főkérdései. — 82—84. sz. KÖRÖSI Albin: A spanyol irodalom története. — 85. sz. 'SIGMOND Elek: A mezőgazdasági növények termelési tényezői. — 86—87. sz. KALMÁR Gusztáv: Európa földje és népei. — 88. sz. KISS Albin: Szent Ágoston De civitate Dei művének méltatása.

Kultúra, Pozsony: SKULTÉTY József: A volt Felső-Magyarországról. Turóc-Szent-Márton, 1929.

Kristóf György: Az első vidéki (székely) magyar hírlap s irodalmi melléklapja. (Különlenyomat a Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyvéből.) Kolozsvár, 1929.

Tóth Lajos: A XIX. század nagy magyar költői. Dr. Császár Elemér egy. ny. r. tanárnak . . . előadásai után jegyezte és kiadta: — —. Kézirat gyanánt. Budapest, 1929.

Zoltai Lajos: A régi Debrecen vallásos buzgósága és áldozatkészsége. (Különlenyomat a Debreceni Képes Kalendárium 1930. évi folyamából.) Debrecen, 1929.

György Lajos: Egy középkori Sibylla-vers régi magyar irodalmunkban. (A Sz. István Akadémia nyelv- és széptudományi osztályának felolvasásai. Szerk.: VÁRDAI Béla. I. köt., 4. sz.) Pécs, 1929.

Waldapfel József: Jeruzsálem pusztulása. 1—2. közlemény. (Különlenyomat az Irodalomtörténeti Közlemények XXXIX. kötetéből.) Budapest, 1929.

Szegzárdy József: Babits Mihály Iphigenia-fordításának méltatása. Szeged, 1929.

Farkas Gyula: A reformáció korának irodalma. Debrecen, 1929.

Temesváry János: Az erdélyi püspökök címerei. Budapest, 1930.

Orsz. Könyvforg. és Bibliogr. Központ, Budapest: A magyar matematikai irodalom bibliográfiája 1901—1925. Összeállította: GÁSPÁR Ilona dr. (O. K. és B. K. B sorozat 4. szám. A magyar tudományos irodalom bibliográfiája 1901—1925. IV. Matematika.) Budapest, 1930.

Somogyi Imre: Oltártűz. Budapest, 1929. — Szövétnek. Budapest, 1929.

Dr. Póka-Pivny Béla: Csonkafranciaország két integritási harca és Szent Jeanne d'Arc. (A nemzeti feltámadás útjai. I.) Kiadja a Magyar Külügyi Társaság. Pécs, 1930.

Stiénon, G. & Mihály Szabó: Notice sur Théodore Ameyden — un Belge — et sur ses commentaires inédits des «Rime» de P. Bembo. (Extrait des Mémoires publiés par l'Académie royale de Belgique.) Bruxelles, 1929.

Állami Csillagvizsgálóintézet, Budapest: **Dr. DUNST László**: A csillagok térbeli eloszlása. (A Konkoly-alapítványú budapest-svábhegyi m. kir. asztrofizikai obszervatórium csillagászati értekezései. I. köt., 1. füz.) Budapest, 1929.

Rónó Aladár: A betű. Hogyan készül a könyv? A könyvnyomdai műipar ismertetése. Budapest, é. n. (1929.)

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. Jahrgang 1928. Könyv- és művelődés-történeti cikkeken kívül, a könyvtári élet minden ágára kiterjedő tudományos értekezések, könyvészeti szemlék, bírálatok gazdag sorozatát tartalmazza az 1928-as évfolyam.

A könyvészeti cikkek sorát H. RABE nyitja meg *Laskaris Constantin XIV.* századbeli klasszikus kéziratgyűjtő és másoló tudományos munkásságának méltatásával. E. CROUS a cseh ősnymtatványokhoz nyújt bibliografiai kiegészítéseket. F. SCHILLMANN a porosz állami könyvtárban őrzött *Casella*-féle «nocce» kéziratgyűjteményt, az esküvők alkalmával Olaszországban divatos próza- vagy verses gratulációk szokását és elterjedését ismerteti. K. PREISENDANZ és P. LEHMANN a *Walahfrids* iratokról közölnek újabb adatokat. A. HIRSCHMANN a heidecki templomi könyvtár elkallódott és újból megkerült katalógusát mutatja be, melyben többek között *Temesvári Pelbárt Pomeriuma* is megvult. Ismertető valószínűnek tartja, hogy a könyvtárt a harmincéves háborúban a svédek pusztították el. W. GÖBER *Melanchton* könyvtáráról, illetve az abból megtalált könyvekről számol be. HARNACK professzor arra a kérdésre ad feleletet, milyen korból ered a *Szentírás* biblia neve? Szerinte a II. vagy III. századból, s teljesen zsidó hagyomány. J. NOBEL a *Bibliotheca Indica* könyvészetét folytatja. G. KRÜGER a német- és külföldi egyetemi és állami könyvtárak nyomtatott olvasótermi katalógusait (az 1676. évi frankfurtival kezdve a sorozatot) időrendben ismerteti, s megállapítja, hogy a katalógusok készítésénél mindenkor az egyetemességre törekedtek. Az 1870-ben, 31 évi fennállás után megszűnt *Serapeum* című kiváló könyvészeti folyóirat újjászületését F. MILKAU tudatta az olvasóközönséggel. A *Koehlers*-cég egy lipcsei könyvkereskedő raktárában levő régi csonkapéldányokat megvásárolta, s a hiányzó számokat újranyomtatva, forgalomba hozta. A régi cikkek valósággal az újdonság ingerével hatottak. Az elsárgult lapokon a német könyvtári irodalom legkiválóbb neveit olvashattuk.

A Magyar Könyvforgalmi és Bibliografiai Központ négy éves működéséről PASTEINER IVÁN számol be. Fejtegetési négy küzdelmes év vergődéseit és a magyar tudományos világ élniakarását tükrözik vissza. A külföldi tudományos intézetekkel való csereforgalomról adatokat közöl, s egyuttal bejelenti, hogy az 1900—1925 évekre terjedő magyar tudományos bibliografia elkészítése folyamatban van. Művelődéstörténeti szempontból nagy érdeklődésre tarthat számot A. PREDEEK cikke *Cristian Gabriel Fischer* kiváló königsbergi fizika-professzornak a XVIII. század első felében az európai könyvtárakban végzett tanulmányútjáról. A tudós kutató körülbelül száz könyvtárat tekintett meg. Elsősorban természettudományi munkák érdekelték, de kiváló figyelmet fordított a többi tudományzakra is. Éles szemmel, pompás megfigyelő képességgel

vizsgálja a könyvtárakat s egyikről-másikról sajnálattal állapítja meg, hogy csak egerek és patkányok tanyája; s a legtöbb hozzáférhetetlen és rendetlen. Az egyetem tudós tanárai a szakmájukba vágó könyveket egyszerűen lefoglalják a maguk számára, s a többivel nem törődnek. A szerzetesi és egyházi könyvtárakban talált rendről, s értékes könyvtáraikról különös dicsérettel emlékezik meg. *Fischer* a magyarországi könyvtárakat is megtekintette, azonban *PREDEK* a naplónak reánk vonatkozó részét a königsbergi könyvtárban már nem találta meg. Ugyancsak művelődéstörténeti fontosságú *W. DEETJEN* cikke egy XVIII. századbéli sikertelen könyvtári vizsgáról. Egy *Brodkorb* nevű egyén *Ernö Ágost* weimari herceg könyvtárába szeretett volna bejutni, de a háromtagú vizsgálóbizottság előtt nagyon fogyatékos ismeretekről tett bizonyosságot. Irodalomtörténeti fontosságú a *Grimm testvéreknek* és az *ifjabb Ágost braunschweigi hercegnek* könyvtárosi szerepe. Az előbbiekről *L. ZOEPF*, *Ágost* hercegről *P. Zimmermann* közöl érdekes adatokat. *H. A. KRÜSS* cikke a brit könyvtárak szövetségének Edinburgban tartott ötvenéves jubileumáról számol be, amelyen az európai könyvtárak képviselőinek egyhangu határozatával megalakították a nemzetközi könyvtári és bibliografiai egyesületet. Az egyezményt 14 állam képviselői írták alá. Az egyesület ötvenként tartja kongresszusait. Az *É. Am. Egyesült Államok* legrégebb könyvtárosképző iskolájáról, a *New-York State Library-School* működéséről egyévi tapasztalat alapján *S. FRAUENDORFER* számol be. A tanfolyam kétéves; tanítási idő heti 12 óra; a tanítás gyakorlati; kiterjed a legaprólékosabb könyvtári munkákra, s a résztvevőknek szinte gépies pontossággal, megszabott időre keil elvégezniök minden műveletet. A tanítási időből három óra katalogizálás, 2 szakozás, 3 válogatás, 2 «reference work» (felvilágosítás, útbaigazítás), 1 bibliografia s 1 amerikai könyvtártörténet. Az elméleti tanítás nem európai értelemben vett előadás, vagy felolvasás, hanem megbeszélésszerű, s a hallgatók az előadással kapcsolatban levő kérdésekre felvilágosítást kérhetnek tanáraiktól. Ugyancsak értékes és érdekes *A. JÜRGENS* tanulmánya az amerikai könyvtárak kulturális jelentőségéről, a tömegnevelés terén kifejtett óriási tevékenységéről, európai mértékkel fel sem mérhető forgalmáról, a könyvolvasás és kölcsönzés megkönnyítségét elősegítő liberális intézkedésekről, a könyvtáros és könyvtár amerikai értelemben vett fogalmáról — szerintük a könyvtáros nemcsak a könyv őrzője és kezelője «keeper of book», hanem a könyvekben megrögzített szellemi kincsek sáfára és közvetítője; s a könyvtár nemcsak raktár, hanem «central of intellectual life», a szellemi élet központja, melyből a könyvtárosok közreműködésével bárki meríthet —, a könyvtárak és állam kapcsolatáról, magánosoknak a könyvtárakkal szemben tanúsított áldozatkészségéről mond el sok érdekes és megszívlelni való dolgot. Az amerikai a könyvtárat megbecsüli, mert benne nemcsak ismereteinek liányait pótló szövet lát, hanem az egyéni érvényesülésnek eszközét is. Ezért Amerikában a könyvtárakat mindenütt a város legelőkelőbb helyén építették fel, s díszesen képezték ki. A könyvtárak azonban nemcsak kulturális, hanem nemzeti és politikai missziót is teljesítenek, s főleg a bevándorolt idegenek elamerikaiását (beolvasztását) tekintik feladatuknak. *Jürgens* a fejlődés okait vizsgálva úgy látja, hogy az az elemi és alsóbb oktatás rend-

szertelenségében és fogyatékoságában keresendő. Amerika 10 éven aluli népességéből (1920-ban 60% volt analfabéta, (1910-ben még 77,9%) s ebből bennszülött amerikaiakra 20%, míg az idegenekre 13,10%, a négekre pedig majdnem 23,0% esik. Az amerikai könyvtárak jövő fejlődése szinte elképzelhetetlen arányú lehet, mivel a nagy vagyoni és áldozatkészség a filmtől kezdve a rádióig minden eszközt beállít az emberi művelődés eme nagy közvetítőjének szolgálatába.

A Z. kisebb cikkei közül kiemelendő még H. NEUBERT tanulmánya a könyvtári állványok befogadó képességének kiszámításáról; S. KÖGEL-é a könyvtári fotografiai eljárásokról; W. ALTMANN-é a zeneművek naplózásáról és szakozásáról; G. LEYH tanulmánya a népkönyvtárak autonómiájáról; K. LÖFFLER cikke a belga könyvtárakról. H. KRÜSS a könyvtárak és népszövetség viszonyáról, W. DRACHMANN a real-, vagy helyrajzi katalógusról; H. GRUNDMANN *Alexander (Sándor) minoritának* egy Apokalypsis-kommentárjáról értekezik. A többi cikket, könyvismertetést figyelmen kívül hagyva, elméleti és gyakorlati könyvtárosi szempontból legnagyobb érdeklődésre tarthat számot a német könyvtárosok göttingai vándorgyűlésén előadott tanulmányok sorozata. G. LEIDINGER müncheni könyvtáros nyomós érvekkel bizonyította be, hogy a könyvtártan ma már önálló tudomány, s ha a gyakorlati életpályákon megkövetelik a legkörülmektöbb elméleti és gyakorlati kiképzést, annál inkább meg kell követelni a könyvtári szolgálatban. A könyvtár tudományköre szigorúan körülhatárolható; elméleti része kiterjed a könyv- és könyvnyomtatás történetére, irodalmára, rendszerzetére, gyakorlati része pedig — *melyből csupán a katalógizálás tudományos munka* — magában foglalja az összes könyvtártechnikai eljárásokat, a könyv raktári elhelyezését, illetve forgalmát. A könyvtári szolgálat racionalizálása, tudományos szakrendszerek egységesítése, normál szakrendszer bevezetése már évek óta foglalkoztatja a német könyvtárosokat. A 24. gyűlés legértékesebb vitája kétségkívül e témák körül folyt le HANAUER, SCHNEIDER és PRINZHORN előadása kapcsán. A tizes- és normál-szakrendszer védői és ellenzői a vita folyamán igen sok értékes elméleti és a gyakorlati életben megvalósítható gondolatot vetettek fel, s WALTHER és PREDEEK javaslatára egyhangulag elhatározták a *Dewey-rendszer* 1927. évi brüsszeli katalógusának német nyelvre való fordítását, *nem annyira a szakrendszer, mint inkább a «Schlagwort» katalógus számára pompásan felhasználható 40.000 vezérszóból álló index kedvéért*. Azóta, mint tudjuk, a német fordítás meg is jelent a könyvpiacra.

A gyűlés a göttingai egyetemi könyvtár XVIII. századbéli híres könyvtárosa emlékének szentelt néhány percet, midőn HESSEL göttingai könyvtáros *Gottlob Heyne* életét és működését ismertette, aki a modern könyvtártan úttörői között a legkiválóbb helyet foglalta el. A modern könyvtárépítésről G. LEYH tartott előadást. Szerinte az a legtokéletesebb megoldás, mely a raktárrendszerből indulva ki, mint egy nagy kereskedelmi iroda, a szakok szerint emeltek elhelyezett olvasó- és kutató helyiségekkel áll a közönség rendelkezésére. Véleménye szerint a zürichi *Zentralbibliothek* ilyen ideális könyvtár. M. SCHNACKE a New-York Public Library könyvtárosa egy évi németországi tapasztalata alapján annak a véleményének adott kifejezést, hogy a német könyvtárak

semmivel sem állanak hátrább az amerikaiaknál, s a korlátozott anyagi erőkhöz mellett is hihetetlen nagy munkát végeznek tisztviselői. R. FICK a tudományos tisztviselők alapos bibliografiai kiképzését sürgette; G. PFANMÜLLER pedig azt fejtegette, hogy a felnőttek szellemi továbbképzése a tudományos könyvtárak feladata s ezt főleg azáltal érik el, ha elsősorban a tudományos könyvtárt alaposan ismertető vezetőkönyvecskét adnak a tanulmánygóv olvasó kezébe; egyszerű, s a gyakorlati élettel számoló katalógust készítenek a könyvtár állományáról, és sorozatos előadásokat tartanak időszakonként egy-egy közérdeklődésre számot tartó témakörből. A. JESINGER egy XVIII. századbeli könyvtári vizsgálóról számol be. F. STUHLMANN a német könyvtárak háborús gyűjteményeit ismertette; W. SCHULTZE pedig a tudományos könyvtárak és a modern szépirodalom címen tartott magas színvonalú előadást. Végül W. POEWE a porosz állami könyvtárak tisztviselőinek és egyéb alkalmazottainak fizetésrendezéséről és anyagi helyzetéről tartott alapos tanulmányt és kimutatta, hogy a hasonló tudományos képesítéssel bíró állami alkalmazottakkal szemben a porosz állami könyvtárosok meglehetősen hátrányban vannak. Indítványára a gyűlés elfogadta azt a határozati javaslatot, melyben a méltányos fizetésrendezést és jogviszonyaik szabályozását kéri az államtól.

DR. KEMÉNY GYÖRGY.

Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire. 1929. május—októberi számok. Ez 1834-ben alapított s kitűnően vezetett szakfolyóirat szerkesztője VANDÉREM Fernand *Krónika* rovatában állandóan napirenden tartja valamely francia könyv «igazi első kiadásának» kérdését, gazdag tapasztalása és széles körre kiterjedő ismeretei alapján oktatja a francia bibliofileket. Ha számba vesszük a rendkívül nagyarányú francia könyvtermelést, el kell ismernünk, hogy francia bibliografusnak és értelmes bibliofilnek lenni nem a legkisebb feladat. Mellözve a kizárólag francia bibliofileket érdeklő cikkeket, néhány általánosabb érdekű cikkről kell megemlékeznünk. Így: a legrégebb francia könyvrekklám 1625-ből való. Igazán eredeti gondolata volt Pierre LE COMTE-nak, aki egy vallásos munkát nem saját, hanem egy szabadszájú frónak neve alatt adott ki. A kiadó az előszóban azután meg is magyarázza, hogy miért élt e furfanggal. Nagyon érdekes HESSE Raymondnak a francia bibliofil társulatokról frott s az októberi füzetben befejezett cikksorozata, amelyben az egyes társaságok történetét, kiadványait ismerteti. Kivonatolás helyett szerzőnek összefoglalását közöljük. «Az eddigiekben egy nagy képbe foglaltuk össze a háborúelőtti bibliofil-társulatok működését. A könyvillusztráció legkülönfélébb módszereit vették igénybe. PAILLET első munkája kitűnő talaj volt, melyből számos könyv fakadt. A bibliofilek több csoportban egyesültek: a műbarátok és az illusztrált könyvek kedvelői az Amis des Livres, Les Cent Bibliophiles, és a Le Livre Contemporain»-t alakították meg. Történészek és könyvbarátok alakítják meg Livre d'Art, a Les Amis du Livre Moderne és a Les XX. című társaságokat, melyek eredeti kiadásokat kedvelnek. Ezek a társulatok módot nyújtanak a művészeknek oly munkák létrehozására, amelyre könyvkiadók a nagy költségek miatt nem vállalkozhatnak. E társulatok mindegyike az elnököknek, vagy a vezetőknél akarátát és egyéni esztétikai meggyőződését valósítják meg, legyen nevük akár PAILLET, Henri BÉRALDI, Eugène RODRIGUEZ, Henri VEVEY, Louis BARTHOU, Fernand

JOUSSELIN, Octave HOMBERG, akár André BERTAUD. Ellentétes nézetek érvényesülnek. Egy részük az eredeti metszet, a másik a sokszorosított metszet híve. A rézmetszetet ezek, a fan.etszetet amazok szeretik, a kőrajz kezdetben igen szerény szerepet játszik, míg utóbb előtérbe lép.» Amikor igen nagy tárgyismerettel és szeretettel ismertet meg a nagy és nevezetes háború előtti bibliofil egyesületekkel, nem mulasztja el, hogy röviden meg ne emlékezzék az újabb és a vidéki könyvbarát-egyesületekről. E cikk még nem fejeződött be, amikor a figyelő rovatban egy újabb bibliofil társulat megalakulásáról adott hírt. T. i. az Automobile-Club kebelén belül 100 tagból álló egyesület alakult, mely évenként egy luksuszkiadású könyvet fog megjelentetni. I. K.

Revue des Études Hongroises et Finno-Ougriennes. VI. évf. 1928. 4. szám. A BARANYAI Zoltán és ECKHARDT Sándor kitűnő szerkesztésében megjelenő francia tudományos folyóiratunk rendeltetéséhez hűen francia vonatkozású értekezéseken kívül oly tudományos dolgozatokat közöl, melyek magyar vonatkozásuk dacára érdeklík (az elvből közömbös és ellenünk befolyásolt) külföldi tudományos világot. Épen ez a helyes célkitűzés teszi nehézzé a pontos, idejére való megjelenést, de teszi egyúttal értékesebbé a szerkesztők munkáját. A legutóbbi számban SOLYMOSSY Sándor a magyar népmesékben található keleti hatásokról értekezik rendkívül alapos és széleskörű kutatásai alapján. Nyelvészeti téren mozog ZOLNAI Gyula (*Entrelacement de propositions dans le hongrois*), valamint ECKHARDT Sándor (*Le nom français des Hongrois: h. organique initial*) cikke, míg TÓTH Béla: *Edgard Quinet et la Hongrie* c. tanulmányában politikai viszonylatokat világít meg. Igen hasznos és értékes apróbb cikkek és hozzászólások után gondosan megírt kritikákat kapunk. Folyóiratunk szempontjából természetesen a könyvészeti vonatkozású közlemények érdekelnek különösen. Így kiemeljük a Commission nationale hongroise de Coopération intellectuelle által úgy az 1926., mint 1927. év hazai irodalmi terméséből kiválasztott 10—10 legjobbnak ítélt mű jegyzékét, örömmel üdvözöljük továbbá a magyar vonatkozású francia nyelvű művek gondos és kiterjedt bibliográfiáját, mely az előzőkkel együtt s az 1928. évivel, valamint tárgyi csoportosítású résszel kiegészítve, mint külön kiadvány, kitűnő szolgálatokat tehetne a magyarságnak. I. K.

Le Bibliographe moderne. 1928—1929. 139—141 szám. A levéltári és könyvtári ügynek szentelt eme folyóirat legutóbbi számában F. VAUX DE FOLETIER Jugoszlávia levéltárait ismerteti szerb adalékok alapján s különösen kiemeli az ott található francia vonatkozású anyagot, (I. NAPOLEON kora) amely Zárában van s amelyet a szerb kormány az olasztól követel. C. COUDERE: *Le Bréviaire de François d'Esteing* című ismertetése során a délfraancia egyházi szerkönyvek leírását adja. LETONNELIER G. a grenoblei püspöknek, ALLEMAN Lőrincnek 1499-ben kiadott levéltári szabályzatát közli. Paul BURGUBURU folytatja metrologiai bibliográfiáját. Rendkívül gazdag és igen körültekintő a levéltárak és a könyvtárak krónikája, nemkevésbé a bibliográfiáké. Irigylésre méltó az a nagy anyag, amely a munkatársaknak rendelkezésére áll. Miután rólunk sem feledkeznek meg, célszerű volna a szerkesztőséget ebben a munkájában a vonatkozó nyomtatványok megküldésével támogatni. I. K.

La Bibliofilia. 1929. 5—10 szám, május—október. Roberto RIDOLFI: *La biblioteca del cardinale Niccolò Ridolfi* címen a jeles főpapról írt, de kéziratban maradt monográfiájából, a könyvtárra vonatkozó részt, újabb kutatásainak eredményeivel kibővítve s eredeti okmányok közlésével kiegészítve, e folyóirat májusi számában közölte. A folyó év júniusában Rómában tartott nemzetközi könyvtári és bibliográfiai kongresszust július—augusztusi kettős számában üdvözölve, a La Bibliofilia szerkesztősége egyúttal megragadta az alkalmat, hogy e folyóirat kiegészítéseképpen, *Biblioteca di Bibliografia Italiana* címen 1923 óta megjelentetett kiadványáról írjon. Ezt a kiadványt Carlo FRATI szerkeszti s eddig nyolc kötete jelent meg. Ezeknek jegyzékéhez csatolja — bizonyára jogos kiadói büszkeséggel — az egyes kötetekről megjelent recenziókat. Ugyancsak a római kongresszusnak két 4-rét (vnyi teret szentel az augusztus—szeptemberi számában. Ebből tudjuk meg, hogy a különféle szakosztályokban összesen 205 előadást tartottak. Természetesen mindről nem számol be, csak az általános érdekekről, amelyek bizonyos nemzetközi vonatkozásokat óhajtanak rendezni, egyöntetűséget megállapítani és szabályokat létrehozni. A nemzetközi kérdések közé, tisztán nemzeti könyvtárak — megőrző könyvtárak — létesítése is tartozik, amennyiben kimondották, hogy minden nemzetnek legyen egy — a nagy népeknek több — oly könyvtára, mely minden, az illető országban megjelent munkát őrizzen meg. (Remélem s valószínűnek is tartom, hogy volt olyan felszólamló, ki rámutatott arra, hogy csak az a könyvtár tud «megőrző» lenni, amelynek olvasótermében csak másodpéldányok [természetesen a megjelenéssel egyidőben vásárolt másodpéldányok] vannak, mert agyonforgatott, szétolvasott köteteknek megőrzése nem jelenti a kultúrvagyon növelését.) — Gino BORGHEZIO *Pio XI e la Biblioteca Vaticana* címen PIUS pápának e könyvtárra vonatkozó intézkedéseit ismerteti. Több tisztán olasz érdeklő cikken kívül rendkívül gazdag bibliográfia, könyvismertetés, s a könyvtárak életére vonatkozó híradás található a füzetek mindegyikében.

I. K.

Magyar Grafika. 1929. X. évf. 1—8. szám. «Szerényen, csendben lépünk át a tizedik év küszöbét...» Így kezdi ROSNER Károly rövidre fogott beszámolóját, melyben a lap megindításának idejére tekint vissza. S ha jogos megelégedéssel lapoz is az eddig megjelent évfolyamokban, ép olyan jogosan említi — nem panaszolja — hogy sokan hiányzanak még azokból, kiknek a grafikai ipar fejlesztése érdekében a folyóiratot támogatniok, pártolniok, terjeszteniök kellene. Az idén kettős számokban jelent meg a Magyar Grafika. Az 1—2. számban is, mint már régebben, a továbbképzés ügyét lelkesen támogatják. HEVESY Iván *Bortnyik Sándor pikturájáról és grafikájáról* számos illusztrációval élénkített elismerő ismertetést ír. A 2—3. számot *A signet*-nek szenteltek, melynek tipográfiájáról KNER Imrének, *A modern signetről* pedig ROSNER Károlynak van érdekes mondanivalója. GEYER Raoul a párisi Ecole Estienne-t, a grafikusképzőiskola szervezetét és tanszakait ismerteti. Az 5—6. szám számos, főleg gyakorlati tipografust érdeklő szakcikket, míg a 7—8. számot a berlini Reklame Schau kapcsán a reklámnak szentelték. Egy szedésreklám-pályázat bírálata kapcsán számos jutalmazott és nem jutalmazott pályamunka hasonmását közli oktató magyarázat kíséretében. A 9—10-es szám melegen emlékezik meg

TANAY Józsefről, ki 1891-ben megindította a Grafikai Szemlét s ezzel a nyomdászok szakképzésének s ez iparág fejlesztésének tevékeny harcosává lett. A szedőnek a gépmesterhez való viszonyáról, a Linotype-zavarokról s hasonló technikai kérdésekről érdekes cikkek szólnak. Külön cikket szentel *Az egységes magyar helyesírás szótára és szabályai*-nak. Ezt a BALASSA József készítette munkát a Budapesti Korrektorok és Revizorok Köre adta ki s minden nyomdára és sajtótermékre kötelezővé kívánják tenni. A korrektori rovat a helyes fonétikus írás mellett tör lándzsát s példákkal illusztrálja mi jó, mi nem az s mégis GEYER Raoul cikkét *A publicitè pszichológiájának* szedték. Ez a BIRÓ Miklós gondos szerkesztésében megjelenő szaklap mindegyik száma sok tanulságos cikket tartalmaz s mellékletei is — ritka kivétellel — igen jók. Ha a klisék különféle-sége kétféle papiros használatát igazolja is, a cím kétszeres ismétlése nem okvet-len szükséges. A takarékoság kívánja ugyan, de minden kiadványt elcsúfít a füzeteknek nem ivenként, hanem egyszerre, drótkapoccsal való füzése. Ez az olcsóbb eljárás azt eredményezi, hogy az előző év címlapja és tartalomjegyzéke az új évfolyam első füzetéhez úgy oda van szögezve és ragasztva, hogy annak kibontása ugyancsak alapos nyomokat hagy rajta, ami egy szép kiadvány gondosan megtervezett címlapjának épen nem válik előnyére. Helyes dolog, hogy a legfontosabbaknak ítélt cikkek, hírek kivonata a német nyelvű mellék-lapban, az *Ungarische Graphik*-ban, a külföldet tájékoztatja a lap tartalmáról.

I. K.

Grafikai Szemle. 1928—1929. XXV. évf. 4—7. száma. Szerkesztik WANKÓ Vilmos és NOVÁK László, az előbbi egyúttal a lap kiadója is. A szerkesztők főfeladatuknak a szakmabeli kiképzést, a tanítást tekintik s e szellem jellemzi a Grafikai Szemlét. Ugyanez a cél vezeti, amikor a szakszerű tanítás mellett tör lándzsát. WANKÓ a kötelező szakoktatás s ezzel együtt a szakkulturális osztálynak a Segélyző Egyesület kebelén belül való felállításának s az új intéz-ménynek, mint a «kötelező szakkulturális adózás»-nak hive. Terjedelmes elaborá-tumában a gondolat megvalósítására részletes tervet is dolgoz ki. A terv az anyagi erők híján egyelőre még nem valósítható meg. A Segélyző Egylet öt év óta rendez továbbképző tanfolyamokat. Ezeket három éven át a nyomda-tulajdonosok támogatták, de azután érdeklődésüket a sokszorosítóipari tanonc-iskola kötötte le, úgy hogy a továbbképző tanfolyamokat a Segélyző Egyesület saját erejéből tartja fenn. A legutóbbi tanfolyam eredményéről részletes beszá-molót kapunk az egyes előadók tollából. A cikkeket (*Az új irányról. Hiba-javítás. Az ólomvésésről. A távgépszedés problémájának megoldása. Szélfegyverek az anyagszerű tipográfiához* stb., stb.) képek, minták, pályaművek kliséi magya-rázzák és teszik élénkebbé. A német nyelvű függelék, *Ungarische Graphische Rundschau*, jó szolgálatot tesz a külföldi érdeklődőknek.

I. K.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Változások az Orsz. Széchényi Könyvtár adminisztrációjában. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr Ónagyméltósága f. évi máj. hó 16-án kelt elhatározásával az Orsz. Magy. Gyűjteményegyetem tanácsának felterjesztésére hozzájárult, hogy az Országos Széchényi Könyvtár három, adminisztratív tekintetben önálló osztályra tagoltassék, mégpedig a M. Nemz. Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtára, a M. Nemz. Múzeum Levéltári osztályára és a M. Nemz. Múzeum Hirlaposztályára s az ekként keletkezett új osztályok közül a Levéltári osztály vezetésével dr. JAKUBOVICH Emil m. n. múz. főkönyvtárnokot, a Hirlaposztály vezetésével dr. RÉDEY Tivadar m. n. múz. könyvtárnokot, az Orsz. Széchényi Könyvtár vezetésével dr. HÓMAN Bálintot, a M. Nemz. Múzeum főigazgatóját, állandó helyettesítésével pedig dr. ZSINKA Ferenc m. n. múz. könyvtárnokot méltóztatott megbízni.

A Magy. Nemzeti Múzeum Zenetörténeti osztálya. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr Ónagyméltósága f. évi május hó 16-án kelt elhatározásával az Orsz. Magy. Gyűjteményegyetem tanácsának felterjesztésére hozzájárult, hogy a M. Nemz. Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárának, Néprajzi tárának és Történeti osztályának anyagából önálló Zenetörténeti osztály létesíttessék és ennek vezetésével dr. ISOZ Kálmán m. n. múz. főkönyvtárnokot méltóztatott megbízni.

Cím- illetőleg cím- és jellegadományozás. A Kormányzó Úr Ófőméltósága f. évi júl. hó 29-én kelt magas elhatározásával a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr Ónagyméltóságának előterjesztésére HAVRÁN Dániel m. n. múz. osztályigazgatónak a könyvtárigazgatói címet, dr. RÉDEY Tivadar m. n. múz. könyvtárnoknak pedig a főkönyvtárnoki címet és jelleget méltóztatott adományozni.

Todoreszku Gyula halálának tizedik évfordulója. F. évi nov. hó 28-án telt el tíz esztendeje, hogy TODORESZKU Gyula, a M. N. Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárának tiszt. igazgatója, közgyűjteményünk egyik legnagyobb alapítója elhunyt. Ezen a napon az Orsz. Széchényi Könyvtár jelenlegi és volt tisztviselői igen nagy számban vonultak ki testületileg az elköltözött mecénás sír-emlékéhez. A hálás tisztelők körében megjelent életének társa és áldozatkész munkájának méltó folytatója, az elhunytnek özvegye is. Intézetünk nevében annak főigazgatója, dr. HÓMAN Bálint helyezte el kegyeletes szavak kíséretében TODORESZKU Gyula hamvai fölé a Magyar Nemzeti Múzeum koszorúját.

A Biblia Pauperum eddig nem ismert — egyetlen lap híján teljes — példányára bukkant ZÁKONYI Mihály könyvtárnok az esztergomi könyvtár rendezése közben. Az ő szivességéből volt alkalmam láthatni az érdekes leletet, melyről az alábbiakban adhatok előzetes értesítést könyvbarátainknak.

Az igénytelen külsejű, XVIII. századbeli félbörkötés 43 lapot tartalmaz (32×24 cm.); ezek közül a két első és az utolsó üres, az utolsóelőttire egy, a Biblia anyagával azonos papírból kivágott, olasz kéziratú vers és feljegyzés, a 3—41. levelekre pedig a Biblia Pauperum 39, a ducok nagyságában körülvágott lapja van gondosan felragasztva. Ez az alsó sarkokon kissé megrongált lapok konzerválása szempontjából mindenesetre előnyös és annyiban nem kisebbíti a régi ducnyomatok értékét, amennyiben ezek tudvalevőleg csak egyoldalú nyomásúak, tehát a felragasztás által misem veszett el belőlük.

Egyébként a lapok fenntartási állapota rendkívül jónak mondható. A fametszetek élesek és tiszták, teljesen érvényre juttatják a rajzoló naiv, de művészi érzésű és dekoratív kompozícióját. A barna festékekkel nyomott körvonalak — eredeti rendeltetésükhöz híven — kézzel színezve vannak, és pedig főleg diszkrét zöld és rózsaszínű színekkel, melyekhez itt-ott egy kis vörös, kék, sárga, barna és az utolsó lapokon fekete is járul.

A lapok eredetileg a középső kép felett A—V és . A . . V . szignaturákkal voltak ellátva, melyeket később tentával írott római számokkal (I—XXXIX) takartak el. Ezekből a szignaturákból, melyek egyébként nyomtatott könyveknél legelőször a *Biblia Pauperum*-ban találhatók, HEINECKEN és BARTSCH azt következtetik, hogy a *Biblia* ezen kiadása későbbi az Albertina csonka példányánál, mely egyébként teljesen azonos az esztergomiival, de szignaturái nincsenek.

A *Biblia Pauperum* a tulajdonképeni könyvnyomatást megelőző ú. n. ducnyomásnak (Blockbuch) legkorábbi és legritkább példái közé tartoznak. Amióta Jac. KONING 1823-ban Hollandiában megtalálta a nyomásukhoz használt eredeti faducokat, a könyvnyomatás felfedezését és a COSTER-kérdést illető vitában nagy szerepük volt. Kultúrtörténelmi jelentőségük mellett művészi értékük is nagyon keresett ritkasággá teszik őket. Az egyes kiadások eltéréseit leírta HEINECKEN *Idée générale d'une collection d'estampes*, Leipzig 1771 című művében. (L. FALKENSTEIN, *Gesch. der Buchdruckerkunst* 27. és köv. l.) E szerint az esztergomi példány a *Biblia Pauperum* második, 40 lapból álló kiadásából származik. Az első, ugyancsak 40 lapra terjedő (szignatura nélküli) kiadásnak egyetlen lapja 1908-ban Lord AMHERST árverésén 820 márkáért kelt el, míg a J. BAER & Co. frankfurti cég 1910 májusi katalógusában a *Biblia Pauperum* egy szép, de csonka (30 lap 40 helyett) példányát 30.000 márkáért kínálta.

Megjegyezzük még, hogy az esztergomi példány kötésének felső tábláján belül egy idegen (minden valószínűség szerint olasz) rézmetszetű címer van ragasztva, ami talán a könyv provenienciájának felkutatásánál útmutatásul szolgálhat.

Hazai könyvkincsünk a *Biblia Pauperum* ezen példányának fellelése útján nagyértékű ritkasággal gyarapodott, melynek alapos feldolgozása és ismertetése hálás feladat elé állítja könyvtudósainkat. Reméljük, hogy a szerencsés esztergomi könyvtárnok nagy szakértelemmel végzett búvárkodása más kincseket is fog napvilágra hozni a még korántsem eléggé ismert primási könyvtár rejtekeiből.

VEGH GYULA.

Ájándék az Orsz. Széchényi Könyvtárnak. Dr. GOPCSA László az év folyamán a gyorsírástörténetére vonatkozólag értékes gyűjteményt ajándé-

kozott a Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárának. A gyűjtemény állaga 166 drb nyomtatvány a következő csoportosításban: 1. Hazai gyorsírási irodalom 1870-től 8 drb. 2. Tankönyvek, emlékkönyvek, évkönyvek, naptárak, gyűjteményes kiadványok, kongresszusi iratok, külföldi gyorsírási kézikönyvek, hazai folyóiratok 111 drb. 3. Nagyrészben tiszteletpéldányok. Saját dolgozatai 47 drb. Összesen: 166 drb.

A gazdag adomány jelentékeny mértékben járult a könyvtár hasonló jellegű gyűjteményének kiegészítéséhez.

Helyreigazítás. Dr. IVÁNYI Béla a Magyar Könyvszemle 1929. évi jan.—jún.-i számában *Adattár* cím és *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon* alcím alatt közzétett cikkében megemlékezik a 350 éves jubileumunk alkalmával megjelent *Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Története* című kiadványunkról és ezzel kapcsolatban a 36. o. 3. sz. jegyzetében azt állítja, hogy «Vaskos és tendenciózus tévedés az, ami e munka Ajánlás-ába becsúsztott, hogy t. i. én a nyomda nagyszombati történetét «Czakó közreműködésével» írtam volna meg».

1927-ben, mikor jubileumunkra készültünk, LUKINICH professzor úr közölte velünk, hogy dr. IVÁNYI Béla értékes könyvtörténeti anyagot gyűjtött össze, mely jubileumi kiadványunkban felhasználható volna. Sikerült IVÁNYITól megszereznünk a nyomdánk nagyszombati korszakára vonatkozó anyagot és előre megállapodtunk vele, hogy anyagát CZAKÓ Elemér művelődéstörténeti és a tárgyi emlékek ismertetésével egészíti ki és ekként tesszük közzé. A címlapon ezt a közös munkát IVÁNYI a következőképpen szövegezte meg: «Eredeti levéltári kutatások alapján összegyűjtötte és írta IVÁNYI Béla és GÁRDONYI Albert, a tárgyi emlékek ismertetésével kiegészítve szerkesztette CZAKÓ Elemér». A kéziratokból megállapítható, hogy a nagyszombati korszak szövegrészből 1388 sort írt IVÁNYI, 1287 sort CZAKÓ, a jegyzetből pedig 659 sor való IVÁNYITól és 344 sor CZAKÓTól.

Az Ajánlás eredeti kéziratában mindazonáltal — tisztán szerénységből — CZAKÓ neve eredetileg nem szerepelt IVÁNYI mellett. Maga IVÁNYI azonban a kefelevonatba sajátkezűleg az alábbi facsimilében adott szöveget szúrta be spontán elhatározásából:

se Kort Czako' közreműködésével ő' írta meg

Ezek után a Magyar Könyvszemle olvasóira bizzuk annak megállapítását, lehet-e szó becsúsztott «vaskos és tendenciózus tévedésről» és ha mégis igen, azt ki követte el?

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA.

Hibaigazítás. A Magyar Könyvszemle 1929. évi 1—2. füzetében a Vegyes közlemények első cikke alatt, a Bulletin megfelelő helyén, valamint a füzet borítékán a magyar-, illetőleg francianyelvű tartalomjegyzékben a szerző neve tévesen ifj. DOMANOVSKY Sándornak van feltüntetve. A név helyesen: DOMANOVSKY Ákos.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1929 máj. 1-től 1929 okt 31-ig.

Budapesten.

- ***Ágotba Árpádné, Pschirer Mila.* IV., Duna-u. 5.
***Bányász Jenő.* VI., Szondy-u. 93.
***Bartalits Imréné.* III., Remetehegy 1908 hrsz.
***Bauer Ármín, «Danubius ny.»* VIII., Salétrom-u. 10.
Berger Jenő és Kellner Márkus, (Grund V. utódai.) VI., Eötvös-u. 39.
Besskő Károly. IX., Rákos-u. 1.
***Breitner Károly.* V., Ügynök-u. 11.
***Csáka Péter.* IX., Rádai-u. 60.
Csuvara Lajos. IV., Veres Pálné-u. 1.
Czrenner András, Nyul Gábor és Pap Ferenc. VIII., Mária-u. 6.
***Özv. Deusch Józsefné.* VII., Aréna-út 19.
***Erdélyi Liga ny.* VII., Jósika-u. 7.
***Faragó Sámuel.* V., Bálvány-u. 12
***Forgács János.* VIII., József-u. 1.
***Földes Zoltán.* VIII., Rákóczi-tér 11.
***Fränzl János.* VI., Próféta-u. 9.
***Galitzenstein Arabella Betti.* VII., Nagydiófa-u. 6.
***Galitzenstein. H. R. T.* VII., Kertész-utca 25.
***Goldfaßen Márkné és Gonda Méric.* VII., Nyár-u. 16.
Goldstücker Gyula. VI., Paulay Ede-utca 50.
***Özv. Gottler Bernátné.* IV., Prohászka Ottokár-u. 8.
***Grega Nándor és Weinberger Márton.* IV., Régi posta-u. 5.
Gyarmati Ferenc. (Danubius ny.) VIII., Salétrom-u. 10.
***Hamburger Mór és Kis Gyula.* V., Vadász-u. 32.
***Hefty Richárd.* II., Székely-u. 2—4.
***Heinrich József.* IV., Veres Pálné-u. 1.
***Hirschler Jenő és Goldstücker Gyula.* VII., Király-u. 73.
***Holló Lajos. «Pestmegyei kny.»* IX., Ráday-u. 11—13.
***Horovitz Vilmos.* V., Nagykorona-u. 18.
***Jedlovsky István.* IX., Ráday-u. 31.
Dr. Kellner László és Kis Gyula. V., Vadász-u. 32.
***Kellner Márkus.* VI., Eötvös-u. 39.
***Klaber Hugó és Walter György.* VII., Wesselényi-u. 53.
Kohn Dávid. VIII., Tisza Kálmán-tér 5.
***«Korda» Ipari és Kereskedelmi r. t.* VIII., Kisstáció-u. 9.
***Krausz Károly. «Film» ny.* VIII., Víg-utca 31.
***Kronstein Artur.* VIII., Mátyás-tér 17.
***Kultura ny.* VI., Teréz-körút 5.
***Laufer Ödön.* VI., Próféta-u. 9.
***Löbl Mór.* VI., Nagymező-u. 26.
Löbl Dávid és Fia. VI., Nagymező-u. 26.
***Magyar József és Kämpfner Andor.* VIII., József-u. 6.
Magyar József, Kämpfner Andor és Gyurcsik János. VIII., József-u. 6.
**M. kir. belügyminisztériumi kísérleti nyomda. I., Budaörsi-út, Horthy-kollégium.
***«Meteor» nyomdai műintézet r.-t. V.,* Sziget-u. 2.
***Naftali Áron.* VI., Király-utca 32.
***Nagy Vince és Nagy József.* VII., Dob-utca 106.
Nagy Vince és Grosz Jakab. VII., Wesselényi-u. 75.
***Raschofszki Árpád «Phöbus»-ny.* VI., Eötvös-u. 31.
Raschofszki Árpád és Cserbát Miksa «Phöbus» ny. VI., Eötvös-u. 31.

- **Schneider Viktor.** Magyar Grafikai Műhely. VII., Rottenbiller-u. 17. és fiókja. II., Batthyány-u. 61.
- **Schnitt Sámuel.** VIII., Madách-u. 32.
- **Schönberger Emánuel.** VIII., Karpfenstein-u. 10.
- **Somogyi Lipót Pálné és Cserbát Miksa.** VI., Gróf Zichy Jenő-u. 37.
- Steiner Heinci Henrik.** VII., Király-utca 3.
- **Steiner Károlyné.** Guttenberg-ny. VIII., Vig-u. 15.
- Stern Sándor.** VI., Horn Ede-u. 8.
- **Steuermann Chaim Mózesné.** VII., Thőkőly-út 3.
- Sűsz István.** IV., Fővám-tér 4.
- **Szabó Jenő és Geiszt Mártonné.** VII., Sip-u. 7.
- **Szepez Árpád és Leiner Tivadar.** V., Alkotmány-utca 15.
- Szepez Árpád és Szepez Jenő.** V., Alkotmány-utca 15.
- **Teichner Jakab.** VIII., Vay Ádám-u.
- **Vajda Géza és Fischer József.** I. Buda-foki-út 10/b.
- **Vértesi Aladár.** IV., Fővám-tér 4.
- **Wallenstein Manó.** IX., Lónyay-u. 64.
- **Özv. Weisz Adolfné.** Terézvárosi kuy. VI., Szondy-u. 38,
- Zsengeri Gusztáv.** VIII., Mátyás-tér 15.

Vidéken.

- Balassagyarmat.** Kátai Gyula.
- **Kondor Sándor.**
- Cegléd.** ****Sebők Béla.** Sebők István. Turi és Benedek kny.
- Edelény.** Blaszc Lipót.
- Heves.** ****Adler ny.**
- Hódmezővásárhely.** ****Kultura ny. r.-t.**
- Kecskemét.** ****Varga Gyula,** Merkantil-nyomda.
- Kiskőrös.** Petőfi nyomdávalallat r.-t.
- Kiskunfélegyháza.** ****Benedek Sándor és Kiszal Antal.**
- Petőfi kny.**
- Kiskunmajsa.** Schwarcz Arthur.
- Kispest.** ****Práger Jenő.** Hunyadi-u. 54.
- Mezőcsát.** Keller Béla.
- Mezőkövesd.** Balázs Ferenc.
- Pócs Imréné.** Nemzeti kny.
- Ózd.** Ózdi Nemzeti Sajtóvállalat r.-t.
- Pestújhely.** ****Gewürz Ferdinánd.**
- Putnok.** Özv. Gärtner Ignácné.
- Sánta Tapodi Árpád.**
- Rákospalota.** ****Horn Salamon és Albert.**
- Horthy Miklós-út 71.**
- Sajószentpéter.** Frank Jenő.
- Sasbalom.** Miselbach Ede, Sashalmi kny.
- Tata.** ****Nobel Adolf.**
- Ujpest.** ****Székely Jenő.** «Sokszorosító ipar». Király-u. 1.

A két ******-gal jelzett nyomdák megszűntek; az egy *****-gal jelzett nyomdák változásáról magánúton értesültünk.

BULLETIN

DE LA

REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE

ANNÉE 1929. II. Semestre.

Dr. Paul Lukcsics: Vom Kodex der Vatikanischen Ungarischen Chronik und dessen Text. (Ss. 141—146.)

Verfasser befasst sich in seinem Artikel mit der schon verloren geglaubten LUCIUS'schen Chronik und dem Kodex, der sie aufbewahrt hat (alte Zahl: Cod. Vat. Lat. 6526, neue: 6970). Er fixiert den Text, der mangelhaft ist, und stellt fest, dass es eine Kopie von der zur Zeit KARL ROBERTS zusammengestellten Chronik aus dem XV. Jahrhundert sei. Das Original, von welchem die Kopie stammt, wurde durch die *Chronicum Pictum Vindoboniense* erweitert und von der SAMBUCUS- und ACEPHALUS'schen Chronik ergänzt. Er weist auf die Notwendigkeit der Feststellung des Originaltextes der ungarischen Chronik mit philologischer Methode hin. Im Laufe seiner Untersuchungen stellt LUKCSICS fest, dass die *Chronicum Dubniciense* nur als eine Kopie des Manuscriptes vom *Chronicum Budense* zu betrachten sei.

Dr. Albert Gárdonyi: Die ältesten Buchhändler der Stadt Pest X—XII. (Ss. 147—164.)

Gustav HECKENAST übernahm das Buchhandlungsrecht von seinem Schwager Otto WIGAND, welcher in Pest fünf Jahre lang als Buchhändler und Herausgeber wirkte, im Jahre 1833 aber seine Tätigkeit nach Leipzig verlegte und hier ein weltberühmtes Unternehmen gründete. HECKENAST war anfangs als Buchhändler tätig, verband sich aber im Jahre 1841 mit dem Buchdrucker Ludwig LANDERER und widmete sich allmählich dem Verlegergeschäfte. Aus diesem Grunde verkaufte er im Jahre 1848 auch seine Buchhandlung an Karl EDELMANN und wirkte von da angefangen ausschliesslich als Herausgeber. Nach dem im Jahre 1854 erfolgten Tode Ludwig LANDERERS wurde er alleiniger Eigentümer des ganzen Unternehmens und verwaltete es mit viel Glück bis 1873. In diesem Jahre überging es an die dazu gegründete Aktiengesellschaft Franklin, HECKENAST aber zog sich nach Pressburg zurück, wo er im Jahre 1878 starb.

Eine der erfolgreichsten Gründungen auf dem Gebiete der Buchhandlung war die von Karl GEIBEL, welche im Jahre 1841 errichtet wurde. Karl GEIBEL war von Geburt aus ein Preusse, stammte nämlich aus Halle und erlernte

seine Profession in Leipzig; stand aber seit 1828 im Dienste der HARTLEBENSCHEN Buchhandlung in Pest, besass ein ansehnliches Vermögen und gute Verbindungen mit den ungarischen Bücherfreunden, als er sich um das Buchhandlungsrecht bewarb. Obgleich so die Pester Buchhändler, als auch der Stadtmagistrat sich gegen ihn aussprachen, erhielt er doch am 6. Dezember 1841 von der Statthalterei die Erlaubnis, eine neue Buchhandlung in Pest zu errichten. Die neue Buchhandlung wurde prunkvoll ausgestattet und man rühmte sie gleich, als die schönste der Pester Buchhandlungen. KARL GEIBEL war auch als Herausgeber tätig und seine Unternehmungen waren geschäftlich immer erfolgreich. Die Revolutionsjahre 1848 und 1849 wurden für den bisher glücklichen Geschäftsmann verhängnisvoll, indem die Regierung die Ausfuhr des Metallgeldes verbot, die deutschen Gläubiger aber Barzahlung forderten. Dadurch erlitt er namhafte Verluste, welche ihn dazu bewogen, die Buchhandlung an seinen Bruder Hermann zu verkaufen, worauf er das Land verliess und in Leipzig eine neue Unternehmung gründete. Sein Bruder befand sich jedoch unter bescheidenen Verhältnissen und veräusserte die Buchhandlung später an die noch heute bestehende Firma KARL GRILL.

Ein anderer Unternehmer grösseren Stiles war Gustav EMICH, von deutscher Abstammung, aber in Pest gebürtig, der ebenfalls im Jahre 1841 das Buchhandlungsrecht erhielt. Gustav EMICH war hauptsächlich als Herausgeber ungarischer Schriftsteller tätig und hatte bei seinen Unternehmungen viel Glück. Das Buchhandlungsrecht verkaufte er im Jahre 1857 an Ferdinand PFEIFFER, er selbst aber blieb bis zu seinem im Jahre 1869 erfolgten Tode als Herausgeber tätig.

Dr. Joris Vorstius: Ein neuer Erfolg der internationalen geistigen Zusammenarbeit. (Ss. 165—169.)

Welche Mittel müssen wir anwenden, um in der universellen wissenschaftlichen bibliographischen Tätigkeit eine rationelle Arbeitsweise entwickeln zu können? Nur *ein* Remedium gibt es, und gerade die Arbeitsteilung gewährt uns die Möglichkeit, dieselbe immer feiner auszubilden: die Schaffung und Ausgestaltung laufender periodischer Bibliographien, die dem Gelehrten die titelmässige Kenntnis neuer Forschungen übermitteln, in ihren höheren Formen demselben sogar durch Referat und Kritik die Bildung eines Urteils zu erleichtern oder zu ermöglichen. Aus solchen Gedankengängen erwuchs Marcel GODET, dem Direktor der Schweizerischen Landesbibliothek in Bern, vor Jahren das Projekt des *Index Bibliographicus*, einer internationalen Liste laufender bibliographischer Zeitschriften aus allen Wissenschaften, der dann unter der Ägide des Völkerbundes als dessen erste bibliographische Publikation 1925 ans Licht trat, 1002 Periodica mit laufenden bibliographischen Informationen verzeichnend.

Dem geistigen Vater des *Index Bibliographicus*, GODET, war es von vornherein klar, daß eine bibliographische Liste der «bibliographies courantes» selber auf dem Laufenden gehalten werden müsse, wenn mit ihr mehr als eine bloße Augenblickswirkung erzielt werden sollte. Und es liegt in der Natur

der Sache, daß sogenannte «Bibliographien in der 2. Potenz», also Bibliographien der Bibliographien, schneller veralten, als andere bibliographische Hilfsmittel, zumal wenn sie sich auf laufende Bibliographien erstrecken, wie es hier der Fall ist.

Nach eingehender Debatte beschloß die Internationale Bibliothekskonferenz beim Institut für geistige Zusammenarbeit auf ihrer Pariser Tagung vom 11—13. Februar 1929, in der außer Direktor GODET-Bern besonders Generaldirektor KRÜß-Berlin aufs wärmste für das Projekt eintrat, die Einsetzung eines aus den Herren GODET, KRÜß und dem Generaldirektor der Pariser Nationalbibliothek ROLAND-MARCEL bestehenden Ausschusses, der einen Plan ausarbeiten und zur weiteren Beschlußfassung vorlegen sollte. In ihrer Zusammenkunft vom 21. März 1929 beriet diese Subkommission des näheren über den *modus procedendi*. Es lagen zwei detaillierte Entwürfe hiezu vor: von GODET-Bern und dem Verfasser dieses Artikels, die im einzelnen durchberaten und unter Zugrundelegung des GODET'schen Plans zu einem maßgebenden Vorschlag zusammengearbeitet wurden.

Schon GODET selber hatte es für wünschenswert erklärt, daß eine der ganz großen Nationalbibliotheken die Herausgabe übernehme oder an ihr beteiligt würde, da er bei der Bearbeitung der ersten Auflage die Erfahrung hatte machen müssen, daß die dringend erwünschte Nachprüfung und Ergänzung der an die Zentrale gemeldeten Angaben in der Schweizerischen Landesbibliothek auf Schwierigkeiten stieß. Auf Vorschlag des Generaldirektors KRÜß wurde die Berliner Staatsbibliothek hiefür ausersehen, weil laut Ausweis der ersten Auflage des *Index Bibliographicus*¹ Deutschland unter allen Staaten der Erde die größte Zahl laufender bibliographischer Periodica besitzt, auch wurde der Verfasser dieses Artikels zum Mitherausgeber des Werkes neben GODET bestimmt. Von dieser Lösung der Personenfrage verspricht man sich im wesentlichen drei Vorteile: Ausnutzung der bei der Ausgabe von 1925, die GODET bearbeitet hatte, gesammelten Erfahrungen, Auswertung der reichen Bestände der Zeitschriftenabteilung der Berliner Bibliothek und schließlich Bereicherung und Befruchtung durch enge Kooperation mit der «Internationalen Bibliographie des Buch- und Bibliothekswesens», die sich dadurch ungezwungen ergeben wird, daß der Verfasser dieses Artikels zugleich Mitherausgeber dieser bibliographisch-bibliothekarisch-buchkundlichen Jahresbibliographie ist.

Dieser Plan wurde im Juli 1929 von der Kommission für geistige Zusammenarbeit in Paris und gleichzeitig mit den übrigen Beschlüssen derselben im September auf der Vollversammlung des Völkerbundes in Genf angenommen. Damit hat sich die weitverzweigte Organisation des Völkerbundes offiziell hinter das Unternehmen gestellt; das Völkerbundinstitut für geistige Zusammenarbeit in Paris wird die Herausgabe übernehmen und die Publikation ebenso, wie die deutsche Kommission für geistige Zusammenarbeit finanziell unterstützen.

¹ Unter den dort verzeichneten 1002 Zeitschriften entfallen auf Deutschland 224, auf Frankreich 150, auf Großbritannien 89 und auf die Vereinigten Staaten 63.

Nachdem so die Ausführung des Unternehmens gesichert erscheint, heißt es nun, frisch ans Werk zu gehen. Die Arbeitsmethode stellt einen dem Gegenstande, wie man hofft, angemessenen Kompromiß zwischen dem Prinzip der Zentralisation und dem der Dezentralisation dar, indem eine sichtende, ergänzende, ordnende, an letzter Stelle verantwortliche Zentrale in Berlin an der Durchführung des Planes entscheidend mitwirkt, die Ausarbeitung aber, wie in der ersten Auflage des Index, zunächst Sache der Nationalbibliotheken der einzelnen Länder ist, die damit je für ihr Land die Verantwortung namentlich für Auslassungen übernehmen. Daß die Mitwirkung an einer solchen bibliographischen Arbeit im Rahmen der einer Nationalbibliothek gestellten Aufgaben liegt, wird kein Einsichtiger bestreiten können. Es wäre ein enger, beschränkter Standpunkt, wenn die Zentralbibliotheken ihre Aufgabe damit für erschöpft hielten, daß sie die literarische Produktion ihres Landes sammelten und für die Benutzung auch der fernsten Geschlechter bereithielten. Nein, sie haben der lebenden Generation gegenüber auch noch andere Pflichten zu erfüllen, sie müssen, wo immer sich die Gelegenheit auch bieten mag, positiv auf Verbreitung von Kenntnis und Wissen hinarbeiten, durch Einrichtung von Auskunftstellen und Tauschbureaux, Erleichterung des Leihverkehrs und, wenn nötig, Übernahme zentraler bibliographischer Aufgaben sich als wahre bibliothekarische Zentrale ihres Landes ausweisen und schließlich an allen internationalen bibliothekarischen Aufgaben derart mitarbeiten, daß ihr Land würdig vertreten und die Sache gefördert werde. Möge es auch den zur Mitarbeit an dem neuen bibliographischen Unternehmen aufgerufenen Bibliotheken und sonstigen Körperschaften an dem Geist, echtem Idealismus und bereitwilliger Hingabe zur Sache nicht fehlen!

Dr. Julius Baros: Petöfi in der Belletristik. (Ss. 170—183.)

Diese Mitteilung ist eine Ergänzung der interessanten bibliographischen Zusammenstellung des Verfassers, welche im Jahre 1923 unserer Zeitschrift unter demselben Titel publiziert wurde. Er zählt 125 Werke von 91 Autoren auf, welche im ganzen oder teilweise von dem Petöfi-Kultus inspiriert wurden. Die Angaben teilen sich in folgende Gruppen: 1. belletristische Werke, die über PETÖFI handeln; 2. Parodien; 3. Repliken in Versen auf einige Gedichte PETÖFI's; 4. Nach PETÖFI angeregte Werke; 5. Titelreminiszenzen.

Dr. Aloys Ruppel: Das werdende Weltmuseum der Druckkunst. (Ss. 184—189.)

Das Programm des GUTENBERG-Museums in Mainz war seit der Gründung international. Sein Sammel- und Arbeitsgebiet beschränkt sich also nicht auf GUTENBERG allein, sondern auf alle Drucker der Welt; nicht auf einzelne Länder, sondern auf alle Länder der Erde; nicht auf eine bestimmte Zeit, sondern auf die gesamte Geschichte der Druckkunst von GUTENBERGS Zeit bis in unsere Tage; nicht auf eine bestimmte Druckart, sondern auf alle drucktechnischen Vervielfältigungsmöglichkeiten.

Dieses Programm aber schließt den Anspruch des GUTENBERG-Museums in sich, das Weltmuseum der Druckkunst zu sein oder es doch wenigstens zu werden.

Am 500. Geburtstag GUTENBERGS im Jahre 1900 in Mainz gegründet, wurde das GUTENBERG-Museum am Johannistag 1901 im kurfürstlichen Schlosse daselbst eröffnet. Ende September 1912 siedelte es in den Neubau der Stadtbibliothek in der Rheinallee über, wo es im 1. Stockwerk allzu eng untergebracht wurde. Das erste Vierteljahrhundert widmete das Museum dem stillen inneren Ausbau. Erst bei seinem 25jährigen Jubiläum im Jahre 1925 beginnen seine starken Expansionsbestrebungen. Damals wurden seine Räume im Bibliotheksgebäude durch Hinzunahme der großen Säle des Erdgeschosses, der Halle im Zwischengeschoß und des Raumes der anderweitig untergebrachten GUTENBERG-Bibliothek mehr als verdoppelt. Gleichzeitig konnte eine getreue Nachbildung einer vollständigen Druckwerkstatt aus der Zeit GUTENBERGS mit Gießerei, Setzerei und Druckerei betriebsfähig eingerichtet werden. Eine große internationale *Gutenberg-Festschrift* wurde von 78 der hervorragendsten Gelehrten und Praktikern der Buchdruckerkunst aus allen Ländern der Erde geschrieben. Dieser großen Festschrift folgen seit 1926 jährlich die internationalen *Gutenbergjahrbücher*, die von der GUTENBERG-Gesellschaft in Mainz herausgegeben werden.

Die Absicht des GUTENBERG-Museums, das Weltdruckmuseum zu werden, wird nicht nur von der Stadt Mainz, sondern auch von führenden Männern des Buchdruckgewerbes im In- und Ausland gebilligt. Die großen internationalen Ausstellungen der letzten Jahre haben die Unterstützung des GUTENBERG-Museums erbeten und erhalten. So wurden auf der Pressa in Köln 2 alte (z. T. rekonstruierte) Druckereien mit Schriftgiessereien aus den Jahren 1450 und 1722 in Betrieb geführt. Die rekonstruierte GUTENBERG-Werkstatt des GUTENBERG-Museums ist z. Z. auf der ibero-amerikanischen Ausstellung in Sevilla betriebsfähig ausgestellt.

Zurzeit läßt die Stadt Mainz das herrliche alte Patrizierhaus «zum Römischen Kaiser» im Schatten des altehrwürdigen Mainzer Domes für die Erweiterung des GUTENBERG-Museums herrichten und gedenkt auch später das schöne alte Haus «zum König von England» dem GUTENBERG-Museum zur Verfügung zu stellen. Bei der Neueinrichtung des Museums sollen seine Ausstellungen so aufgebaut werden, daß sie auch das schönheitssuchende Auge stärker befriedigen, als es bisher wegen des allzu gedrängten Raumes möglich sein konnte. Auch soll die Entwicklung der Buchdrucktechnik stärker gezeit werden, als bisher. Neben einer Druckwerkstatt aus der Zeit GUTENBERGS werden Druckereien aus dem 18., 19. und 20. Jahrhundert, eine Papiermühle des 15. Jahrhunderts usw. betriebsfähig eingerichtet. Mehrere ältere Druckmaschinen sind bereits geschenkt. Weitere Schenkungen stehen bevor. Neben der Stadt Mainz, der Heimatstadt der Druckkunst, und neben anderen berühmten Druckstädten sollen auch die einzelnen Länder der Erde eigene Räume erhalten, in denen ihre Druckgeschichte würdig und schön dargestellt wird.

Das Mainzer GUTENBERG-Museum befindet sich also in einer glücklichen Entwicklungstendenz. Es ist zu wünschen und zu hoffen, daß den Anstrengungen, die von der Stadt Mainz und der Museums-Direktion gemacht werden, auch die Resonanz bei den Jüngern GUTENBERGS, für die das Museum letzten

Endes geschaffen wird, nicht fehlen wird, und daß die Organisationen der Buchdrucker in den einzelnen Ländern der Erde, die z. T. das GUTENBERG-Museum schon in großzügiger Weise unterstützen, in ihre Satzungen einen Paragraphen aufnehmen, daß der Ausbau ihres gemeinsamen Museums in Mainz mit zu den Zwecken ihrer Vereinigungen gehört. Dann werden auch zweifellos die Kulturländer selbst und ihre Regierungen nicht zaudern, das Mainzer GUTENBERG-Museum zu unterstützen und in ihm die Druckgeschichte ihres Landes aufbauen.

Zur Unterstützung des GUTENBERG-Museums trat im Jahre 1901 die internationale wissenschaftliche GUTENBERG-Gesellschaft ins Leben, die inzwischen die wichtigsten Publikationen zur Geschichte der Buchdruckerkunst veröffentlichte, die überhaupt in dieser Zeit erschienen sind. Außer den *Gutenberg-Jahrbüchern*, die jährlich zum Johannistag erscheinen, erhalten die Mitglieder jährlich mehrere kleinere Drucke über Spezialfragen der Buchdruckgeschichte.

Wer aber sich als Jünger und Nachfolger des großen Meisters fühlt, der sollte auch das Museum, das GUTENBERGS Namen trägt, unterstützen, indem er abgelegte Druckgeräte und abzulegende Maschinen seines Gewerbes dem GUTENBERG-Museum zur Verfügung stellt; indem er alte und neue Erzeugnisse der Druckkunst einsendet und in jeder Form hilft, die Kosten des Ausbaues dieses Weltmuseums der Druckkunst aufzubringen.

DOCUMENTS INÉDITS.

Dr. Paul Lukcsics: Zur Geschichte der Kossuthischen Berichte über den ungarischen Landtag. (Ss. 190—192.)

Verfasser gibt einen bisher unbekanntem Brief, den KOSSUTH am 7. Oct. 1833 an den Grafen Franz ZICHY, königl. Kommissär richtete, da obgenannter auf königl. Befehl seinen Litographier-Apparat in Beschlag nehmen liess.

Dr. Béla Iványi: Livres, bibliothèques et typographies en Hongrie. (Pp. 193—208.)

Sous ce titre l'auteur publie une matière qu'il a recueillie pendant toute sa vie et qui se rapporte à l'histoire du livre hongrois. Dans la préface de cette publication, résultat des fouilles faites dans plus de soixante archives et bibliothèques, l'auteur éruet l'idée de l'édition d'un «*Monumenta ad historiam librorum, bibliothecarum et typographiarum Regni Hungariae spectantia*». On voit de cette publication que l'estime et le culte des livres chez les hongrois date de la même époque que l'État. Nombre de seigneurs et prélats hongrois avaient des bibliothèques plus remarquables que celles qui étaient possédées en même temps par des princes royaux ou impériaux. Au cours du XVIIIème siècle des bibliothèques publiques et privées ont été fondées en Hongrie, l'une plus belle et plus riche que l'autre, dont plusieurs existent encore aujourd'hui. Nous devons ajouter que la matière à publier n'est pas encore entière et que les fouilles faites dans ce sens dans les bibliothèques hongroises ne sont pas

encore finies. La matière immense y publiée prouve aussi que jadis il y avait en Hongrie une vie intellectuelle de haut niveau. Malgré que pendant des siècles les hongrois aient lutté, les armes à la main, pour la défense des civilisations occidentales, dans leurs loisirs ils ont lu pourtant, si pas autre chose, au moins la Bible. Ils ont divulgué la civilisation, non seulement parmi les membres de leur propre nation, mais ils avaient soin de faire connaître, à l'aide des livres imprimés dans leur propre langue, aussi aux nationalités vivant dans leur territoire, les bénéfices de la civilisation.

Paul Drescher: Unbekannte ungarische Drucke. (Zur Frage der ung. Bibliographie.) (Ss. 209—213.)

Die ung. Bibliographie wird nur bis 1711 mit der grössten Sorgfalt weitergeführt und ergänzt. Die ursprünglichen und seitdem nur noch wachsenden Mangel der Bibliographie, die neuere Zeit enthaltend (PETRIK: 1712—1860 u. weiter), werden aber leider nicht ersetzt. Das Material, welches in dieser Weise dem Auge des Forschers entschlüpft, ist geradezu riesig. Systematisches Verarbeiten der Kataloge und Prospekte alter Bücher und der Bücher-Zuwächse der öffentlichen Sammlungen, seit dem Erscheinen der Bibliographie, täte hier not. Beispielsweise führt Verfasser eine Reihe Titel von bibliographisch unekannten Büchern aus eigener Sammeltätigkeit an.

BIBLIOTHÈQUE HONGROISE. (Pp. 214—221.)

Dr. Jolán de Pukánszky-Kádár: Bibliothèque hongroise.

Contributions au I., II. et III. volume de l'Ancienne Bibliothèque Hongroise de Charles SZABÓ.

INDICATEUR OFFICIEL.

Dr. Koloman Isoz: Emerich Lukinich. (Ss. 222—223.)

Der Direktor der Bibliothek des Ungarischen National Museums, Dr. Emerich LUKINICH wurde am 24. Jänner 1930 zum ord. öff. Professor der Universität Budapest ernannt, infolgedessen er die Direktorenwürde ablegte. Vor fünf Jahren (1924) übernahm Dr. LUKINICH die Leitung unserer Bibliothek. In seiner Tätigkeit verfolgte er zwei Ziele: einerseits die Neuorganisation der Bibliothek, andererseits die systematische Aufarbeitung der mit dem Bibliothekswesen verwandten wissenschaftlichen Arbeitsfelder. Die Anfangsarbeiten der Neuorganisation wurden beendet, die Serie der *Wissenschaftlichen Publikationen der Bibliothek* mit dem Werke der Fr. E. HOFFMANN: *Die illuminierten Handschriften der Bibliothek des Museums* begonnen. Ein zweiter Band der Serie ist in Vorbereitung. Neben seinen ämtlichen Obliegenheiten entfaltete Dr. LUKINICH eine rege wissenschaftliche Tätigkeit, welche u. A. mit dem Präsidium des Osteuropäischen Historischen Verbandes (Warschau) und dem Professorentitel der Universität zu Pécs beehrt wurde.

Dr. Ivan Pasteiner: La Bibliothèque d'Université Royale Hongroise «Pázmány Péter» en 1928. (Pp. 224—231.)

Au courant de l'année 1928 l'activité de la bibliothèque était dominée par deux travaux importants : 1. la revision du grand catalogue alphabétique et la préparation d'un catalogue nouveau ; 2. la revision du matériel de la salle de lecture et la préparation de son catalogue sur fiches. Ces deux travaux déterminent aussi l'activité de la bibliothèque pour l'année prochaine.

Pour l'acquisition des publications et pour des frais d'exploitation la bibliothèque avait à sa disposition 95.000 pengős. L'accroissement de livres comprend 11.430 unités bibliographiques (en 1927 10.328), dont la bibliothèque a acquis 5051 (en 1927 6848) par achat et 6389 (en 1927 3480) par don. L'accroissement des revues comprend 1591 volumes.

En 1928 la bibliothèque a reçu couramment 772 revues.

Parmi les plus grands dons faits à la bibliothèque au courant de l'année 1928 il faut mentionner la collection de «Carnegie Endowment for International Peace», dont le catalogue alphabétique fut publié et le don de «The Hispanic Society of America».

L'usage de la bibliothèque est montré par la statistique suivante :

Ouvret	Nombre des lecteurs	Oeuvres communiquées	En moyenne par jour	
			Lecteurs	Oeuvres
Salle de lecture 240 jours	39.274	64.673	164	269
Salle des revues 259 »	14.896	31.715	57	122
Département d'emprunt 261 »	8.601	20.259	33	78

P: Le don de livres du gouvernement royal hongrois à Sa Sainteté Pie XI. (Pp. 232—235.)

Le 17 Décembre 1929 le gouvernement royal hongrois offrit à Sa Sainteté — de l'occasion de sa messe d'or — une collection spéciale des publications hongroises embrassant 1057 volumes. Cette collection complète d'une part le recueil de livres hongrois envoyé par la Hongrie à la Bibliothèque du Vatican, d'autre part elle comprend une complète littérature biographique et bibliographique hongroises, puisqu'on y trouve tous les ouvrages fondamentaux et sommaires relatifs à l'histoire, à l'histoire ecclésiastique, à l'archéologie, à l'histoire des beaux-arts de la Hongrie, de même qu'à sa littérature et à sa linguistique. La grande valeur du recueil est encore augmentée par les séries complètes de plusieurs revues de ces mêmes branches de sciences, il contient encore environ 200 ouvrages scientifiques de langues étrangères relatives à la Hongrie.

LITTÉRATURE. (Pp. 236—256.)

Bibliographie de la littérature scientifique hongroise I. Philosophie. Rédigée par Julie *Buday*. Bureau Central Bibliographique des Bibliothèques Publiques de Hongrie. Série B. N° 1. Budapest, 1929, Imprimerie Universitaire, 8°, p. 248.

Le travail des savants hongrois est malheureusement aggravé par la pauvreté de la littérature bibliographique hongroise. M. PASTEINER, directeur

de la Bibliothèque d'Université, veut remédier à ce défaut par la publication d'une série des bibliographies qui donnera un tableau systématique de la production scientifique hongroise dans ce dernier quart-de-siècle. Ces bibliographies, une fois publiées, rendront des grands services dans les futures recherches scientifiques, et d'autre part, elles contribueront à faire connaître à l'étranger les résultats des travaux assidus dont la richesse et l'importance restent ignorées à cause de l'isolement de notre langue non seulement par le grand public, mais aussi par les milieux savants des grandes civilisations européennes. La Hongrie prend part par cette publication aux efforts internationaux d'après-guerre pour la coopération intellectuelle des nations.

Le premier volume paru est une bibliographie de la littérature philosophique hongroise entre 1901 et 1925 et donne 5579 titres des livres publiés et des articles importants. La tâche difficile de la rédaction était excellemment accomplie par Mme Julie BUDAY; sa classification des études est heureuse et intelligente, les sujets sont distinctement séparés, on ne trouve pas, quelques exceptions faites, les répétitions si fréquentes et si ennuyeuses de quelques autres bibliographies, un index alphabétique complète enfin son volume réussi. Nous n'avons qu'une objection critique à lui adresser: elle rend compte des périodiques, mais néglige absolument et à tort les journaux. Elle dût pourtant consulter quelques organes principaux dont les articles peuvent être quelquefois d'un grand intérêt scientifique. (GABRIEL HALÁSZ.)

Catalogue de la Bibliothèque du Parlement I. Droit public et droit administratif 1866—1928. Rédigé par Nicolas Nagy, en collaboration avec Charles Panka et Georges Trócsányi. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 8°, p. 517.

La bibliothèque du Parlement hongrois fondé en 1866 compte aujourd'hui 110.000 volumes et occupe la cinquième place entre les bibliothèques parlementaires d'Europe après la bibliothèque du Parlement italien (300.000 volumes), la bibliothèque du Reichstag (287.000 volumes), la bibliothèque de la Chambre française (265.000 volumes) et après celle du Sénat italien (133.000 volumes). Ses catalogues parurent en 1873, 1874, 1893; on commence maintenant la publication du quatrième par des volumes séparés dont le premier donne la liste des ouvrages hongrois et étrangers de droit public et de droit administratif qui sont le plus richement représentés dans la bibliothèque. Le catalogue comprendra six volumes. (G. H.)

Annuaire de la Société des Bibliophiles Hongrois I. 1921—1928. Budapest, 1928, Édition de la Société des Bibliophiles Hongrois, 8°, p. 55+VI.

La Société des Bibliophiles Hongrois, fondée en 1920, a pour but l'union des amateurs de livres et la propagation de l'amour du bon livre dans le public cultivé. Tous les ans elle édite et donne à ses membres un volume élégamment présenté, bel exemplaire d'une typographie artistique, elle organise des exposi-

tions et elle va commencer à présent la publication d'un annuaire. Le premier déjà paru se distingue par l'exquise qualité de sa forme et aussi par l'intérêt de ses articles. Après une brève histoire des huit ans de la Société, écrite par M. Michel Joseph EISLER, M. Jules VÉGH, président de la Société, précise l'idée du beau livre, tout en constatant le développement récent de l'art d'imprimerie hongrois. M. Émeric KNER dans une étude intéressante nous donne des précieux renseignements sur le choix du papier, sur l'art de la typographie, sur le rôle des décorations et des illustrations, c'est-à-dire sur toutes les qualités qui sont nécessaires pour faire une oeuvre d'art d'un livre.

(G. H.)

Hoffmann, Edith : *Les anciens bibliophiles hongrois*. Bpest, 1929. 304 p., 37 planches in 4°.

Mme HOFFMANN du Musée des Beaux-Arts s'occupe de l'histoire de la miniature. Le résultat d'un travail acharné est le beau volume édité par les soins de la Société des Bibliophiles Hongrois et intitulé : *Les anciens bibliophiles hongrois*... La riche matière est traitée par ordre chronologique commencé du temps de LOUIS le Grand et terminé avec l'an 1526. A la tête de chaque chapitre est posé le roi, le premier des bibliophiles, il est suivi des mécènes et bibliophiles qui ont vécu sous son règne. La définition du bibliophile s'élargissait par l'adaptation des mécènes, dont nous savons gré à Mme HOFFMANN puisque cette libéralité lui permet d'étendre son étude sur un terrain plus vaste.

Dans son travail Mme HOFFMANN s'occupe d'abord du bibliophile du gout artistique et littéraire de celui ci etc. traite les manuscrits surtout du point de vue des miniatures, qui sont examinés d'un oeil perçant, d'une mémoire toute exceptionnelle, dont le résultat est la précision de l'officine, de l'artiste, des sources desquelles le miniaturiste puisait. Par ce procédé Mme HOFFMANN pouvait revandiquer à notre art des oeuvres qui furent classées, par une étude moins minutieuse, dans une école quelconque. Vu que l'auteur travaille avec une objectivité toute exceptionnelle Mme HOFFMANN ne tarde pas de corriger quelques de ses propres avis antérieurs. La reproduction de 25 armoiries de familles hongroises éderont surtout les étrangers dans l'identification des anciens possesseurs de manuscrits et d'incunables. 37 facsimilés se joignent à cet excellent travail.

(PAUL GULYÁS.)

Annaires de Musée Hongrois des Beaux-Arts. Édité par la Direction. Rédigé par Alexis Petrovics. Vol. 5. 1927—1928. Budapest, 1929. 4°, p. (2) 233 (1).

Dans ce volume luxurieux le directeur générale du Musée des Beaux-Arts, M. Alexis PETROVICS, nous présente une série d'études de ses collaborateurs, ayant rapport à la collection du Musée et qui sont preuves du travail intense accompli dans l'institut. Antoine HEKLER décrit la dernière acquisition de la collection des sculptures antiques, un tombeau attique provenant de IVe siècle a. Chr. Georges GOMBOSI constate d'une peinture attribuée jusqu'aujourd'hui à l'ORCAGNA qu'elle est oeuvre de NARDO DI CIONE. Cornélius

DIVALD publie une étude détaillée sur la cathédrale gothique de Kassa. Ervin YBL attribue par des preuves incontestables une relief de la collection représentant la Madonne à l'artiste vénitien de XVIe siècle, Lorenzo BREGNO. Adolfo VENTURI, le grand historien d'art italien rattache des noms d'artistes aux plusieurs pièces surtout vénitienes du Musée qui n'étaient pas encore ou faussement identifiées. Il découvre entre autres un tableau de TITIEN. Jolán BALOGH étudie une sculpture en albâtre représentant St. ANTOINE l'Anachorète et trouve qu'elle est de l'école de SANSOVINO. Edith HOFFMANN continue la définition exacte des dessins de la collection en recherchant les peintures après lesquelles ils ont été exécutés; cette fois il s'agit des dessins flamand et allemands. Jules FLEISCHER donne une étude sur le château de Féltony, bâti par HILDEBRANDT et démontre que le peintre de sa fresque est MAULBERTSCH. Simon MELLER présente les esquisses récemment retrouvées de MUNKÁCSY faites pour le tableau : Le Christ devant Pilate. Enfin Zoltán TAKÁCS de Felvincz définit exactement les peintures du Musée Hopp Ferenc de l'Art de l'Asie Orientale. (Sz—8.)

Consentius, Ernst: *Die Typen der Inkunabelzeit.* Berlin, 1929. Walter de Gruyter & Co. 8°, 160 S.

Verfasser bietet eine eingehende Kritik der HAEBLERSchen Methode bei der Bestimmung undatierter Wiegendrucke. HAEBLER ging von dem BRADSHAW-PROCTORSchen Gedanken aus, indem er annahm, dass die Drucker der Inkunabelzeit ihre Typen selbst verfertigten und somit die Type für den Drucker charakteristisch sei. Verfasser weist nun nach, dass Stempelschneiden und Giessen der Typen schon seit dem Beginn der Buchdruckerkunst ein selbständiges Handwerk war und Stempel, Matrern und Typen Gegenstand von Handel, Erbschaft u. s. w. bildeten, also beweglich waren. Er führt aus HAEBLERS Typen-repertorium zahlreiche Fälle an, wo bei verschiedenen Drucken dieselbe Type anzutreffen ist. Die Type ist demnach infolge ihrer allzu leichten Beweglichkeit keineswegs dazu geeignet, allein den Grund zur Bestimmung undatierter Wiegendrucke zu bieten. Auch andere Eigenschaften des Druckes sind bei der Bestimmung heranzuziehen. (JOLÁN PUKÁNSZKY-KÁDÁR.)

Indicateur de la Bibliothèque Municipale. Budapest, 1928. Tome VIII. 8°.

L'Indicateur Officiel nous renseigne sur les événements concernant la vie de la Bibliothèque Municipale, dont nous ne voulons citer que le plus éminent: celui du déménagement prochain dans le nouveau palais de la Bibliothèque. Le rapport est suivi d'un choix de l'accession annuel de la Bibliothèque (C. I.)

Buda et Pest pendant la révolution de 1848. Travaux bibliographiques du fonds Budapestiana de la Bibliothèque Municipale. I. Budapest, 1929. 50, 2 p. 8°.

Cette collection spéciale enrichie systématiquement pendant les 15 der-

niers ans, possède une matière qui doit être consultée par tous qui veulent étudier le passé de notre capitale. Pour commencer la série des Catalogues de cette collection le 80me anniversaire de la révolution préta l'occasion. (C. I.)

Annuaire et Catalogue de la Bibliothèque Pédagogique Municipale. Nouvelle série. T. I. Bpest, 1928. XVIII, 2, 212 p. 8°.

L'annuaire présente tout d'abord l'histoire de la Bibliothèque Pédagogique. Fondée en 1912 la Bibliothèque se développa de sorte qu'en 1916 elle comprenait 15,000 tomes. Les révolutions ravagèrent cette collection. En 1920 les rangs ont été en partie vides et le reste des livres en très mauvais état de conservation. La Bibliothèque Pédagogique fut reconstruite au moment où, en 1925, le directeur de la Bibliothèque Municipale recevait les sommes nécessaires. Le travail systématique, continué par son successeur le directeur M ENYVÁRI résulta que cette Bibliothèque Pédagogique conserve aujourd'hui 35,700 tomes dont 18,000 catalogués et mis à la disposition des lecteurs. Le Catalogue imprimé comprend un choix fait sur les livres les plus recherchés. (C. I.)

Alapy, Jules: *Etienne Kultsár et sa bibliothèque.* Édité pour le centenaire de la mort du fondateur et de sa bibliothèque par l'Association Jókai. Komárom, 1928, p. 211.

La bibliothèque de l'Association Jókai de Komárom, une des plus grandes et des plus organisées en Haute-Hongrie détachée, fut fondée en 1828 par le don d'Etienne KULTSÁR. Des ouvrages théologiques et philosophiques de XVIIIe siècle sont les plus richement représentés dans la bibliothèque; la collection des courtes études est particulièrement valable. Le premier catalogue de la bibliothèque fut l'oeuvre de Vendelin NAGYVÁTHY, archiviste. Le second, rédigé après une trentaine d'années en 1862, contient déjà le don supplémentaire de la veuve KULTSÁR et donne une liste de 4000 volumes, nombre qui fut encore augmenté par les dons de Coloman GHYCYZ, de Joseph SZINNYEI etc. La dernière organisation de la bibliothèque commença en 1911; elle est due, ainsi que l'accomplissement des catalogues par fiches et par branches, au travail infatigable de M. Jules ALAPY, administrateur. Pour le centenaire il a écrit une biographie bien documentée d'Etienne KULTSÁR et une histoire de la bibliothèque.

La bibliothèque selon les intentions de son fondateur poursuit dignement sa grande mission au Komárom détaché et donne l'exemple dans son travail pour toutes les bibliothèques hongroises existant dans les régions aux nationalités diverses. C'est surtout aux régions détachées ou les bibliothèques hongroises et les livres hongrois sont particulièrement en péril qu'il est important pour les bibliothécaires de bien connaître les conditions nécessaires à la conservation des productions de la civilisation hongroise.

(ANTOINE SIKABONYI.)

Bibliographie de la littérature hongroise en Transylvanie. 1927. Rédigé par Nicolas *Ferenczi*. (Cahiers Scientifiques de Transylvanie, no. 18.) Cluj-Kolozsvár, 1929, 8°, p. 21.

Bibliographie de la littérature hongroise en Transylvanie. 1928.
Supplément aux années 1919—1928. Rédigé par Nicolas *Ferenczi*.
 (Cahiers Scientifiques de Transylvanie, no. 21.) Cluj-Kolozsvár, 1929,
 8°, p. 36.

La production littéraire de la langue hongroise en Transylvanie comptait en 1927 376 ouvrages, dans l'année suivante 332 livres parus. La diminution du nombre est dû grande part à la grave situation économique. Le résultat d'un travail intellectuel de dix ans est un total de 3186 pièces; un nombre dont les hongrois de Transylvanie dans les circonstances actuelles, comme minorité nationale, peuvent être tout contents et qui est une preuve certaine de leur haute culture intellectuelle. (G. H.)

Dr. Kristóf, Georges: *La première gazette provinciale hongroise (sicule) et son supplément littéraire.* Extrait du Livre commémoratif du Musée National Sicule. (1929.) p. 16.

Georges KRISTÓF, professeur à l'Université de Kolozsvár, désigne le journal politique *Erdélyi Hírlap* et son supplément littéraire, *Mulattató*, comme le premier journal provincial hongrois. Il paraissait à Brassó de 1838 à 1840; ses premiers rédacteurs furent Jean KÖPE et puis Georges VERESS.

(MARGUERITE GÁSPÁR.)

Róvó, Aladár: *Der Buchstabe. Die Entstehung des Buches. Bekanntmachung der Kunstindustrie des Buchdruckes.* Ausgabe des Hauptstädtischen Bücherverlages. Budapest, 1928. S. 112.

Über alldas, was jedermann über den Buchstaben, über die Geschichte, Verfertigung und Typen der Buchstaben, sowie über die Werkzeuge und Maschinen, Papier, Setzen und Illustrieren, kurz über alldas, worüber man in Verbindung mit dem Buche, wenigstens im allgemeinen unterrichtet sein muß, — schrieb Aladár Róvó ein kluges, lehrreiches, genußreiches Werk. Er ist bestrebt, die langwierige und mühsame Arbeit dem Laien vorzulegen, die es kostet, bis aus einer Handschrift ein schön gebundenes Buch wird. Aber nicht nur die Laien, auch die Fachmänner können ihre Freude finden in dem Werke Róvó's, der uns in dem riesenhaften Reiche der Buchstaben und des Buches herumführt. (L.)

Rákosi, Eugen: *Lebenserinnerungen.* Budapest, 1927.

Die mächtige und umfangreiche Selbstbiographie des im Patriarchenalter verstorbenen grossen Dichter-Publizisten enthält eine ganze Menge von Angaben, die sich auf die Gründung der Zeitungen, sowie auf die Journalistik beziehen (*Reform, Pesti Napló [Pester Tagblatt], Budapesti Hírlap [Budapester Zeitung]*). Das Buch ist nicht nur lehrreich, sondern zugleich ein schön und kunstvoll konzipiertes Werk. (ALEXANDER KOZOCSA.)

Csekey, Étienne: *Écrits du Nord.* Budapest, 1928. Édition de la Librairie nationale de Ferdinand Pfeifer (Frères Zeidler). 8°, p. 229 (1).

L'auteur de ce livre est professeur du droit administratif à l'Université de Dorpat (Esthonie) et l'organisateur et directeur depuis sept ans de l'Institut Hongrois, fondé à cette même Université. Son livre est une collection d'études remarquables sur la vie et la civilisation hautement développée des peuples du Nord (esthoniens et finnois), proches parents des Hongrois et pourtant si peu connus chez nous. Il y a des influences entre les deux littératures et M. CSEKÉY en donne des détails intéressants. (D. V.)

REVUE DES REVUES. (Pp. 257—263.)

Dieser Abschnitt enthält Auszüge aus den Mitteilungen folgender Zeitschriften der Jahre 1928 und 1929: *Bulletin du Bibliophile et du Bibliothécaire*, *Grafikai Szemle*, *La Bibliofilia*, *Le Bibliographe Moderne*, *Magyar Grafika*, *Revue des Études Hongroises et Finno-Ougriennes*, *Zentralblatt für Bibliothekswesen*.

NOTICES. (Pp. 264—266.)

Veränderungen in der Administration der Széchényi'schen Bibliothek. Der Minister für Kultus und Unterricht genehmigte auf Unterbreitung des Senates der Gemeinschaft der ungarischen wissenschaftlichen Sammlungen, daß die Széchényi'sche Landesbibliothek in drei administrativ selbständige Abteilungen gegliedert werde, und zwar in die Széchényi'sche Landesbibliothek des Ung. Nationalmuseums, in die archivalische Abteilung des Ung. Nationalmuseums und in die Journalabteilung des Ung. Nationalmuseums, und von diesen, in der Weise entstandenen Abteilungen betraute er mit der Leitung der archivalischen Abteilung den Oberbibliothekar des Ung. Nationalmuseums Dr. Emil JAKUBOVICH, mit der Leitung der Journalabteilung den Bibliothekar des Ung. Nationalmuseums Dr. Theodor RÉDEY, und mit der Leitung der Széchényi'schen Landesbibliothek den Generaldirektor des Ung. Nationalmuseums Dr. Valentin HÓMAN, das heißt mit dessen ständiger Vertretung den Bibliothekar des Ung. Nationalmuseums Dr. Franz ZSINKA.

Die Musikhistorische Abteilung des Ung. Nationalmuseums. Der Minister für Kultus und Unterricht genehmigte auf Unterbreitung des Senates der Gemeinschaft der ungarischen wissenschaftlichen Sammlungen, daß aus dem Material der Széchényi'schen Bibliothek, der ethnographischen Abteilung sowie der historischen Abteilung des Ung. Nationalmuseums eine selbständige musikhistorische Abteilung aufgestellt werde, und betraute mit deren Leitung den Oberbibliothekar des Ung. Nationalmuseums Dr. Koloman ISOZ.

Verleihungen. Der Reichsverweser hat verliehen: dem Klassendirektor des Nationalmuseums Daniel HAVRAN den Titel eines Bibliotheksdirektors und dem Bibliothekar des Nationalmuseums Dr. Theodor RÉDEY Titel und Charakter eines Oberbibliothekars.

Der zehnte Jahreswechsel des Todes Julius Todoreszku's. Am 28. Nov. d. J. waren es zehn Jahre, daß Julius TODORESZKU, der Ehrendirektor der SZÉCHÉNYI'schen Landesbibliothek des Ung. Nationalmuseums, einer der größten Gründer unserer öffentlichen Sammlung verschied. An diesem Tage

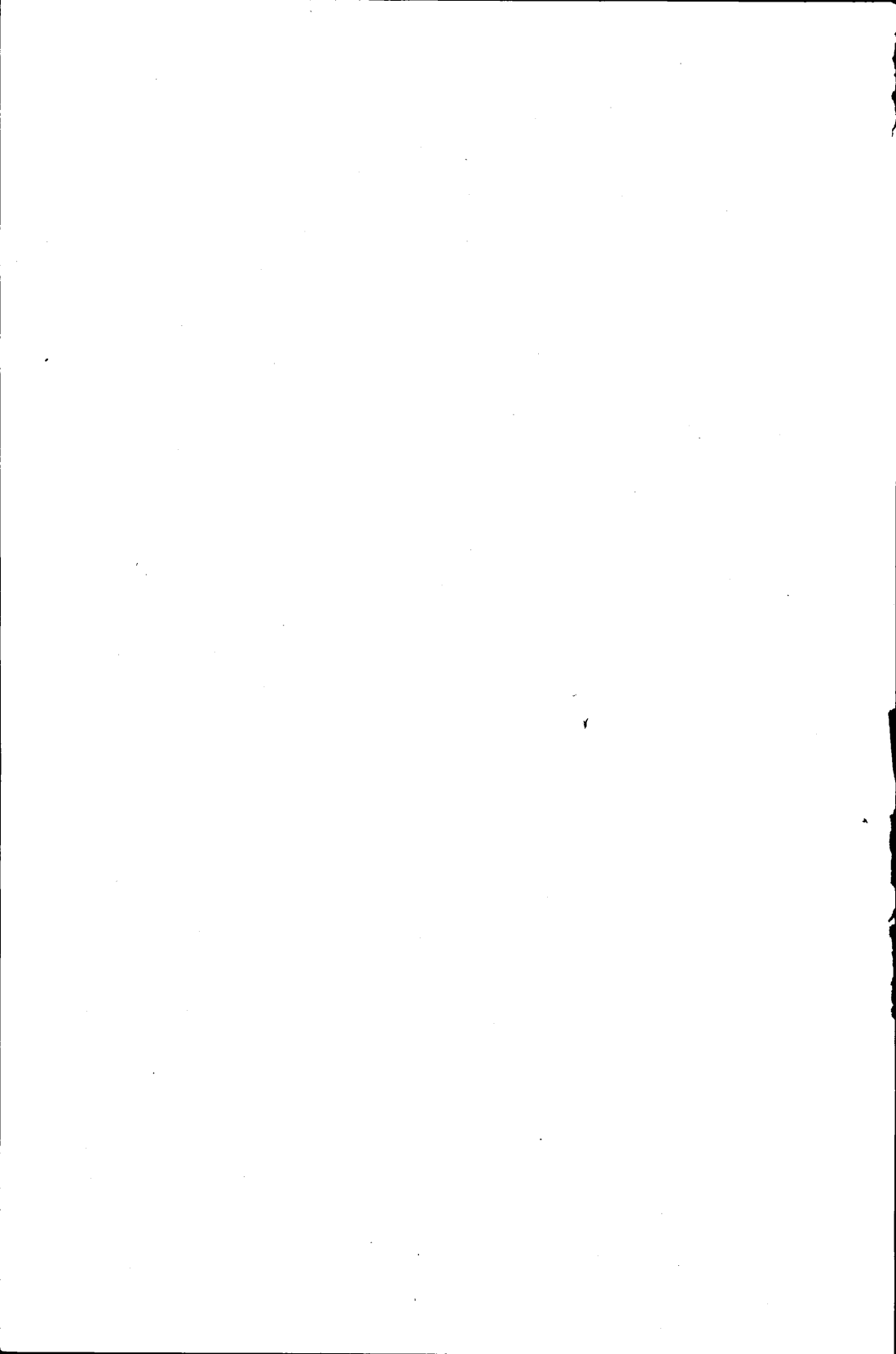
zogen die jetzigen und gewesenen Beamten der SZÉCHÉNYI'schen Bibliothek korporativ in großer Zahl zum Grabmal des Verstorbenen hinaus. Im Kreise der dankbaren Verehrer erschien auch die Witwe des Verblichenen, die Gefährtin seines Lebens und würdige Fortsetzerin seiner opferfreudigen Arbeit. Im Namen unseres Institutes legte Dr. Valentin HÓMAN von pietätvollen Worten begleitet den Kranz des Ung. Nationalmuseums auf das Grab nieder.

Un exemplaire inconnu des *Biblia Pauperum*. Dans la bibliothèque du Primat d'Esztergom, M. Michel ZÁKONYI bibliothécaire vient de retrouver un exemplaire jusqu'ici ignoré des *Biblia Pauperum*. La rare pièce provient de la deuxième édition des *Biblia Pauperum*, elle est complète sauf une feuille et en très bon état. Les gravures en bois sont précises et distinctes. Les feuilles portent des signatures. (JULES VÉGH.)

Geschenk an die Széchényi'sche Landesbibliothek. Die SZÉCHÉNYI'sche Landesbibliothek des Nationalmuseums gelangte dieses Jahr durch die Schenkung des Dr. Ladislaus GOPCSA in den Besitz einer, sich auf die Geschichte der Stenographie beziehende, wertvolle Sammlung. Die Sammlung besteht ungefähr aus 166 Stück Druckwerken, die sich in folgende Gruppen teilen: 1. Werke der heimatlichen stenographischen Literatur von 1870 an, 8 St. — 2. Lehrbücher, Stammbücher, Jahrbücher, Kalender, Sammelwerke, Schriften über Kongresse, ausländische stenographische Handbücher, vaterländische Zeitschriften, 111 St. — 3. Größtenteils Freiexemplare. Seine eigenen Arbeiten, 47 St. — Zusammen: 166 Stücke. Die reiche Sammlung bildet einen bedeutenden Beitrag zur Ergänzung der Bibliothek ähnlichen Charakters.

CHANGEMENTS DANS L'ÉTAT DES IMPRIMERIES HONGROISES DU 1 MAI AU 31 OCTOBRE 1929. (Page 267—268.)

Explication des signes: * imprimeries non avisées officiellement; ** imprimeries dissoutes.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke.

- I. Horváth Ignác: A Magyar Nemzeti Múzeum ösnyomtatványai. Budapest, 1895. (Elfogyott.)
 - II. Dr. Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címereslevelei. I. kötet. Budapest, 1904. — II. kötet I. füzet. Budapest, 1923.
Ára 14 pengő.
 - III. Dr. Gulyás Pál: A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában lévő Aldinák. Budapest, 1908.
Ára 2 pengő.
 - IV. Dr. Gulyás Pál: Magyar szépirodalom idegen nyelven a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Budapest, 1917. — Függelék. 1920.
Ára 10 pengő.
 - V. Kereszty István: Hirlapok és folyóiratok 1867-ig. Budapest, 1916.
Ára 3 pengő.
 - VI. Isoz Kálmán: Zenei levelek a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Budapest, 1921—1924.
I. 1—3. füzet.
Ára 9 pengő.
 - VII. Akantisz Viktor: A Todoreszku-Horváth-könyvtár. Budapest, 1922.
Ára 6 pengő.
 - VIII. Dr. Bártfai Szabó László: Gróf Széchenyi István könyvtára. Budapest, 1923.
Ára 4 pengő.
 - IX. Dr. Váczy János és Rédeyné dr. Hoffmann Mária: Irodalmi Levelestár. I. kötet. Budapest, 1923.
Ára 5 pengő.
 - X. Végh Gyula: Rariora et Curiosa gróf Apponyi Sándor gyűjteményéből. Budapest, 1925.
Ára 3 pengő.
- Magyar Könyvszemle.** A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtárának közlönye. Új folyam I—XXXV. kötet. A négyfüzetes évfolyamok ára 8 pengő, a kétfüzeteseké 6 pengő, az egyfüzeteseké 4 pengő.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. le Dr. THÉODORE RÉDEY.

Prix du volume hors la Hongrie 6 francs. — Nouvelle série. XXXVI. volume I—II-c
livraisons. Janv.—Juin 1929.

SOMMAIRE DU BULLETIN.

	Page
Dr. Paul Gulyás : Über die Titelvignette des Peter Melius'schen Herbariums. (Mit vier Textbilder.)	1*
Dr. Josef Huszti : Ein Gedicht des Angelus Callimachus Siculus an Nikolaus Báthori	1*
Dr. Julius Bisztray : L'instruction moderne des bibliothécaires et l'École des Bibliothécaires à Paris	1*
Dr. Albert Gárdonyi : Die ältesten Buchhändler der Stadt Pest. VIII—IX.	2*
Documents inédits. DR. B. IVÁNYI : Livres, bibliothèques et typographies en Hongrie. — DR. J. BAJZA : Beiträge zur ung. Bibliographie über Montenegro. II. — DR. A. HEVESI : Bibliographie des pièces de théâtre françaises ayant rapport à la Hongrie. — DR. E. ZOVÁNYI : Überreste und Spuren alter Bücher. — DR. G. KRISTÓF : Die Bücherkäufe eines in Heidelberg studierenden Ungarn, 1617. — Bibliothèque hongroise. (DR. J. PUKÁNSZKY-KÁDÁR.)	2*
Indicateur officiel. DR. É. LUKINICH : La Bibl. Széchényi du Musée Nat. Hongr. en 1928	4*
Littérature. Gesch. der K. Ung. Universitätsdruckerei. (DR. A. KOZOCSA.) — Bibliographie de la littérature hongr. en Transylvanie. (DR. G. H.) — Zakład narodowego imienia Ossolińskich ustawy. Instytut National Ossoliński. (D. HAVRÁN.) — Bibliografja hist. polskiej. (D. HAVRÁN.) — Divéky, A.: Manuscrits aux rapports hongr. dans les bibliothèques et archives polonaises. (DR. G. H.) — Antonio Bonfini. (DR. G. HALÁSZ.) — TOEFFER, L.: Über das Büchersammeln. (DR. KOZOCSA.) — ZOLTAI, L.: Bericht über die Tätigkeit der städt. Bibliothek u. des Museums in Debrecen. (DR. K. I.) — Litteratur der aktuellen Fragen. (DR. K. I.) — Unsere Zeitgenossen. (DR. A. KOZOCSA)	5*
Revue des Revues. (Par DR. C. I.)	8*
Notices. La collection d'«Americana» de la Bibliothèque d'Université de Budapest. (DR. A. DOMANOVSKY FILS.) — Un manuscrit inconnu d'Andreas Pannonius. (DR. J. HUSZTI.)	8*
Changements dans l'état des imprimeries hongroises du 1 nov. 1928 au 30 avril 1929	8*

Siège de la rédaction et de l'administration : *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.